

9

DEBRECENI ANIKÓ

IRODALOM (MAGYAR ÉS VILÁGIRÓDALOM) 2026

DEBRECENI ANIKÓ
IRODALOM
(MAGYAR ÉS VILÁGIRÓDALOM)

9

ДЕБРЕЦЕНІ ОНІКА

УГОРСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРИ

Підручник інтегрованого курсу
для **9** класу закладів загальної середньої освіти
Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

DEBRECENI ANIKÓ

IRODALOM (MAGYAR ÉS VILÁGIRÓDALOM)

Tankönyv
az általános közép fokú oktatási intézmények
9. osztálya számára
Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Львів
Видавництво «Світ»
2026

УДК 821.511.141:821(4/9):373.5.016(07)
Д 58

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 27.01.2026 № 110)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник розроблено відповідно до модельної навчальної програми «Інтегрований курс угорської та зарубіжної літератури. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (укл. Браун Є. Л., Бардош Н. С., Кіраль К. Б., Ковач А. А., Гнатик-Рішко М. М.)

Інтерактивний електронний додаток до підручника розміщено за посиланням <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:UIED+9thHungarLit01+2025/course/> або QR-кодом

Дебрецені О. О.

Д 58 Угорська та зарубіжна літератури : підруч. інтегр. курсу для 9 кл. закл. заг. серед. осв. / О. О. Дебрецені. – Львів : Світ, 2026. – 380 с. : іл.

ISBN 978-966-914-506-2

УДК 821.511.141:821(4/9):373.5.016(07)

ISBN 978-966-914-506-2

© Дебрецені О. О., 2026
© Видавництво «Світ», оформлення,
2026

BEVEZETÉS

*A műveltség megszerzéséhez három dologra van szükség:
természeti adottságra, tanulásra és gyakorlásra.
(Arisztotelész)*

Kedves kilencedikesek!

Az irodalom forrás ahhoz, hogy tapasztalatokat szerezzünk érzelmekről, gondolatokról, eszmékről, élethelyzetekről, az ember rejtettebb belső világáról, a valósághoz – természethez, múlt, jelen, jövő emberéhez, társadalmához – való sokoldalú viszonyáról, az emberi kapcsolatok sokrétegűségéről, azaz magáról az emberi létről.

A fentiekkel összefüggésben alakítottuk ki tankönyvünk anyagát, amely az Ukrajnai Oktatási Minisztériuma által 2021-ben elfogadott a nemzetiségi iskolák számára összeállított magyar irodalom programjára épül.

Köszöntünk tehát a kilencedik osztályban, amikor egy újabb irodalomtankönyvet vesztek a kezetekbe. Néhány hasznos tanáccsal szeretnénk segíteni abban, hogy minél eredményesebben és minél nagyobb kedvvel tanuljatok ebből a tankönyvből.

A tankönyv a XIX. század második felének és a XX. század magyar és világirodalmából meríti anyagát, de csak a kiemelkedő alkotókról adhat vázlatos képet. A könyv fejezeteiben a korszak eszmei áramlatairól, művészeti törekvéseiről, az irodalom egyes műfajairól adunk áttekintést és ehhez kapcsolódik az alkotók bemutatása térbeli elhelyezkedésük, születési évük sorrendjében. Az egyes költőkhöz, írókhoz kapcsolt ÉLETÚTJA című fejezetek nem csupán életrajzi adatokat közölnek, hanem a teljes írói pályaképet kívánják megrajzolni. A MUNKÁSSÁGA fejezetek olyan művek rövid ismertetését is tartalmazzák, amelyek részletesebb elemzésére nem kerülhetett sor. *Amit a műről tudnod kell*-ben a tantervben jelölt versek, prózai művek elemzése azt a célt szolgálja, hogy elsősorban a művek értő felfogását segítse, de természetesen lehetőségek van az önálló értelmezésre is. Az irodalomelméleti és alkotói pályaképek bemutatása után kérdések és feladatok következnek, amelyek tanulásra és gyakorlásra ösztönöznek.

A korszak világ- és magyar irodalmának bemutatása mellett a tankönyv röviden kitér a határon túli magyar irodalmak közül az erdélyi és kárpátaljai alkotók munkásságára is, valamint a világirodalom drámairodalmával és a science fiction irodalmával is foglalkozik.

Szeretném, ha sok örömetök telne ennek a könyvnek a használatában és a feladatok megoldásában is. Ehhez sok sikert és jókedvet kívánok!

A szerző

Egy hasznos tanács a tankönyv használatával kapcsolatban. Mindig vegyétek figyelembe az egyezményes jeleket, melyekkel már az elmúlt években is találkoztatok!

Nota bene!	Jegyezd meg!		Háttérinformáció
	Amit a műről tudnod kell		Idegen eredetű fogalmak magyarázata
	Kérdések és feladatok		Nézzétek meg!
	Szómagyarázat		Jó, ha tudod!
	Nehezebb feladatok		Összegzés
	Irodalomelméleti ismeretek		

A LÍRA ÁTALAKULÁSA A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Az irodalom szerepének megváltozása • A XIX. század második felében lezajló modern fordulatot erős tudatosság és programosság jellemzi. A kor irodalmát – így természetesen a költészetet is – a megváltozott világszemlélet, az eszmények elvesztésének érzése hatotta át. Az uralkodó költői magatartás a *kiábrándultság*, ami nem felvett élethangulat volt, hanem valóságosan a személyiséget sújtó életérzés. A teljes kiábrándultság életérzése abból fakadt, hogy a kor társadalmi problémáira nem kínált megoldást sem a romantikus liberális történelemszemlélet, sem a polgári világszemlélet.

Amíg az előző korszakban a szórakoztatás, gyönyörködtetés és tanítás hármasságának változó sorrendje és aránya határozta meg az irodalom társadalmi szerepét, addig a XIX. század második felében az irodalom tanító jellege lassan megszűnni látszott. A világ jelenségeit pontosabban és részletesebben magyarázták a tudományok és a filozófia, s az irodalom elvesztette vezető szerepét az egyes ember intellektuális (észbeli, szellemi) fejlődésében. Talán ennek köszönhető, hogy – különösen a lírai költészetben – a gyönyörködtetés lépett az első helyre. *Az irodalom egyén- és társadalomformáló szerepének módosulása a költői szemlélet megváltozásához vezetett.*

A XIX. század második fele íróinak többsége a szenvedélymentes magatartásba menekült. Úgy gondolták, hogyha az író pusztán a jelenségek ábrázolására szorítkozik, egyéni érzéseiről nem vall, akkor megfelel a divatos tudományos világmegközelítési módnak. Írásaikat a tudományos módszertanból átvett eszközökkel igyekeztek korszerűsíteni.

A líra nem követte ezt az utat, a költők pesszimizmusa (borúlátása) a tudományos világszemléletre is kiterjedt.

- Csalódottan fordultak el saját koruk eszmény nélküli világától. Az alkotókat a tömény pesszimizmus járta át.
- Megrendült a hitük a természettudományokban, a különböző filozófiai áramlatok gyanakvóvá tették őket az ember megismerő képességével szemben is. Úgy gondolták, hogy a valóság egészen más, mint amilyennek érzékszerveink mutatják.
- Tagadták a művészet társadalmi szerepét, nem hittek abban, hogy az énen kívüli világ bemutatható hitelesen a művészet akár realista, akár naturalista eszközeivel, sőt abban sem, hogy be kell-e egyáltalán mutatni.
- Keserűen, ellenségesen fordultak szembe a társadalommal, a közélettel, a politikával. A költők egyre inkább magukra maradtak, magányosokká, elszigeteltekké váltak. Szemben álltak az értetlen, névtelen tömeggel, amelyben nem a romantika által idealizált „istenadta népet” látták.

Fogalomtár

Parnasszus – az a görög hegy, melyen a hitrege szerint a múzsák laktak. Itt küzdött meg Apollón a szörnyű Püthón kígyóval, majd miután megölte, a helyet saját kultusza szolgálatába állította. Mint ahogyan a delphoi jósda, a Parnasszosz-hegy is Apollón szent helye volt. Itt állt az ókori Görögország legnagyobb Apollón-temploma. A hegyen fakad a költői ihlet forrásaként emlegetett Kasztalia-forrás, amely a Múzsák kedvelt tartózkodási helye, otthona volt – így a Parnasszus lett a költészet, a zene és a tanulás bölcsője

A XIX. század második felében Franciaországban jött létre a parnasszisták költői mozgalma. A mozgalom a görög **Parnasszus** hegyéről nevezte el magát. A parnasszus szembe helyezkedett a romantikával: tagadta a költői társadalom szerepét, vátész mivoltát és prófétai küldetését. Történelemfelfogása megkérdőjelezte a felvilágosodástól örökölt fejlődéshitét, és a végzet erejét hirdette.

Leconte de Lisle (e.: lökont dö lill), a parnasszista iskola vezéralakjának *Gyűlölöm koromat!* felkiáltása pontosan jelzi az új költői magatartás sarokpontját.

A társadalomtól való eltávolodás következménye a *polgárpukkasztó attitűd* (magatartás, viselkedés) kialakulása,

az *elmagányosodás* és a *meg nem értettség* érzésének erőteljesebbé válása. Világmegvetésük, gyűlöletük, társadalmon kívüli érzésük hétköznapi emberi magatartásukban is megnyilvánult: általában különc, bohém, züllött életet éltek, s a nyárspolgári erkölcsi normákat nem tartották magukra nézve kötelezőknek. Az alkohol, az ópium és a hasis mámorához menekültek, a testi szerelem örömeiben kerestek vigasztalást, s életundoruk olykor beteges halálvágyba torkollt. Ez a különös életvitel is hozzájárult ahhoz, hogy *nőtt a szakadék a művészek és a művészetet befogadó közönség között*.

Raffaello Santi: Parnasszus, 1511

ÚJ STÍLUSIRÁNYZATOK A SZÁZADVÉG IRODALMÁBAN

A romantika után nem alakult ki olyan egységes korstílus, amely minden művészeti ágban érvényesült volna. A XIX. század második felében, s különösen a századvégen sokféle új stílusbeli törekvés élt egymás mellett. Az újítók különféle szándékai hosszabb vagy rövidebb életű iskolákat, irányzatokat, alkotó köröket hoztak létre. Megmaradt a romantika és a realizmus stílusirányzata is, ám a költők általában abban egyet értettek, hogy mindkettővel szembe kell helyezkedni.

Művészet a művészetért • A valóságtól eltávolodó, a művészet örök és állandónak vélt értékében bízók a parnasszista irányzathoz sorolták magukat. Az irányzat az 1866-ban megjelent *Jelenkori Parnasszus* című antológiától kölcsönözte a ne-

vét. A versgyűjtemény legismertebb költői: **Théophile Gautier** (e.: teofil gotyié), **Sully-Prudhomme** (e.: szülli prüdóm) és a fentebb már említett Leconte de Lisle. Bár az alkotók főleg férfiak voltak, ennek ellenére a gyengébbik nemről sem feledkezhetünk meg, akik költők, művészek, mûzsák voltak. Többek között **Nina de Villard (Callias)** nevét kell említenünk, aki Párizs egyik legkiemelkedőbb irodalmi szalonjának adott helyet lakásában, de ismert költőként, kritikusként és zeneszerzőként is. **Louise Colet** költőnő szalonjában számos kortársa fordult meg a párizsi irodalmi közösségből: G. Flaubert, V. Hugo, Alfred de Musset stb.

Az irányzat költői az *abszolút szépségre törekedtek*, **céljuk** a *személytelenség*, a *szenvtelenség*, a *fegyelmezett formai tökély*. Azt hirdették, hogy:

- A művészet időtlen és örök, mentes mindenfajta aktualitástól.
- A költészet legyen politikamentes és minden közvetlen haszon nélküli, önmagáért való gyönyörűség.
- A művésznek vissza kell vonulnia az amúgy is gyűlölt világból a tiszta művészet „elefántcsonttornyába”, a „művészet a haladásért” elvével szemben a „művészet a művészetért” – *l'art pour l'art* (e.: lár pur lár) – elvet kell vallania, a tiszta költészet programját követnie.
- Az antikvitás örök értékeit és művészetét tekintették mértéknek.

Ők fogalmazták meg az új költészettel szembeni legfontosabb *követelményeket*. Az új költészeteszmény lényege:

- Az alkotás formai szempontból tökéletesen megalkotott legyen.
- Kerülni kell a túldíszítettséget, öncélú cizelláltságot (túlzott díszítés aprólékos mûgonddal).
- Az azonosítható lírai alanyt háttérbe kell szorítani.
- A közvetlenség helyett az objektivitásra, tárgyiasításra kell törekedni.
- A poétikai eszközök, képek rendeltetése pedig nem a valóság bemutatása, hanem a belső szintér: az érzelmek, gondolatok összekötő, egyesítő megjelenítése.

Az új művészeteszmény óriási hatással volt a XIX. század végének, a XX. század elejének más irányzataira (szecessz-

szió, újklasszicizmus, avantgárd) és a társművészetekre is egész Európában.

A költészetet tehát visszahelyezték a Parnasszusra, a tiszta formák és tiszta eszmények világába, a **művészet célja** tulajdonképpen **önmaga megmutatása**. Sem társadalmi, sem politikai üzenetet nem akar közvetíteni. Gautier *Művészet* című versének egyik szakaszában így fogalmazta meg véleményét: *Minden rom. A művészet / örök. A többi por. / túléli a szobor* (Szabó Lőrinc fordítása). Tehát a művészet nem eszköz, hanem cél.

Ennek megfelelően számos irányzat költői gyakorlatában találkozhatunk a *művészet a művészetért* felfogás megjelenítésével. Költői programmá azonban csak a szimbolizmus irányzatában fogalmazódott meg először.

Szimbolizmus és szimbólum • A modern életérzések és az újfajta lelki tartalmak kifejezésének legcélravezetőbb irányzataként alakult ki a *szimbolizmus*. Először a lírai költészetben jelentkezett, s innen terjedt el más művészeti ágakban is: festészet, zene.

A szimbolizmus mint a XIX. század második felének és a századfordulónak stílusirányzata nem azonos a szimbólumok használatával. Elnevezése a görög *szümbolon* 'ismertetőjel, jelkép', a latin *symbolum* szóból ered, ennek alapja pedig a *szümbal-lein* 'összevetni, összeilleszteni'.

Nota bene! A *szimbolizmus* a tapasztalati jelenségek mögött megsejtett, de hétköznapi nyelven kifejezhetetlen, kimondhatatlan jelentéstartalmak (*lelki folyamatok, belső élmények, hangulatok*) érzékletes – többnyire látomásszerű – képsorral való kifejezése.

Célja: a tapasztalat mögötti valóság megismerése, a jelenségek mögött a *lényeg* megsejtése.

Maga a szimbolizmus kifejezés arra az alapvető világlátásra és alkotói módszerre utal, hogy a költő az ember és világ bonyolultságát nagy erejű, többértelmű, komplex képek sorozatában vagy még inkább rendszerében ragadja meg és ábrázolja. A képek egész életműveken keresztül állandóan bővülő, árnyalódó, sokértelmű rendszere teszi lehetővé, hogy a költészet korábban nem ismert újságként térképezze fel ember és ember, ember és világ, külső én és belső én kapcsolatát.

A szimbolisták mámorosan keresték az új szókapcsolatokat, a nyelvi mágiát. A szimbolista irányzat jellegzetes eszköze tehát a *bonyolult szókapcsolat* (úgy vélték, hogy míg a világosság a hiányzó mélység jele, a homály már önmagában költői. Ezzel függ össze szimbolizmus arisztokratizmusa is: csak kevesekhez, a kiválasztottakhoz akart szólni), és a hangulat érzékeltetésére szolgáló *zeneiség*. Ez azonban nem csilingelő csengő-bongást jelent. Inkább azt a hatást, amit a zene gyakorol az emberre. A tiszta rímnél jobban szerették a lágyabb asszonáncot (magánhangzós rím), s kedvelték az alliterációt (betűrím).

A szimbolizmus irányzata szűkebb értelemben arra a francia irodalmi csoportra utal, amely 1886-ban így nevezte el önmagát. Tágabb értelemben a francia irodalom **Baudelaire-től** (e.: bódler) a **XX. század első harmadáig tartó törekvését** jelöli. Önmagában még nem szimbolista az a költő vagy író, aki műveiben szimbólumokat használ.

Nota bene! A *szimbólum* a modern stilisztika alapfogalma, tulajdonképpen *ősrégi szókép*: valamely gondolati tartalom: eszme, érzés, elvont fogalom érzéki jele. Jelképes értelművé teszi az egész költeményt a megéreztetéssel, a sejtéssel, így lesz a szimbólum a költői nyelv legnagyobb hatású stíluseszközévé. Szinte eggyé olvasztja a benne kifejezendőt és a kifejezőt, például: a *karikagyűrű* az örökkévalóság jelképe, a *lánc* a rabságot jelképezi, a *fekete szín* a gyász szimbóluma, a *lant* a költészet érzéki jele.

A szimbólum több ezer éve használt retorikai-stilisztikai fogalma vált a XIX. század második felében egy irodalmi irányzat megnevezésének alapjává. Az európai irodalomnak nagyjából 1885 és 1914 közötti szakasza, melyben azonban nem csak a szimbolizmus van jelen.

A szimbolista líra erős hangulatisága érintkezik az impresszionista költészettel, s e két irányzathoz tartozó alkotásokat nem mindig lehet egymástól elkülöníteni.

Az impresszionista-szimbolista költészet • A XIX. század 50-es éveitől kezdődően elsősorban Nyugat-Európa népeinek irodalmában (elsőként a francia irodalomban) indult meg az a folyamat, mely a romantikus lírával és a lírai költészet hagyományos,

megszokott formáival, stílusaival szakítva egy új irányzat születéséhez – az **impresszionizmus**hoz vezetett.

Az impresszionista líra előfutárának, megalapozójának hagyományosan a francia **Charles Baudelaire**-t tekintik. Híres kötete – *A Rómlás virágai* (1857) – e stílus alapvető fontosságú műve. Kortárs irodalomtörténetek Baudelaire költészetét inkább a XIX. század klasszikus irányzatához kapcsolják, s az „új” költészet képviselőinek a parnasszista költőket, illetve a rövid ideig a parnasszistákhoz is tartozó **Paul Verlaine**-t (e.: pol verlen), **Stéphane Mallarmé**t (e.: sztefán malarmé) és **Arthur Rimbaud**-t (e.: artúr rembó) tekintik.

Az impresszionizmus értelmét híven fejezi ki a stílusirányt megnevező fogalom (impresszió *'benyomás'*). Az impresszionista alkotó célja nem a valóság „tükrözése”, bizonyos értelemben tagadja is e hagyományos felfogást.

Nota bene! Az **impresszionizmus** lényege a *valóság által kiváltott érzések, hangulatok, benyomások* (tehát a külvilág által a belső világban keletkező hatások) *megjelenítése*. Az érzékelés minden érzékszervünkre vonatkozhat, de elsősorban a látás és a hallás, a szín és hang kerül a középpontba. A megjelenítés a költővel, beszélővel nem azonosítandó egyén (szubjektum) erőteljes jelenléte mellett a nyelvi és képi kifejezőeszközök stílusértékének megnövekedett szerepét is kiváltja. A képiség szintjén ez vezet az összetettebb, asszociatívabb képek – *allegória, szimbólum, szinesztézia* – alkalmazásához, s innen ered az irányzat másik elnevezése – **szimbolizmus**.

Újszerű nyelvhasználat • Az impresszionista-szimbolista költészet az újszerű nyelvhasználat, a képi összetettség, a sűrítés révén a hagyományos értelmezési módokhoz képest a befogadó részéről is újfajta viszonyulást feltételez, mivel a megértés egyfajta ráhangolódást, lelki-szellemi azonosulást igényel.

Nyelvhasználatában elsősorban

- a névszói jelleg, a nominális stílus a feltűnő;
- mellőzi az igéket, gyakoriak a rövid, ige nélküli mondatok;

- legfőbb nyelvi eszköze a színes jelzős szerkezetek alkalmazása és a mondatértékű szavak halmozása.

Az impresszionizmus képviselői tudatosan törekedtek annak jelzésére, hogy művészetük más, magasabb rendű, mint a megelőző korok művészete. Radikalizmusuk a külsőségekben is kifejezésre jutott: szándékosan provokálták a közönséget extravagáns (különködő, hóbortos) magatartásukkal. A polgári társadalom és polgárizlés ellen lázadtak. Lázadó voltak is kikényszeríti, hogy alkotói céljaikat, esztétikai elveiket, elkülönülésüket programszerűen is kifejeítsék: Baudelaire-től Rimbaud-ig számos művész fogalmazza meg az új művészet alapelveit tanulmányokban, esszékben is (pl. Rimbaud *Látnok levelek*, 1871). A hagyományok látványos elutasítása, a korábbi értékek megkérdőjelezése nem öncélú tagadás, hanem a világ összetettségének, a művészet teljességének tökéletesebb kifejezése.

Más népek irodalmában is jelentőssé vált az impresszionista-szimbolista irányzat. A stílus legismertebb követői az angol **William Butler Yeats** (e.: viliem bátlör jétsz), a német **Stefan George** és **Rainer Maria Rilke**. A magyar irodalomban a századforduló időszakában jelent meg a szimbolizmus-impresszionizmus hatása (pl. **Reviczky Gyula** költészetében), de valódi kiteljesedése a *Nyugat* költőinek (**Ady**, **Babits**, **Tóth Árpád**, **Kosztolányi**, **Szabó Lőrinc**) művészetében következett be.

A szecesszió • A XIX. század végének és a XX. század elejének stílusa. A *szecesszió* szó jelentése 'kivonulás, elszakadás, elkülönülés'. Eredetileg politikai fogalom, az észak-amerikai államok Észak-Dél háborújából, a XIX. század 60-as éveiből származik. Később a müncheni, majd a bécsi festőművészek akadémizmustól való elkülönülésére utal.

Nota bene! A *szecessziós művészet* és *művészetfelfogás fő célja* az volt, hogy a *historizálással szembe fordulva új, modern környezetet teremtsen, elszakadjon a történeti formáktól.*

Az „unt stílusok” tagadását, a tőlük való elszakadást jelzi. Lázad mindennel szemben, ami konzervatív. Ezért állította Ady: „...az én szecesszióm a haladás harca – a vaskalap ellen.” A valóság újjáalakításának igénye és vállalása jellemzi, **eszmei alapja a csalódás, kiábrándulás, menekülési vágy.** A művészet a

lázadás, a tagadás eszköze, „a művészet az öröm forrása, az élet vigasza”. Individualitás jellemzi. Gazdagon él olyan díszítőelemekkel, melyek jellegzetesen leegyszerűsített természeti formák. Az impresszionizmustól, szimbolizmustól nehéz elkülöníteni, ezért nem pusztán stílus, inkább esztétikai törekvés. Mozgalmainak elnevezései között található az *új romantika*, a *Jugendstil*. A festészetben a svájci **Ferdinand Hodler** (*A nappal*, a *Kiválasztott*), az osztrák **Gustav Klimt** (*Adele Bloch-Bauer álló képe*) és a magyar **Rippl-Rónai József** (*Nő kalitkával*, *Öreganyám*) a mestere.

Az irodalmi szecesszió jellemző témakörei: *nostalgia a természet iránt, férfi-nő viszonya, erotika, a betegségek megszépítése, halálvágy, démonikusság, világvégi, bágyadt hangulat, az egyéniség új felfogása* (minden ember titok, kiismerhetetlen külön világ). Díszítőmotívumait túldíszítettség, dekorativitás, alliterációk kedvelése, bizarr hanghatások, játékos rímtechnika jellemzi (Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád). Néhány díszítőelemével egyik forrása lett az expresszionizmusnak, a lényegre törő stilizációval pedig az absztrakt művészet kialakulását segítette elő.

A magyar irodalmi szecesszió képviselői: **Gozsdu Elek**, **Ambros Zoltán**, **Bródy Sándor**, **Szomory Dezső**, **Ady Endre**, **Krúdy Gyula**, **Babits Mihály**, **Kosztolányi Dezső**, **Tóth Árpád**. A modernizmus női alkotói közül **Kafka Margitot**, **Lesznai Annát**, **Török Sophiet** (igazi neve Tanner Ilona, Babits felesége), **Renée Erdőst** kell megemlíteni.

1. Miért alakult át a líra a XIX. század második felében? 2. Milyen volt a kor társadalmi-politikai helyzete? 3. Ki volt Leconte de Lisle? 4. Milyen stílusirányzatok alakultak ki az irodalomban, festészetben és zenében? 5. Mi a *l'art pour l'art*? Ki volt Théophile Gautier? ✨ 6. Magyarázd meg a *szimbólum* és a *szimbolizmus* jelentését? 7. Mi az impresszionizmus lényege? Kik alkottak ebben a stílusban a költészetben, festészetben, zenében? 8. Mi a *szecesszió*? Sorold fel jellemző témaköreit! 9. Kik a magyar szecessziós festészet jelentős alakjai? Röviden jellemezd egyikük művészetét! ✨ 10. Készíts prezentációt a következő témakörök egyikéből: *Impresszionizmus a magyar festészetben; Szecessziós festészet!*

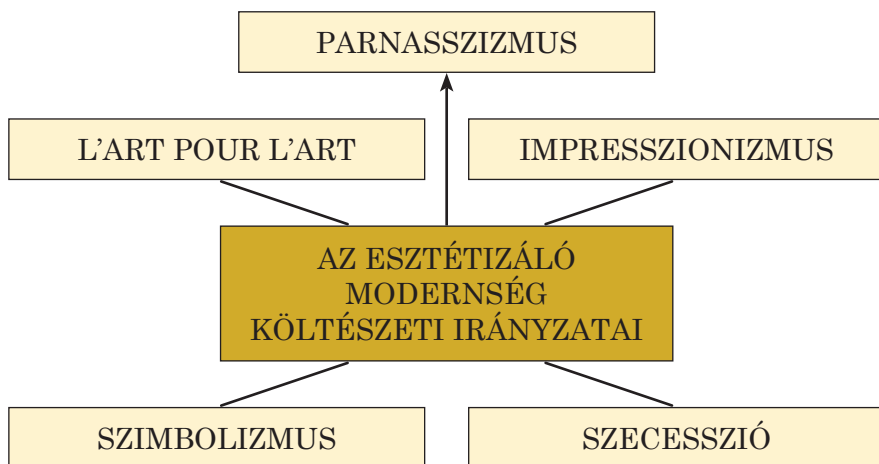

Nézzétek meg a témával kapcsolatos prezentációkat a következő linkekre kattintva: <https://slideplayer.hu/slide/2133599/>, <https://prezi.com/p/yivxqnsaa5jn/a-lira-atalakulasa/>, <https://slideplayer.hu/slide/2143004/>, <https://prezi.com/aczwyeyejeku/szimbolizmus/>

Összegzés

A XIX. század második felében megváltozott az irodalom szerepe. Az új költészetfelfogást a világnézeti egység felbomlása, a kiábrándultság, pesszimizmus jellemezte. A valóság más, mint amit a művészek tapasztalatilag érzékeltek. Tagadták a művészet társadalmi szerepét. Az alkotók és a közönség eltávolodtak, elszigetelődtek, elidegenedtek egymástól, magányossá váltak. Céljuk ezután a tiszta művészet, visszatérés a Parnaszusra, a tiszta eszmények, a szépség világába. Formai tökéletességre törekedtek és a művészet célja: művészet a művészetért (l'art pour l'art). Új téma jelent meg: a belső, lelki táj, a lelki folyamatok, a látszat mögötti lényeg ábrázolása. A líra hagyományos eszköztára megváltozott: szimbólumok, sejtetés, jelképes, metaforikus nyelv, megértési nehézségek, nem az értelemre, inkább az érzelmekre és a képzeletre hatott. A modern élet-érzések és az újfajta lelki tartalmak kifejezésére jelentek meg az új stílus-irányzatok. Az új törekvések összefoglaló neve: klasszikus modernség, az izmusok megjelenése.

Háttérinformáció

Impresszionizmus a festészetben és a zenében

A XIX. század második felében minden új festői kifejezőmód heves vitába szállt a megmerevedett *akadémizmussal* (azon esztétikai és művészeti áramlatok összessége, amelyek hivatalos kötelező mintákhoz mereven ragaszkodó formaelveket követnek), és a vele vívott harcban erősödött meg. Ilyen modern, új festészeti irányzatként jelentkezett az **impresszionizmus**. Ez valójában végső kiteljesedése és betetőzése volt annak a ter-

mészetelvű ábrázolási folyamatnak, amely a reneszánsztól kezdődően a valóság minél életszerűbb bemutatására törekedett. A festők a pillanatnyi benyomást akarták rögzíteni vásznaikon, azt a látványt, amely pillanatról pillanatra változhat. Ezért gyors ecsetvonásokkal dolgoztak, mellőzték a rajzos kontúrokat, nem sokat törődtek a kompozícióval, s a színfoltok sajátos összhatására törekedtek. Az *impresszionizmus a látás forradalma* volt. Megszabadította a szemet a beidegződött formáktól, színektől, attól a bevett szokástól, hogy a természetben minden tárgynak meghatározott, állandó formája és színe van. **Claude Monet** (e.: klód moné, 1840–1926), a szín legparányibb elváltozásának fáradhatatlan kutatója, a stílusirány első tudatos elindítója szerint: „A természetben semmi sem állandó. Pillanatról pillanatra minden megváltozik. Egy felhő vonul át az égen, és az alatt levő domb leveleinek színe megváltozik.” Közelről megnézve egy ilyen festmény színes foltok halmazából áll, bizonyos távolságból azonban a pillanat szépségében tűnik élénk a lefestett részlet röpké látomása. Az impresszionizmus nem a részletek, hanem az összbenyomás visszaadására törekszik, s a laza foltokban felrakott színek és formák végső kialakulását nem a palettára, hanem a szemre bízta. A kritikusokat éppen ez a „befejezetlenség”, ez a látszólag „hanyag” technika háborította fel.

Az új utakon járó művészek 1874-ben önálló kiállítást rendeztek Párizsban. A képek között volt **Monet A felkelő nap impressziója** című híres festménye. Ennek címe után nevezték el – kezdetben gúnynévként – az új festészetet. Monet képe reggeli ködben úszó kikötőt ábrázol. A részletek, a kontúrok elmosódnak, a kompozíció „laza”. A tulajdonképpeni élményt a fény hajnali derengő vibrálása, a víz és a pára elillanó hangulata kelti. Monet különösen vonzódott a vízhez, a csillogó, párás, vibráló felületekhez (*Fürdőhely, Vasútállomás télen*).

Az impresszionizmus nagyasszonya **Berthe Morisot** (e.: berta morizo) festőnő, aki 423 festmény, 191 pasztellkép, rézmetszetek, szobrok és több mint 200 rajz alkotója. Ismertebb művei: *Nő és gyermek a balkonon*, *A bölcső*, *Nő a tükör előtt*, *Olvasás*. Az impresszionisták közé tartozik

Monet: A felkelő nap impressziója, 1872

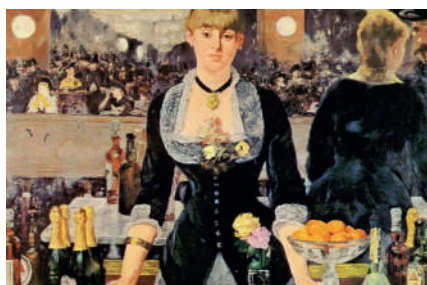
B. Morisot:
A nő és lánya képei, 1872

Edouard Manet (e.: edüár mané) – *A Folies Bergéres bárja*, *A roueni székes-egyház* stb., **Pierre Auguste Renoir** (e.: pier ogüszrt rönoá) – *Páholyban*, *Párizsi utca*, *Az esernyők*, továbbá **Camille Pissarro** (e.: kamij piszáro) – *Szénagyűjtők*, **Edgar Degas** (e.: dögá) – *Táncosnők*, **Paul Cézanne** (e.: pól szézánn) – *Kártyázók*, **Alfred Sisley** (e.: sziszle) és még sorolhatnánk a festőket és műveiket. A nemzetközi szakirodalom számon tartja **Szinyei Merse Pál** *Majális* című képét is.

A zenetörténet általában nem használja a szimbolizmus-impresszionizmus fogalmát, s ez érthető is, hiszen a zene eleve „szimbolikus” jellegű. Mégis a korszak bizonyos zenei törekvései rokoníthatóak az irányzatokkal.

Szinyei Merse Pál: Majális, 1873

*E. Manet:
A Folies Bergéres bárja, 1882*

Pierre Auguste Renoir: Párizs, 1868

*Camille Pissarro:
Szénagyűjtők, 1889*

Edgar Degas: Táncosnők, 1874

Paul Cézanne: Kártyázók, 1892

Ezeknek a kiindulópontja részben **Wagner**, részben **Liszt Ferenc** művésze. A festőiség a zenében úgy nyilvánult meg, hogy a hangzás elsődleges lett a dallammal szemben. Feltétlenül itt kell említenünk **Maurice Ravel** (e.: morisz ravel), **Claude Debussy** (e.: klód döbüsszi) nevét. Zenéjükben az irányzat esztétikai újdonságát a valósághoz, a valóság látszatának megteremtéséhez való újszerű viszony jelenti.

JÓ, HA TUDOD!

A verselemzés szempontjai

A verselemzés, -értelmezés nem könnyű feladat. Próbáljátok meg ezt játékként felfogni, képzeljétek magatokat a költő helyzetébe, gondolkodjatok a költő fejével. Milyen élethelyzetben lehetett a vers megírásakor? Szerelemes, magányos vagy dühös volt? Majd olvassátok úgy a verset, hogy megpróbáljátok észrevenni a rejtett utalásokat, a költői képeket, a rímek keltette játékot. Így azt is felfedezhetitek, hogy mit akart a költő elmondani a versével. Természetes, hogy egy versről mindenkinek más jut eszébe. Bátran fejezzétek ki saját gondolataitokat a művel kapcsolatban! Persze vannak alapvető szabályai is a verselemzésnek. Ehhez pedig a mellékelt ábra nyújthat segítséget!

Mire figyelj a versek elemzésénél?			
A mű keletkezésének körülményei	Cím és tartalom viszonya	Műfaja, témája	A vers alapgondolata, hangulata
Korstílus, stílusirányzat	Szerkezete, a versszakok egymáshoz való viszonya	Keretes a vers szerkesztése (az <i>első és utolsó gondolatok, sorok megegyeznek</i>)	Kulcsszavak, kulcsmondatok felismerése
Költői eszközök: szóképek, alakzatok (<i>hasonlat, metafora, párhuzam, ellentét stb.</i>)	Versforma, versritmus	A vers üzenete, mondanivalója	Hasonlóságok más versekkel

A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉNEK VILÁGIRODALMA

A FRANCIA SZIMBOLISTÁK

A szimbolizmus kialakulása Franciaországban a polgári társadalom fejlődésének nagyarányú kibontakozásával függ össze. A XIX. század közepén megváltozott az életmód, átalakult a kultúra, új természet- és társadalomfilozófiák jelentek meg. Egyre nagyobb méreteket öltött az urbanizáció (városiasodás), s ezzel párhuzamosan nemcsak az életkörülmények javultak, hanem nőtt az elidegenedés, a magány, az emberi élet céltalanságának tudata is.

A XIX. század 70–80-as éveiben jelent meg a francia költészetben a szimbolizmus mint új stílusirányzat, és dominált egészen a XX. század elejéig. A szimbolizmus bizonyos értelemben reakció a polgári társadalom sajátos piaci logikájára. A szimbolisták szemben álltak a realista, naturalista irodalmi hagyománnyal, de a parnasszista iskola törekvéseivel is.

Három szakasza van a francia szimbolizmusnak.

I. SZAKASZ: A XIX. SZÁZAD 70-ES ÉVEI ÉS A 80-AS ÉVEK MÁSODIK FELE	Ebben az időszakban alakította <i>Stépfane Mallarmé</i> irodalmi körét a fiatal költők számára, akik annak a lehetőségét keresték, hogyan lehetne ábrázolni a „mély érzelmet” és a hangulati hullámvázakat. Újszerű költészetükkel gazdagították a világirodalmat a francia <i>Ch. Baudelaire</i> , <i>P. Verlaine</i> , <i>S. Mallarmé</i> , <i>A. Rimbaud</i> , <i>Nina de Villard</i> , <i>Geneviève Mallarmé</i> és mások.
II. SZAKASZ: A XIX. SZÁZAD 80–90-ES ÉVEI	A szimbolizmus rendkívüli fejlődésen ment keresztül a második szakaszban. Ennek a szakasznak az alkotói: <i>Francis Vielé-Griffin</i> , <i>Henri de Régnier</i> , <i>Émile Reynaud</i> , <i>Émile Verhaeren</i> , <i>Charles Maurice</i> , <i>Stéphane Mallarmé</i> , <i>Gustave Kahn</i> , <i>Maurice Maeterlinck</i> , <i>Marie Krysinska</i> , <i>Reneé Vivien</i> .

III. SZAKASZ:
A XIX. SZÁZAD
VÉGE – XX.
SZÁZAD ELEJE

A harmadik szakaszban a francia szimbolizmus stílusirányzatként fokozatosan elhalt, annak ellenére ekkor még számos költő – *Henri de Regnier, André Gide, Paul Valéry, Paul Claudel, Gérard d’Houville, Anna de Noailles, Marcelle Tinayre* – alkotott ebben a stílusban. A szimbolizmus esztétikája már nem elégítette ki az új költőnemzedéket. Ők újfajta művészi kifejező formákat kerestek. Ugyanakkor a szimbolizmus stílusirányzatként jelentős és termékeny korszaka volt a francia költészetnek egyedülálló művészeti felfedezéseivel és irodalmi újításaival.

A szimbolisták megvetették a kispolgári erkölcsöket, elutasították a józan ész szerinti életvitelt. Végletesen eltávolodtak a hétköznapi élettől és emberektől: külön életet éltek, ami csak nekik, a „zseniknek” járt ki.

Botrányos életmódjukkal meghökkenést keltettek, de szívesen látott vendégek voltak a szalonok unalmas életében. Szerették a különlegességeket öltözködésben, ételben, italban, nőkben – mégsem a habzsolás, hanem az életuntság (spleen) jellemzi őket.

Divat volt köztük a beteges érzékenység, a neurózis, a fáradtság.

A legismertebb három költő **Charles Baudelaire, Paul Verlaine** és **Arthur Rimbaud**. Baudelaire alkoholizmusával, néger és prostituált szeretőivel hívta fel magára a figyelmet, Verlaine családját és gyermekét hagyta el a 16 éves zseni, Rimbaud miatt, és évekig együtt éltek homoszexuális kapcsolatban. Rimbaud 18 éves korában abbahagyta az írást, és Afrikába került rabszolga-kereskedőnek.

Ez a bohém életmód szinte példa értékű lett a későbbi művészvilág számára. A francia szimbolisták előtt a költő példakép volt és erkölcsös ember, hiszen ezzel kellett hitelessé tennie mondani valóját. Ők elutasították ezt a szemléletet, az életet és a költészetet élesen elválasztották egymástól.

A francia szimbolisták teljesen újszerű költői nyelvet teremtettek. Megszabadították a költészetet az előítéletektől, de úgy

hogy megtartották a művészi mesterség alapjait (versformák, rímek bravúros használata). Új témaként fedezték fel a *belső „lelki tájat”*, a lélek mélységeinek bonyolultságát. Megváltozott a lírai kifejezés hagyományos eszköztára, a versek titokzatossá, sejtelmessé váltak.

Magyar vonatkozásuk rendkívül fontos, hiszen a *Nyugat* első nemzedékének ők jelentették az irodalmi példát. Különösen meghatározóan hatott a francia szimbolista líra Ady, Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád költészetére, de még a fiatal József Attila költeményeiben is felismerhető ez az élmény.

CHARLES BAUDELAIRE

(1821–1867)

Étienne Carjat:

Charles Baudelaire, 1862

A modern francia líra legelső költője **Charles Baudelaire** (e.: sárl bódler). „Baudelaire a szavak szuverén ura volt. Úgy tudta összeválogatni őket, hogy legszörnyűbb látomásai is bűvös és szép visszhangot csendítenek a lélekben ... Varázsának egyik titka talán az, hogy verseiben nincs meg az a harmónia tartalom és forma közt, amelyet a tankönyvek előírnak: lázadó és bomlasztó érzéseit szigorúan zárt, gyémántosan kicsiszolt formák közé szorította, a versírásban nem ismert elégedettséget...” (Szerb Antal)

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • Gazdag polgári családban született 1821. április 9-én Párizsban. Már hatévesen elvesztette idős édesapját, mostohaapja pedig sok szenvedést okozott neki. A jólétet elszegényedés követte: apai örökségét elpazarolta. Ifjú korában tett nagy tengeri utazása az Indiai-óceánon élete végéig meghatározó élménye maradt, költészetének visszatérő motívumai az egzotikus tájak, nők és az utazás.

A polgári életet elutasította, tudatosan lázadt ellene. Bohém, nagyvilági életet élt, extravagáns volt öltözködése, kábítószereket fogyasztott, egyszerre volt az érzéki, szabad szerelem és a

tisztán szellemi szerelem hirdetője, költészetében is megjelenik a hit és hitetlenség ellentéte.

Műzsái • Három név három szerelmet idéz életében: Jeanne Duval (e.: zsán düvál), a „fekete Vénusz” – így nevezte Baudelaire azt a mulatt színésznőt, aki az érzéki szerelmet jelentette számára. Madame Sabatier (e.: madam szabatyié), a „fehér Istennő”, aki az eszményi szerelem megtestesítője volt. Marie Daubrun (e.: mari dobrün) – egy középsterű színésznő. Hozzá írta Baudelaire, de félig Madame Sabatier-ra is vonatkozik: „*Mint Petrarca, halhatatlanná fogom tenni az én Laurámat. Legyen az Órangyalom, Műzsám és Madonnám, s vezessen a szépség útjain.*”

Fogadtatása • Sokat szenvedett művész volt. Magánéleti problémái (anyagi gondok, anyjával, mostohaapjával való ellentétei) mellett támadások érték a kritika és a hatalom részéről is. A *Romlás virágai* miatt – erkölcstelenség vádjával – perbe fogták, el is ítélték. Öngyilkosságot is megkísérelt. 45 éves korában – 1866-ban – agyvérzést kapott. Béma volt, beszélni is alig tudott, tolószékben élte a haldoklás hónapjait. 1867. augusztus 31-én édesanyja karjai közt halt meg.

MUNKÁSSÁGA

Impresszionizmusának lényege • Alkotói tevékenységét bohémsága, a külsőségekben szándékos botránykeltés mellett a kemény, tudatos munka, a pontosság, alaposság jellemzi. Bár életműve nem nagy, tanulmányai, kritikái s nem utolsó sorban kötetei: *A Romlás (Rossz) virágai*, 1857; *A fájó Párizs – Kis költemények prózában*, 1869 nagy műgonddal, jelentős ismeretapparátussal és szerkesztettséggel készített alkotások.

A költészetben és az elméletben az ő írásai indítják el a változás folyamatát, a legtöbb impresszionista-szimbolista költő példaképként tekintett rá. Ami az impresszionista költészet lényege, s amely alapján élesen elhatárolható a romantikus lírától, annak gyökerei – látomásság, asszociativitás, jelképiség, a lírai én megalkotottsága, „szerepbe helyezése” – az ő költészetében jelentek meg.

Közüny, világmegvetés (spleen) • Költészetét az **ambivalencia** jellemzi. A **spleen** a fájdalom, levertség az adott valósághoz való viszonyt jelzi; az ideál a vágyott eszményeket. Baudelaire célja a polgári létből való elmozdulás akár a **szakrális**, akár

Fogalomtár

spleen (e.: *splín*) – a világfájdalom, a bágyadt közöny, a világmegvetés, levertség és életundor sajátos megjelenési formája a XIX. században. Ez az életérzés Baudelaire költészetében kapta meg a jelentőségét;

ambivalencia – két ellentétes érzelem, pl. szeretet és gyűlölet együttes megnyilvánulása ugyanazon személy vagy tárgy iránt;

szakrális – isteni, szent;

infernális – gonosz, ördögi;

dekadencia – hanyatlás, visszaesés

az **infernális** felé. Együtt van költészetében az isten- és sátánkultusz, a transzcendens érték helyébe lépő szépség és a rút felmutatása, a plátói szerelem és az erotika, az életigenlés és a halálvágy. Flaubert szerint Baudelaire zenész és matematikus egyszerre, a francia líranyelv forradalmára. A magyar fordításban elsősorban a „zenész” érződik. Életidegensége, a kiábrándultság összetett érzésének megfogalmazása jelentős hatást tett az utókorra. A bizonytalan és pesz-

szimisztikus jövőkép, a személyes drámaiságát is jelző **dekadencia** nem szerep, hanem a modern ember bizonytalansága. Baudelaire számára a dekadencia nem póz és nem is cinikus-szkeptikus életfilozófia, hanem a világ és az én megélt-átélt ellentmondásos viszonyainak, személyes csalódásainak művészeti kifejezése.

Nézzétek meg a következő prezentációkat Ch. Baudelaire életéről és munkásságáról ezekre a linkekre kattintva: <https://prezi.com/p/p5ztrbteqlmo/baudelaire/>, <https://prezi.com/x1g6jheorvab/baudelaire/>

A Romlás virágai

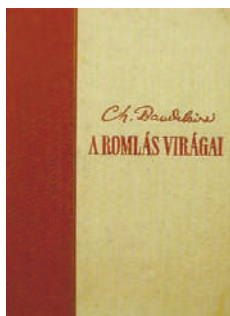

Amit a kötetről tudnod kell

A kötet Baudelaire egyetlen verseskötete 1857-ben jelent meg (100 költeményt tartalmazott). Az ajánlás Th. Gautier-nek szólt. A kötet botrányt okozott. A költőt perbe fogták néhány „erkölcstelen” verséért. V. Hugo levelet írt neki, melyben többek között ez állt: „...ön új borzongást teremtett”. A *Romlás virágai* máig is megőrizte hatását, frissességét, s közvetve vagy közvetlenül mindezt befolyásolt, ami utána következett.

A kötetben összesen hat ciklus szerepel, az első – *Spleen és Ideál* – a legterjedelmesebb. Ezt követi a *Párizsi képek*, majd *A bor*, *A Romlás virágai*, *Lázadás* és végül *A Halál*. A kötet a szerző szándéka szerint *A pokol tornáca* címmel jelent volna meg,

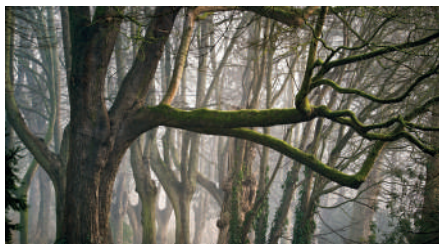
Baudelaire csak kiadója kérésére változtatta meg az eredeti címet. A költő rendkívül lassan, hihetetlen műgonddal dolgozott. Tartós kitartással küzdött szinte minden szóért, minden árnyalatért. Készen, tökéletes formában akart jelentkezni a nyilvánosság előtt. Megjelent írásait is folyton javította, csiszolta. A ciklusokba szerkesztett kötetkompozíció a korábbi évszázadok költészetében is előfordult. Baudelaire tematikus kompozíciós modellje szolgált mégis alapul az európai impresszionista-szimbolista költészet néhány alakja, Rilke és Ady számára. A második kiadás 1861 tavaszán jelent meg 35 új verssel gazdagodva. A harmadik, végleges kiadás csak a költő halála után egy évvel került piacra, 1868 decemberében. 157 vers található benne.

A kötet francia címét *Fleurs du Mal* (e.: flór dü mál) a magyar fordítás jól megközelíti, de mégsem adhatja vissza teljesen annak többértelműségét. A *Mal* szónak az indoeurópai nyelvekben összetett jelentése van: egyszerre idézi fel a rosszat, a gonoszt, a testi bajt, a betegséget, a kárt, a gyötrelmet, a veszteséget és a fájdalmat. A cím kontrasztja azt az ellentétet sugallja, amely áthatotta és meghatározta Baudelaire egész életét, lelki drámáját: a rosszból, a romlottságból a művészet virágait fakasztotta, a megunt és megvetett világgal szembeállította az örök szépséget, melytől *enyhül a rút világ s könnyül a lomha perc.*

Kapcsolatok

Templom a természet: élő oszlopai
időnkint szavakat mormolnak összesűgva;
Jelképek erdején át visz az ember útja
s a vendéget szemük barátként figyeli.

Ahogy a távoli visszhangok egyberingnak
valami titkos és mély egység tengerén,
mely, mint az éjszaka, oly nagy, és mint a fény,
egymásba csendül a szín és a hang s az illat.

Vannak gyermeki húst utánzó friss szagok,
oboa-édesek, zöldek, mint a szavannák,
s mások, győzelmesek, romlottak, gazdagok,

melyek a végtelen kapuit nyitogatják,
mint az ámbra, mosusz, tömjén és benzoé:
test s lélek mámora zeng bennük ég felé.

Szabó Lőrinc fordítása

Nézzétek meg a YouTube-on Gálffi László előadásában a *Kapcsolatok* c. verset erre a linkre kattintva: https://www.google.com/search?sca_esv=3cfbdfdccbb84d26&sxsrf=!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Az újfajta költői látásmódot elsőként Baudelaire „fogalmazta meg” *Kapcsolatok* (1857) című szonettjében. A vers *A Romlás virágai* kötet *Spleen és Ideál* ciklus egyik híres darabja, sorban a negyedik.

Műfaja • Szimbolista programvers és ars poetica. A költemény versformája az egyik legzártabb, klasszikus forma – a *sonett*. Baudelaire számos költeményéhez választotta e formát s a többi impresszionista költő életművében is gyakori. A forma zártsága, rövidsége, kötöttségei (szótagszám, rímképlet) látszólag mond csak ellent az impresszionizmus konvenció-ellenességének. Éppen azt hangsúlyozza, hogy nem a hagyományos formák megbontása, széttörése az új költészet lényege – a tartalmi és stilisztikai újítások tökéletes összhangban állhatnak a szigorú, kötött formával.

Címe • A szimbolizmus alapeszméjére utal: a létező jelenségek szoros egységben, szerves összefüggésben állnak egymással. E kapcsolatok és megfelelések, a rejtett lényeg feltárása, megmutatása a feladat.

Témája • A Szabó Lőrinc fordításában legismertebb vers témáját tekintve is klasszikusnak mondható. A téma ugyanis a **természet**, a természet harmóniája, a természet alkotó elemeinek, illetve az embernek és a természetnek viszonya.

Szerkezete • Baudelaire versének indító kijelentése sok szálal kötődik a korábbi századok allegorikus természetértelmezéséhez: az első metafora – a *természet templom* (a fák e templom oszlopai), szent hely, Isten földi „lakhelye”. A templomba lépő ember, amíg ismerte a rítust, míg részese volt a kultusznak, addig tudta, hogy hol a helye ebben a világban. Baudelaire „embere” csak vendég, számára az élő természet már csupán jelkép – *Jelképek erdején át visz az ember útja...*, az ember oly mértékben távolodott el a természettől, hogy a jelképes jelentés már elhomályosítja a valóságot.

A természet tökéletes egységének, a minden mindennel való összefüggésének titokzatossága fogalmazódik meg a második szakaszban. A fény és a sötétség ellentétpárja (*éjszaka*) jelképezi a harmóniát. A természet harmóniájának hordozói azok az ingerek, melyek érzékelésére minden ember képes: színek, hangok, illatok. Ebben az egyetemes összefüggésben elmosódnak a különböző érzékterületek határai. Benyomásainkban sem különülnek

Fogalomtár

szinesztézia – együttérzés, különböző érzékterületek (látás, hallás, szaglás, ízlés, tapintás) összekapcsolása

el ezek, csak a tudat választja szét őket egymástól. Különleges illatokat sorol fel a költő, amelyek a **szinesztéziák** meghökcentítő képzettársításai, például: *oboa-édes, zöld szagok* és metoni-

mikus, jelzős azonosítások *győzelmese*k, *romlottak*, *gazdagok* mellett a markáns illatú illatalapanyagok: *ámbra*, *mosusz*, *tömjén*, *benzoé* felsorolása különleges hatást kelt, hisz a szagok, illatok tulajdonképpen felidézhetetlenek.

Motívumok • *Templom* – az áhítatot keltő, titokzatos, jelképes vallási cselekedetek tere, ahol kapcsolat teremthető a valós és a transzcendens világ között. A *Jelképek erdeje* – metafora a szimbolizmus filozófiai háttérét tárja fel. Az egyetemes összefüggésben összemosódnak a benyomások, a különféle érzetek, feltáru-
l az érzékelés viszonylagossága.

Üzenete • Az emberben él a harmónia, ha „átengedi magát” a természetnek, akkor képes ezt a kapcsolatot újra érzékelni, érteni. A „vendég-ember” a maga által teremtetett jelkép-erdőből e kap-

csolatok segítségével találhat vissza a való természet világába, melyhez maga is tartozik, így lelheti meg önmagát.

Baudelaire legmélyebb élménye lehetett az emberi természet kettősségének átélése, hogy az emberben benne él az állat és az angyal is, a romlottság és a tisztaság is. Sok-sok versében szólaltatja meg az ember gyarlóságát, a züllés undorát s a vágyakozó sóvárgást az Ideál felé.

1. Ki volt a francia szimbolizmus első jelentős alkotója? **2.** Milyen élmények határozták meg Baudelaire életét? **3.** Kit hívott Baudelaire a „fekete Vénusz”-nak, és kit a „fehér Istennő”-nek? **4.** Mi jelent meg 1857-ben? Hány ciklus szerepel a kötetben? **5.** Elemezd a *Kapcsolatok* című szonettet? Mi a vers fő gondolata? ❁ **6.** *Jelképek erdején át visz az ember útja* – hangzik a híres verssor. Hogyan értelmezhető a baudelaire-i jelkép? **7.** Keress költői kifejezőeszközöket a versben! **8.** Th. Gautier – a kortárs parnasszista költő – így jellemezte Baudelaire-t: „...szép és lusta, gögös és kényes ...”. Mennyiben találó ez a leírás?

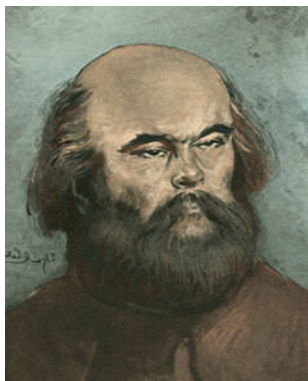

Összegzés

Kétségtelen, a számos legnagyobbak között ő is legnagyobb. Ami a költészetben esetleg túlmutat rajta, az is vele kezdődik. Megjelenésétől fogva más lett a költészet jellege nemcsak Franciaországban, hanem világszerte. Mindenfajta irodalmi modernségnek úgy volt a kezdete, hogy aggodalmas pontossággal ragaszkodott a legklasszikusabb, hagyományos versformákhoz. Általában vele kezdik a költői szimbolizmus indulását, ő azonban magát az amerikai Edgar Poe tiszteletteljes folytatójának vallotta. Élete és művészete annyira ellentmondásos, hogy indokoltan mondták áhítatos katolikusnak, és ugyanilyen indokoltan átkozták istenkáromlásért. Írt kitűnő latinsággal középkori himnusz jellegű költeményt, és írt meghökentető verset arról, hogy milyen egy utcán heverő és már oszlásnak indult macskahulla. Gyötrődve hitt Isten és Ördög örök kettősségében. A mennyei szépség, jóság ugyanúgy fényeskedik költészetében, mint a pokoli rossz, a bűn, a romlás irtózata. Mindent ellentétes egységben kell látnia annak, aki jellemezni próbálja. Minden állításáért lelkesedni is lehet, s vitatkozni is lehet vele. De azoknak is igazuk van, akik róla szólva azzal az egyértelmű igazsággal kezdik, hogy a modern költészet és benne a szimbolizmus övele kezdődik. És az is egyértelmű, hogy mellékesen kora egyik legkitűnőbb képzőművészeti kritikusa és Wagner zenéjének leghatásosabb népszerűsítője volt. – És nagyon sokan tudjuk, hogy nagyon jó, mindig gyönyörűséges dolog Baudelaire-t olvasni.

PAUL VERLAINE

(1844–1896)

Edgar Chahine:
Paul Verlaine, 1893

Paul Verlaine-t (e.: pol verlen) Szerb Antal a legfőbb szimbolistának tartja, aki a hangulatok fejedelme, az átsuhanó sejtelmek, a tárgyaltan bánat, a felzokogó emlékezés, a fáradtság, a „szövegtelen románcok”, a jóság után való sóvárgás géniusza. (A világirodalom története, 1941. 749. o.)

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • Metzben (e.: mesz) született 1844. március 30-án jómódú polgári családban. Élete nagy részét Párizsban töltötte, ott járt

iskolába.

Szülei jogi pályára szánták, őt azonban csak az irodalom érdekelte. Szertelen életet élt, mint az akkori művészeliték nagy része. Élete is kettős volt, mint költészete: egyszerre volt hivatalába járó polgár és lázadó bohém; komoly családapa és züllött alkoholistá; családját Rimbaud-ért elhagyó homoszexuális; mélyen hívő vallásos ember és antiklerikális ateista.

Házassága • 1870-ben megházasodott, feleségül vette Mathilde Mauthét, akihez *A jó ének* (1870) című versét írta. Egy időre le is csillapodott. Családi nyugalma a francia-porosz háború (1870–1871) és Rimbaud-val való megismerkedése dülta fel. A fiatal zseni-költőhöz fűződő kapcsolata legendássá vált, viszonyuknak végül egy máig nem teljesen tisztázott gyilkossági kísérlet vetett véget, Verlaine brüsszeli szállásukon kétszer rálőtt a szakítani akaró Rimbaud-ra, s a csuklóján meg is sebesítette. Verlaine-t a belga hatóságok letartóztatták, s a bíróság kétévi börtönre ítélte. Mélységek (börtön) és magasságok (sikerek, elismerés) jellemezték életét, melyben – szabadulása után – egy rövid nyugalmas periódus következett. Hazautazott Párizsba, dolgozni kezdett, de hamarosan ismét visszatért régi életéhez, csavargott, hónapos szobákban tengődött, visszasüllyedt az alkoholba, a züllesztésbe, a szegénységbe és a betegségbe. Reuma húzta görcsökbe, egyik lábára megsántult, cukorbeteg lett, állandósultak szívpa-

naszai és főképp gyógyíthatatlan alkoholista volt. 1894-ben Leconte de Lisle halála után megválasztották a költők fedelmének (ő volt a modern katolikus költészet egyik megteremtője), de ekkor már alig hagyta el az ágyat. Szánalmas nyomorban halt meg Párizsban 1896. január 8-án.

MUNKÁSSÁGA

Költészetének jellemzői • Költészetét leginkább a parnaszszizmus eszméivel lehetne jellemezni: szembefordult a romantikával, tagadta a költő vátesz mivoltát, és prófétai küldetését. Elvetette a fejlődéshitet, és a végzet erejét hirdette. Központi témája az eszményi szép volt, amelyet szenvtelen hangnemben és precíz stílusban próbált meg elérni. Ugyanakkor jelentős nyomokat hagyott rajta a szimbolizmus is, korai lírájára Baudelaire volt a legnagyobb hatással.

Költészetének szélsőséges kettősségét mutatja két verseskötete, a *Szeretet* és a *Párhuzamosan* (1888–1889). A *Szeretet* valóságos, barokkos szépségű versei mellett a másik kötet érzékisége, szörnyű látomásai döbbenetes ellentétei az első kötet versvilágának. A második kötet verscíme arra utal, hogy ezek a versek az előző kötet verseivel egy időben születtek.

A megértés, a megtalált hit verseit tartalmazza az 1881-ben megjelent *Jóság* című kötete, melyet a börtönből való szabadulása után jelentetett meg. Szintén vallásos költeményeket közöl az *Egykor és nemrég* (1884) című kötete. A *Párhuzamosan* kötet szélsőségeit példázza az élete utolsó szakaszában megjelent – a korábbi művek színvonalát csak ritkán elérő – néhány kötete: *Meghitt liturgiák*, 1892 és *Szitkozódások*, 1896.

Verlaine a varázslatos pillanatok költője, nem teljességre törekszik, mint Baudelaire vagy Mallarmé (francia szimbolista költő és műfordító), de a hangulatokat talán egy költő sem tudja oly szépséggel megörökíteni, mint ő. A francia nyelv egyik legnagyobb mestereként tartják számon. Kedvelte a klasszikus formákat, például a szonettet, legjellemzőbb műfajai a dal (chanson) és a hangulatfestő miniatűr (kisebb művészeti tárgyú írás). Költészete csupa érzés, muzsika, csupa árnyalat, 'nüansz', határozott körvonalak nélkül, a páratlanságokat kereső különös zeneiséggel. Dalaiban a mélységet egyesíti a könnyedséggel.

A magyar költők közül nagy hatással volt Adyra, a nyugatosokra, de még az Ezüstkör költőire is.

Nézzétek meg a költő életét és munkásságát bemutató rövid prezentációt itt: <https://prezi.com/ntulwlrpcbvo/paul-verlaine/>!

Költészettan

(Charles Morice-nak)

Zenét minékünk, csak zenét,
ezért a versed lebegőben
ragadd meg a lágy levegőben,
amint cikázik szerteszt.

Ha szokat írsz, csak légy hanyag,
és megvetőn dobod a zenének,
mert édes a tétova ének,
s a kétes olvadó anyag.

Fátylak mögött tüzes szemek
és déli, reszkető verőfény,
s a langyos őszi ég merő fény,
kék csillagok tündöklenek.

Mert csak te kellesz, Árnyalat,
és semmi Szín, koldusi ékül,
ó, fuvola s kürt összebékül,
e síma álomszárny alatt.

A gyilkos Csattanó gaz úr,
baj lenne ha versedbe hagynád,
az ötletet, e durva hagymát,
melytől könnyez a szent Azúr.

Szónoklat? Törd ki a nyakát
és jó, ha izmod megfeszítéd,
pórázra szoktatván a Rímet.
Mi volna, ha nem volna gát?

*Alfons Mucha:
A Költészet
allegóriája, 1898*

Ó jaj, a Rím silány kolomp,
süket gyerek, oktondi néger,
babrál olcsó játékszerével
s kongatja a szegény bolond.

Zenét minékünk, muzsikát!
Legyen a vers egy meg nem álló
lélek, mindig új vágyba szálló,
mely új egekbe ugrik át.

Egy jó kaland legyen dalom,
hajnalban, az ideges szélben
mentákra üljön észrevétlen...
A többi csak irodalom.

Kosztolányi Dezső fordítása

Hallgassátok meg a *Költészettan* c. verset itt: https://www.google.com/search?q=verlaine+k%C3%B6lt%C3%A9szettan&sca_esv=3cfbdfdcbb84d26&udm=

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Az 1874-ben megjelent *Egykor és nemrég* című kötetében olvasható a *Költészettan* című vers. Verlaine a monsi börtönben írta ezt a költeményét. Talán ez is jelképes: szenvedély és szenvedés szorításában született.

Témája • A versben Verlaine az új költészet fő téziseit és saját ars poeticáját fogalmazza meg: a költészet nem más, mint *zene* (ritmus), *hangulat* és *árnyalat* – minden, ami képes az ellentéteket önmagában is kifejezni. Sem a világban, sem az emberben nincs egyértelműség, szabály, igazság – minden összetett, s a világ lényegét csak az összetettségben találhatjuk meg.

Alapgondolata • Az impresszionizmus lényegét próbálja megfogalmazni. Az új költészet, az új művészet lényege a pillanat, a hangulat megragadása, külső és belső világ *összeolvadása* s a folyamatos változás. Az értelmi üzenet másodlagos: *Ha szókat írsz, csak légy hanyag, A gyilkos Csattanó gaz úr, Szónoklat? Törd ki a nyakát*, elsődleges a zeneiség. A tartalmas, elgondolkodtató mondatok, gondolatok helyett inkább a szavak jelzésértéke, asszociatív (társító, egyesítő) jelentése, hangulata a fontos.

A zene, zeneiség nyomatékos hangsúlyozása – ... *édes a tétova ének, ó, fuvola és kürt összebékül* –, a képzőművészet eszközeire való folyamatos utalások – *Mert csak te kellesz Árnyalat, / és semmi Szín...*, *szent Azúr* – valódi újdonságot jelentenek. Azt közvetítik, hogy az új költészetben elmosódnak a művészetek közötti határok, a költészet eszközenszere kiegészül a zene és a festészet eszközeivel, s nem csupán a fogalmak, a megfogalmazás szintjén, hanem az érzékelés és befogadás szintjén is. A művészetek szinte azonossá válnak egymással: a szavak, szókapcsolatok szerepe hasonlít például a festészetben alkalmazott színkeverésre vagy a zenei motívumokra.

Olyan hagyományos értékek és alapelemek, alapvető értékek ellen emeli föl szavát – mint nyelv, retorika, rím –, melyek nélkül a költészetet nehéz elképzelni. Világos azonban az is, hogy költészetszményének lényege alapvetően a tudatosság, a mesterségbeli tudás érvényesítésének kerülése.

A megfogalmazott tan természetesen nem mint megvalósított mű, hanem mint esztétikai elv és eszmény érvényes, de tökéletesen kifejezi azokat a célokat, elképzeléseket, melyek az impresszionista-szimbolista költészet általános esztétikai törekvései voltak. Ezt fogalmazza meg a zárómondat is: minden, amiben működik a tudatosság, minden megalkotott mű *csak irodalom*, az új művészet, a költészet ennél magasabb rendű, mert a tudat az érzékelés számára megragadhatatlan. Nem az irodalmat, hanem a hivatalos, a nagybetűs, az akadémikus, a sznobok irodalmát veti el a költő.

Verlaine más műveiben is hangsúlyozza, hogy a hagyományos értékek vagy nem érvényesek, vagy új értelmet kell nyerniük, de a verlaine-i tézis szerint nem gondolati, filozófiai értelmezésre van szükség, hanem művészire. A valóság taszító látszat, az igazi lényeg a valóság mögött van, a *világ csak hangulat*.

Vissza-visszatérő képei • A holdfényes táj, a tó, a fák is a lebegést sugározzák. A szavakkal való kecses, gonoszkodó vagy éppen féktelenül nyers játékot is megtaláljuk nála.

Nota bene!

A következő alapelveket fogalmazta meg Verlaine.

A szimbolista-impresszionista költészet programja:

➤ *Zenét minekünk, csak zenét* – **hangzik a híres kezdő sor, vagyis összekapcsolja a költészetet és zenét, és a vers zeneiségét kiemeli, fontosabbnak tartja a szavak hangzását jelentésüknél.**

➤ A hangzás kifejezése érdekében száműzi a gondolatíságot, a filozófiai vagy politikai tartalmat, a retorikus elemeket.

➤ Paradox módon elutasítja a rímet is, ami pedig a zeneiség egyik legfőbb stíluseszköze. Itt pontosítanunk kell: a rímmel való visszaélést veti el, a rímnek egyébként – ez verseiből is kitűnik – nagyon is fontos szerepet tulajdonít.

➤ A harsány színek helyett árnyalatokra van szükség, mert ez illik az általa megkövetelt lágy zeneiséghez. Csak az ilyen költészet lehet a valóság teljesebb megismerésének az eszköze, minden más *csak irodalom*.

1. Mely két városhoz kapcsolódik Verlaine élete? 2. Mik azok a sötét foltok, melyek tragikussá tették életét? 3. Melyek Verlaine első verseskötetei? Milyen hatást mutatnak? 4. Melyik háborúban vett részt személyesen? 5. Mikor találkozott Rimbaud-val? Meddig tartott a barátságuk? 6. Milyen jelentős versesköteteit ismered a már említetteken kívül? ✨ 7. Melyik két kötetével bizonyíthatod Verlaine költészetének kettősségét? Foglald össze néhány mondatban! 8. Verlaine Baudelaire-t ünnepelte mestereként, a szimbolizmus költői programját azonban mondhatni ő adja meg egy versével. Mi a címe ennek a versnek? 9. Foglald össze a szimbolizmus programjának alapelveit! ✨ 10. Korabeli képzőművészeti alkotások felidézésével, elemzésével próbáld megfogalmazni, hogy milyen törekvések felelnek meg a képzőművészetben a verlaine-i „programnak”! 11. Olvasd újra Verlaine *Költészettan* című versét, majd válogasd szét az alábbi poétikai eszközöket! Melyek tartoznak a költő szerint az elutasítandó hagyományhoz, és melyek a modern, új költői programhoz: fogalmi jelleg, hangszimbolika, rím, csattanó, tanító-nevelő funkció, zeneiség, a költői én előtérbe helyezése, színesztézia, logikai felépítés?

Összegzés

Paul Verlaine költészetében megtalálhatók a szimbolizmus és az impresszionizmus elemei is. A költő műveiben az ember belső világának történései, a „lelki táj” fontosabb a külső világban történeknél. P. Verlaine szerint az új költészet, az új művészet lényege a pillanat, a hangulat megragadása, a külső és belső világ „összeolvadása” s a folytonos változás. Az értelmi üzenet másodlagos, elsődleges a zeneiség. Műveiben a természet emberi tulajdonságokkal ruházza fel. Egyéni stílusának főbb jellemzői: az érzelmek hangsúlyozása, nem pedig a tárgyak leírása, a tájképiség és a zeneiség, a szavak, a zene, a színek és a hangok szerves kombinációja. A lírai tartalmat az alkotásokban az érzések hullámmozása és a benyomások folytonossága biztosítja. Költészetében nagy jelentőséggel bírnak az árnyalatok (nűanszok), finomságok (árnyékok, színárnyalatok, képzettársítások stb.), melyek sejtelmes érzelmi hangulatot közvetítenek.

ARTHUR RIMBAUD

(1854–1891)

Jean-Nicolas-Arthur Rimbaud (e.: zsán-nikola-artúr rembó) a világirodalom „csodagyereke”. A francia szimbolista líra harmadik nagy egyénisége három év alatt, 19 éves korára teremtette meg életművét, később már nem írt újabb verseket. Ezért is nevezik **köllyök zseninek**, vagy Victor Hugo nyomán „kamasz Shakespeare”-nek. Gondolkodásmódjára a kamaszos szembenállás, a lázadás jellemző, és

Théodore Fantin-Latour:
Arthur Rimbaud, 1872

ez vezette el költői pályafutásának végén a kötött formájú verstől a prózakölteményig. Még nem volt 20 éves, amikor végleg lezárta írói pályafutását, és semmiféle szépirodalmi művet nem írt többet.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1854. október 20-án született Charleville-ben (e.: sárlövill). A fiút anyja bigott (vakbuzgó) szellemben egyedül nevelte, mert apja, a nyughatatlan katonatiszt elhagyta családját: szigorú katolikus iskolába járt és kiváló tehetségnek bizonyult. Csak 15 éves volt, amikor tökéletes latin nyelvű verseivel csodálatba ejtette tanárait és iskolatársait.

Párizs, Verlaine • 1870 augusztusában megszökött hazulról és a francia-porosz háború zavaros időszakában Párizsba ment. Mivel pénze nem volt, már a pályaudvaron letartóztatták, mert élelmet lopott. Innentől élete a szökések és csavargások története. 1871 szeptemberében kötött barátságot Paul Verlaine-nel. Kapcsoltuk szerelemmé érett, örömeivel és gyötrelmeivel felnőtté avatta a kamasz fiút. A párizsi bohémvilág életét éltek, ennek legfőbb ismertetőjele a polgárpukkasztó attitűd, a megbotránkoztatás és a botrány. Együtt bebarangolták Belgiumot, Londont és Dél-Angliát. Verlaine még családját is elhagyta érte. Kapcsolatuknak Verlaine pisztolylövése vetett véget.

Szakítása az irodalommal • 1873 után felhagyott a költészettel. További életét a csavargás, a kereskedelem, az egzotikus utazások töltötték ki. A hetvenes évtized második felében Európában kóborolt, később a holland idegenlégió egyik hajóján Jávára is elvetődött. Innen egy skót tengerjárón tért haza, matrózként. Járt Stockholmban mint kiskereskedő, majd az afrikai utazások következtek. Kalandos élete valójában menekülés, elutasítása a józan polgári életformának, amelynek ürességét gyermekkorában alaposan megtapasztalta. De menekült önmagától is, lázadó szelleme nem tűrte sokáig az egyformaságot. Az európai ember számára szinte elviselhetetlen körülmények között eltöltött évek aláásták egészségét. 1891. november 10-én,

harminchét évesen Marseille-ben halt meg. Halálával szinte egy időben vált világhírű költővé.

MUNKÁSSÁGA

1870-ben írta első francia nyelvű verseit. Végigjárta a francia líra egész skáláját, de hamar ki is nőtte ezeket: elődeit, kortársait nemcsak követte, hanem egyben parodizálta is.

A három alkotó esztendő három élesen elváló korszakra tagolható.

I. korszak (1870–1871) • Témái között a kamaszos erotika, a szabadságért való rajongás, a zsarnokság gyűlölete, a társadalmi igazságtalanságok miatti felháborodás, a kisemmizettek iránti részvét szerepel. Első versei: *Napfény és hús*, *A kovács*, *Az első este*. Leghíresebb remeklése *A meghökkentek* (1870), ami fokozódó szociális érzékenységének tanúbizonysága. Ez az érzékenység a Kommün időszakának verseiben teljesedett ki legjobban: *Párizsi csatadal*, *Jeanne-Marie keze*. Szinte minden ellen lázadozott, ami körülvette. Szökéseinek és csavargásának költői termése a tíz szonettből álló sorozat, mely vándorlásainak valóságos, realisztikus „útinaplója”. Személyes sorsának és az ország háborús helyzetének ötvözete jelenik meg bennük. Idill és tragédia sajátos együttese: *A völgyben egy katonatiszt alszik* (1870). A kamasz bájos szereleméhsége szólal meg *A Zöld Hordóban* s *A kísértő* című költeményekben. Mindkettő ihletforrása egy-egy cseléd lány iránti finoman ébredező vágyakozás. A tizedik szonett – a *Kóborlásaim* – elragadó önarckép az elnyűtt ruhában és „sebzett” cipőben vándorló ifjú poétáról. Ebben a korszakában írja híres versét: *A magánhangzók szonettjé*-t, a magánhangzók színéről és úgymond, lelki tartalmáról. Költészetének legjelentősebb darabja *A részeg hajó* című költemény, a kalandvágy, féktelen szabadság-szeretet és messze tengerek hívásának páratlan remekműve.

II. korszak (1871–1872) • Fokozatosan búcsút mondott a kötött formákban írt verseknek. Ekkor lázadása már maga a költészet ellen irányul. Megundorodik mindentől, amit az emberek előtte írtak és festettek, előlről kell kezdeni az egészet. Így találja fel „módszerét”, a *Látnok Elméletet*. Próza-költeményeket kezdett írni, melyek *Les Illuminations* (e.: léziluminászion) gyűjtőcím alatt váltak ismertté az irodalomban. A magyar fordítás *Színvázlatok* címen közli ezeket az írásokat. Rimbaud szándékosan

felidézett látomásainak gyűjteménye a színek és formák vad káosza, épületek, tájak és néptömegek vonulnak el szemünk előtt. Értelmüket nem szabad keresni, úgysem lehet fogalmi úton megközelíteni. Ezek a látomások állandó sebes mozgásban vannak, egymásba olvadnak és kiszorítják egymást.

III. korszak (1872–1873) • Verlaine-nel való szakítása után Rimbaud befejezte a pár hónappal korábban megkezdett *Egy évad a pokolban* című, főleg prózát, de verseket is tartalmazó művét. Leszámolás ez a könyv az irodalommal, lezárása költői pályafutásának. Látnoki stílusban elmondja, hogy a víziók sem vezetnek semmire, „hazugságból táplálkoztam”. 19 éves ekkor, s ezután semmit sem ír többé. Az *Egy évad a pokolban* füzetecskéje 1873 októberében jelent meg Brüsszelben 500 példányban a szerző költségein. Rimbaud kezébe egy sem került. Anyja megígérte, hogy fedezi a kiadás költségeit, de a kész könyvekért nem volt hajlandó fizetni. Csak 1901-ben derült ki, hogy az eltűnt példányok a kiadónál porosodnak.

Látnoki költészet • Rimbaud költészetét látnoki költészetnek nevezi az irodalomtörténet – tegyük hozzá, nem alaptalanul. Költővé formálódásában saját képességei mellett jelentős Baudelaire költészetének hatása. A költők fejedelme, a „legelső látnok” újító törekvéseinek folytatására készült Rimbaud. 1871. május 13-án, illetve 15-én egy-egy levelet küldött két tanár-barátjának, Georges Izambard-nak (e.: zsorzs izambár) és Paul Demeny-nek (e.: pol dömöni). Ezek azok az úgynevezett **látnok-levelek**, amelyekben újszerű ars poeticáját fogalmazta meg. A második levélben ezt írta: „Azt mondom, hogy látnokká kell válnunk, látnokokká kell tennünk magunkat. A költő azzal válik látnokká, hogy hosszú, roppant, meggondolt munkával összezavarja összes érzékeit. A szeretet, szenvedés és örület minden formáját; megkeresi önmagát, kimer magából minden mérget, és csak azok sűrített lényegét tartja meg magának. Kimondhatatlan szenvedés, amelyben szüksége van minden elképzelhető hitre, emberfeletti erőre, amelyben nagy beteggé, nagy bűnössé, nagy átkozottá válik – s a legfőbb dolgok Tudójává! – Mert elérkezik az ismeretlenhez!”

Sajátos költői ars poeticájának első megfogalmazása is pontosan érzékelteti azt a szándékot, amely szerint Rimbaud a világ mélyebb és rejtett rétegeit csakis a látomások erejével kívánja feltárni. Az utókor Arthur Rimbaud-ban látja a szimbolizmus

központját. Belőle indul ki a modern francia költészet és majd a különböző izmusok is.

Nézzétek meg az *Arthur Rimbaud* életét és munkásságát bemutató prezentációt itt: https://prezi.com/1ovzol2oo40_/arthur-rimbaud/!

Kóborlásaim

Mentem, két öklöm két ronggyá rohadtt zsebemben.
A köpeny vállamon már eszmévé szakadt.
Szolgáltalak, Múzsám, menvén az ég alatt,
s nem álmodott még hejh! szerelmet senki szebben!

Féltett nadrágomon nagy lyuk ékeskedett.
Kicsiny Hüvelyk Matyi, rímet pergetve léptem
s mélán. Szállásra a Nagy Medve várt az égen.
Csillaghad döngicsélt lágyan fejem felett.

Hallgattam züm-zümük s egy árok volt az ágyam
szeptember estjein s a homlokomra lágyan
mint frissítő ital, estharmat csöppje hullt;

rímelttem s míg a fák között vad árny hajolt át,
térdemre dőltem és sebzett cipőm zsinórját
pengettem egyre csak, mint lanton méla húrt!

Radnóti Miklós fordítása

Nézzétek meg a YouTube-on Gálffi László előadásában a *Kóborlásaim* c. verset itt: https://www.google.com/search?q=rimbaud+k%C3%B3borl%C3%A1saim&sca_esv=3cfbdfdccbb84d26&udm=7&bih=1536&bih=

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • 1870 második felében a stíluspróbálgatások, témakeresések, zseniális másolatok és könyvélmények után jutott el önmagához, saját témáihoz. Kétszer is megszökött otthonról (Párizsba, Belgiumba), sokat gyalogolt, csavargott, s utazásainak élményeit tíz szonettben örökítette meg. Ezt az „útinaplót” a tizedik szonett, a *Kóborlásaim* című költemény, első alkotói korszakának gyümölcse zárja le.

Témája • A költői elhivatottság, magatartás megfogalmazása. Annak ellenére, hogy kóborlásai, csavargásai során elnyűtte ruháját, rongyos a cipője, de Múzsáját szolgálja így is.

Műfaja • Szonett. Címe kamaszkori csavargásaira utal. A vers legelső elolvasása is meggyőzhet bárkit, hogy a fiatal költő már nem utánozza sem Verlaine álmata hangulatait, sem Baudelaire vagy a parnasszisták szépségimádatát. Együtt szól benne a középkori vágánsköltészet hangja, a romantika őszinte kitárulkozása, a hitehagyottság, az önbizalom. A kezdeti, áradó formákban megnyilvánult lendület itt belsővé válik. A nyárspolgári életelveket megvető, „ronggyá rohadt” ruhában, a nehézségeknek fittyet hányó „egy árok volt az ágyam”, a Múzsáját kóborolva, a szabad ég alatt elszántan szolgáló kamasz-költő megkapó önarcképe ez a szonett. Az önirónia, a bizarr játékosság és a lírai megrendülés váltogatja egymást a versben, s ez az ismétlődő hangnembváltás teszi oly őszintén eredetivé, vonzóvá a költeményt.

1. Mennyi időt tesz ki Rimbaud költői pályája? **2.** Szerinted miért sajátos Arthur Rimbaud ars poeticája? Mi volt a célja? **3.** Hány korszakra tagolható munkássága? **4.** Mikortól vált csavargóvá Rimbaud? Mely versei szólnak csavargásairól? ✨ **5.** Jellemezd a *Kóborlásaim* című vers hangulatvilágát! Milyen költői magatartást fogalmaz meg? **6.** Ki volt Rimbaud példaképe? Hogyan fogalmazta meg költői célját az úgynevezett *látnoklevelekben* (1871)? ✨ **7.** Olvasd el *A részeg hajó* című költeményt! Milyen tájak, természeti jelenségek, évszakok jelennek meg benne? Mi a szerepük? **8.** Jellemezd Rimbaud költészettechnikáját a megismert művek alapján! **9.** Különböző források felhasználásával készíts beszámolót *A szimbolizmus és az impresszionizmus kölcsönhatása a költészetben* címmel! **10.** Bizonyítsd, hogy Rimbaud lírai hőse szoros kapcsolatban van a természettel! **11.** Foglaljátok táblázatba Baudelaire és Rimbaud egy-egy választott költeményének színesztéziáit! Ezután társítsatok zenét és képeket a két választott vershez! Amennyiben van lehetőségetek, próbáljátok meg a zenei aláfestésre képeket összevágni! Az eredményt vitassátok meg!

Összegzés

A „kamasz Shakespeare” gondolkodásmódjára a kamaszos szembenállás, a lázadás jellemző, és ez vezette el költői pályafutásának végén a kötött formájú verstől a prózakölteményig. Rimbaud úgy tekintett a költészetre, mint az emberiség vágyainak a megvalósítójára, a költőkre pedig látnokokként. Költészetében az impresszionizmus és a szimbolizmus elemei kölcsönhatásban vannak, a színek, hangok, szimbólumok jelentős szerepet játszanak benne.

JÓ, HA TUDOD!

Az összehasonlító verselemzés szempontjai

Az **összehasonlító elemzésnél** hasonlóságokat, illetve különbségeket tárunk fel (*fontosabb a különbség!*) kettő vagy több irodalmi mű között.

Az összehasonlításnak két **típusa** van:

➤ vagy egy szerző több művét kell összehasonlítani, hogy nyomon követhessük a költő fejlődését, illetve motívumainak változását, üzenetének hangsúlyát stb.;

➤ vagy több szerző műveit. Ez utóbbi gyakran a téma hasonlósága miatt készítenek bennünket arra, hogy két (akár több) művet kapcsolatba hozunk.

Mire figyelj az összehasonlítás folyamán?

Ez nagyon egyszerű: arra, hogy **miben hasonlítanak** egymáshoz, **miben különböznek** egymástól a művek. Egyezhetnek, eltérhetnek:

- témájukban, műfajukban, ugyanabban a korban íródtak, vagy éppen nem, esetleg a szerzők pályaképében találunk valami közös pontot, a művek keletkezési körülményeiben.
- A művek helye a szerzők életművében.
- A versek címében.
- A versek szerkezetében és tartalmában.
- Vershelyzetükben (ahogyan kezdődik).
- A formai eszközökben:
- stílusjegyekben,
- motívumokban,
- visszatérő szavakban,
- szóképekben, kifejezésekben,
- szóképekben (megszemélyesítés, hasonlat, metafora stb.),
- terjedelemben.
- A költői üzenetekben, versek mondanivalójában.
- A művek befejezésében, zárlatában.
- A versek ritmusa, rímei, stilisztikai eszközei is összehasonlíthatók egymással.

A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉNEK MAGYAR IRODALMA

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Budapest belvárosa a századforduló környékén (Kossuth Lajos utca)

Társadalmi-politikai helyzet • Az 1867-es kiegyezés következtében Magyarország visszanyerte belső állami önállóságát, s a kialakuló dualista rendszer igen nagy mértékben segítette elő a gazdasági és kulturális fellendülést. Látványos, sőt elkápráztató gazdasági és civilizációs eredmények sokaságára lehetett büszke a honfoglalás ezeréves évfordulóját (1896) ünneplő ország. Kiépült a vasút- és úthálózat, korszerű és virágzó gyárak jöttek létre. Az addigi csöndes, különálló Duna-parti városok (Pest, Buda, Óbuda) 1873-ban Budapestté egyesültek, s az ország központja valóságos világvárossá lett. A század utolsó két évtizedében mindenkit valamiféle építkezési láz fogott el: a belváros mai képe ekkor alakult ki. A körutak és az új sugárutak mentén történelmi és eklektikus stílusban új paloták emelkedtek, felépült az Országház, a Halászbástya, a Múcsarnok, a New York-palota és sok más közintézmény pompás székháza. Építkezett az állam, az arisztokrácia és a polgárság. 1896-ban Európában elsőként Budapesten indult meg a földalatti vasút is. A technika fejlődése mögött jól képzett műszaki értelmiség állott s olyan kiváló természettudósok, mint **Eötvös Lóránd**, Eötvös József fia, a róla elnevezett

inga feltalálója, **Puskás Tivadar**, a telefonközpont létrehozója, **Bánki Donát**, a benzinmotor és karburátor megalkotója és **Kandó Kálmán**, a vasútvillamosítás úttörője.

A gyors ipari fejlődés ellenére azonban az ország kettős képet mutatott. Az egyik az elmaradott, **vidéki Magyarország**. Itt megmaradtak a nagybirtokok, az arisztokraták továbbra is a hagyományos nemesi értékrend szerint, a többi társadalmi rétegtől elzárkózva éltek. Az elszegényedett s polgárosodni nem tudó, de a régi hatalom és gazdagság illúzióit megőrző köznemesi rétegből alakult ki a **dzsentrí**. A földesúri önkény miatt a századfordulón és a század elején másfél millió paraszt, mezőgazdasági munkás vándorolt ki Amerikába. Emellett a parasztság tömegeinek szegénysége, kiszolgáltatott helyzete jellemezte a vidéket.

A **kapitalizálódó városok** más képet mutattak. A városok vezető rétegét a nagypolgárság alkotta: a meggazdagodott vállalkozók, gyárosok, kereskedők, bankárok. Mellettük jelentősen nőtt a középosztályhoz tartozók: a tisztviselők, értelmiségiek száma. Azonban a városi lakosság nagyobb részét is a szegényebb rétegek, a megélhetésért küzdő kispolgárok és a sokszor éhbérért dolgozó munkások képezték.

Szellemi élet • A kiegyezés után bevezetett kötelező népiskolai oktatás eredményeként egyre többen tudtak írni-olvasni, s megnövekedett az igény a kultúra iránt. A fővárosban és a vidéki nagyvárosokban színházak épültek, újságokat alapítottak, de olvasóköroket, könyvtárakat a kisebb településeken is létrehoztak.

Az irodalom, hasonlóan a társadalomhoz, kétarcúvá vált. Hiszen a városi életforma olyan problémákat is felvetett, melyekre a hagyományos népnemzeti szemlélet és stílus már nem volt képes megfelelő választ adni. Az írók és epikusok a 67 utáni ellentmondásos életérzésnek kívánták feltárni a gyökereit. Elemezték a kiábrándulást szülő viszonyokat, s keserű bírálatot mondtak a polgárosodni már nem képes, dzsentrivé alakuló nemességről. **Arany László**, a kiváló költő fia, *A délibábok hőse* (1872) című ironikus versesregényében számolt le nemzedékének illúzióival. A korszak élményeit **Vajda János** költészete foglalta össze, mellette **Reviczky Gyula** és **Komjáthy Jenő** lírája már a szimbolizmus előtt egyengette az utat. A realista elbeszélő irodalomnak **Mikszáth Kálmán** volt a legnagyobb egyénisége, mellette

Tolnai Lajos és **Justh Zsigmond** adott képet a magyar társadalom belső konfliktusairól.

Költőeszmény • Megváltozott a kor költőeszménye is. A költő már nem romantikus népvezér, aki tűzön-vízen át vezeti népét az ígéret földje felé, nem lángoszlop többé, hanem elszigetelt, a tömegekből kiszakadt, azzal szembeforduló, magányos töprengő, aki szenved is emberi árvasága miatt, de gőgösen büszke is rá, mint kiválasztottságának bizonyítékára, s valamiképpen a tragikum bélyegét hordja homlokán.

A századvég irodalma elsősorban a városi életforma és kultúra terjedéséről számolt be. Vezető műfaja a **novella** volt, amely részben elégikus, részben ironikus módon mutatta be a magyar társadalom látszólagos nyugalma mögött ható szociális és morális feszültségeket. Ezt a novellairodalmat **Iványi Ödön**, **Petelei István**, **Gozsdu Elek**, **Papp Dániel** és **Thury Zoltán** képviselte. **Gárdonyi Géza** regényei, közöttük a népszerű *Egri csillagok* (1901) a történelmi múltat keltették életre. **Tömörkény István** a paraszti világot, **Bródy Sándor** a főváros alakuló életét mutatta be. **Ambrus Zoltán** az útját kereső magyar értelmiség, **Herczeg Ferenc** a dzsentrí réteg és a hozzá igazodó polgárság eszményeit fejezte ki. A költészetben **Kiss József** és **Heltai Jenő** készítette elő a modernebb törekvéseket. A korszak színházi kultúrája nagyrészt a népies színműirodalom hagyományait folytatta, a társadalombírálat igénye **Csiky Gergely** drámáiban kapott fórumot. A dualista korszak általános fejlődése az irodalmi élet intézményeire is kihatott: új folyóiratok jöttek létre, megindult irodalmunk történetének módszeresebb feldolgozása. A konzervatív irodalomnak a *Budapesti Szemle*, a modernebb törekvéseknek a *Hét* folyóirat adott teret. A korszak közéletében részt vevő hölgyekről, kiváló és sikeres asszonyokról, tudósokról, íróknőről, művésznőkről sem feledkezhetünk meg: **Kaffka Margit**, **Lesznai Anna**, **Török Sophie**, **Kádár Erzsébet** és **Hajnal Anna**, de fontos szerepet játszottak a szerkesztők feleségei, mint **Fenyő Miksáné Rella** és a társasági élet szervezői, mint **Polányiné Cecil mama**. Ők a *Nyugat* folyóirat köré csoportosultak, az irodalmi élet kulcsfigurái voltak. A XX. század elején kezdődött **Bartók Béla** és **Kodály Zoltán** révén zenei megújulásunk. 1904-ben nyitotta meg kapuit a Thália színházi társulat azzal a céllal, hogy a modern drámairodalmat megismertesse a

A *Nyugat* alapítói: Ignatus, Osvát Ernő és Fenyő Miksa

aki éppúgy lehet a külföldön bujdosó II. Rákóczi Ferenc diákja, Mikes Kelemen, mint valamelyik XVII. századi, világjáró vándor-diák, aki azon fáradozott, hogy hazahozza, és elterjessze a műveltséget. Jelképezi a hazai műveltség kettős természetét: a **magyarságot** és az **európaiságot**. Más szavakkal: a **hazafiságot** és a **humanizmust**; a **bujdosó magyar irodalmat**.

A gazdag polgárok által támogatott folyóirat kéthetenként jelent meg, alacsony példányszámban. Eleinte csupán néhány száz, később egy-kétezer példány fogyott a lapokból. Jelentősége azonban ennél jóval nagyobb volt.

Programja, célja • A *Nyugat* szemben állt a maradisággal, de egyetlen politikai irányzat mellett sem kötelezte el magát. Az „írói szabadság őreként” fiatal, ismeretlen tehetségek írásait is megjelentette. Így fedezték fel pl. Móricz Zsigmondot és Babits Mihályt, akik később szerkesztői lettek a folyóiratnak. A *Nyugat* céljának tekintette a magyar irodalomnak a nyugati nagy

irodalmak színvonalára emelését. Határozottan szembefordult a félféudális ország **epigonizmus**ba süllyedt irodalmával, de elődjének tekintette a XIX. század második felében jelentke-

Fogalomtár

epigonizmus – olyan irányzat, magatartás, eljárás, amely valamely korábbi mintát szolgálai utánzó

ző új törekvéseket és szélesre tárta kapuit a korszerű nyugati stílusirányzatok előtt. Nagy jelentőséget tulajdonított a modern nyugat-európai irodalom megismertetésének.

A folyóirat ezenkívül a művészetek más területeit is bemutatta: rendszeresen beszámolt színházi bemutatókról, volt képzőművészeti és zenei rovata is.

A Nyugat-nemzedékek • A laphoz az első világháborúval lezáruló időszakban csatlakozókat nevezzük a **Nyugat első nemzedékének**. Ennek kiemelkedő alakjai: *Ady Endre, Babits Mihály, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond és Tóth Árpád*. De helyet kaptak a *Nyugat* írói között *Füst Milán, Nagy Lajos, Kaffka Margit, Molnár Ferenc, Szabó Dezső, Szép Ernő, Szomory Dezső, Tersánszky Józsi Jenő* és mindazok, akik a *Nyugat* kezdetétől, vagy nem sokkal azután jelen voltak a folyóiratban, így a korábban induló *Krúdy Gyula* és mások is. Kritikusai gárdájába tartozott *Ignotus, Hatvany Lajos, Schöpflin Aladár, Lukács György*.

Az irodalmi nemzedékek nagyjából tízévenként követik egymást. A **második nemzedék** írói, költői – például *Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Gelléri Andor Endre, Tamási Áron, Hunyadi Sándor, Márai Sándor, Németh László, Cs. Szabó László* vagy a *Nyugatban* kevésbé otthonos *József Attila* – általában a húszas évek első felében kezdték pályájukat.

Őket követik a harmincas évek elejétől kibontakozó **harmadik nemzedék**, ide tartozik például *Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Jékely Zoltán, Kálnoky László, Képes Géza, Vas István, Zelk Zoltán, Bálint György, Szentkuthy Miklós, Szerb Antal* stb., de a folyóirat összetartó erejének csökkenését idézték elő az új és jelentős időszak kiadványok, amelyek kezdték kialakítani saját írói táborukat. Őket az **Ezüstkor nemzedékének** is nevezzük.

A negyvenes években szárnyát bontogató írónemzedékből is sokan a *Nyugat* örököseinek tekinthetők. Vagy azért, mert a *Magyar Csillagban* már megjelentek műveik, vagy azért, mert a *nyugatos* irodalom vonzáskörébe tartoznak. **Negyedik nemzedék**ként is emlegetik a negyvenes években kirajzó költőket, írókat – *Pilinszky Jánost, Nemes Nagy Ágnest, Mándy Ivánt*.

Igen jelentős a *Nyugat* szerepe a XX. század első felének irodalmában, de nem kizárólagos. Az újtó szellemű *Kassák Lajos* például a *Nyugaténál* merészebb hangú, modern és olykor megbotránkoztatást keltő írásokat közölt rövid életű folyóirataiban az első világháború idején, illetve a húszas években (*Ma, A Tett, Munka, Dokumentum*).

Általában nem zárkózott el a *Nyugat* semmilyen stílusirányzat elől, ha tehetséggel művelték. (Kassák írásait is közölték.) Éppen ez volt a vonzereje. De minden irányzatot nem foghatott össze. A *Nyugat* vezetői megbecsülték a vidéki életet bemutató

Móricz Zsigmondot vagy Tersánszky Józsi Jenőt, de a harmincas évek elején, amikor a parasztság helyzete már elviselhetetlené vált, ennél többre támadt igény. Ekkor bontakozott ki a **népi írók** mozgalma. Részt vett ebben a *Nyugat* köreiből otthonos *Illyés Gyula* éppúgy, mint az Erdélyben induló, majd a negyvenes években Magyarországra költöző *Tamási Áron*. A népi írók mozgalma átnyúlt a második világháborúig, és szervesen folytatódott az újabb nemzedékek munkásságában.

1. Hogyan alakult a századvég társadalmi-politikai és szellemi élete?
2. Melyik réteg alkotta a *dzsentrít*?
3. Milyen életformáról és kultúráról számolt be elsősorban a századvég irodalma?
4. Kik alapították a *Nyugatot*?
5. Mi szerepelt emblémaként a *Nyugat* címlapján az első számtól kezdve mindvégig? Mit jelképezett? ✨
6. Milyen szerepet töltött be a *Nyugat* című folyóirat az irodalom fejlődésében?
7. Mi volt a *Nyugat* programja, célja?
8. Kik tartoznak a *Nyugat* három nemzedékéhez? ✨
9. Vitassátok meg, miért lehetett olyan nagy hatása a *Nyugat*nak?
10. A *Nyugat* tevékenységének ismeretében értelmezd Móricz Zsigmond kijelentését: „Jó garázs volt a régi *Nyugat*: csak jó kocsikat vettek fel, s azok futhattak, amerre akartak!”

Nézzétek meg a XX. század első felének irodalmát, a *Nyugat* c. lapot bemutató prezentációkat az oktatóvideót itt: <https://www.scribd.com/document/744593132/A-MAGYAR-IRODALOM-A-20-SZAZADBAN>, https://prezi.com/p/r16a_n8aehm7/a-magyar-irodalom-a-20-szazad-elso-feleben/, <https://zanza.tv/irodalom/klasszikus-modernseg-realizmus-naturalizmus-szimbolizmus-impreszionizmus-szececsszio/nyugat!>

ADY ENDRE

(1877–1919)

„Ő volt az, akiben teljes lett az idő, akinek elébe futottak az előfutárok, aki kimondta a szót, amit ki kellett mondani. Az egész nemzedék köréje csoportosult, olyannyira, hogy ha a régi egyéniségtisztelő iskola hívei lennének, Ady Endre koráról kellene beszélni. ... Az első pillanattól kezdve, amint feltűnt, egyszerre formát kapott az addig kaotikus irodalmi tudat: Ady neve két ellentétes táborra osztotta az embereket, egyszerre mindenki pontosan tudta a helyét...”
(Szerb Antal)

Székel Aladár:
Ady Endre portréja, 1908

ÉLETÚTJA

Gyermekkora • Ady Endre 1877. november 22-én született a Szilágy-megyei Érmindszenten (ma Románia). Az Ady család elszegényedett köznemesi (a költő szavaival bocskoros, hétszilvafás) família volt. Édesapja, Ady Lőrinc jogi, politikusi pályára szánta. Édesanyja, Pásztor Mária ágán papok és tanítók is voltak a költő ősei között. Viszonyukban mindig az erős érzelmi kötődés, a rajongó szeretet volt a meghatározó. „Édes”-nek hívta, így szólította verseiben, leveleiben is. Testvére, Ady Lajos az első életrajzírója.

Iskolái, pályaválasztása • Tanulmányait Érmindszenten, Nagykárolyban, Zilahon végezte és itt érettségizett 1896 júniusában. A család döntése alapján a debreceni egyetem jogi karára jelentkezett, de nem fejezte be. Inkább különböző debreceni lapoknál újságírással foglalkozott (*Debreceni Hírlap*, *Debreceni Főiskolai Lapok*, *Debreceni Ellenőr*, *Debrecen*). Debrecenben jelent meg első verseskötete *Versek* (1899) címmel. 1900-ban Nagyváradra ment, a *Szabadság*, majd a *Nagyváradai Napló* című ellenzéki újság munkatársa lett, végleg az újságírói pályát választva (a költészet ekkor még másodlagos volt számára). Itt alakult ki újságírói stílusa, mely publicisztikájának jellemzője maradt a későbbiekben is. Már ekkor támadások érték szókimondó, ironikus cikkei nyomán, és később is sokszor került összeütközésbe a hatalommal írásai miatt. Nagyvárad azonban nemcsak a sikereket, hanem a szörnyű betegséget is jelentette a költő életében. Betegsége – szifilisz – ebben az időben még gyógyíthatatlan volt.

Léda és Párizs • Nagyváradon ismerkedett meg első nagy szerelmével, Lédával (Diósy Ödönné Brüll Adél). Léda asszony – ahogy a költő elnevezte keresztnevét visszafelé olvasva. Ekkor kezdődött kilenc évig tartó, ellentmondásokkal teli, szenvedélyes szerelmük. A kivételes intelligenciájú, széles érdeklődési körű, az irodalom iránt fogékony férjes asszony szerelme, kapcsolatai és pénze új távlatokat nyitott meg az ifjú publicista-költő előtt: Párizst, a nagyvi-

Székely Aladár:
Léda (Brüll Adél),
1908

lágot. A századforduló Párizsa vitathatatlanul a modern európai szellemiség központja volt, s Ady költővé válásában Párizs az alapélmény (1904 és 1911 között hétszer járt itt). A szűkös, vidékies magyar állapotokból a „világ fővárosába” való kerülés döntő változásokat hozott szellemi, eszmei nézetrendszerében. A korábban csak megérezett, sejtett igazságok bizonyítást nyertek számára. Haladás, fejlődés, valódi polgári értékek, élénk és színvonalas szellemi élet, magas szintű kultúra, művészet – mindezeket megtalálta a költő Párizsban.

Párizsi tartózkodásai egyre rövidültek, Léda iránt érzett szerelme szűnőben volt, majd 1912-ben végleg szakítottak egymással. Az éjszakai élet és az erős altatószerek használata miatt Ady egészsége fokozatosan romlott. A karácsonyt mindig édesanyjával, a családdal töltötte Mindszenten.

Házassága • 1911-től levelezett a tizenhat éves diáklánnyal, Boncza Bertával. A levelek kezdetben baráti hangúak voltak, majd egyre érzelmesebbek, rajongóbbak lettek. 1914-ben találkoztak először a csucsai Boncza-kastélyban, majd egy év múlva megtartották az esküvőt. Ady játékosan a Csacsinszka becenév-ből Csinszkanak nevezte a feleségét.

Székely Aladár:
Csinszka (Boncza Berta),
1914

Házasságuk első éveit Csucsán töltötték. Adyt ekkorra már az I. világháború lelkiileg megviselte, viszolygott a háborúért lelkesedő politikától. A házaspár már ebben az évben Budapestre költözött. Betegsége miatt 1914 óta nem jelent meg kötete, a lapok sem nagyon vállalták versei közlését. Mindenhol a háborús propaganda uralta a sajtót.

1918-ban betegsége súlyosra fordult, tüdőgyulladást kapott, amelynek leromlott szervezete már nem volt képes ellenállni, s 1919. január 27-én meghalt.

MUNKÁSSÁGA

Kötetei • Ady első (*Versek*, 1899) és második (*Még egyszer*, 1903) verseskötete nem keltett jelentős visszhangot. A harmadikkal aratott igazi sikert, ez volt az első kiforrott Ady-kötet. Az *Új versek* (1906) új korszakot nyitott a magyar irodalom történe-

tében. Látásmódja, ízlése, nyelve és újszerű költői magatartása miatt erős ellenállásba ütközött a kötet szerzője. Szerelmi lírája új és merész hangvételi volt, és ostromozó, bíráló a versek hangja, amikor a maradi úri világról szólt. Kíméletlen harc indult ellene, de voltak olyanok is, akik fenntartás nélkül melléálltak, akik megértették az új hangot. Új értékrend, új kifejezőmód született 1906-ban, itt kezdődött a modern magyar költészet időszámítása.

1907 decemberében jelent meg újabb verseskötete, a *Vér és arany*, amely még tovább fokozta az ellene irányuló, már-már rosszindulatú támadások hevesességét. Csak az 1908. január 1-jén megindult *Nyugat* enyhítette a költő elszigeteltségét. A nagy tekintélyű folyóirat felvállalta Adyt, amelynek a költő a haláláig főmunkatársa volt.

Következő kötete *Az Illés szekkerén* 1908-ban látott napvilágot. Ebben a gyűjteményben jelentek meg először istenes versek, s ettől kezdve külön ciklust alkotnak kötetekben 1912-ig. Istenes lírája egyrészt a magyar líra hasonló tematikájú tradícióinak (Balassi) folytatása, másrészt saját vallással, hittel szembeni kétségeinek, hite stációinak lenyomata. Forradalmi versei is ebben a kötetben olvashatók.

1909-ben jelent meg a *Szeretném, ha szeretnének*, melynek versei az általános emberi elhagyatottságról, az elidegenedésről, a meg nem értettségéről szólnak. Következő kötete 1910-ből *A Minden Titkok versei*. A tőle származó felosztásban a különböző tematikus rétegek nagymértékben függnek össze egymással, mivel a Szeretlem Titkai egyben a Szomorúság Titkai is, a Dicsőség Titkai egyszersmind a Magyarság Titkainak is bizonyulnak.

Még a háború kitörése előtt, 1910 és 1914 között sajátos magatartásbeli és ezzel összefüggő poétikai változás következett be Ady költészetében. A szimbolikus látásmód szerepe 1910 után fokozatosan, 1912-től pedig rohamosan csökkent. *A menekülő Élet* (1912) c. kötetben a versek mintegy harmada tartalmaz jelképet. Az 1913-ban kijövő *A Magunk szerelme* című gyűjteményben már kevesebb, mint a harmada, a *Ki látott engem?*-ben (1914) az ötödénél valamivel több. Az egyéni mitológia helyébe egyre inkább a nemzeti mitológia jelképei kerülnek, a magyarság- és kurucversek ezek.

Életében megjelent utolsó kötetét, *A halottak élén* (1918) címűt Hatvany Lajos¹ adta ki. Az ebből kimaradt vagy később született költemények csak a költő halála után, 1923-ban jelenhettek meg *Az utolsó hajók* című kötetben.

Publicisztikája • Cikkeit, publicisztikáit, kritikáit élete végéig írta. Publicisztikai írásainak kritikai kiadása tíz vaskos kötetben jelent meg. Az újságírás a költő számára kereseti forrás volt, de cikkeiben fejtette ki részletesebben a verseiben is felbukkanó politikai nézeteit. Közéleti témájú íásaiban mindig világos, egyértelmű fogalmazásra törekedett, a magyar újságírás hagyományainak egyik legnépszerűbb képviselője volt. A versek és a publicisztikai írások jelentősége elhomályosítja a prózáiró Ady műveit, pedig pályája elejétől kezdve írt elbeszéléseket, novellákat is (*Sápadt emberek*, 1907, *Muskétás tanár úr*, 1913 című kötetek).

1. Milyen események köthetők Ady életéből a következő helyekhez: Érmindszent, Nagykároly, Zilah, Debrecen, Nagyvárad, Párizs, Budapest, Csucs? **2.** Mely korabeli lapokban, folyóiratokban jelentek meg Ady írásai? Sorolj fel legalább hármat! **3.** Ki volt Ady nagy szerelme? Honnan ered a Léda név? **4.** Miért támadta a konzervatív irodalomkritika Adyt? **5.** Mit jelentett Ady számára Párizs? Kik támogatták anyagilag? **6.** Mettől meddig tartott a Léda-szerelem? **7.** Ki volt Boncza Berta? Honnan ered a Csinszka név? **8.** A világháborús történések hogyan hatottak Ady Endrére? **9.** Mi jellemzi Ady publicisztikáját? ✨ **10.** Készíts prezentációt Ady *Endre szerelmi lírája* címmel!

Nézzétek meg az Ady Endre életét bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/-mry6itakr3v/ady-endre/>

ADY KÖLTÉSZETÉNEK FŐBB JELLEMZŐI, ÚJÍTÁSAI

Hatások • Költészetére jelentősen hatottak a francia impresszionista-szimbolista költők (elsősorban Baudelaire és Verlaine), de Ady nem egyszerűen követte az impresszionizmus, szimbolizmus, szecesszió hagyományait, hanem azokat továbbfejlesztve, egyénítve alakította ki saját, csak rá jellemző stílusát. Az ő költészetében a tradicionális nyelvi és képi elemek mellett hangsúlyosabbak az egyéni, egyedi képek, jelképek, stílusesszükö-

¹ *Hatvany Lajos* (1880–1961) – író, kritikus, irodalomtörténész. A tehetséges fiatal írókat – Ady Endrét, József Attilát, Tóth Árpádot és másokat – mecénásként segítette

zők, formai megoldások, újítások. Szimbólumai leggyakrabban saját leleményei, és ezek a jelképek egymással összekapcsolódva sajátos rendszert alkotnak.

Kötődések • Ady költészete sok szállal kötődik a magyar irodalmi hagyományhoz is. Példaképének vallotta Petőfi Sándort és Vajda Jánost, de szemléletére, nyelvére, stílusára hatott Kölcsey, Csokonai, Balassi is. Ady is sok versében foglalkozik társadalmi, politikai kérdésekkel, költeményei olykor politikai állásfoglalások, programok – mintegy politikai cikkeinek, írásainak lírai megfogalmazásai. Politikai témájú verseiben a magyar forradalmi költészet hagyományait folytatja, ugyanakkor egyre többször jelenik meg költészetében a nemzethalál, a magyar nemzet pusztulásának rémképe, a nemzetféltés, jövőféltés hagyományos motívuma. Művészi erővel fejezte ki a lét és a magyar lét minden fájdalmas korlátját, bűnét, problémáját.

Költői nyelve • A régi magyar irodalom legszebb emlékeit eleveníti föl. Érintkezik a magyar népballada rejtélyes, tragikus hangulatával. Sokszor merít a Károlyi Gáspár-féle *Bibliából* – a protestánsok által használt, legrégibb teljes fordításból.

Igen lényeges szempont Ady költészetének megértéséhez, elemzéséhez a kötetkompozíciók, ciklusok vizsgálata, ugyanis a ciklusok címe és kötetbeli helye költészetének tematikáját fejezi ki. Minden maga által szerkesztett kötetében ciklusokba csoportosította verseit. Ebből a szempontból is a legtudatosabb költők egyike Ady Endre. Megfigyelhető, hogy az Ady-versek címe szinte mindig *három szóból áll*. A szimbólumokat általában nagy kezdőbetűvel írta.

Kötet- és cikluskompozíciói • Első verseskötetétől az utolsóig Ady mindig nagy gondot fordított arra, hogy ciklusokba rendezze verseit és megszerkessze köteteit. A példa Baudelaire *A Romlás virágai* kötete lehetett. A kötet- és cikluscímek – két kivétellel – azonosak egy-egy vers címével. A költő ügyelt arra, hogy a címadó vers a ciklus közepe táján kapjon helyet. A ciklusok tematikus egységet alkotnak. Elrendezésükben az ellentét és a szimmetria elve uralkodik.

Tematikus csoportosítás • Ady verseit nehéz lenne a hagyományos műfaji kategóriákba sorolni. A különböző kötetekben nem feltétlenül szerepel minden réteg és minden verstípus. Az *Új versekben* lényegében megtalálható mindaz a vezérmotívum, alapérzés, magatartás és szellemi beállítottság, amely a későbbi

kötetekre is jellemző lesz. Ezek – *Az Illés szekerén* címűig – még újabb témakörökkel gazdagodnak, de a továbbiakban inkább elmélyülnek, kiszélesednek, árnyalatokban módosulnak, a lényeg azonban nemigen változik. Az évenként megjelenő kötetek folytatták az egyes témaköröket. Külön ciklusokban elkülönítve feltűntek újra a magyarság sorskérdései, a szerelem, a pénz, a halál motívumai, az Isten-élmény, a politika, a forradalmiság költeményei. Különös erővel, mélyülő szomorúsággal fejeződött ki csaknem minden kötetben a magára hagyottság, az elszigeteltség, az otthontalanság tragikus érzése, a titkokkal átszótt világban való eltévelyedés és az idegenség.

A *Csinszka-versek* egységes témakört alkotnak munkásságában, megnyugvást és harmóniát sugallnak. Ezzel szemben a *Léda-versek* a nő és a férfi egymásért és egymás ellen folytatott harcát mutatják.

ADY KÖLTÉSZETÉNEK RÉTEGEI:		
Az egyén szintje	A közösség szintje	A transzcendens szintje
<i>én versek</i> <i>létharc-versek</i> <i>pénz-versek</i> <i>élet-halál versek</i> <i>szerelmes versek</i>	<i>magyarság-versek</i> <i>látomásos tájversek</i> <i>kuruc versek</i> <i>forradalmi versek</i> <i>háborús versek</i>	<i>istenes versek</i>

Újításai • Ady költészetének hangsúlyos eleme a lírai én, a **beszélő** jelenléte. Nemcsak a szerep- és szerelmes versekben, hanem a táj-, magyarság-, forradalmi és háborús versekben is erőteljes a beszélő szerepe.

A költő sok tekintetben megújította a **magyar lírai hagyományt**. Ez az újító törekvés érvényesül *szerelmi lírájának* erotikus motívumaiban, a testi kapcsolat megjelenítésében (*Léda-versek*). Újszerű a társadalmi rétegek megjelenítése *forradalmi és háborús költészetében*. *Istenes lírájában* is erőteljes a személyesség. Sajátos változási folyamat figyelhető meg: a harcos, ironikus-gúnyos „ateizmus”-tól vezet ez a folyamat a megtalált, „zsoltáros-bűnbánó” hitig. Ady tudatosan vállalta a kuruc és az istenes versekhez az **archaikus formákat**, a **régies nyelvet**, ugyanakkor verseinek témái, problematikája modern, XX. századi.

Az új kor emberének kérdései, félelmei, szorongásai fogalmazódnak meg bennük.

Újszerűek azok a versei, melyeknek témái hagyományosan jelen vannak az irodalomban, de Ady szimbólumaival, asszociatív képiségeivel új módon fogalmazza meg ezeket: szegénység – gazdagság ellentéte (*pénz-versek*); élet és halál ellentéte, a létértelmezés kérdései (*élet-halál versek, létharc-versek*); a táj, a természet ábrázolása (*látomásos tájversek*).

Általánosan érvényes Ady költészetének újítására a vers képi világának és nyelvének a megújítása. A jellegzetes, rendszert alkotó szimbólumvilág a **látványos, erős képiség** (metaforák, szinesztéziák), a **retorikai alakzatok** (ismétlések, felsorolások, refrén, figura etymologica, halmozás, ellentét) sokfélesége, az egyéb **stílusesszközök** (emlékezetbe idézés, utalás, zenei elemek – hangszimbolika, alliteráció, áthajtás stb.) állandó használata, az **egyéni szóalkotások** együttesen adják e líra egyediségét, stílusának sajátosságait.

Jelentős költészetének **formai változatossága** is. Strófaszerkezeteiben gyakoriak a páratlan számú sorokból vagy nem egyforma hosszúságú egységekből álló szakaszok, gyakori a sorok szótagszámának ingadozása, a félsorok alkalmazása.

Üzenet egykori iskolába

Június volt s ujjongtunk, nincs tovább,
Most gyertek szabad mellű örömök
S pusztulatok bilincses iskolák.

De elcsitult a jókedv-förgeteg
S helyére ült a döbbsent némaság:
Köröztünk már az Élet csörtetett.

Óh, ifjui, szent megjőzanodás,
Komoly, nagy fény, hős férfiú-szerep,
Emléketek ma is milyen csodás.

Hős harc az Élet és megélni szép,
Ha hozzáedzik tüzes szív-kohók
Ifjú vitézlők lengeteg szívét.

Ha élet zengi be az iskolát,
Az élet is derűs iskola lesz.
S szent frigyüket így folytatják tovább.

Én iskolám, köszönöm most neked,
Hogy az eljött élet-csaták között
Volt mindig hozzám víg üzeneted.

Tápláltad tovább bennem az erőt,
Szeretni az embert és küzdeni
S hűn állni meg Isten s ember előtt.

Június van s nagyon magam vagyok
S kísértének élt éltem árnyai
S az elbocsátó iskolapadok.

S én, vén diák, szivem fölemelem
S így üdvözlöm a mindig újakat:
Föl, föl, fiúk, csak semmi félelem.

Bár zord a harc, megéri a világ,
Ha az ember az marad, ami volt:
Nemes, küzdő, szabadlelkű diák.

Nézzétek meg a YouTube-on *Lutter Imre* versmondó előadásában az *Üzenet egykori iskolámba* c. verset itt: https://www.google.com/search?q=ady+%C3%BCzenet+egykori+iskol%C3%A1mba+elemz%C3%A9s&sca_esv=3cfbdfdccbb84d26&udm=7&biw=1!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Az 1914-ben megjelenő *Ki látott engem* című kötet tartalmazza az *Üzenet egykori iskolámba* c. verset. Az életrajzból tudjuk, Ady Endre 1892 és 1896 között volt a zilahi kollégium diákja. Osztályfőnöke és első kritikusa, Kincs Gyula csak görögöt és a 7. osztályban mennyiségtant tanított Adynak, és mégis őt csodálta, és haláláig döntő hatással tudott lenni rája. Az érettségiig terjedő négy gimnáziumi évfolyam alatt itt vált a kamasz fiatal férfivá, itt aratta első irodalmi sikereit a kollégium önképzőköreben, a *Szilágy* hasábjain jelent meg első verse

nyomtatásban, itt szövődtek első szerelmei, amelyeket sohasem felejtett el, és megannyi szép, remek költeményben énekelte meg kötődését a „pince-katlanok városához”. Az Országos Református Tanáregyesület 1912. május 29-30-án Zilahon rendezett évi közgyűlésén Ady is felolvasta néhány versét, de előtte bevezetőt tartott, amelyben így értekezett: „...*de mire való Zilah, Kincs Gyula, emlékezés némely tanárokra, alkalom és hit? Jöttem, eljöttem hirdetni, hogy élek, s hogy minden élethez közöm van, akarom, hogy legyen hitem és Zilahon van. Jöttem, hogy lássam sokadmagával az egyetlen hit-támasztó valakit, a magyar kálvinista professzort...*” A visszahozott zászló című versében a következőket olvashatjuk: *...De innen hoztam, amit hoztam, / Amit akartam és eléltem / S a zászlót, ami le-fölvillant / Mindig csatában, tűzben, vérben...*¹

Tanára, Kincs Gyula Adyra gyakorolt hatása kollégiumi diákoskodása idején olyan barátsággá erősödött, hogy sem az élet zajai, sem Ady önmarcangolásai nem ütöttek rést rajta, s még a halál sem tüntette el végképpen, mert a költő versei megőrizték az enyészettől ezt a diák-tanár vonzalmat, a mély, férfias barátságot, melyet kevés öröm és sok közös fájdalom s a nemzetféltésnek, megtartásának akarása tett örökértékűvé. Kevesen tudják azt aényt, hogy Ady Párizsba főleg Kincs Gyula támogatásával jutott ki.

Témája, típusa, címe • Ady Endre kapcsolata, kötődése egykori iskolájához. Vallomásvers, címe témamegjelölő.

Szerkezete • A gyermekkor, az iskolás évek emlékének verse tíz strófából áll. Minden egyes versszak három sorból épül fel. Ady mindig elismerte, a zilahi négy évnek köszönheti, hogy az lett, amivé lehetett, és több versében szeretettel örököltette meg tanára (magistere) és iskolája emlékét: *Hős harc az Élet és megélni szép, / Ha hozzáédzik tüzes szív-kohók / Ifjú vitézlők lengeteg szivét.*

A versben utolérhetetlen érzelmi telítettségű sorokkal ismeri el és köszöni meg Ady Endre a kollégium igaz embert formáló tevékenységét: *Én iskolám, köszönöm most neked / Hogy az eljött élet-csaták között / Volt mindig hozzám víg üzeneted.*

¹ Az idézetek Kovács Kuruc János Kincs Gyula emlékezete c. tanulmányból valók. Megjelent a HEPEHUPA- Szilágysági művelődési folyóirat 2. számában (2006. április-június, 13-22. o.)

Üzenete • Ady számára Zilah és Kincs Gyula a megnyugvást ígérő menedék, emberi méltóságot és hitet erősítő jelkép volt a lelki válságok közepette. Nem pusztán szokványos, nosztalgikus emlékezés lírai megélésről van szó ebben a versben. Sokkal inkább meggyőződésről. *Tápláltad tovább bennem az erőt, / Szeretni az embert és küzdeni / S hűn állni meg Isten s ember előtt.* Talán ez összegzi Ady e gyönyörű versének mondanivalóját, megható magasztosságát, hogy az ember sok év múltán se veszítse el az ifjú lelkesedést, hitét, még akkor sem, ha az élet „viharai” megtépázzák.

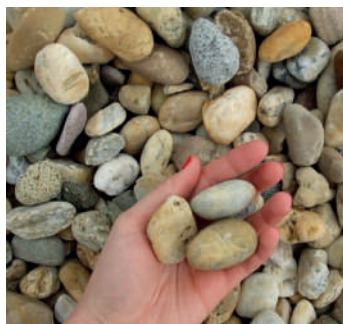
1. Ady Endre hogyan köthető Zilahhoz? Milyen emlékeket idéz fel a versben? **2.** Szerinted érettségi előtti vagy utáni emléket idéz a költő a vers elején? **3.** Értelmezd a következő versrészletet: *De elcsitult a jókedv-förgeteg / S helyére ült a döbbent némaság: / Köröztünk már az Élet csörtetett!* ✨ **4.** Miről szólnak az egyes versszakok? Hol van fordulópont, esetleg ellentét? **5.** Mennyire érződik a költő egyénisége? Mennyire írja bele magát a versébe? Van-e életrajzi utalás a sorokban? **6.** Milyen elven halad előre a szöveg (időrendben, gondolatmenetet követve, térvizonyokat követve)? **7.** Van-e megszólítás a szövegben? **8.** Milyen a vers formája (verselése, rímelése)? **9.** Milyen a vers mondatszerkesztése, hány mondatból áll, kérdő, felkiáltó, felszólító mondatok vannak-e? **10.** Mit jelentett Ady számára az iskola? Aktuális-e a vers a mai világban? ✨ **11.** Írj rövid fogalmazást arról, hogy mit jelent számodra az iskola!

A föl-földobott kő

Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.

Messze tornyokat látogat sorba,
Szédül, elbusong s lehull a porba,
Amelyből vétetett.

Mindig elvágynak s nem menekülhet,
Magyar vágyakkal, melyek elülnek
S fölhorgadnak megint.

Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomorúan magyar.

Föl-fölhajtott kő, bús akaratlan,
Kicsi országom, példás alakban
Te orcádra ütök.

És, jaj, hiába mindenha szándék,
Százszor földobnál, én visszaszállnék,
Százszor is, végül is.

Nézzétek meg a YouTube-on *Latinovits Zoltán* előadásában *A föl-föl dobott kő* c. verset itt: https://www.google.com/search?q=ady+f%C3%B6l-f%C3%B6ldobott+k%C5%91&sca_esv=3cfbdfdcbb84d26&udm=7&biw=1!

Amit a műről tudnod kell

Ady újra meg újra tisztázni próbálta: mit jelent számára a magyarság, s kivált az ő magyarsága. A költőt ekkoriban irodalmi és politikai támadások érték elmaradottságot ostromozó versei miatt. Ady mélyen és őszintén szerette a hazáját, éppen ezért ostromozta, ezért hívta fel a figyelmet a hibákra. Úgy érezte joga van ehhez, hiszen pont az a célja, hogy amit lehet, kijavítsanak, jobbak tegyenek, s talán ez az igazi hazaszeretet. A költemény a hazatérő Ady vallomása a hazaszeretetről, a hűségéről, egyben válasz az őt ért vádakra.

Keletkezése • 1909-ben keletkezett, amikor csaknem féléves párizsi és riviérai tartózkodás után újra hazatért. Ugyanebben az évben látott napvilágot a *Szeretném ha szeretnének* című kötetben.

Műfaja, témája • A hazaszeretet verse, hazájához, *kicsi országához* való sorsszerű kötődésének legszebb vallomása. A vers egy öntudatos művész vitája saját magával: érdemes-e, kell-e neki hazatérnie oda, ahol megvetik, akadályokat állítanak elé, lehúzzák és kinevetik. A vers címadó metaforája, a föl-földobott és a földre mindig visszahulló kő a szükségszerűséget, a determináltságot hangsúlyozza, a végleges helyhez kötöttséget.

Címe • A feldobott kő példáját először egy XVII. században élt filozófus, Spinoza használta. Az emberi szabadság, illetve a szabad akarat hiányát akarta szemléltetni a feldobott és lehulló kő példájával.

A földobott és visszaeső kő motívumát a magyar irodalomban először Széchenyi használta 1834-ben megjelent cikkében: „A jó

hazafti visszatér, mert valamint a követ, bármi magasan vettesék is a levegőbe, valami ellenállhatatlan erő vonja vissza a földhöz: úgy varázsolja a romlatlan természet nagy törvénye a hazaftit anyaföldjére vissza ismét.”

A cím kettős érzést takar. Egyrészt a feldobott kő mozgását megváltoztathatatlan fizikai törvények szabályozzák: ha földobják, le is esik. Másrészt a megismételt igekötő a habozást, a bizonytalanságot fejezi ki.

Szerkezete • A versszakok a kő ellentétes mozgását sugallják, de ellentétes az érzelmek mozgása is. Hat strófából áll.

1. vsz.: a hazaszeretetet mindig visszahúzó ereje azonosul a költői képben a legnagyobb, a világegyetemet működésben tartó erővel, a gravitációval.

2. vsz.: a *messzi tornyok* a nagyvilág színesebb, gazdagabb tájait jelentik, melyeket azonban mégsem lehet elcserélni a szülőfölddel.

3. vsz.: a lélek szándéka a menekülés innen, a lenti világból. *A mindig elvágyik, a fölhorgadnak – elülnek* szavak feszültséget teremtenek a messze távol és a közel, a fent és a lent világa között.

4. vsz.: a vers csúcspontja, haragja, hűtlensége, szerelmes gondja ellenére is megvallja hazája iránti hűségét: *Tied vagyok én...*

5. vsz.: a lírai én tiltakozik a porhoz kötött, kisszerű sors ellen, de a *Kicsi országom* megszólítás a ragaszkodását, a szeretetét bizonyítja, ami végül is megsemmisíti az eltávolító vágyak erejét.

6. vsz.: *És, jaj, hiába ...* feljajdulás a végzetszerűséget fejezi ki. Eldőlt a széthúzó erők és vágyak harca: győzött a *végül is* a hazához fűző eltéphetetlen, vállalt ragaszkodás.

Verselése • A vers kettős ritmusú, azaz szimultán verselésű: időmértékes és hangsúlyos verselésű is. Minden versszak három sorból áll. Ebből kettő hosszú, egy rövid. A hosszú sorok felező tízesek, erre csap rá a rövid sor (felező hatos): hangzását tekintve a földbe csapódó kő hangját, koppanását idézi fel.

Az egész művön ellentét vonul végig: a harag és az elvágódás, illetve a haza iránt érzett *szerelmes gond*, az azonosság érzése a nemzethez fűződő érzelem összetettséget érzékelteti.

Üzenete • A vers a hűség költeménye. A világ haladását szerette volna látni hazájában is. Ha az ország százszor *földobná*, elvetné is magától, ő mindig hűségesen visszatér. Ady mélyen és őszintén szerette a hazáját, éppen ezért ostorozta, ezért hívta fel

a figyelmet a hibákra. Úgy érezte, joga van ehhez, hiszen pont az a célja, hogy amit lehet, kijavítsanak, jobbra tegyenek, s talán ez az igazi hazaszeretet.

1. Mikor keletkezett *A föl-földobott kő* című vers, melyik ciklusban, és melyik kötetben jelent meg? **2.** Mi a vers témája és üzenete? **3.** Milyen érzés uralja a verset? **4.** Mit jelképeznek a költeményben a toronyok? **5.** Milyen bibliai történetet idéz fel a második versszak *por* kifejezése? **6.** Mi jelzi a vers végén a hazához való feltétlen hűséget? **7.** Fogalmazd meg néhány mondatban, mit jelent számodra a hazához való feltétlen hűség? **8.** Milyen ellentétre épül a vers? **9.** Értelmezd ezt az ellentmondásos lelkiállapotot kifejező sort: *Mindig elvágódik s nem menekülhet, ...!* **10.** Tanuld meg a verset emlékezetből!

Összegzés

Ady Endre a XX. század legelején új költői magatartással, újfajta témákkal, újszerű alkotási móddal és másfajta verseléssel robbant be a magyar irodalomba. *Új versek* című kötetével – nem előzmények nélkül ugyan – gyökeresen átalakította a magyar lírát. Indokolt, gőgös zsenitudatával önmagát különbnek látta mindenkinél. Büszkén hirdette, hogy kiválasztott lélek, kivételes költő; ő az igazi magyar, Góg és Magóg fia, akinek *fülébe még ősmagyar dal rivall*. Élt benne egyfajta tragikus messiási küldetéstudat: neki kell megváltania elárvult, pusztulásra ítélt, kultúrától elzárt népet.

Irodalomelméleti ismeretek

Szimbólum • Görög eredetű szó, jelentése 'ismertetőjegy, bélyeg'. Jelkép. Érzések, hangulatok, elvont fogalmak, rejtett összefüggések érzéki jele. Eredetileg (a görögöknél) a felismerést lehetővé tevő jel volt. Mesékben, mítoszokban, népköltészetben és mindennapi nyelvünkben is megtalálható. Az irodalomban és a művészetben elvont dolgokra, érzésekre és gondolatokra utaló ábrázolásmód (Tompai Mihály, Ady Endre, Babits Mihály). A költői nyelv egyik legnagyobb hatású kifejezőeszköze. A szimbólumban önállósul a kép, a szimbolizált és képi jelentés egymás mellett hat, megéreztet, sejteti a tartalmat. Például *A Nyár heves s a kasza egyenes* (Ady Endre). Szimbolikus kifejezőmódról akkor beszélünk, ha a jelképekben való ábrázolás az egész költeményt áthatja. Ez a kifejezőmód irodalmunkban leginkább Ady Endre költészetére jellemző.

Szimbolizmus • A XIX. század utolsó harmadában és a XX. század elején Franciaországban létrejött irányzat. Szakít a realitások világával és az eszmék világát a művészet révén akarja érzékeltetni. Törekvése, hogy a

jelenségek mögött meghúzódó lényeket jelképek segítségével érzékeltesse. A szimbolizmus gazdagította a költészetet, és a költői nyelv megújításához is jelentősen hozzájárult. Legerősebben Franciaországban (Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé) virágzott, de a német (Stefan George) és az osztrák (Rilke) irodalomban is jelentős szerepet játszott. A magyar irodalomba Ady Endrénél és a *nyugatosok* körében terjedt el.

A SZÁZADVÉG ÉS A SZÁZADFORDULÓ PRÓZÁJA

Prózai hagyományok • A XIX. század végének magyar epikájában többféle irányzat alakult ki. A két élő klasszikus, Mikszáth és Jókai elbeszélő művészete határozta meg legerőteljesebben ezt a kort. Kissé megkésve ugyan, de megjelentek az európai irodalomban a század végére már elterjedt irányzatok – realizmus, naturalizmus, szimbolizmus-impresszionizmus, szeceszzió – is.

Mikszáth hatására szerzőink is elsősorban a hangulatteremtésre és -megragadásra törekedtek. Legtöbbjük műveire jellemző a *személyesség*, az *elbeszélő erőteljes jelenléte* és az *anekdotikus-ság*.

Új témák, motívumok • A magyar próza századvégi szerzői közül már igen sokan polgárok. Mindannyiuknál megfigyelhető az újdonság iránti törekvés. Egyes szerzőknél a korabeli irodalom fő témái (elszegényedés, deklasszáció, alkoholizmus, pszichikus betegségek stb.) kerülnek a középpontba, másoknál a **szociográfia** és a folklorisztika jelenik meg új motívumként. A századvég szerzőinek zöme nemcsak író, hanem publicista is. Alkotói tevékenységük szerves része az újságírás, sőt szépprózai műveiket is áthatják a publicisztika módszerei, műfajai (riport, tudósítás). Más szerzők esetében a művészi tevékenység mellé tudósi, kutatói pálya kapcsolódik.

Fogalomtár

szociográfia – a társadalom egy szeletének, egy vidéknek, falunak, népcsoportnak vagy foglalkozási ágnak a leírása. Olyan prózai műfaj, amelyben megvalósul a tudományos pontosság és a szépirodalmi megformáltság egysege

Vidékliség • A századvég szerzőinek jelentős része vidéki, életük nagy részét vidéki magyar városokban élték le. Ez a *vidékliség* szintén meghatározó a témaválasztás, az ábrázolt világ tekin-

tetében. A századforduló szerzői közül az első igazán ízig-vérig nagyvárosi szerző **Bródy Sándor** volt.

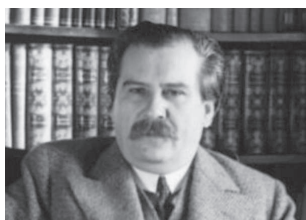
A nyugatosok • A *nyugatos* elbeszélő irodalomnak **Móricz Zsigmond** és **Krúdy Gyula** volt a legkiválóbb, különben egymástól eltérő utat választó mestere: egyik a valóság, másik az álom nyomában kutatott. **Kaffka Margit** a századforduló önmagukat és hivatásukat kereső asszonyait mutatta be, *Színek és évek* (1912) című regényében a hangulatok mesteri érzékeltetésének van fontos szerepe. **Karinthy Frigyes** a magányos értelmiségi ember világképét elemezte, humoros írásaiban eredeti filozófiája érvényesült. *Így irtok ti* (1912) című „irodalmi karikatúra”-gyűjteményében kortársairól adott gunyoros bírálatot. **Szabó Dezső** regénye, *Az elsodort falu* (1919) a parasztság felemelésében jelölte meg a magyarság újjászületésének eszközét. Tanulmányaiban a népi mozgalom gondolkodására ható társadalmi reformjavaslatait dolgozta ki. A *Nyugat* prózáját képviselték **Szomory Dezső**, **Csáth Géza**, **Török Gyula**, **Színi Gyula**, **Cholnoky Viktor**, **Cholnoky László** elbeszélései és **Tersánszky J. Jenő** művei is. **Móra Ferenc** a hagyományos elbeszélő próza mestere volt, *Ének a búzamezőkről* (1927) című regényében a kisemberek háborús szenvedését ábrázolta. **Molnár Ferenc Pál** *utcai fiúk* (1907) című klasszikus ifjúsági művében gyermekéveinek élményvilágát dolgozta fel.

Nézzétek meg a századforduló prózáját bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/p/bf0ri8vs6f1b/a-szazadfordulo/>!

MÓRICZ ZSIGMOND

(1879–1942)

Móricz Zsigmond
az otthonában

Móricz Zsigmond a *Nyugat* első nagy nemzedékének tagja, a XX. század első felének legjelentősebb prózaírója. Művészetében az a folyamat tetőződött be, amely a XIX. század végén Mikszáthtal indult meg s a századforduló gazdag novellatermésével folytatódott. Magába olvasztotta a nagy elődök elbeszélő örökségét, de túl is lépett a hagyományokon. A magyar falu, a magyar vidék legnagyobb írója volt, a nagyváros világát csak élete vége felé ábrázolta.

ÉLETÚTJA

1879. július 2-án született Szatmár megyében, Tiszacsécsén, református családban. Neveltetésében a vallási és a hagyományos nemzeti értékek fontos szerepet kaptak. Édesapja, Móricz Bálint vállalkozó szellemével ötholdas parasztból a nagygazdák közé küzdötte magát. Édesanyja, Pallagi Erzsébet szegény, de művelt lelkészi családból származott, és mindenáron ragaszkodott kilenc gyermeke iskoláztatásához.

Iskolái • Móricz Zsigmond hatéves volt, mikor apja vállalkozása csődbe ment. A család átköltözött Prügyre. Itt járta az elemi. Nagy szegénységben éltek. Ennek ellenére 1890-től a Debreceni Református Kollégiumban tanult három évig. Később a sárospataki kollégium diákja lett. Itt az első félév végén három tárgyból megbukott, ezért anyai nagybátyja felügyelete alá került a kisújszállási gimnáziumba, és ott is érettségizett 1899-ben jeles eredménnyel.

Gyermekkora élményeit több művében megörökítette: *Judith és Eszter* című novellája a prügyi évek hangulatát idézi fel, kollégiumi diákéveiről a *Légy jó mindhalálig* című regényében emlékezik meg, a kisújszállási évek a *Forr a bor* című regényben elevenednek meg, az *Életem regénye* című önéletírásában is vall ezekről az évekről.

Érettségi után Debrecenben volt teológus-, majd joghallgató, aztán a budapesti jogi karon folytatta tanulmányait, de egyetemi diplomát sohasem szerzett. Ekkorra már elhatározta, hogy író lesz. 1903-ban az akkor induló *Az Újság* gyermekrovatához került, itt jelentek meg első meséi, gyermekversei, verses állatmeséit *Boldog világ* címen gyűjtötte össze és adta ki 1912-ben.

Népdalgyűjtő utak • Móricz bekapcsolódott a Kisfaludy Társaság népdal- és népmesegyűjtő munkájába. Szülőföldje, Szatmár megye falvait járta négy nyáron át – ekkor tudatosultak gyermekkori emlékei, ekkor találkozott felnőtt fejjel újra a magyar falu kultúrájával, gondolkodás- és beszédmódjával, moráljával. Ettől kezdve egyik fontos munkaeszköze a kicsire hajtogatott papírlapokra jegyzetelő ceruza, amivel megfigyeléseit, egy-egy helyzet vagy párbeszéd jellemző fordulatait, szavait jegyezte le.

Házassága, első sikerei • 1905-ben feleségül vette Holics Eugéniát, akit Jankának nevezett. Házasságuk két évtized alatt teljesen megromlott. A lelki szenvedés, az emberi kétségbeesés,

az apai fájdalom is közrejátszott abban, hogy annyi írói próbálkozás és újrakezdés után végre rátalált saját hangjára és témájára. Első kisfiúk meghalt, a második is, s ezután írta meg első igazi sikert hozó novelláját, a *Hét krajcárt*. A novella kedvező fogadtatása elsöpörte a korábbi gátlásokat, felnyitotta a zsilipeket, s Móricz bőséggel írta műveit. Az egyre emelkedő tiszteletdíjak véget vetettek a korábbi évek garasos kuporgatásainak. 1911-ben Leányfalun telket vásároltak, majd szép, kényelmes házat építettek rá. 1913 nyarán feleségével együtt Olaszországba utaztak. Az első világháború kitörésekor Móricz is a hamis, félrevezető jelszavak hatása alá került. Úgy gondolta, hogy a háború tisztítótüze elemészti mindazt, ami idejétmúlt és halálra ítelt a társadalomban. Önként jelentkezett 1915-ben haditudósítónak a keleti frontra. A magyar katonák hősiességéről akart riportokat készíteni, de a fronton szerzett tapasztalatok hamarosan rádöbentették az embertelen borzalmakra, a hátországi nyomorra, a hadi gépezet korrupszójára. Az 1919-es kommunista diktatúra első tettei még csalóka, ábrándos reményeket keltettek benne, de hamarosan visszariadt a Lenin-fiúk terrorizmusától. A húszas évek elején az új rendszerben mégis megszegyenítették, meghurcolták, valósággal gyalázták 1919-es cikkei, riportjai miatt. Házassága is egyre elviselhetetlenebbé vált. Janka mindenre és mindenkire féltékeny volt. Egymás után kétszer is öngyilkosságot kísérelt meg, s a második alkalommal már nem tudtak segíteni rajta. 1925 áprilisában halt meg. 1926-ban Móricz ismét megnősült, feleségül vette Simonyi Mária színésznőt. Ez a házasság mintegy tíz évig tartott, válásukban (1937) szerepe lehetett Móricz fogadott lányának, Littkey Erzsébetnek is, akit Csibének hívott. Ekkor végleg Leányfalura vonult vissza.

Műveinek visszatérő motívuma a férfi és nő házasságbeli kapcsolatának bemutatása – *Sárarany, Az Isten háta mögött, Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Úri muri, Rokonok*. Janka az ihletője Móricz puritán, áldozatkész, ugyanakkor szenvedélyesen győtrődő és követelőző, a férjüket a meggondolatlanságoktól és a nagy tervektől egyaránt távoltartó nőalakjainak.

Halála • A második világháború kitörése elrettentette Móriczot. Jövőbe vetett hite is megrendült, a fasizmust, Magyarország háborús szerepvállalását elutasította. Írói tekintélyét is megpróbálta latba vetni a zsidótörvények sújtotta pályatársaiért.

1942. szeptember 4-én agyvérzés következtében halt meg Budapesten 63 esztendőskorában.

MUNKÁSSÁGA

Első alkotói korszaka (1908–1919) • 1908-ban a *Nyugatban* jelent meg a *Hét krajcár* című elbeszélése, majd 1909-ben ugyan-ezen a címen novelláinak gyűjteményes kötete. A kötet megjelenésétől számíthatjuk Móricz első alkotói korszakát, amelynek legfontosabb jellemzője, hogy a magyar falvak és kisvárosok világát új szemlélettel ábrázolta. Paraszti hősein keresztül bemutatta a falvak társadalmi tagozódását: zsellérek, napszámosok, szegényparasztok, nagygazdák világát, és az ebből adódó tragikus élethelyzeteket, sorsokat (*Tragédia, Judith és Eszter, Sárarany, Szegény emberek*).

A *Nyugat* 1909-es évfolyamában kezdte el közölni első regényének, a *Sárarany*nak fejezeteit. 1911-ben jelent meg *Az Isten háta mögött*. Ezt követte 1912-ben *A galamb papné*, 1913-ban *Kerek Ferkó*. Első ízben festette meg hőséiben a nagyra, szépre törő lobogás s a hirtelen letörő, porba hulló, de az író számára bukásában is vonzó dzsentri figuráját. A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* (1914) című kisregénye egy fiatal pár civódásának és kibékülésének idilli rajza. A *Szegény emberek* (1916) című novellája már hangos tiltakozás az embert lealacsonyító vérontás ellen. 1917-ben jelent meg *A fáklya* című kisregénye, melynek alaptémája a vidéki értelmiség útvesztése, árulása. A *Légy jó mindhalálig* (1920) már címében is vallomás és program. Nemcsak a gyermekkort idézte meg regényében, hanem legfrissebb fájdalmait, érzéseit is.

Alakjait *reális-naturalisztikus* módon ábrázolta. Hősei láznak a sorsuk ellen, és Móricz lázadásuknak indítékait próbálja feltárni. Az okok vagy társadalmi jellegűek (szegénység, feltörekvés, szerzésvágy, elvágyódás), vagy az ösztönökben rejlők (túlfűtött szexualitás – Turi Dani, Veres Pálné). Sorsuk többnyire tragikus, hiszen az egyéni boldogulást, a tehetség vagy a magánélet kibontakozását meggátolják a közösség normái, a társadalmi berendezkedés mozdulatlansága vagy az eltérő, ellenkező értékrendű környezet.

Második alkotói korszaka (1922–1933) • 1922-ben új téma jelenik meg regényművészetében: a magyar történelem.

A XVII. századi Erdélyi Fejedelemség története alkalmas saját kora sorskérdéseinek megjelenítésére. A *Tündérkert* című első részt a *Nyugat* 1921-ben közölte folytatásokban, könyv alakban 1922-ben jelent meg. Később két másik művel – *A nagy fejedelem*, 1927; *A nap árnyéka*, 1934 – Móricz trilógiává bővítette, és 1935-ben *Erdély* címen jelentette meg.

A húszas évek jelentősebb regényeiben Móricz új témák felé fordult: a távolabbi múlt helyett a történelmi félmúltat eleve-nítette fel, a XIX. század végét, a dzsentri tegnapiját. Közel egy évtizeden át szépirodalmi alkotásaiban a dzsentrit teszi művészetének mérlegére. A kezdeti rokonszeny, a reményeket tápláló együttérzés azonban az egymást követő írásokban fokozatosan kiábrándultságba megy át, s a teljes reménytelenségbe torkollik.

Kivilágos kivilradtig (1924) című, harmonikusan szerkesztett regénye egyetlen éjszakába, az 1898. december 26-i István-nap hajnalig tartó mulatozásába sűríti az eseményeket. Az idősebbek és a fiatalok erkölcsi felfogását állítja szembe egymással, s az írói ítélet elmarasztalja az ifjabb nemzedék morális felelőtlenségét.

Az *Úri muri* (1927) cselekménye a millennium évében (1896) történik: kb. négy nap úri duhajkodásának keretében a környezetből kiemelkedni akaró, de annak szorításában elbukó ember tragédiáját írta meg.

Az 1929-ben kezdődő világgazdasági válság is hozzájárult ahhoz, hogy Móriczban végleg szétfoszlottak a történelmi osztályokhoz fűződő illúziók. Szinte naponta kerültek felszínre ekkor államhivatalnokok, városi vezetők különböző sikkasztásai, visszaélései, lelepleződött az egész intézményes korrupció. *Rokonok* (1932) című regényének ideje a megírás jelene, a nagy gazdasági válság éve. A cselekmény egy nagyszabású úri panama (nagyszabású csalás hivatalos személyek megvesztegetésével) kipattanása körül bonyolódik. Ezzel a művel Móricz végleg kiírta magából a dzsentritémát.

A Forr a bor (1931) a *Légy jó mindhalálig* folytatása. Központi alakja az érettségi előtt álló, maturandus (érettségi vizsgára készülő) Nyilas Mihály, aki mindenáron, görcsös erővel készül írói hivatására. Osztálytársai, egy századvégi (1899) alföldi gimnázium nyolcadikos diákjai, léhák, könnyelműek, felszínesek. Nyilas Mihály furcsa különnek számít komolyságával, elhivatottságával ebben a világban. A regény lehangoló végkövetkeztetése, hogy milyen felnőttek, milyen vezetők nőnek fel abból a generációból,

amelynek tagjai így készülnek fel az életre, ilyen módon válnak „éretté”.

Utolsó alkotói korszaka (1933–1942) • Móricz Osvát Ernő halálát követően Babitscsal együtt szerkesztette (1929–1933 között) a *Nyugatot*.

Új pályaszakaszanak kezdetén a *Barbárok* (1932) című kötet áll kilenc novellával. 1936-ban újabb nagyszerű kötet látott napvilágot: a *Komor Ló* – huszonnégy novellával. Ezek az írások más jellegűek, közlés és a leírás háttérbe szorul, megnő a drámai párbeszédok jelentősége; szociografikus és folklorisztikai motívumok járják át a szöveget.

1936 őszén egy új élmény jelent meg életében: megismerkedett egy fiatal, árva, állami intézetben nevelkedett „kis proletárlánnyal”, Littkey Erzsébettel, akit írásaiban Csibének nevezett el. Több mint húsz novellája s *Árvácska* (1941) című regénye született a sokat szenvedett kis lelenclány embertelen sorsának élményköréből.

Utolsó nagyszabású, de már befejezetlenül maradt vállalkozása a XIX. századi híres betyárról, Rózsa Sándorról szóló trilogia lett volna. A *Rózsa Sándor a lovát ugratja* 1941-re készült el. A második kötetet, a *Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét*, mely a szabadságharc idején játszódik, már nem tudta véglegesre csiszolni. Megjelent ugyan 1942 könyvnapjára, de ez a második rész befejezetlennek tűnik: fáradtsága, betegsége rajta hagyta a bélyegét.

Újszerű parasztábrázolás • Móricz paraszti témájú novellákkal kezdte írói pályáját, de hosszú időbe telt, míg el tudott szakadni a beidegzett, szinte kötelezővé vált konvencióktól. A kor csak a romantikusra színezett parasztképet kedvelte: a falu a derű, a csend, a nyugalom, a meghittség, a harmónia stb. csábító színhelye. Ezzel a faluképpel szállt szembe Móricz, és láttatta a szegénységet, az elégedetlenséget, a sok nyomort, a vad, hirtelen kirobbanó indulatokat, a durva ösztönöket és azt is, hogy a civilizálatlan körülmények között a tehetség elsikkad. Feltárta a falun belül megfigyelhető ellentéteket, a falusi szegénység és a gazdag parasztok szembenállását, s bemutatta a földesúr és a vele szembenálló, földért harcoló parasztság világát is korai elbeszéléseiben. Zola naturalista szemléletmódjának és stílusának a hatását fedezhetjük fel. A naturalista író az ember ösztönéletének majd a nyomornak részletező bemutatását adja. Stílusára jellemző az

élő beszéd fordulatainak alkalmazása, Móricz írásában a tájszavak és a tájnyelvi ejtést utánzó helyesírás a naturalista stílus legjellemzőbb jegyei. Elbeszéléseire a drámaiság jellemző. Kevés az elbeszélő és leíró elem. Az elbeszélések főleg párbeszédre épülnek. A drámaiság másik forrása a kiélezett konfliktushelyzet, ami minden elbeszélésének meghatározó eleme. A hagyományoktól és a konzervatív világszemlélettől való lassú elszakadás jelentette Móricz számára is az évekig tartó írói vergődést.

1908 sorsdöntő év volt az író életében. Ekkor jelent meg hosszú, gyötrelmes írói útkeresés után első igazi remeke, a *Hét krajcár*. A sikert, az írói hírnevet azonban nem adta ingyen a sors. „*Milyen mélyre kellett zuhannom – emlékezik vissza az író Életem regényében –, hogy magamra leljek. Második kisfiam koporsója mellett írtam az első elbeszélésemet, amely meghozta az első tiszta hangot. ... és a teljes sikert annyira, hogy megjelenése után szinte eltűnt az addigi 9–10 éves vergődés emléke. Attól kezdve nem győztem eleget írni, hogy lecsapoljam a bennem árvízszerűen feltorlódott mondanivalókat.*”

A *Hét krajcár* nyomora még csak a testet törte meg, a lélek ép és egészséges maradt. Ezt követő alkotásaiban – naturalista hatásra – egyre nagyobb figyelmet szentelt az ember ösztönvilágának működésére, s műveiben megjelenik később a túlfűtött érzékiség, az erotika is.

Tragédia (1909) című novellája már a lelket eltorzító, a komikum határát súroló nincstelenségről, egy ember örökös éhezéséről szól. Kis János nemcsak külsőleg jelentéktelen, érdektelen figura, hanem eldurvult lelkű, gyűlölködő, szinte a vegetatív ösztönélet szintjére korlátozott ember. Egyetlen vágya, hogy egyszer jóllakhasson. A lakodalomra határozott céllal megy, úgy akar bosszút állni Sarudy gazdán, hogy kieszi a vagyonából. Móricz ezt a tudatlan, szerencsétlen embert minden komikumával együtt mégis a nagy tragédiák magasába emeli. A kisszerű, nevetséges célért folytatott hatalmas emberi erőfeszítés teszi groteszkké ezt a küzdelmet. Eltorzult bosszújával önmagát pusztította el. A novella befejezéséből már eltűnik minden nevetséges vonás, s Kis János tragédiáját csak fokozza, hogy *senki se vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt.*

Legelső regényében, a *Sáraranyban* (1910) az ábrázolás középpontjában az ügyessége révén szegény zsellérfiúból lett módos gazda, Turi Dani áll, aki egyre gyarapodva kevésnek érzi a maga

tulajdonát. Móricz azonban nem hőse tehetséget domborítja ki, hanem annak vad, hirtelen kirobbanó indulataira, a műveltség által nem civilizált durva ösztöneire fókuszál. Turi Dani mohó szereleméhségében nem elégszik meg a falu leányaival, asszonyaival, úrinőre veti szemét. Célját eléri, a grófnét is képes magáévá tenni. De győztes diadalmámora értelmetlen és embertelen tettekre ragadtatja. Elpusztítja szerelmi vetélytársait. Sorsa ezáltal megpecsételődik, s a tehetség elsikkad a civilizálatlan körülmények között: *sárként használdik el az emberi élet útjain*. A cím is erre utal.

1. Milyen kapcsolatban állnak Móricz Zsigmond életével a következő helynevek: Tiszacsécse, Prügy, Debrecen, Sárospatak, Kisújszállás, Pest, Leányfalu? **2.** Kit vett feleségül Móricz 1905-ben, illetve 1926-ban? **3.** Milyen szankciókkal sújtották Móriczot a Tanácsköztársaság idején (1919) betöltött szerepe, írásai miatt? **4.** Melyik regénye példázza az író ekkor érzett kívülállását, magányát, sértettségét? **5.** Mely újságoknál, folyóiratoknál dolgozott Móricz? **6.** Állítsd időrendi sorrendbe alkotói periódusait és az ekkor írott műveit! **7.** Melyik kötete jelzi új pályaszakaszának kezdetét? Más jellegűek ezek az írások? Bizonyítsd ezt! **8.** Miért újszerű Móricz parasztábrázolása? **9.** Különböző információforrások felhasználásával készíts prezentációt *Móricz Zsigmond és a Nyugat* címmel!

Nézzétek meg a *Móricz Zsigmond* életét és munkásságát bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/aqec2knoq-ed/moricz-zsigmond/>!

Légy jó mindhalálig

(Rövid tartalom, részletek)

Első fejezet

A regény elején megismerkedünk a híres Debreceni Református Kollégiummal és Nyilas Mihály tizenkét éves második B-s gimnazista kisdiakkal. Előző évben még nem volt bentlakásos, most szobája a második emeleten a 19. számú coetus. Idén megkapta a lakást is az ingyenes tápintézetis tandíjmentesség mellé.

A kollégium nagy, komor, négyszögletű épület. Voltaképpen csak az első része komor, a Nagytemplom felőli ősi épület, a hátsó három szakasz, amely úgy van építve, hogy az egész egy négyszögletű udvart zár be, inkább sivár. De a kisdiaoknak elől-hátul, mindenfelől rendkívül imponál s még bent a coetusban is állandóan valami templomi félelmet érez, amint behallatszik,

Az 1548-ban alapított zárt négyszögű
Debreceni Református Kollégium épülete

hogy kopognak a kemény cipősarkak a sivatag folyosókon, s hogy zúg be százezernyi veréb csiripelése az udvaron álló ménkő magas jegenyekacók lombja közül.

Misi megszerzi első kincseit: egy Csokonai Vitéz Mihályról szóló könyvet és egy naplónak használható bőrkönyvecskét.

Büszkén írja a belső oldalra: Nyilas Mihály, 1892.

Az egyik szobatársa Misinek egy lusta fiú, akit Böszörményinek hívtak. Nagyon tudott verekedni, de ezenkívül szinte semmihez sem értett. A művészi hajlamú Misi sokat gondol szülei: anyjára és apjára, kik négy gyermeket nevelnek otthon. Inkább töprengéssel tölti a fűvészkerti délelőttöt, amit a latin nyelvtanra szánt, de a gondolatai otthon járnak. Magányos. Mikor a kollégiumba visszatér, döbben rá, hogy elveszítette ócska kalapját, amihez azért ragaszkodott, mert ilyen a „latin költők fején szokott lenni.”

coetus (e.: cötus) – a diákok lakószobája a kollégiumban; **táptintézet** – étkeztetés

Második fejezet

Október közepén egy szomorú és borús pénteki napon, órák közben, mint mindennap, elszaladt a pedellushoz, s megnézte a kátrányszagú, vasrácsos fekete hirdetőtáblán az érkezett levelek lajstromát. Legnagyobb rémületére ott látta a nevét a többi közt. Ha a nevét kimondták, vagy leírva látta, mindig szívdobogást kapott.

Két krajcárt kellett fizetni a pedellusnak minden levélért, s előre kikészítette a markába, mikor bement a nagy pedellusi szobába.

Végignézték az összes leveleket, nem találták az övét.

- Hogy híják?
- Nyilas Mihály második gimnázium.

A csizmás kis pedellus a pipát a másik oldalra tolta a szájában, s még egyszer végignézte a leveleket.

– Óvasta odaki a nevit?

– Igen.

– Osztig Nyilas András?

– Nem András: Nyilas Mihály második gimnázium, bé.

– Az a, sz ipp a nincs.

Egyszer csak a homlokához kap, s még a kalapot is feltolja rajta, a kis karimás kerek kalapot, amelyet a debreceni címisek viselnek:

– Nízzík csak! Iszen magának nem levele van, hanem pakkja!

Pakkja! A kis Misinek a szívébe csapott egy újabb öröm ijedsége. Pakkja! Az édesanyja pakkot küld! Egész elsápadt bele, aztán újra elpirult. Odahaza megmondta az édesanyja, hogy „Fiam, csomagot ne várj, mert én nem tudok olyan finomságokat küldeni, mint a többi gyerekeknek a szülei, hát inkább nem küldök, minek lássák azt mások, hogy milyen szegények vagyunk, édes kisfiam.”

Aláírta az ívet, hogy átvette a szállítólevelet, s odaadta a két krajcárt.

– Öt píz – mondta foghegyről a pedellus.

De ő olyan izgatott volt, hogy nem figyelt rá.

– Hajja? Öt píz!

Csak az újabb kiáltásra figyelt, hogy ez neki szól.

Erre olyan zavarba jött, hogy elkezdett minden zsebében kutatni, s végre is szerencsésen kifordította az összes pénzét a földre, úgy kellett asztal alá bujkálni érte, majd elsüllyedt a szégyentől. Kint csengettek, erre még jobban sietett, s újra kipotyogtatta a markából a harminchat krajcárt; már csak annyija volt, pedig elsején nem fizette ki Csigainét sem.

Az órán már bent volt a latintanár, Gyéres tanár úr, de még a katedrán volt, s az osztálykönyvbe írta be a tananyagot.

Gyorsan a helyére ült.

– Hun voltál? – súgta a fülébe Gimesi, aki belül ült.

– Pakkot kaptam.

– Pakkot?!

Misi érezte, hogy Gimesi irigykedve néz rá, s boldogan mosolygott.

A tanár úr felállott a pódiumon, s körülnézett az osztályán.

Ez egy feszült s kínos pillanat volt, mert most nézte ki, hogy kit szólítson fel feleletre. Igyekezett tehát mindenki olyan közönyös és fel nem tűnő lenni, hogy valamiképp ki ne híja a figyelmét. A diákok úgy értenek a mimikrihez, mint semmiféle más moszat sem a természetben. Misi pláne a mindent tudó és semmire sem gondoló gyereket utánozta; isten ments, hogy meglás-sék rajta a pakk boldogsága, akkor a tanár szeme most mindjárt rácsapna, s jaj.

Valahol egy hátulsó padban szólított ki egy gyereket a tanár, s Misi fellélegzett, most már látta, hogy meg van mentve, mert a tanár szokása az volt, hogy rávetette magát az osztálynak egyik-tájékára, s az egyforma tudású tanulókat leckéztette ki. Hát most a jó tanulók megpihentek, most a gyengék fognak izzadni máma.

Ez a tanár fiatal ember volt, amint lejött a katedráról, illatszer szaga áradt utána, aztán le s föl járt a teremben, szórakozottan, a kezét mindig letette minden lépésnél egy-egy pad szélére, a keze nagyon erősen meg volt mosva, a körmei igen fényesek voltak. Misi drukkolt, ha közelében volt, mert sohasem volt biztosítva az ember, hogy meg nem szólítja azt, aki éppen a keze ügyében van. A kezelője mindig ragyogó fehér volt, s az aranygomb csillogott benne, mindig tarka selyem nyakkendője volt, egészen lazán kötve, de sohasem csokorra. Ez a tanár nagy gigerli volt, a nadrágja olyan bő volt, mint a cipője hossza, s fel volt hajtva tenyéryni magasan, még ha sár nem volt is. Nem lehetett a beszédére figyelni, mert minden szaván érzett, hogy nem az a fontos, amit mond, hanem az, hogy a nadrágján gyűrődés ne legyen, hogy a mellénye kifogástalanul simuljon, s egy porszem se szálljon rá. A szegény kis debreceni diákok nem értették, mert a szegény ember luxusa az, hogy ne törődjék a ruhával, a külsővel, s malac bátran hemperegjen a porban. Ki is csúfolták az elegáns tanárokat, egy jó helyen fel volt írva krétával, hogy:

Gyéres Báthori Sarkadi

Három bűdös gigerli

Ez volt a latintanár, a számtantanár, meg a rajztanár. Hát a latintanártól nem is latint tanult, hanem azt, hogy tíz év múlva egyszer csak kilobbant benne is a testiség kultusza, s a Gyéres tanár csodálatos önérzete és fesztelensége tette bátorrá és biztos fellépésűvé, mikor olyan társaságba került, ahol erre volt szükség.

– Hazulról kaptad? – kérdezte Gimesi.

– Igen.

Odatette elébe a szállítólevelet, amelynek már elolvasta a szelvényén az édesanyja vékony kis dőlt betűivel az üzenetet. Mennyire dobogott a szíve ettől az írástól, mintha valósággal látta volna az édesanyja fehér, sápadt arcát, ijesztő, nagy, fekete szemét. Le is vágta hamar a szelvényt, s eltette, s csak akkor mutatta aztán a sárga lapot.

Gimesi végigolvasta az egész szállítólevelet, „három és fél kiló”.

– Mi az? – súgta most oda Orczy is, aki a másik oldalán ült. Mert hárman ültek egy padban, s mivel érdem szerint ültek, tehát Orczy volt az első az osztályban, ő a második, s Gimesi a harmadik. Orczy a latintanár kedvence volt, tehát most minden lépését leste, s folyton készen volt, hogy bárki helyett tudjon felelni. De azért megérezte, hogy itt valami történik mellette, s odahajolt hozzájuk.

– Pakk – mondta Misi.

Orczy hallgatott, nem tudta, mi az.

– Nyilas elemózsiát kapott hazulról – súgta Gimesi.

– Ja – mondta Orczy, s látszott rajta, hogy még mindig nem tudja mi az, mert az ő apja igen nagy úr, egész Debrecenben a legnagyobb, persze ő meg olyan úrfi volt, hát mit tudta a kollégiumi szokásokat, csak bejárt oda, csúfolták is eleget titokban, a háta mögött, a bársonyruhája miatt, meg a térdnadrágja s a karcsú lábszárai miatt, amelyeken úgy lépett, hogy minden lépésnél meghajlott a térde, mintha ringatná magát a menéssel. Szóval, rettenetesen nagy úrfi volt, s nem illett a csikó mellől beszabadult fiúk közé.

Gimesi lesütötte a fejét, s nagyon soká nevetett Orczyn, mert látta, hogy ennek fogalma sincs arról, hogy mi az elemózsia. Ő már tudta, mert az ő nagyanyja szokott pakkot küldeni a többi rokonának. Persze annál jobban vágyott rá, hogy egyszer ő is kapjon; ezzel nagy embernek érezte volna magát.

Óráközben aztán megbeszélték a pakkot alaposan. Mi lehet benne, mindenki elmondta, hogy mit szeretne pakkban kapni, a hátuk mögött két padsor tudomást vett a pakkról, s mindenki kíváncsian és irigykedve nézte a kis Nyilas Mihályt.

A következő óra számtan volt, s Báthori tanár úr robogott be.

Ez egy ideges, kemény legény volt, agyagsárga, lobogó haja volt, s felfelé törülve viselte, szigorú, villámló szeme volt, s kemény ökle; beszélték, hogy egyszer egy pedellust úgy vágott pofon, hogy kicsuklott az állkapcsa. Ez nagyon imponált a gyerekeknek, mert a csizmás pedellusokkal sok bajuk volt, viszont nem volt igaz. Ez a tanár is nagyon öltözött, de legalább nem szagosította magát, vőlegény volt, s úgy csapkodta a krétát a táblához, hogy pattogott, néha az ötödik padban ülőknek is majd kiverte a szemét a krétadarab. Nem is sokat törődött a számtannal, eszében sem volt, hogy a számtan törvényeit megfigyeltesse, megértesse, megszerettesse, hogy a gyermeki lelkeket felnyissa, mint a drága kis kapukat a tudás számára; hanem abban a pillanatban, mikor egy gyerek csukott szemekkel állott a törtszámok előtt, kitört rajta a düh: „Még ennyit se tudsz, te szamar!” – s zengett a négy fal. Misi szégyellte magát a felelő helyett, s úgy súgta, mondta volna neki, s a végén kisült, hogy ő sem értette...

Aztán tizenkettőt csengettek, s felszabadultan rohantak ki az iskolából. Misi két perc múlva már fent volt a coetusban, s bár elhatározta tízszer is, hogy senkinek sem fogja mondani, hogy pakkot kapott, mert az édesanyja a szelvényre is ráírta, hogy: „Ne dicsekedj vele, nincs mivel dicsekedni fiacskám” – mégis az volt az első szava, hogy:

– Pakk!

– Mit?! – kiabáltak a fiúk – pakk!?

– Nyilas pakkot kapott, Nyilas pakkot kapott! – kiabált Böszörményi –, de én is fogok a napokban, már megírták otthonról, egész sült libát fognak küldeni!

Misi szégyellte előre pakkját, most már muszáj lesz megmutatni, s kitenni az asztalra, ahogy mások is szokták. Ő ugyan nem hagyja magát megvendégelni senkinek, de azért ő is kénytelen volt egy pogácsát megenni, mikor minap a szobafőnök pakkot tett ki.

A dolog aztán megoldódik azzal, hogy a többiek – Misi távollétében – felbontják a csomagot, s megesznek belőle mindent. Böszörményi még a Misi cipőkrémét is elnyalogatta.

A többiek előbb elámultak, aztán rettentően kacagtak.

– Én azt hittem, hogy vaj.

– De jó, hogy nem ettem belőle, mondtam, hogy avas! Én mondtam, hogy avas!

Másnap Misi megtalálta Böszörményi elveszített bicskáját, amit zsebre rak. Ez volt az első pillanat, amikor a maga kis szerény módján fellázadt. Valami igazságtételt érzett. De éjjel alig tudott aludni, mert eszébe jutott, hátha megtalálják nála a kést. Nagy úr, az „öreg diák” orvoshoz küldi kivizsgálás végett. Közben elrejtí a kést a nagy tölgyfa láda mögé. Egy röpké szobavizsgálatot rendelnek el a kalap és a bicska ügyében, s ez azzal zárul, hogy Böszörményi és Nyilas Misi is megnyugszik: egyikük sem tolvaj. Nagy úr pénzükereseti lehetőséget ajánl fel az irodalomkedvelő Misinek: havi három forintért kell felolvasnia egy vak öregúrnak, bizonyos Pósalakynak. Kenyérkereső ember lett! Büszkeséggel töltötte el a gondolat.

pedellus – hivatalsegéd

Harmadik fejezet

Misinek volt ideje jól megnézni, egészen piros öregúr volt, nem is lehetett nagyon öreg, vastag bajusza volt, olyan, mint mikor télen ráfagy a zúzmara a rozmaringra, dús és lobogó, nagyon gyönyörű fehér bajusz. Egészséges és derült ember volt, s oly tisztán nézett kék szemével, hogy az ember zavarban volt előtte, nem hitte volna, hogy nem lát, ha a homlokán nem lett volna egy félkör alakú zöld selyemellenző.

Egyik szombaton Orczy, a gazdag osztálytárs meghívja magukhoz. Misi először meglepődik, mivel még sosem hívta magához senki. Orczy volt az első az osztályban, a tanárok – kivált a latintanár – kedvence. Misi elmegy Orczyékhoz, de feszélyezve érzi magát a gazdag családnál, akit mint „fiuk kis barátját”, udvariasan fogadnak. Orczynak mindene van, miről Misi csak álmodik: van saját szobája, könyvei, mindene. Amikor Orczy lánytestvérei is megjelennek, Nyilas Misi bátorsága inába száll.

Amikor elbúcsúzott a vendéglátó fiútól, még sokáig gondolt a „szürke szemű, sárga hajú kislányra”, az egyik Orczy lányra.

Negyedik fejezet

Ahogy távolodott az Orczy-háztól, úgy gyűlt föl benne valami nyugtalanság, mikor a városháza sarkához ért, már megint lán-

golt az arca, mintha tűz mellett járna. Nagyon megalázottnak, kicsinek, csacsinak érezte magát... Talán most Orczyéknál épp őrajta nevetnek. Beszaladt a templomkertbe, és jól kisírta magát.

Még felolvas közben is elpityeredett. Elmondta Pósalaky úrnak, hol járt vendégségben, meg hogy az ő családja hogyan él. A testvéreiről is beszélt, és arról is, hogy minden rossz akkor kezdődött, amikor a cséplőgép felrobbant, akkor lett az apja ács.

Az öreg újból magázni kezdte, s ez megnyugtatta, de azt is látta, ha helyt akar állni az emberek közt, nem szabad kimondani senki előtt, hogy az apja ács. Utána már jól ment az olvasás. Végül Pósalaky úr elmondta, hogy különös álma volt az éjjel. A takarítónő meg is fejtette az álmot, mindenhez egy szám tartozott: 85, 73, 39, 45, 22.

Ezeket a számokat most Misinek meg kell tenni a kislutrirra. Ha nyerne, feleznék. Kap egy forintot, hogy tegye meg az öt számot.

Egy délután elment Gimesiékhez, aki a nagymamájával élt. Igazi barátság szövődik közöttük. Egyikük sem olyan kiváló, mint Orczy, és Gimesi szegényebb is nála. Szót értenek. Gimesi nagymamája finom süteménnyel traktálja a fiúkat, Misi pedig örömmel mutatja vendéglátójának a lutri reskontóját.

Hamarosan újabb pénzkeresési lehetősége akad, mert házitanítós-kodást vállal a Doroghy családnál. Doroghy Sanyi gyenge képességű fiú, mindenki csak mulyának nevezi. A Doroghy család elszegényedett nemesi família, havi két forintért fogadja fel Misit Sándort korrepetálandó. Megismerkedik Doroghyék bájos lányával, Bellával.

lutri – szerencsejáték, lottó; **reskontó** – a lutri cédulájának a szelvénye (az igazoló szelvény)

Ötödik fejezet

Misi meglátogatja korábbi szállásadóit, Törökéket. Korábban itt lakott. Jól derülnek azon, hogy Misi öt forintot keres – tizenkét éves korában – tanítós-kodással. A dicséretetek hatására felbátorodik, s megemlíti a lutriügyet. Török János, aki nagy szélhámós hírében állt Misi előtt is, kapva kap az alkalmon, s elkéri a reskontót Misitől, aki átadja neki, nézze meg.

Török János azzal bízza meg Misit, hogy adjon át személyesen egy szerelmes levelet Bellának. Közben ügyesen ellopja a naiv fiútól a lutri-szelvényt. Misi nem vesz észre semmit.

– Kisöcsém, itt van egy levél, ... vidd el ezt a Doroghy lánynak, de annak a szépnek.

Misi kétségbeesve teljesíti a megbízatást.

Hatodik fejezet

Gyéres tanár késett. Őrszemet kell állítani, felhúzta-e már a függönyt a szobája ablakán.

Orczy és Misi mentek. Futottak ki az iskolából az utcára. Misi most tudta meg Orczytól, hogy a város legnagyobb nevezetessége a líciumborkor, amit még Rákóczi ültetett. Mikor a bokrot nézegették, ráköszönt János úr: odaadta-e már a levelet?

– No jó, hogy szerdán, szerdán. De azt megmondom neked, hogy őneki mondd ezt: nagyon kéretem a kisasszonyt, hogy írással ne fáradjon, hanem izenje meg veled, hogy, vagy azt a szót, hogy *szívesen*, vagy azt a szót, hogy *sehogyse*!

Találkoztak a szekérrel is: az öregebb diákok kápsáltak. Úgy eltelt az idő, hogy mire visszatértek Gyéres ablakához, a tanár már ott állt az ablakban, és jól megszidta a fiukat. Később az osztály előtt fordíttatta le velük a következő mondatot: *Az is tolvaj, aki az emberek bizalmát meglopja.*

Misi lángvörös lett, egyszerre megértette a tanár finom célzását és halálosan elijedt. A szeme kimeredt s az arca elnyúlt. A tanár többet nem figyelt reá ...

Tétován állt még, majd Gimesi barátja rántja le a padba. Misi összeroskad. Az osztály csodájára jár kiváló dolgozatának, mikor elégtelenre írta szinte mindenki, de Misi csalódott.

Egész nap kábult volt és szomorú.

Elment Doroghy Bellához, s átadta a levelet. A válasz ez volt:

– ... mondja meg neki, hogy: csak ennyit mondjon: *szívesen* *sehogyse*! érti? ... Vagy így: *sehogyseszívesen*! ... ahogy tetszik...

Vacsora után Misi megtudja a számokat. Ezek nagyon ismerősek, de hogy ellenőrizhesse őket, a zsebében kotorászni kezd a szelvény után. Ekkor döbben rá, hogy a reskontó eltűnt...

Hetedik fejezet

Misit olyan mélabú szállja meg, hogy felelni sem tud földrajzból.

Misi hallgatott, egy pillanatig lehunyta a szemét, s nagyot szédült vele a világ, rettenve kellett felnyitni a szemét, hogy el ne essen. Aztán tétován a térkép felé fordult, s homályosan villózott előtte a francia föld képe, amely, mint egy cifra kendő terült el, a tengerbe vetett csipkés sarkával...

Szüts Istók tornaóráján aztán újabb megaláztatás éri, mert nem tudja végrehajtani a feladatát. Orczy áll ki mellette, aki közli, hogy Nyilas Misi beteg.

– Ha beteg, menjen a pokolba! – volt a válasz, s kizavarta volna Misi a tornateremből, de ő az átélt izgalmak hatására elájult.

Míg Misi ájultan fekszik, Gimesi közli Orczyval az igazi okot: eltűnt Misi telitalálatos reskontója – de az is lehet, hogy ellopták.

Nyolcadik fejezet

Misi ebéd után leült a helyére s tanulni akart. A szoba üres volt, csak Nagy úr feküdt az ágyán, s olvasott. Ő kihúzta a fiókját, s eszébe jutott a megkezdett levél, amit szüleinek kezdett írni, de már legalább egy hete csak ott volt a fiókban...

Írni kezd, de hamar rájön, hogy akarja is meg nem is az igazságot írni, majd a fáradtságtól különös álomba zuhan. Nagyon rossz álma volt. Apja a reskontót kérte tőle. Felriadt. Szerencsére Nagy úr nem vett észre semmit, olvasott. Magyarország történelméről, az ország sorsáról. Misi örült, hogy hallgathatja, addig sem gondol a saját kis bajára. Nagy úr beszélt a magyarok bejövételéről, Magna Hungariáról, Juliánusz bátráról.

Közbe nézték a térképet is.

– Abba fogyott el a vérünk, hogy a keleti atyafiakkal verekedtünk, s védelmeztük a nyugati idegeneket, akik ezer éven át idegenek maradtak és gyűlölteket...

– Hát nem borzasztó az, hogy itt vagyunk Európa közepén, élünk, dolgozunk, kínlódunk, dalolunk, vigadunk: s nincs az egész világon sehol még nép, amelyik megértené a mi nyelvünket...

Nagy lendülettel fejezte be a levelet, tanult, s már menni kellett felolvasni.

Misi életében először hazudik Pósalaky úrnak, mikor az érdeklődik a reskontó felől. Közben társai segítségére sietnek, hogy együtt keressék meg az elveszett szelvényt. Megalakítják a *lutristák* körét.

Kilencedik fejezet

Első lépésben összeírták, kit lehet gyanúsítani. Nagy titokban kellett cselekedniük, hogy senki ne vegye észre. Orczy mindenkivel beszélt, aki gyanúba jöhetett.

Misi délután Doroghyékhoz megy órát tartani, de mivel Sanyi késik, Misi kénytelen-kelletlen elfoglalja magát: verset kezd írni.

Már régen motoszkált a fejében ez a vers. Ki tudja, mikor jutott eszébe ez a négy sor, de nem bírja folytatni, a többi nem tudja

kitalálni, mert soha nincs ideje gondolkodni rajta. *Simonyi óbester / Kisgyerek korába / Felmászott egyszer a / Veres toronyba.*

Doroghy Bella szakítja félbe a versírást, mert leleplezi a sarokban kucorgó fiút, aki „élete árán” védi költeményét. Később hosszasan beszélgetnek egymással, s a szép Bella bevallja, hogy ők egy cseppet sem gazdagok, csak nehezen taníttatják a kis Sanyit, s ő bizony, Bella, jó pénzért egy gazdagabb úr kegyeit nem tagadná meg...

A kis Misinek még ismeretlenek ezek a szavak, de azt érti, hogy őt is abból fizetik Doroghyék, mit oly nehezen raknak össze. Misi elgondolja, hogy szívesen segítene Bellán, ha volna pénze. De nincs.

Az öregúrnál kimerülten olvasta az újságot. A lutriszámok is benne voltak. Álmodni sem merte volna, hogy ilyen könnyen tud majd hazudni, hogy ilyen egyszerű lesz letagadni a számokat. Abban bízik, a papiros hamarosan előkerül.

Hazafelé tart, amikor egy kirakat előtt két alakot pillant meg: egy kisasszony és egy úr vidáman beszélgetnek. Török János és Bella volt az.

Tizedik fejezet

Misi már egészen megszokta, hogy éjjel nem bír aludni. Nagyon rossz érzései vannak Bella és János úr miatt. Szomorú, hogy ilyen gyenge, és nem tudja Török János ellen felvenni a harcot.

Megtudja, hogy Török János elutazik. Találkozik is vele, sőt Török Misire bízza a pénzzel teli táskáját, míg bemegy a szüleihez elköszönni. A történések itt felgyorsulnak. A pályaudvaron meglátja az utazni készülő Bellát.

Misi ott állt azon a helyen, ahonnan először meglátta Bellát, s ott állott egészen addig, míg mindenki ki nem ment a váróteremből s egészen üres maradt a helyiség.

Misi ezután felveszi a postán a szüleitől kapott pénzét, majd Orczyékhoz siet. Az öreg Fáni szakácsné közlésére kiderül, valójába mi is történt a szelvénnel. Az öt szám közül négyet kihúztak, s a nyereményt már fel is vették. A leírás alapján a gyerek ráismer János úrra. S ő ma azt a táskát cipelte. Doroghyékhoz rohant. Azok épp akkor találták meg Bella levelét. Felolvasni az öreg úrhoz már nem is mert elmenni.

Tizenegyedik fejezet

Másnap öltözködés közben egy tízforintost talál a zsebében. Ezt csak Török János tehetette oda. Zaklatott lett a pénz miatt, zavaros érzései, gondolatai támadtak.

A reskontóügyben feljelentést tesznek a rendőrségen. Misit hívata az igazgató. A teremben már rendőrök várták. Azzal gyanúsították Misit, hogy elsikkasztotta a reskontót. Az igazgató azonban megvédi a debreceni növendéket.

...Ez a gyerek, tudják az urak, ki ez a gyerek? ... Ez egy színjeles tanuló, ez a kollégium kitüntettetje, ez egy bentlakó diák! ... A becsületességnek, a megbízhatóságnak, a puritán nevelésnek példánya, aki előtt kalapot emelhetnek az urak ...

Másnap szembesítik Doroghy Violával, aki Bella dolgával, a levélváltással vádolja a gyereket. Végül az igazgató még most is Misi mellett foglalt állást. Azt azért megmondta a gyerekeknek, hogy még egyszer nem akarja ott látni.

Harmadnap ismét az igazgató úrhoz kell mennie. Pósalaky úr is előadta a történetét, a fogadás részleteit. Minden gyanú Misire terelődik. Egyedül István bácsi, a pedellus hallgatta meg, s biztatta, ha ártatlan, nem kell félnie. A gyerek rettenetesen szégyelli magát. Összehúzódtott kicsire, kábultan ült a nagy fotelben. Arra gondolt, miért nem szereti őt senki, csak az édesanyja meg az édesapja. Senki nem hisz neki, pedig ő ártatlan.

Misi megérezte, hogy valami nagy dologban van most benne. Talán ebben a pillanatban lépi át a gyermekkor határát, belekerült a felnőtt világába. Érezte, hogy ő van felül, neki van igaza, s mindenkinek bocsánatot kell kérnie tőle, aki megbántotta. Nagyon egyedül volt most a rettentő szobában, de majd egyszer híres lesz, s mindenki az ő írásait fogja olvasni.

Nyílt az ajtó, hívta a pedellus.

A teremben csupa idegen arc vette körül: ez most a tanári törvényszék. Elkezdődött a vallatás: a reskontó, Török János, hogy ő eladta neki az igazoló szelvényt; aztán már a tanárgyalázó versekről kérdezték, hogy kinek és miért küldözgetett pénzeket, miért csak számtanra és latinra tanítja osztálytársát, mit tud Belláról ...

– Kérem szépen, én nem bántottam senkit, és nem is csináltam senkinek semmit.

De ez már senkit nem érdekelt. Azt mondták, hazudik, eladta a reskontót.

– Miféle gyerek vagy te! Mi az apád?

Misi hallgatott.

– Nem hallod? Mi az apád?

– Ács.

– Na, meglátszik. Így nevelni rá a hazugságra ... Ez bele van trenírozva a hazudozásba. Miféle apja, anyja van az ilyennek.

Ez tördöfés volt. Misi összeszorította a fogát. Aztán egyszerre kiszakadt belőle:

– Én nem akarok debreceni diák lenni tovább!

Kiküldték a teremből, tanácskozni kezdtek a bírák. Ekkor érkezett meg a nagybátyja, Isaák Géza. Misi végre kisírhatta magát.

– Nem leszek többé debreceni diák! – kiáltotta a gyerek. – Nem akarok többet! ... Bántanak! ...

Tizenkettedik fejezet

Egyedül maradt a teremben, amíg a nagybátyja bement a bírákhoz. Versek kavaroztak a fejében. Az édesapja sorsára gondolt.

Zsibongás hallatszott, jöttek ki a teremből a tanárok. Az igazgató hangját hallotta:

– No, szegény kis nebuló – mondta az igazgató erős katonahangján –, mindig mondtam, mit kerítenek ilyen nagy feneket ennek a számárságnak... Nézzetek rá! sugárzik róla a becsületesség...

Misinek arcát elöntötte a könny.

– Jó tanuló, jó munkás, pénzkereső gyerek: büszke lehet a szegény édesapja rá... No, sebj, fiam, csak ezután megbecsüld magad...

Sápadtan, pirosan, ijedten s álmélkodva állt fel Misi, de a tanárok tovább is sötétek, gonoszak, idegenek voltak, mintha nem lett volna inyükre a szerencsés befejezés: a kövér, pohos krumplicejű tanár olyan vállveregetően nézett rá, hogy ő megint csak nem bírta róla levenni a szemét az utálattól, még mikor tovább ment, még mindig utána nézett, hogy tovább utálhassa. Mért nézte ezt a tanárt oly előklöndöző undorral, szegényke nem is tudta, milyen tehetségtelen történész volt e professzor, csak később tudta meg, hogy Bethlen Gáborról milyen iszonyúan ostoba írásokat írt ez a hájfejú, aki rothadt elteltséggel nézett mindent a világban, ami ész, szív és erő. Az elnök egészen megváltozott jóakarattal nézett rá, ez rendes ember volt, olyan, amilyennek kell lenni: ha szid, zsörtölődő, ha dicsér, fecseg:

– No, fiacskám, ezek után csak egy tanácsot adok, azt, ami benne van a kollégium címerében: „Ora et labora!”... tudod, mit jelent ez? Imádkozzál és dolgozzál! Ezt tartsd szem előtt: imádkozni s dolgozni, akkor a jóisten segítségét nem fogod nélkülöz-

ni... Hát akarsz-e már debreceni diák lenni? – s körülnézett nevetősen a kollégákon, mint aki tudja, hogy mitől döglük a légy, s egyúttal két kézzel igazította meg cvikkerjét.

De ekkor Misiből kigyúlt valami dac, megmerevedett, és rekedt lett, és azt felelte:

– Nem.

Nagy konsternáció tört ki az egész társaságon, elképedve néztek a gyerekekre, s leginkább persze az elnök, aki egyszerre nem tudta elég nagyra nyitni apró szemeit.

– Neem?... – s szemöldökét olyan magasra húzta, ahogy bírta – És miért nem?!... – rikácsolta el magát.

Misi hallgatott. Már majdnem elkiáltotta magát, hogy *csak: nem!*... – mikor a szeme a bátyjával találkozott, aki komolyan, csodálkozva, de megértően figyelmeztetve s kérve pillantott rá... és az ő szeme ott maradt a drága barna szemekben, a mély és mennybéli drága szempárban, aki mintha messze mesemessziből, a túlvilágról, ködökön, felhőkön, elmúlt élteken át pillantott volna rá, s elbágyadt és ellankadt, s elvesztette erejét, s érezte, hogy megrokkban benne az akarat, a gonoszság, elomlik az erő, a kegyetlenség, s jóságra és türelemre válik, s mély szakadék szélén ingott és lebegett, s nem mondta tovább, nem mondta, csak gondolta, suttogetta, magában vacogta: számtalanszor, hogy: nem... nem... nem... csak: nem!... csak: nem!... csak: nem!...

– Nem kell kínozni a gyereket! – mondta az igazgató. – És ha nem akar, nem akar... Ember lesz a pataki diákból is, nemcsak a debreceniből, hogy a tatár vigye el!

Erre ő még jobban összecsuklott s érezte, hogy a bátyja kézen fogja, jégdermedt kezeit még hűvösebb kezébe veszi, s aztán elvezeti a sok beszédek és már tűrhetetlen okos emberek közül...

Vakon, mintegy szellemkézen ment... lépcsőkön fel, folyosókon tova.

Mentek nagybátyjával a szobába összecsomagolni. Misi még egyszer végignézte debreceni életének helyszíneit.

Elájult, csak az ágyban tért magához. Egyszer meglátogatta őt Orczy meg Gimesi. Tőlük tudta meg, hogy Török János mindent bevallott, a pénzt Török bácsi fizette ki Pósalaky úrnak. Géza bácsi a Misi részét nem fogadta el, Törökéknek úgyis elég bajuk van. Viola és Sanyika is meglátogatták. Elmondták, hogy Bella nagy szerencsét csinált a herceg-nével, és ők most már meg vannak mentve.

Amikor már jobban volt, megkérdezte tőle Géza bátyja, mikor mennek iskolába. A fiú kitartott elhatározása mellett: nem akar debreceni diák lenni.

– Hát mi akarsz lenni, édes fiam? – kérdezte a bátyja újra.

Misi hirtelen azt mondta:

– Az emberiség tanítója.

Újra hallgattak soká.

– Tanító: tanulás nélkül még senki sem lett!... – szólta a bátyja.

Misi elszégyellte magát, hiszen ő akar tanulni, nem is tanulni: tudni!... Tudni akar ő: mindent, amit ember tud, s megrémült, hogy most elárulja magát, a titkot, amit senki se tud, még ő maga sem akar önmaga előtt sem tisztázni... amit senkinek se tudna megmondani, talán csak az édesanyjának, hogy: „költő”...

– Hogy gondolod, Misikém – szólta édes tréfájával a bölcs bátyja – csak úgy elindulsz és mégy az úton, és aki szembejön az élet országútján, azt mindjárt tanítani kezded?

Misi lehunyta a szemét titkos mosollyal:

– Igen.

A bátyja fél szemmel, mosolyogva nézett rá.

Sokára a jószagú szivarját kivette a szájából, s azt mondta erősebb s rendesebb hangon:

– Én úgy gondolom, legjobb lesz, ha eljössz abba az iskolába, ahol én tanítok, és ott majd tanulsz, odáig amíg mind megismered a declinációkat és conjugációkat és mindent, amit mások tudnak, hogy te is tovább taníthass másokat.

Soká csendben ültek, Misi lassan sírt és boldog volt, és örült, hogy így lesz. Akkor azt mondta a bátyja nyájas szelídséggel – mint egy lelki biztató hang, mely a szívet feloldja a zárakból, s kiteríti az isten színe elé:

– Vagy más egyébre akarod te tanítani az emberiséget?

Misi lopva nézte, nézte a bátyját, újra könny öntötte el a szemét, s összekuporodott, mint egy kis giliszta, s egészen halkán és egészen csendesen azt rebegte:

– Csak arra, hogy légy jó... légy jó... légy jó mindhalálig...

S fejét leejtette, s márványszínű lett a szoba, s egyszerre ki-mondhatatlan vágy fogta el: menni, elmenni innen abba az iskolába, ahol már ő tanít... ő... a drága, az édes jó bátyja... az égbe... az égbe... mert az maga az ég...

Nézzétek meg az 1960-ban készült *Légy jó mindhalálig* c. filmet itt: https://jobbmintatv.pro/online/Legy_jo_mindhalalig! Beszéljétek meg a filmélményeteket!

Hallgasátok meg a *Légy jó mindhalálig* c. hangoskönyvet itt: <https://www.youtube.com/watch?v=igbjEoqfap8!>

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A *Légy jó mindhalálig* 1920-ban jelent meg. A cím bibliai eredetű erkölcsi útmutatás és program. A kor, melyben a regény született, a nagy csalódások kora. Semmi sem valósult meg abból, amiért Adyék küzdöttek. Az ország továbbra is a hárommillió koldus országa maradt. Az elbukott forradalmak és a trianoni békeszerződés következtében a magyarság helyzete súlyosbodott. Az ellenforradalmi korszak kezdetén a nemzet üldözőkre és üldözöttekre szakadt. Az új határokon kívül rekedt több millió magyar is. A hatalomra jutott ellenforradalom súlyos belső állapotokat teremtett. Sokakra halál, másokra börtön vagy emigráció várt.

Az ellenforradalom Móriczot sem kímélte. A forradalomban való részvételéért kizárták a Kisfaludy és a Petőfi Társaság sorai-ból. Kíméletlen sajtóharcot folytattak ellene. Írásait az újságok sem közölték. Csenedőre hurcolták el leányfalui házából. Egy hé-tig vallatták. Testben és lélekben megtörve került haza, de nem tagadta meg elveit: az általa tisztelt emberi eszmények, az igaz-ság mellett tett hitet mindhalálig.

A forradalom bukása miatt érzett megrendülésében és saját szenvedéseinek fájdalmaiban drámát kezdett írni Dózsa György-ről. A mű azonban nem készült el. „*Megértette* – írja Móricz Virág –, *hogy éppen most lehetetlen Dózsa György emlékét idézni. Túl-ságosan átlátszó allegória. Valami enyhébbet, lágyabbat, elfogad-hatóbbat kellett találnia. ... Félretette Dózsa György történetét, és elővette a magáét. Megállt tizenkét éves korában a debreceni kollé-giumban. Így született a Légy jó mindhalálig. Ez a könyv nemcsak egy kis gyermek meséje, ez annak a kornak fájdalmas követke-zménye. ... Nemcsak a kicsiny gyermek szenved a gonosz és ostoba felnőttek, a fejletlenségükben bántó társak között, de az egész em-beriség.*” (Móricz Virág: *Apám regénye*. 222. o.) Így készült Móricz Zsigmond legszemélyesebb vallomása: a *Légy jó mindhalálig*.

Műfaja • A gyermekszereplők miatt sokan tekintik ifjúsági regénynek, de az író nem annak szánta. A kisfiú sorsában saját felnőttkori kétségeit, szenvedéseit is megfogalmazta. „*Nyilas Misi tragédiájában* – vallja Móricz 1930-ban Magoss Olgának írott egyik levelében – *nem a debreceni kollégium szenvedéseit írtam meg, hanem a kommun alatt s után elszenvedett dolgokat ... Én akkor egy rettenetes vihar áldozata voltam. Valami olyan naiv és gyerekes szenvedésen mentem át, hogy csak a gyermeki szív rejtelvei közt tudtam megmutatni azt, amit éreztem, s lám az egész világ elfogadta, s a gyermek sorsát látták benne ... Ami kedves van a darabban, az debreceni emlék, ami nem kellemes, az máshonnan jön ... Nekem a debreceni tanárokkal sose volt ilyen bajom vagy tapasztalatom, a Beöthy Zsoltokkal és Bársony Istvánokkal és más kegyetlenekkel volt bajom akkor, mikor a legtöbb segítségre lett volna szükségem. A legkevesebb megértést találtam azokban, akiknek hivatása lett volna, hogy az író megértsék ... Ezeket az érzéseket vetítettem ki a tanári kar figuráiba ... Ilyen furcsán alakul át az írásban az élet. Voltaképpen minden írás líra: a szenvedő szív gyötrelme idegen alak burkában egyénítve...*” Nyilas Misi életútját a *Forr a bor* című regényében írta tovább Móricz Zsigmond.

Témája • Nyilas Misinek nagy erkölcsi próbája ez a történet. Megmutatja, hogy a romlott felnőttek bajba sodorhatják a naiv, jóra törekvő és értékes gyermeket, de a fiú erkölcsi tartását akkor sem törhetik meg, ha lelkében megsebzik, a kollégium elhagyására kényszerítik. A regény a jóság, a tiszta emberség eszményét mutatja fel, amelyet túlerő sem győzhet le. Alapkonfliktusában végső soron a lelki tisztaság áll szemben a pénzzel.

Ideje • A cselekmény időpontja 1892. Az évszámot Nyilas Misi pergamenkötésű könyvecskéjéből tudjuk meg. A cselekmény néhány hónap története csupán: szeptember végétől decemberig. Az elbeszélő több ízben visszautal a múltra. Misi emlékeiben a család életének apró mozzanatai is felidéződnek.

Szerkezete • Tizenkét fejezetből áll. Koncentrikus felépítésű, azaz a főszereplő mindig a színen van, körülötte bonyolódnak az események. A történeteket is mindig az ő nézőpontjából látjuk, azt a folyamatot követve, ahogy ő tekint mind messzebbre. A regény színterei ily módon egyre tágabb sugarú koncentrikus köröket alkotnak, amelyeknek középpontjában, legbelül Nyilas Misi áll.

A szerkezet első egységében, az *expozicióban* (1–3. fejezet) Nyilas Misi körülményeivel, személyiségével, a kollégiumi élettel, tanuló társaival és tanáraival ismerkedhetünk meg. A *bonnyodalom* (a 4. fejezettől) abból adódik, hogy szorosabb kapcsolatba kerül a debreceni felnőtt világgal: felolvasást vállal a vak Pósalaky úrnak (kulcsmozzanat a reskontó vásárlása), házitanító lesz Doroghy Sanyi mellett, és felkeresi Törökéket, egy évvel korábbi szállásadóit. Egyre inkább megveti a lábát a nagyvilágban, megállja a helyét az életben, és egyre magabiztosabbá is válik. Éles fordulatot jelent azonban sorsában, hogy (a 6. fejezet végén) nem találja a reskontót.

A regény második felében, a *kibontakozásban* (7–10. fejezet) Misi mély válságon megy át. Csaknem minden felnőttben csalódik, a *tetőponton* (11. fejezet) teljes értetlenséggel és rosszhiszeműséggel találkozik. Iskola társai között is egyre idegenebbnek érzi magát. Lélekben azonban kezd megedződni, keserű tapasztalatai lassanként leülepednek benne („*hát lehetetlen, hogy az igaz ember a sötét s buta emberek közt élni tudjon?*”), és megfogalmazódik életideálja: ***költő és tanító akar lenni.***

A *megoldáshoz* bátyja érkezése segíti hozzá: az ő közreműködésével tisztázódnak a félreértések, de Nyilas Misi elhatározása már megmásíthatatlan: elmegy Debrecenből, és másutt akarja szolgálni a legnemesebb eszméket.

Szereplők • Nyilas Misi – debreceni diák, Gimesi Lajos – Misi barátja, Orczy Vilmos – Misi barátja, Pósalaky úr – vak, nyugalmazott tanácsos, akinek Misi felolvas, Doroghy Bella – Misi tanítványának középső nővére, Török János – Misi előző évi szállásadójának fia. Mellékszereplők: Böszörményi – Misi szobátársa, Lisznyai – szobafőnök, Nagy úr – nyolcadikos diák és a kollégium tanárai: Valkay tanár úr – vallástanár, Gyéres tanár úr – latintanár, Báthori tanár úr – számtantanár, Öreg Názó – földrajztanár, Csoknyay tanár úr – énektanár, Szüts Istók – testnevelő tanár, Sarkadi tanár úr – rajztanár, igazgató, pedellus (István bácsi).

■ **Nyilas Mihály:** a főhős szegény sorsú, egyszerű szülők gyermeke, kiket a kislány rajongva szeret: apjára tisztelettel felnéz, anyjához forró érzelmi kapcsok fűzik.

A kamaszgyerek mélyen érző, tiszta érzésű és gondolkodású, végtelenül jóhiszemű, szemérmes, félénk, poétikus alkat. Szellemi képességei az osztály legjobbjai közé emelik, jóllehet tapaszt-

talnia kell, hogy a tanárok többségét a tanulók származása is befolyásolja az értékelésben. Magatartása azért ingatag, mert hatalmas terhek, feladatok nehezedenek rá. A szerető édesanyától és a becsületességben példát mutató édesapától elválasztva, egyedül próbál meg – kislány létére – felnőttként viselkedni. Épp ezért érzelmileg kiegyensúlyozatlan; néha túlaradó boldogság tölti el, máskor egyszer csak elkezdett kimondhatatlanul zokogni. Nagyon egyedül érzi magát, ezért kezdi gondosan kiépíteni saját kis önálló várát (csúnya, de különálló ágyat választ a coetusban), saját meghitt világát (főként a könyvek és a versek révén), amelybe nem enged bepillantást senkinek. Még Gimesi előtt is titkolózik, pedig ő az *egyetlen jó társa*. Fizikailag gyenge (*utolsó volt a tornaórán, neki mindjárt fáj a feje a legcsekélyebb érintésre is*), de önérzetében erős (*ha ő egyszer kimondta, hogy nem kér, akkor nem kér*). Erkölcsileg érett, egyenes (*ő úgy érezte, hogy kétféle viszony két ember közt nem lehet – ő nemcsak hogy nem tett, de nem is gondolt rosszat senkiről és semmiről*), mégis könnyen hazugságba keveredik, mert szemérme még erősebb, és tart – látjuk, jogosan – a félreértéstől (*ilyen könnyű a hazugság, csak egy szó az egész. Érdemes volna annyi bajt magára zúdítani, mikor csak ennyibe került a szabadulás?*).

A II. B-s diák kálváriája, legsúlyosabb megpróbáltatása a reskontó-üggyel kezdődik, s a megalázó vallatási jelenetben éri el tetőpontját. Először a kollégium igazgatója hallgatja ki, majd bizottság elé idézik, mely a kollégium tanáraiból áll. Misi kétségbe esik, hiszen ártatlanul vádolják. Olyan emberek ítélkeznek felette, akiket ő sem ismer, de őt sem ismerik. Félelme egyre fokozódik. Tiszta lelkű emberkeként nem tudja felfogni, hogy miért nem hisznek neki, hogyan feltételezhetnek róla annyi rosszat. A rázúduló kérdésekre képtelen válaszolni. Hallgatása tovább súlyosbítja helyzetét. Az ellenséges tanárok ezt is félreértelmezik. Úgy bánnak vele, mint a leggonoszabb bűnözőkkel szoktak. Nyilas Misi sérelmei akkor lépik túl az elviselhetőség határát, amikor a fekete szakállas professzor a fegyelmi tárgyaláson apját kezdi becsmérelni.

Az igaztalanságnak ebben a mélységében az ártatlanul meggyötört kisdíák mégis magára talál: édesanyja tanításában találja meg további élete célját, értelmét. A megoldás a jövőnek szól: Misi költőként akar az emberiség tanítójává lenni.

„A Légy jó mindhalálíggban Nyilas Misi lesz a győztes: megtalálja a sötétben a szivárványozó ígét, a jóság ígését. Nem a forradalom szava ez, hanem a hűség és a vállalásé, s benne van a forradalom eszményeiben való hit is. Nyilas Misi kintől fuldokolva búcsúzik Debrecentől, hogy többet vissza ne forduljon, s az emberiség tanítója akar lenni: Móricz Zsigmond is újra akar kezdeni mindent, illetve folytatni azt az utat, amelyen gyermekségében elindult, a tisztaság és az igazság útját. A Légy jó mindhalálígg így a lélek felegyenesedésének a regénye, a kínok tengeréből kilábaló, új küzdelemre kész íróé, aki vállalja az Ady halála után rá váró feladatot: új ígék érlelését az egész magyarság számára.” (Czine Mihály)

■ **Misi legszűkebb környezete:** a diáktársak alkotják, konkrétan a coetus (négy évfolyamtárssal és két végzőssel), illetve a kollégium gimnáziumának második B osztálya. Élete elsősorban az ő körökben telik, bár jellemzően kevés velük a kapcsolata, inkább befelé fordul. A diáktársak viselkedésének okait csak akkor ismeri fel, amikor képes meglátni a mélyebb összefüggéseket is: a társak családi hátterét, társadalmi helyzetét. Első élményei éppen ezért eleinte csak megzavarják, növelik az amúgy is nagyfokú szorongásait (pl. fogadtatásakor Orczyéknál). Gimesi valóban társa lesz (megérzi, hogy elveszett a reskontó), Orczy pedig – a családi háttér segítségével – ellenpontja. Mindketten a maguk módján jó barátai Misinek. A tanárokról eleinte csak felszínes impressziókat, bár a lényegét sejtető benyomásokat kapunk (*három bűdös gígerli*), de egyes gesztusaikból és megnyilvánulásaikból már közvetlenül a magyar társadalmi valóságra pillanthatunk – Misiben a kép csak az élmények leülepedése után áll össze. Ő eleinte még rendkívül büszke a kollégiumra.

Nyelve, stílusa • Minthogy Misi szemével nézünk ebben a regényben, az ő stílusában íródik a mű. Az egyes szám harmadik személyes forma mindvégig megmarad, a belső monológokban is, ez az elbeszélő objektivitását is kifejezi, az elmondottak hitelét is fokozza. A regény szövegében keverednek azok a kifejezések, melyek a megszólaltatott szereplők szókincsét jellemzik. A debreceni diáknyelv szavai éppúgy szerepet kapnak, mint az otthonról hozott ízes tájnyelvi fordulatok. Orczyék úri kifejezései Nyilas Misinek is furcsák, szokatlanok, ami jelzi, hogy a nyelvhasználat a társadalmi helyzetet is tükrözi.

Önéletrajzi elemek a regényben • Móricz 1890-től volt a debreceni kollégium tanulója, de egészségi állapota miatt egy év halasztás után kezdte meg tanulmányait. Így 1892-ben volt másodikos, mint Nyilas Misi a regényben. Tandíjmentességet kapott, és örökké rettegett attól, hogy azt elveszítheti. Igyekezett szülői segítség nélkül eltartani magát a kollégiumban. A regényből ismert felolvasásban és a tanításban neki is része volt. Gulyás István, egyik kedves tanára ajánlotta be házitanítónak, hogy így segítsen tehetséges, de szegény sorsú diákjának és szüleinek. Móricz rengeteget olvasott ezekben az években, ekkor határozta el, hogy író lesz. Komoly, zárkózott fiúként tartották számon. Ábrándozásai között szerepelt, hogy szülőfaluját felvirágoztatja.

A regénybeli, ácsmesterséget kitanuló, szegény apa és a vallásos, művelt anya saját szüleinek az alakja szintén önéletrajzi elem éppúgy, mint a sok testvér, akiket szintén igyekeznek taníttatni.

Géza bácsi alakjában az anyai nagybátyja, Pallagi Gyula személyét fedezhetjük fel, aki a kisújszállási gimnázium igazgatója volt, ahol Móricz később érettségizett. Az író anyai nagyanyját pedig Nyilas Katalinnak hívták.

1. Hogyan gondol a regény elején Misi arra, hogy a debreceni diákok közé tartozik? **2.** Mikor, és miért változnak meg ebbéli érzései? **3.** Milyen a viszonya Misinek a könyvekhez, a híres költők, írók műveihez? **4.** Vannak-e hibái Misinek? Ha igen, mik azok? **5.** Hogyan érzi magát Orzczyk-nál, Gyimesiéknél és Törökéknél? **6.** Milyennek látod őt osztálytársai között? **7.** Mivel zsarolja meg Misit Török János? **8.** Hogyan lesz Misi Török János és Doroghy Bella kapcsolatának eszköze? **9.** Miért nem mond igazat Misi Pósalakynak? Te mit tennél a helyében? **10.** Milyen vádakkal illette a fegyelmi bizottság Nyilas Misit? **11.** Kik segítenek Misinek, hogy kiderüljön az igazság? **12.** Mi a legnagyobb sértés, ami Misit éri? **13.** A megpróbáltatások hatására milyen életcél fogalmazódik meg a gyerekekben? ✨ **14.** Indokold meg, miért a reskontó körüli bonyodalom és a vallatási jelenet a regény legdrámaibb része! Keress példákat az író drámai zaklatottságú nyelvhasználatára! **15.** Melyik mondat érvényes Misire a tárgyaláson?

- a) Nem tudja megvédeni magát, mert nincs fogalma arról, hogy mi a jó, és mi a rossz.
- b) Tudja, mi a különbség jó és rossz között, de úgy érzi, nem értenék meg, ezért hallgat.
- c) Nem akarja, hogy a becsapott Doroghy Bella is bajba kerüljön.

16. Miért tekinthetjük a regény címében is szereplő Nyilas Misi vallomását Móricz írói, művészi hitvallásának? ✨ **17.** Értelmezd szótár segítségével a következő szavak kort, helyszínt felidéző jelentését: *konviktus, coetus, langaméta, pedellus, brugó, dárdás, stipendium, penecilus, karcser, kápsálnak!*

18. Válaszd ki azokat a jelzőket, amelyeket találónak érzel Misi jellemére: bátor – félénk; lusta – szorgalmas; értelmes – gyenge felfogású; érzékeny – közönyös; takarékos – könnyelmű; tisztességtudó – léha; megbízható – megbízhatatlan; magányos – ügyes szervező; középszerű – nem mindennapi egyéniség!

Összegzés

Életműve a magyar kritikai realizmus egyik legnagyobb teljesítménye. A magyar széppróza Móriczcal zárkozott fel az európai realizmushoz. Pályája a Nyugathoz kapcsolódott, írói hangjának megtalálásában fontos szerepet játszott Ady Endre hatása. Osvát Ernő fedezte fel tehetségét, s a Nyugatban jelent meg a *Hét krajcár* című novellája (1908) is, 29 éves volt ekkor. Magába olvasztotta Jókai, Mikszáth elbeszélő örökségét, de túl is lépett a hagyományokon. „Móricz Zsigmond jelentősége a regény- és novellairódalomban csaknem olyan méretű és olyan hatású, mint Adyé a költészetben. Életműve óriási. Élő, népszerű, nagy közönségű író, akár csak Jókai vagy Mikszáth. Hatása sokféle irányban mutatható ki; nemcsak a népi írókra, akik mesterüknek vallják, hanem úgyszólván minden realista hazai törekvésre. Vele kezdődött el a mi regény-, novella- és drámairodalunknak az a fejezete, amely még most is tart.” (Hegedűs Géza)

Irodalomelméleti ismeretek

Realizmus • A latin *res realis* 'való, valóságos' szóból ered. Valósághű ábrázolás, művészi és írói magatartás. A XIX. század első harmadában kialakult művészeti stílusirányzat, mely a romantikával szinte egy időben jött létre. Forrása a csalódás, az illúzióvesztés: a felvilágosodás emberboldogító, nagy, szent eszméit megtagadó polgári-kapitalista társadalomból való keserű kiábrándulás. A realista írók a valóságról, igazságról és igazságtalanságról, társadalmi ellentétekről, morális problémákról írnak, és mindig szembefordulnak saját korukkal. Törekvésük az, hogy az emberi és társadalmi valóságot hitelesen ábrázolják, hogy a társadalom életének alapvető, lényeges összefüggéseit, az események s az egyes emberek legjellemzőbb vonásait tárják fel. A realista művészek mindig az emberi haladás szemszögéből ítélik meg az ábrázolt problémákat, határozott meggyőződéssel és állásfoglalással. Hőseik nem hőroszok, hanem átlagemberek. A realista írók nem a történelmi múlthoz fordulnak, hanem a jelenre összpontosítanak. Nem esztétikai érzékünkre, hanem etikai nézeteinkre akarnak hatni: figyelmeztetnek, értékelnek, ítélnék és nevelnek. A realizmus lényeges eleme a körületek lélekrajza, a szereplők lelkivilágának a feltárása. A realizmus nyelvére általában a természetes, egyszerű, ugyanakkor változatos

szókincsbeli, nyelvtani és stilisztikai elemek használata jellemző (Stendhal, Dickens, Gogol, Thomas Mann, Móricz Zsigmond stb.).

Regény • A nagyepika legnépszerűbb, legmonumentálisabb műfaja. A regélni (mesés történetet elmondani) igéből származik. Formája próza. Nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot felölelő történetet ábrázol szerteágazó cselekménnyel, fő- és mellékszereplőkkel. A történetészövés mellett fontos szerepet kap a szereplők érzés- és gondolatvilága, a cselekmény folyamán kibontakozó jellemfejlődésük. Legfőbb formai jellemzői: idő- és térhasználat, az elbeszélő nézőpontja, szerkezet, a jellemzés módja, az utalások rendszere. Típusai: történelmi regény, fejlődésregény, társadalmi regény, pikareszk vagy kalandregény, gyermekregény, ifjúsági regény, detektívregény, szerelmesregény, lélektani regény. Vannak továbbá dokumentum-, sci-fi-, parabola s különböző szórakoztató regények, lektűrök.

Kisregény • Kisepikai műfaj, ami műfajilag a regényhez, terjedelmében a novellához húz. Nagyobb cselekményidőt ölel fel, de totális ábrázolásra nem törekszik, terjedelme is szűkebb. Ugyanakkor összetettebb, mint egy elbeszélés. Az ilyen művek műfaji jelölése sokszor ingadozó: hol kisregénynek, hol hosszabb elbeszélésnek nevezik őket. A XX. században az olvasási szokások megváltozása növelte a műfaj népszerűségét.

Novella • Olasz eredetű szó, jelentése '*újdonosság*'. Rövid terjedelmű, zárt szerkezetű epikus műfaj. Boccaccio teremtette meg *Dekameron* című művével, mely a XIX–XX. század egyik legfontosabb műfaja lett. Kevés szereplő, egységes cselekmény jellemzi. Egyik fő eleme a sorsfordulat, amikor a mű menetében hirtelen változás áll be, felgyorsul a cselekmény, mely a végkifejlethez vezet el. Ezt látjuk a *Hét krajcár*-ban is: megismerjük az édesanyát, aki beletörődéssel viseli a szegénység terhét, és boldogan játszik gyermekével. A vidám játék, a krajcárok keresgélése tragikusra fordul, amikor az édesanya nevetése fuldokló köhögésbe csap át, s a szegények betegsége, a tüdővész jeleként vér buggyan ki a száján. Betegsége az egész család sorsára hat.

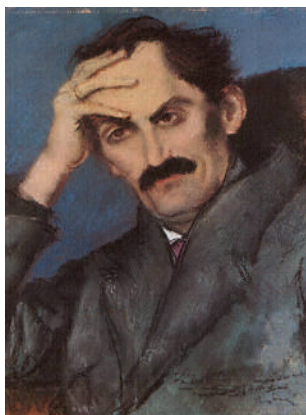
A novella felépítése ugyanazon szabályok szerint történik, mint más epikai műfajoknál: expozíció, probléma (bonyodalom kezdete), bonyodalom, tetőpont, fordulópont és megoldás.

Az epikus művek lényege, hogy bennük bizonyos *személyek* bizonyos *helyszíneken*, meghatározott *időben* különféle dolgokat *cselekszenek*, és velük különféle dolgok *történnek*. A novella is ilyen kompozíciós egységből épül fel: a helyszín, idő, szereplők és cselekvések egységből.

A NYUGAT LÍRIKUSAI

BABITS MIHÁLY

(1883–1941)

Rippl-Rónai József:
Babits Mihály, 1923

A XX. század első felének költészeti megújulása szorosan összekapcsolódott **Babits Mihály** nevével. A népnemzeti irányzatot váltó modern, esztétikai és tartalmi értelemben is a XX. századi világot kifejezni és értelmezni akaró irodalom vezéregyénisége volt. Műveltsége és ízlése kétezer év irodalmának és kultúrájának átfogására tette alkalmassá. Az európai szellem értékeinek átmentését ugyanúgy alapfeladatnak tekintette, mint az újítás fontosságát. Az új irodalmi ízlés híve volt. Adyhoz hasonlóan a szimbolizmus sajátosságait mutatta. Ő azonban a **művészi formát nemcsak eszköznek, hanem célnak is tekintette**. Versei óriási formai változatosságot és gazdagságot mutatnak.

Nagy szerepe van költészetében a **játékosságnak**. Nem felszínes játék ez, hanem művészi varázslás. **Újszerű ritmusokat, dallamokat** csalt ki a nyelvből. Ezért nevezzük **formaművésznek** is.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1883. november 26-án született Szekszárdon. Értelmiségi családból származott. Édesapja törvényszéki bíró volt. Babitsék négyen voltak testvérek, ő volt a legidősebb. Egyik húga, Olga másfél éves korában meghalt, öccse pedig túlélte a költőt.

A harmonikus családi háttér, a keresztény-katolikus eszmarendszer, a kulturális örökség későbbi életére, gondolkodására is nagy hatást gyakorolt. Anyja műveltsége messze túlmutatott a korabeli hölgyek átlagos kulturáltsági és műveltségi szintjén.

Elemi iskoláit Budapesten és Pécsen végezte el. 1893 őszétől a pécsi cisztercita gimnáziumban tanult (itt végzett apja és nagyapja is). 1901-ben a budapesti bölcsészkar magyar-francia szakára iratkozott be, de a franciát hamarosan latinra cserélte. Az egyetemi évek talán legmeghatározóbb élményét a Négyesy

László vezette stílusgyakorlati szeminárium jelentette. Itt szövődött barátsága Juhász Gyulával és Kosztolányi Dezsővel, valamint Karinthyval. Esztétikai és filozófiai érdeklődése mellett görög, német, francia, angol, olasz nyelvet is tanult. Fordított és foglalkoztatta a modern pszichológia is.

Az egyetem elvégzése után Baján, a cisztercita gimnáziumban mint világi ideiglenes helyettes tanár töltötte gyakorló évét. 1906-ban szerzett tanári oklevelet. Ezután Szegeden vállalt tanári állást az állami főreáliskolában.

A tanár • 1908. június 24-én az erdélyi Fogarasra nevezték ki rendes tanárrá. Babits valóságos száműzetésnek élte meg „világ végére” helyezését. *„Úgy érzem magam, mint Ovidius, mikor Tomiba készült”* – írta Juhász Gyulának. Mielőtt azonban „rabságának” helyszínére utazott volna, a nyár egy részét Itáliában töltötte. Különösen Velence volt rá nagy hatással, és természetesen az irodalom. *„Nagy kedvvel, lelkesedéssel olvasom, fordítom, tanulmányozom a világnak kétségtelen legnagyobb költőjét, Dantét”* – ezeket a sorokat küldi Juhász Gyulának, s valóban, a műfordító Babits talán legteljesebb munkája lett az *Isteni színjáték* átültetése.

Három tanévet töltött a fogarasi gimnáziumban. Saját bevalása szerint magányosan és szabadidőben bővelkedve. Sokat és sokfélét olvasott, tanult és írt. 54 verse született itt.

1911-ben Újpestre helyezték a Könyves Kálmán Gimnáziumba. Végre bekapcsolódhatott a főváros szellemi életébe is. Barátja és támogatója, Hatvany Lajos járt közben a visszahelyezés ügyében a vallási és közoktatási miniszternél. Ettől az évtől kezdve a *Nyugat*nak is állandó munkatársa lett. 1912 novemberétől 1916 elejéig a budapesti tisztviselő-telepi gimnázium tanára. Az első perctől kezdve tiltakozott az esztelen vérontás, a háború ellen. Hazafiatlansággal és erkölcstelenséggel vádolták. Támadói – tanártársai közül is néhányan – hazafias szempontból alkalmatlannak tartották a tanári pályára. Heckkampány indult ellene. Rövid ideig tanári állását is fel kellett adnia, egy ideig a Budapestvidéki Főigazgatóságon dolgozott, majd egy másik gimnáziumba helyezték, ahol nyugdíjazásáig (1919) tanított.

1919 januárjában Babits egyetemi katedrát kapott, de erkölcsi elveivel nem találta összeegyeztethetőnek a tanácsköztársaság eszméit, így a közszerepléstől hamarosan visszavonult. A kommün alatti tevékenységéért mégis eljárás indult ellene,

nyugdíjától megfosztották, az írói társaságok kizárták soraikból. Szellemi menedéket a 20-as évek elején csak a műfordítás jelentett számára.

Házassága • A közélet viharai elől, a magánéletbe menekült. 1921-ben házasságot kötött Tanner Ilonával, aki magát Kazinczy felesége után Török Sophie-nak nevezte. Kapcsolatuk Babits számára élete végéig kiegyensúlyozott családi hátteret jelentett. Anyagi helyzetük is rendeződött, 1923-ban az esztergomi Előhegyen kis telket és házat vásároltak, a nyarakat ettől fogva mindig ott töltötte a család. Közös gyermekük nem lévén, egy rokon kislányt, Ildikót fogadták örökbe.

Betegsége • 1934 fordulópont volt a költő életében: ekkor tapasztalta betegsége első jeleit. Később így vallott róla: *„Engem éveken át egy gonosz kór keze fojtogatott: szó szerint fuldokolva és lihegve jártam a világot, mintha a levegő kiapadt volna körülöttem.”* 1937-ben orvosai gégerákot állapítottak meg panaszai okául.

Állapota 1940 elején rosszabbodott, ennek ellenére vállalta márciusban az olaszországi utazást. 25-én San Remóban átvehette a Dante-fordításokért az olasz állam kitüntetését, a San Remo-díjat. Még ez évben az MTA tagjai közé választotta.

1941. augusztus 4-én halt meg Budapesten, a Siesta szanatóriumban.

MUNKÁSSÁGA

Költészetének első szakasza • Ha Adyt tekintjük a magyar költészetben a szavak megújítójának, akkor Babits a **mondat megújítója**. Költészetének legjellemzőbb sajátossága a gondolati-filozófiai mélység, a **meditatív** attitűd, amely a lét értelmezéséhez segítségül hívja a modern ember megannyi problémáját.

Fogalomtár

meditatív – szemlélődő, tűnődő

Eredetileg filozófusnak készült. Filozófiai érdeklődése egész költészetére hatással van. Gondolatisága nemcsak a vers magvas gondolati anyagában, hanem kifejezőmódjában is érvényesül. Nem a saját érzelmeiről beszél, hanem a gondolat erejével kelt érzelmeket az olvasóban. Költői hitvallása: *„Egy vers jobb lesz és nem rosszabb, ha az ész építi.”*

Tárgyias költőnek is nevezzük, mert személyétől független tárgyakról, személyekről szólva jobban ki tudta fejezni érzelmeit, mintha vallomást tett volna arról, hogy mit érez.

Első kötetének – *Levelek Irisz koszorújából* (1909) – verseit az 1902-től írt alkotásaiból válogatta össze. Gyűjteményes jellegű abban az értelemben is, hogy egymástól eltérő, sokszínű arcát mutatja meg benne a költő. A kötet cím egyben értelmezi a sokszínűséget, hiszen Irisz a görög mitológiában az istenek követe, az ezerszínű szivárvány istennője. A versek az istennő koszorújának levelei. Téma-, stílus-, hangnem- és versformabeli sokszínűség jellemzi a kötetet. Újklasszicizmus és modernség egyszerre szólal meg a versekben. Egy dolog azonban mindvégig állandó: a minőség iránti elkötelezettség. Kötetét három nagyszerű óda vezeti be, s mindhárom felfogható ars poeticának, programversnek: *In Horatium, Óda a bűnhöz, Himnusz Irishez*.

1910 és 1911 között jelentek meg első irodalomtörténeti, irodalomkritikai munkái: *Petőfi és Arany, Az irodalom halottjai, Az ifjú Vörösmarty*.

1911 áprilisában jelent meg Babits második kötete, a *Herceg, hátha megjön a tél is!*, amelynek versei Henri Bergson¹ és Nietzsche² filozófiájának hatását mutatják. A kötet talán legfontosabb és legismertebb verse az *Esti kérdés*. Szépségét képei és a megidézett hangulatok adják, nyugtalanítónak talán a megválaszolhatatlan kérdések teszik. Az egyetlen, 53 sorból álló, többszörsen összetett mondat az élet értelmére, céljára kérdez.

1913-ban jelent meg az *Isteni színjáték* első része, a *Pokol* és első regénye, *A gólyakalifa* (a *Nyugat* közölte folytatásokban, könyv alakban 1916-ban adták ki).

1916 januárjában jelent meg harmadik kötete, a *Recitatív*. Ady ez alkalommal verssel üdvözölte a költőt. A kötet első részének darabjait a száműzetésként megélt fogarasi évek élményei ihlették. Szinte mindegyik vers az egyéni léthelyzet keserűségéről tanúskodik. A kötet második része az *Intermezzo* címet viseli.

¹ *Bergson, Henri Luis* (e.: bergszon) (1859–1941) – francia filozófus, aki azt vallotta, hogy a világ dinamikus folyamat, az élet és fejlődés elválaszthatatlanok egymástól

² *Nietzsche, Friedrich Wilhelm* (e.: nicse) (1844–1900) – német filozófus, esztétikai írásaiban az eszményi szépséget állítja szembe a reális, érzelmi szépség világával

A negyedik, a *Béke és háború közt* című kötetben az 1913 és 1916 között keletkezett versek kaptak helyet. A kötet egyik legjelentősebb verse a *Húsvét előtt* (1916). A költemény a szellem emberének bátor helytállása, valóságos lázadás a korabeli gondolkodásmód ellen. A háborúellenes költészet legnagyobb darabja.

A 20-as években jelent meg Dante-fordításának folytatása, a *Purgatórium*, a befejező rész pedig *Paradicsom* címmel 1923-ban látott napvilágot. Ugyanekkor jelent meg a Szabó Lőrincsel és Tóth Árpáddal közösen készített *Baudelaire-kötet*.

Költészete a két világháború között • A két világháború közötti írásaiban a diktatúrák elítélése és az újabb háború felé tartó világ féltése visszatérő motívumként jelent meg. Az *európai irodalom története* című nagy munkájának is ez az alapgondolata, és ugyanaz az eszmeiség jelent meg epikai alkotásaiban, mint a *Kárvavár*, a *Tímár Virgil fia* és a *Halálfiái* című regényben is. Tudományos-fantasztikus regényében, az *Elza pilóta, vagy a tökéletes társadalomban* az eljövendő háború borzalmainak vízióját vázolta fel.

Utolsó versei – szembenézés a halállal • Az 1937-ben megjelent *Babits Mihály összes versei* 18 új költeményt tartalmaz. Utolsó éveinek költészete **szembenézés a halállal**, felkészülés az elmúlásra. A szenvedés és a halál a művészet és költészet alapvető kérdései közé tartozik. Babits számára a probléma nem filozófiai-bölcseleti. A betegség önkívületében s a halál árnyékában nem az a kérdés, hogy miért a szenvedés és miért a halál – hiszen az tény immár, napi tapasztalat –, hanem az, hogyan tudjuk emberi módon elviselni a szenvedést és a halált. A halál közelségének tudata erősíti benne katolikus vallásosságát.

Az elmúlással kapcsolatos versek elsőként a *Versenyt az esztendőkkal* című kötetben jelentkeztek, de a halállal való szembenézés legfontosabb versei az *Újabb versek*ben találhatóak. Ilyenek az *Ősz és tavasz között*, a *Balázsolás* című versek. Az utóbbi költeményben többször elhangzik a könyörgés, de csak a végén derül ki, hogy mihez kér segítséget a költő: nem a gyógyuláshoz, hanem a halálba való bölcs belenyugváshoz, mert csak akkor válik igazán felnőtté az ember, ha elég érett a halál elviselésére.

1. Milyen kapcsolatban vannak Babits életével az alábbi hely- és személynevek: Szekszárd, Budapest, Fogaras, Esztergom, San Remo, Tanner Ilona (Török Sophie), Móricz Zsigmond, Juhász Gyula?

2. Milyen fontosabb pozíciói voltak Babitsnak az irodalmi élet irányításában?
 3. Mely filozófusok hatottak Babits gondolkodására? 4. Melyik nagy világirodalmi művet fordította Babits 1912–1923 között? 5. Mire utal Babits első verseskötetének címe? Melyek a kötet ismertebb versei? 6. Melyik verseit tekintjük programverseknek, ars poeticának? 7. Miért indult Babits ellen hecckampány 1915-ben? 8. Munkásságát hány szakaszra különíthetjük el? 9. Sorold fel fontosabb köteteit! 🌟 10. Juhász Ferenc vallott így a „poeta doctus”-ról (tudós költő), azaz Babits Mihályról: „... hatalmas szellem és hatalmas okosság, a magyar és minden bizonnyal az európai líra egyik nagy újjáteremtője, a legokosabb és leggyőtrőbb emberfők közül való, és nemcsak az Újat-teremtés, de a Megtartás, Megőrzés, a Fönntartás és Megóvás Okos Bizonyossága. ... Ez a Csodálatos Ember, Babits Mihály: szellemünk történetében a legnagyobbak közül való. A nemzet szellemi összvagyonának, szellemünk vagyon-összességének gyönyörű része az Ő életműve.” Egyetértetek-e ezzel a kijelentéssel? Miért? 11. Emeljétek ki a fenti gondolatok kulcsszavait!

Nézzétek meg a *Babits Mihály* életét és munkásságát bemutató prezentációt ezen a linken: <https://prezi.com/dbqngguzu4yi/babits-mihaly/>

Ádáz kutyám

Ádáz kutyám, itt heversz mellettem.
 Amióta a gazdád én lettem,
 ez a hely a legjobb hely tenéked:
 nem érhet itt semmi baj se téged.
 Rajtam csügg a szemed, hív imádás
 együgyű szálán csügg, boldog Ádáz.

Mert boldog ki jámborul heverhet
 valami nagy, jó hatalom mellett.
 S te jámbor vagy, bár olykor asszonykád
 bosszújára megrablod a konyhát
 s csirkét hajszolsz vadul a salátás
 ágyakon át: jámbor, noha – Ádáz.

Elcsavarogsz néha messze innen,
 el is tévedsz kóbor hegyeinkben;
 avagy titkos kalandjaid vannak.
 Ág tép, gonosz ebek rád rohannak,
 zápor is lep, szőröd-bőröd átáz:
 ázva, tépve jössz vissza, kis Ádáz.

Visszajössz, mert ugyan hova mennél?
Hol lehetne egyéb helyed ennél?
Sziatodból ezer láthatatlan
ösvény vezet téged mindenhol
hívebben, mint bennünket a látás:
minden ösvény *ide* vezet, Ádáz.

Tudod, hogy itt valaki hatalmas
gondol veled, büntet és irgalmaz,
gyötör olykor, simogat vagy játszik,
hol apádnak, hol kízódnak látszik:
de te bízol benne. Bölcs belátás,
bízni abban, kit nem értünk, Ádáz.

Óh, bár ahogy te pihensz lábamnál,
bizalommal tudnék én is Annál
megpihenni, aki *velem* játszik,
hol apámnak, hol kízómnak látszik,
égi gazda, bosszú, megbocsátás,
s úgy nem értem, mint te engem, Ádáz!

Hallgassátok meg Törös Tamás előadásában az *Ádáz kutyám* c verset erre a linkre kattintva: https://www.google.com/search?gs_ssp=eJzj4tVP1zc0zKhKMzNML8kxYPQSTUpMyiwpVji8MOXwwiqF7NKSysMLcwH6SQ6&q=babits+%C3%A1d%C3%A1z+kuty%C3%A1m&oq=

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A verset a *Magyarország* című napilap közölte 1924-ben, majd a *Sziget és tenger* című kötetben jelent meg.

Témája, címe • Látszólag a vers csupán a költőről és a címadó Ádáz kutyájáról szól, kettejük kapcsolatáról készült életkép. Valójában – amilyen viszony fűzi Ádáz a gazdájához, ugyanolyan a költő viszonya a felette álló, égi gazdához.

Szerkezete • Szerkezetileg a vers három részre osztható.

I. rész

1. vsz.: *állókép*: a gazda mellett pihenő, a gazda minden rezdülését figyelő kutya.

2. vsz.: *megelevenedik a csendélet*: Ádáz különféle csínyeket követ el a konyhában és a kertben. Első két sora már előrevetíti a

filozófiai motívumot: *Mert boldog ki jámborul heverhet / valami nagy, jó hatalom mellett.*

II. rész

3-4. vsz.: a középső egység újabb lépcsőfok: messzebbre jutni a *jámbor* mozdulatlanságból: elkeveredni, elkóborolni, veszélyes területre tévedni, majd visszatérni, szimatolva az egyetlen ott-hont. Van-e más lehetősége a jámbor kutyanak, akinek csupán a neve Ádáz?

III. rész

5-6. vsz.: végül a *csúcspont*: az utolsó két versszak. A kutya és az ember (kezdetől meglevő) párhuzamos és ellentétes létezése.

Verselése, kifejezőeszközei • Az életképből szinte észrevétlenül lendül át a vers a bölcsülethez. Főleg az alakzatok eszközeivel él: ismétlésekből, ellentétekből, párhuzamokból épül fel az ütemhangsúlyos verselésű (4/3/3) költemény. Csak egy példa az ismétlésre: az utolsó előtti és a befejező szakaszban is szerepel a *játszik*. Az első esetben valóban felhőtlen játékot jelent a kutyával, a második esetben a játék vérre megy.

A vers legfőbb alkotó eleme párhuzam is: amiként a kutya megbízik a gazdában, aki gyötri és bünteti, úgy a költőnek is szüksége van az *égi Gazdára*, még ha nem is érti ezt a felsőbb hatalmat. A különbség a feltételes módban van: *Óh, bár ahogy te pihensz lábamnál, / bizalommal tudnék én is Annál / megpiheni, aki velem játszik...*

Üzenete • Látszólag csupán Ádáz kutya kiváltságos státuszáról, kalandjairól szól a vers. Ez azonban csak kevéssé lenne érdekes, ha nem beszélne a költő saját magáról, aki éppen ugyanolyan helyzetben van, mint Ádáz. Ő is keresi a megnyugvást, a biztonságot egy magasabb hatalomban bízva. Érezzük, hogy ez a vers éppannyira szól az emberről is: az elcsavargás, eltévelyedés, a visszatérés, a bizalom, a tudás, nem tudás egyben a lírai én legfontosabb kérdései is. A kutya vakon, ösztönösen bízik a Gazdában, az ember csak reménykedik. Az ész hiába próbál behatolni a titokba. Csupán a hit segíthet.

Különlegessége • Babitsnak már a korai költészetében is jelen van a filozófiai elmélkedés, a legnehezebb kérdésekkel való viaskodás (*A lírikus epilógja, Esti kérdés*). Ebben a versben az a különlegesség, hogy a mindennapi élet apró, életképszerű jelenei-be szövi bele elmélkedéseit, vágyait. Így válik a vers drámai

monológgá, hisz a megszólított fél ebben a jelenetben némán veszi tudomásul a hozzá intézett szavakat.

1. Mikor jelent meg az *Ádáz kutyám* című vers? **2.** Határozd meg a műfaját! **3.** Hány részre tagolódik a vers? ❄️ **4.** Mi a hasonlóság az ember és a kutya helyzetében? **5.** Az alá-fölérendeltségi viszonyt hogyan értelmezed? **6.** Mire vágyik a költő? Miben reménykedik? **7.** Mi adja a költemény különlegességét?

Ősz és tavasz között

Elzengett az őszi boros ének.
Mégfüledt már hűse a pincének.
Szél s víz csap a csupasz szőlőtőre.
Ludbőrzik az agyagos domb bőre,
elomlik és puha sárrá rothad,
mint mezitlen teste egy halottnak.

Este van már, sietnek az esték
álnokul, mint a tolvaj öregség
mely lábhegyen közeledik, halkan,
míg egyszer csak ugrik egyet, s itt van!
Nem tudjuk már magunkat megcsalni:
óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Ősz és tavasz között
(illusztráció)

Leesett a hó a silány földre,
talán csak hogy csúfságát befödje.
Most oly fehér, mint szobánkban este
fekhelyünk, ha készen vár megvetve,
puha dunnánk, makulátlan párnánk:
s mintha a saját ágyunkon járnánk,

mint a pajkos gyerekek, ha még nem
akaróznak lefeküdni szépen,
sétálnak az ágy tetején, ringva,
míg jó anyjuk egyszer meg nem unja,
s rájuk nem zeng: Paplan alá! Hajjcsi!
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Már az év, mint homokóra, fordul:
elfogy az ó, most kezd fogyni az új,
s mint unt homokját a homokóra,

hagyja gondját az ó év az újra.
Mennyi munka maradt végezetlen!
S a gyönyörök fája megszedetlen...

Türelmetlen ver a szívünk strázsát,
mint az ór ha tudja már váltását.
Idegesen nyitunk száz fiókot.
Bucsuizzel izgatnak a csókok.
Öreg öröm, nem tud vigasztalni:
óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Olvad a hó, tavasz akar lenni.
Mit tudom én, mi szeretnék lenni!
Pehely vagyok, olvadok a hóval,
mely elfoly mint könny, elszáll mint sóhaj.
Mire a madarak visszatérnek,
szikkad a föld, híre sincs a télnek...

Csak az én telem nem ily mulandó.
Csak az én halálom nem halandó.
Akit egyszer én eleresztettem,
az a madár vissza sohse reppen.
Lombom, ami lehullt, sohse hajt ki...
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Barátaim egyenkint elhagytak,
akikkel jót tettem, megtagadtak;
akiket szerettem, nem szeretnek,
akikért ragyogtam, eltemetnek.
Ami betűt ágam irt a porba,
a tavasz sárvize elsodorja.

Száradt tőke, unt tavalyi vendég:
nekem már a tavasz is ellenség!
Csak te borulsz rám, asszonyi jóság,
mint a letört karóra a rózsák,
rémült szemem csókkal eltakarni...
Óh jaj, meg kell halni, meg kell halni!

Nézzétek meg a verset bemutató prezentációt itt:
<https://prezi.com/ivdvvklutv4/babits-mihaly-osz-es-tavasz-kozott/>!

Hallgassátok meg a verset *Szilágyi Tibor* előadásában itt: https://www.google.com/search?gs_ssp=eJzj4tVP1zc0zKhKMzNML8kxYPQSTUpMyiwpVji8MOXwwiqF7NKSysMLcwH6SQ6-&q=babits+%C3%A1d%C3%A1z+kuty%C3%A1m&oq= és a vers megzenésített változatát itt: <https://www.youtube.com/watch?v=igbjEoqfap8!>

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Babitsot a harmincas évek közepétől egy új téma, a testi szenvedés gyötrelmének megjelenítése és a halállal való szembenézés gondolata is foglalkoztatta. Saját betegségének rosszabbra fordulása mellett a költő és barát, Kosztolányi Dezső elvesztése (1936. november 3.) miatt érzett fájdalma lehetett ihletője egyik legnagyobb versének. Halála előtt 5 évvel írta.

Témája • A költemény témája az egyéni elmúlással való kérelhetetlen szembenézés, nem pedig a halál. A halál idegenségét próbálta feloldani a természeti képek és a gyermekkor meghitt pillanatainak felidézésével. Szervező eleme az *idő* és az *emlékezés*: a természet körforgása és a személyes képek együtt jelennek meg. A vers indító képe az őszi táj, a szüret utáni időszak naturalista rajza.

Fogalomtár

haláltánc – fr. danse makabre (e.: dansz mákábr) középkori irodalmi és képzőművészeti műfaj. Lényege, hogy a végső percben, a halál színe előtt minden ember elmondja élete rövid summáját. A verses haláltáncokban minden halálba menő egy-egy versszakban összegzi életét

Szerkezete • A költemény szerkezetét nagyjából az évszakváltás rendje szabja meg; azt emeli ki a páros strófák refrénje is. A két versszakonként visszatérő sóhajszerű refrén a **haláltáncénekek** hangnemére emlékeztet. Ebből adódik a következő szerkezeti felosztás.

I. rész: az 1–6. vsz.: általánosságban, példázatosan, a refrénnel még jobban megerősítve tudatosítja bennük a halál tényét, bizonyosságát.

Az 1. vsz.: az elmúlást idéző kifejezésekkel indul: az őszt múltával közeleg a tél. Az évszak-metafora klasszikus kifejezése az elmúlásnak. Ezt erősítik a halálra utaló szavak: *elomlik*, *rothad*, *halott*. Az egyre rövidülő esték az ember napjait tolvajló, lopakodva közeledő öregség képét hívják elő. A 2. vsz.: a természeti kép az őszi szüretet követően a halál szelét érzékelteti.

A **3–4. vsz.:** gyermeki emlékeket idéz (hó, puha ág), a gyermekkori hancúrozások helyszíne, ugyanakkor belejátszik mindebbe a halottas ág képze is. Az anya szava, ahogy véget vet a játéknak *Paplan alá! Hajjcsi!* –, de a halál kiáltása is lehet (nyomatékosítja ezt a refrén).

Az **5–6. vsz.:** az óév és az újév fordulójával nem a vidám szilveszteri hangulatot kelti fel, hanem az idő megállíthatatlan múlásának élményét. A jövő reménye fel sem merül, csak az Arany János-i panasz tör fel: *Mennyi munka maradt végezetlen! / S a gyönyörök fája megszedetlen...* A búcsúzás szomorúsága, a jövőt tagadó vigasztalanság, a türelmetlen idegesség uralkodik el a sorokon.

II. rész: a 7–10. vsz.: a lírai énben tudatosul, hogy a halál az ő teljes megsemmisülését is elhozza.

A **7–8. vsz.:** a tavasz nem új életet hoz, hanem az élet is elpusztul a téllel. Háromszor tér vissza erős hangsúllyal kiemelve az *én* személyes névmás. A halállal mindenkinek magának, egyedül kell szembenéznie. Fokozza a lírai én félelmét, hogy a költészete is el fog pusztulni: *Lombom, ami lehullt, sohse hajt ki...*

A **9. vsz.:** az elmúlás teljes magányra is kárhoztatja az embert. A magány fájdalomát növeli az a félelem, hogy az új tavasz – a nélküle megújuló élet – műveit is halálra ítéli: *Ami betűt ágam irt a porba, / a tavasz sárvize elsodorja.*

A **10. vsz.:** a vers vége visszaível, s belefogódzik a kezdőstrófa motívumába, s így harmonikusan kerek egészszé formálva összegzi az egészet: a csupasz, kiszáradt szőlőtő, mellette a letört karó képe megzendíti a fő mondanivalót: erre az örök télre már nem jön tavasz többé. De fel is oldja, megenyhíti az *asszonyi* jóság, hűség népdalszerű szimbolikájával, a karóra boruló rózsza költői képével. A halál iszonyatos, de úrrá lehet lenni rajta, az élethez hozzátartozik.

Verselése, ritmusa • A vers formája és ritmusa nagyban hozzájárul a megidézett költői magatartás hű kifejezésére. A versszakok hat sorból állnak, a szakaszok rímei páros rímek. A szakasz záró sor refrénként ismétlődik. A sorok hangsúlyos ritmusa három ütemű tízes (4–4–2 osztásúak). A vers rímes-időmértékes versként is értelmezhető, a sorok trochaikus lejtésűek.

Üzenete • Babits, a műformák mestere, sőt – ha kell – virtuóza, ebben a mélyen emberi témáról szóló versében szándékosan

lemondott a formai bűvészkedésről. A sorok vontatott ritmusából bontakozik ki a mélabús dallam, amely jól festi alá a mondani valót. A vers azért talál könnyen visszhangra az olvasó lelkében, mert egy egyéni élményekből fakadt élményt – az elmúlás fájdalmát – művészien tud mindannyiunk által átélhető érzéssé általánosítani. Babits hangsúlyozza, minden emberi lét hasonló egymáshoz, mindannyiunk életét lezárja a halál. Bele kell nyugodni, meg kell vele békülni, nincs értelme lázadni ellene, de értékes életet kell élnünk.

1. Mi ihlette az *Ősz és tavasz között* című vers megírását?
2. Mi a szerepük a metaforáknak és hasonlatoknak a versben? Keress példákat!
3. Hány szerkezeti egységre bontható a vers?
4. Mi zárja az egyes szakaszokat? ✨
5. Határozd meg a vers műfaját!
6. Hányféle stílus keveredik a versben? Mondj példákat!
7. A vers melyik részében találkozunk az egyéni tragédiával?
8. Olvasd fel hangosan a verset! Érzékeld a ritmust!
9. Tanulj meg egy általad kiválasztott részletet a versből!

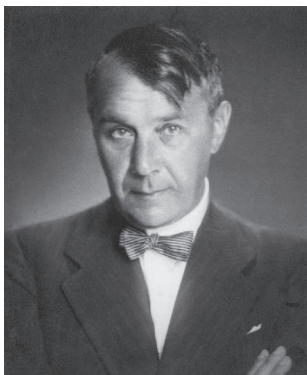
Összegzés

Babits Mihály költő, műfordító, regény- és esszéíró. Élete nem volt külső eseményekben gazdag, annál telítettebb volt azonban szellemi izgalommal: töprengő, kétkedő lelki alkata, filozofikus hajlama, széles körű, mély műveltsége, a költészet erejébe vetett vallásos hite a XX. század első fele irodalmi életének meghatározó alakjává tették. Eredetileg filozófusnak készült. Filozófiai érdeklődése egész költészetére hatással volt. Kosztolányi és Juhász Gyula ösztönzésére adta közzé első verseit, melyek *A Holnap*-ban jelentek meg 1908-ban. Osváth rögtön felfigyelt tehetségére, s innentől kezdve a *Nyugat* közölte írásait. A *Nyugat* szerkesztőjeként az irodalmi közélet központi alakja volt a XX. század 30-as éveiben.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

(1885–1936)

A *Nyugat* első, nagy nemzedékének, a századelő művészi átalakulásának egyik legsokoldalúbb, de talán a legtöbb vitát is kiváltó képviselője **Kosztolányi Dezső**. Kortársai közül elsősorban rendkívüli tehetségének virtuóz (mesteri, tökéletes) eleganciájával tűnt ki. **Az ő erkölcsa a szépség volt.**

Kosztolányi Dezső
Székely Aladár felvétele,
1935

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1885.

március 29-én született Szabadkán (Vajdaság) polgári-értelmiségi családban. A családi hagyományok, a 48-as honvéd nagypapa, Kosztolányi Ágoston emlékei, a gimnáziumi igazgató édesapa műveltség iránti tisztelete erősen befolyásolta és meghatározta az ifjú gondolkodását. Négy és fél éves korában már tudott írni és olvasni. Édesanyja, Brenner Eulália a leendő költő születésekor alig múlt tizennyolc éves. Kosztolányi tízéves koráig örökösen betegeskedett. Állandó fulladásos rohamai miatt rettegett a haláltól. Ugyanakkor ez az időszak az önfeledt boldogságnak, a világra rácsodálkozó ifjú ember tervekét és vágyakat dédelgető idilli világának kora is. A gyermekkor emlékei később vissza-visszatérő motívumai lesznek Kosztolányi írásainak.

Gimnáziumi tanulmányait Szabadkán végezte. Tanári pályára készült. 1903 őszén a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be magyar-német szakos hallgatónak. A Négyesy László vezette híres szemináriumok révén szövődött barátsága Babits Mihállyal, Juhász Gyulával és Zalai Bélával. Már diákként állandó cikkírója lett a *Bácskai Hírlap*nak és a *Szeged és Vidékének*. 1904-ben a bécsi egyetemen filozófiát hallgatott. Ekkor ismerkedett meg Sigmund Freud munkásságával, a pszichoanalízis tanai nagy hatást tettek rá. Egyetemi tanulmányait nem fejezte be, de egyre több cikke, tárcája, rajza jelent meg a különböző lapokban.

Újságíró • 1906-ban került a *Budapesti Napló*hoz, a Párizsba utazó Ady Endre helyére. Versei – Ady költeményeivel felváltva – vasárnaponként jelentek meg a lap első oldalán. „Az érvényesülés, az elismerés, az ismertté levés és dicsőség korát” élte – amint ezt Babitsnak írta egyik levelében.

1908-ban az induló *Nyugat*nak rendszeres munkatársa lett. 1908 és 1910 közt beutazta Európát, a szellemes világfi viselkedése és modora jellemezte: könnyű szerelmek, bohém életforma. Ennek állított emléket később az 1912-ben megjelent *Kártya* című versciklus. 1910-ben ismerkedett meg a fiatal színésznővel, Harmos Ilonával. Barátságuk 1913-bn érett házassággá. 1915-

ben született meg egyetlen gyermekük, Ádám. A fiát valósággal imádta, éberen, aggályoskodva vigyázott rá.

A válság éve • A háború Kosztolányit is lesújtotta. Íróársaihoz hasonlóan ő is elítélte azt. A vérontás befejezését követő őszirózsás forradalmat reménykedve fogadta, de a tanácsköztársaság riadalommal töltötte el. A belső bizonytalanság, a túlfokozott magányérzés, a szorongás, a halálfélelem a világháború éveiben katasztrófaérzéssel párosult, amikor az emberi haladás eszméjébe vetett hit pusztá ábránddá vált. Magánéletét is sorozatos csapások érték: Csáth Géza (eredeti nevén Brenner József, legjobb barátja) öngyilkossága mélyen megrendítette, a trianoni békeszerződés következtében apjától és testvéreitől is elszakadt.

Rövid ideig a szélsőjobboldali *Új Nemzedék* című lapnak dolgozott, de hamar felismerte, hogy a művészet és politika egymást kizáró tevékenységek. Tévedését a kortársak és az irodalomtörténet is csak nehezen bocsátotta meg, Kosztolányit hosszú ideig a mellőzött szerzők közé számúzták.

Betegsége • Súlyos, gyógyíthatatlan betegségének első tünetei 1933 nyarán jelentkeztek. Kimondta rögtön a diagnózist: „*Rákom van.*” Összesen kilenc műtétet hajtottak végre, hogy megmentse az életét. A betegség időszakában voltak enyhébb szakaszok is. Az élettől kapott még egy utolsó ajándékot: 1935 júniusában az újságírók visegrádi üdülőjében megismerkedett egy asszonnyal, Radákovich Máriával. A kései szerelem hatására szinte a túlsorduló boldogság eufóriájába került, s ekkor született meg *Szeptemberi áhítat* című szerelmi verse. Állapota azonban egyre súlyosabb lett. Hangját ideiglenesen elvesztette, mesterségesen táplálták. Nehezen lehetett eligazodni rajta: hol válni akart feleségétől, hol pedig görcsös bizakodással kapaszkodott bele. Felesége a nehéz pillanatokban is mellette maradt, a végsőkéig támogatta. 1936. november 3-án 51 éves korában Budapesten meghalt.

MUNKÁSSÁGA

Ha a *Nyugat* hívei rajongtak Adyért, és mélységesen tisztelték Babits Mihályt, akkor Kosztolányi volt az, akit szerettek. Őszinte és szeretetre méltó. Verseit és prózáit olvasva egyaránt úgy érezzük, mintha a legbizalmasabb titkaiba avatna be bennünket. Stílusa pontos, érzékletes és takarékos. Verseiben sokat adott a

szépségre, dallamosságra. Különösen prózájában volt közvetlen és természetes.

Életművében három fő alkotói periódust különböztethetünk meg.

Első korszaka • Az első korszakában, a háborúig főleg a sejtelmes hangulatok és a gyermekkori emlékek foglalkoztatták. Első verseskötete, a *Négy fal között* 1907-ben jelent meg, amely a tökéletes forma iránti igényesség és az impresszionizmus hatását tükrözi. Már ezekben a versekben találkozhatunk azokkal a motívumokkal (a tudatos játékosság, a halál-motívum, az idealizálás vágya), amelyek költészetének meghatározói lesznek. A kötet az év egyik jelentős irodalmi eseményének bizonyult, mégis inkább a hangkeresés dokumentuma volt. A kritikusok között feltűnt Ady Endre neve is. Ady elmarasztaló kritikájában megjelent a két költői attitűd különbsége. A költőtárs így fogalmazott: „Ő művész, ő költő, ő író, nem tudom, hogy mindenkivel meg tudom-e magam értetni: ő irodalmi író. Bevallom, hogy ez az én számból nem éppen dicséret ma, amikor egyre biztosabban kezdem gyűlölni az irodalmat.” Kosztolányi élete végéig hordozta ennek a kritikának a tuskéjét lelkében.

Boszorkányos esték címmel 1908-ban elbeszéléskötete jelent meg. A kötet írásai között a modern lélektani érdeklődés és Freud hatása meghatározó. Második verseskötete, *A szegény kisgyermek panasza* (1910) a költő egyik legegységesebb stílusú és hangvételű kötete, mely irodalmi elismerést és népszerűséget hozott számára.

A tízes évek szemléleti változást jelentettek Kosztolányi pályáján. Érzékenyebben figyelt a világra, együttérzéssel és megértéssel ábrázolta a szenvedő embereket, s noha nem azonosult velük, feladatának érezte, hogy minél pontosabban ábrázolja őket. Korai novelláinak hősei a világban idegenként mozgó, magányos emberek, alapérzésük az elidegenedés (*Appendictis*, 1911).

Második korszaka • Növekvő kíváncsisággal vizsgálta az embereket, és ebben jelentős szerepe volt az újságírásnak. Éberen figyelte az eseményeket, és jobban izgatták már a mindennapi élet dolgai, mint az álmodozás és emlékezés. A háború idején született prózakötetei: az *Öcsém* (1915, rajzok), a *Bűbájosok* (1916, elbeszélések), a *Tinta* (1916, rajzok) és a *Káin* (1918, elbeszélések). 1916-ban jelent meg *Mák* című verseskötete, ezenkívül írt cikkeket és tanulmányokat, illetve fordított is ez idő alatt.

Egyéni válságáról vall az 1920-as *Béla, a buta* című novellás-kötet és a szintén az évben megjelent *Kenyér és bor* című kötet néhány verse. Ekkorra már teljesen kiábrándult a politikából és 1921-től a *Pesti Hírlap* munkatársa lett.

Harmadik korszaka • Életképeket írt, alakokat festett a „bús pesti népről”, a pesti utca és a kávéház emberéről ekkor. Szeretettel írt a szegényekről, és nem kímélte a pöffeszkedő, ellenszenves gazdagokat. Utolsó éveiben nagy ívű költeményekben ünnepelte az élet szépségét és nagyságát. Munkássága az írói sokoldalúság és termékenység mintaképe. A húszas évek legjelentősebb verseskötetének, *A bús férfi panaszainak* (1924) alapérzése a nagyvárosi magány, a kitaszítottság. A számvetés és a leszámolás szándékával írta meg első jelentős regényét, a *Nero, a véres költőt* (1922), amivel külföldön is hírnevet szerzett. A 20-as évek legzseniálisabb alkotásai, kivételes remekművei a regények. Gyors egymásutánban jelentek meg a *Pacsirta* (1924), az *Arany-sárkány* (1925). Ekkor kezdte el írni sajátos *Esti Kornél*-novelláit, majd az *Édes Annát* 1926-ban. Pályája csúcán volt, a halál kikerülhetetlensége azonban végső számvetésre készítette: önmagával való szembenézésre. Költészetének csúcsaira az *Összegyűjtött költemények* (1935) a *Számadás* ciklus darabjaiban jutott el. Az élet végső, nagy kérdéseivel, a lét miértjével, az egyéni megsemmisülés iszonyatával és a testi szenvedés kínjaival szembesült.

1. Hogyan korszakolható Kosztolányi Dezső munkássága? 2. Melyik az a tudományág, amelynek új eredményei hatottak rá? 3. Melyik műve emelte a legnépszerűbb modern írók közé? ✨ 4. Milyen párhuzamot tudnál vonni a gyermek és a költő lelkivilága között? 5. Sorold fel fontosabb köteteit! ✨ 6. Készíts prezentációt *Kosztolányi Dezső* Mostan színes tintákkal álmodom címmel!

Nézzétek meg a Kosztolányi Dezső életét bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/p/qx62dwhttinm/kosztolanyi-dezso-istvan-izabella/>

A szegény kisgyermek panaszai

Amit a kötetről tudnod kell

A XX. század elején nagy fejlődésnek indult a **lélektan**. A tudósok felismerték, hogy a gyermekkor élményei, megrázó-kódtatásai, vonzalmi és ellenszenvei kihatnak a felnőttkorra.

Kosztolányi az első közt használta fel műveiben a tudomány új eredményeit. Egy Babits-hoz írott levelében a következőket írta: „*Nem tudom, miért, de én fanatikus lettem az elmúlt időknek. Gondolatok és hangulatok bántanak. Mindig arról álmodok, hogy gyerek vagyok, s oly érzelmeket érzek ilyenkor, amelyeket kifejezni sohasem tudok. De mindig vigaszt merítek belőlük.*”

Keletkezése • A *szegény kisgyermek panaszai* 1910-ben jelent meg, a *Nyugat* első nemzedékének, de talán az egész XX. századi magyar lírának legsikeresebb és legnépszerűbb kötet, mely alámerülés a gyermekkorba.

Fogalomtár

elégia – általában búslakodó hangon idéz fel múltbeli alakokat, eseményeket, dolgokat. Fő sajátossága, hogy nem a jelenben támadó érzelmeket fejez ki, hanem az emlékezet szűrőjén keresztül szemléli a dolgokat

ismerősöket, az iskolát, a játszótársakat. Felidézi első lelki élményeit, meghitt hangulatait, a váratlanul rátörő szorongásokat. Innen származtatja különleges érzékenységét, amely őt költővé tette. Még a halálfélelem eredetét is a gyermekkorban találja meg. Ezek a versek nemcsak visszaálmódják a gyermekkort, hanem a pillanatnyi benyomások helyett az emberi tudat legmélyebb rétegeinek feltárásával átfogó létértelmezésre tesznek kísérletet. A gyermek még észlel olyan dolgokat, amelyeket a felnőtt már nem, hiszen a világot már más szempontból látja.

A kötet visszatérő motívuma a *búcsúzás* és a *halál*. A gyermek még nem látja tisztán, mit jelent a halál, inkább megszemélyesíti, belépteti saját világába. A kisgyermek a kötet utolsó versében maga is „meghal”, a halál az életet beteljesítő léthelyzetté válik.

Műfaja • A *szegény kisgyermek panaszai* egészében **elégikus** versciklus. Ennek a versciklusnak elsősorban az emlékezés adja elégikus jellegét. Stílusa egységes, nyelviileg, ritmikailag önálló és változatos.

Témája • Feleleveníti a kisvárosi környezetet, a családot, az

Szerkezete • Összefüggő, megszerkesztett lírai kötetet alkot, egyik legegységesebb stílusú és hangvételi kötet Kosztolányinak, mely irodalmi elismerést és népszerűséget hozott számára. A versek önmagukban lezártak, nem kapcsolódnak egymáshoz, halk, nosztalgikus hangjuk teremti meg a kötet egységét. Itt találta meg a költő a neki legmegfelelőbb hangot. Az első kiadásban 32 vers jelent meg. 1923-ig 63 versre bővült a kötet.

A ciklus versei mind a gyerekkorról, a családról és az egykori környezetről szólnak, de hangulatuk változatos. Van köztük szelíden álmódzó, kellemetlen emlékeket felidéző, egykori rettegésre emlékeztető vagy éppen a felnőttvilág durvaságait villantja fel. A különböző hangulatú versek a gyermeklélek összetettségét tárják elénk. A szereplőre sajátos megvalósulásának lehetünk tanúi. A költő beleéli magát a vidéki, a szabadkai kisgyermek helyzetébe. A gyermeki léleknek a világra rácsodálkozó bája teszi feledhetetlenné ezeket a verseket. A költemények a félénk és ideges kisgyerek hallucinációit, színes vízióit, a világ titkaival való találkozását örökítik meg. A költő annak a kis embernek a szerepét ölti magára, aki a maga gyanútlan, angyali ártatlanságában néz körül, s olyannak hiszi a világot, amilyennek a pillanatnyi benyomás, a szűzi érzékelés mutatja, aki – természetesen – még mentes mindazoktól a „szerepektől”, amelyeket az élet, a foglalkozás, a társadalmi érvényesülés kényszerít a felnőttre. A versek különös újszerűségét a kétféle szempont, a kettős látószög állandó egybejátszása adja: *a felnőtt nézi benne* – emlékezve – *gyermek-önmagát, a gyermek pedig ámulva és borzongva fedezi fel a világot még előítéletek nélkül, s a létezés számára meglepetések sorozata.*

A kötet a gyermeki képzelet csapongó ugrásait követi, az emlékidézésben nincsen időrend. Legfeljebb annyiban fedezhető fel bizonyos előrehaladás, hogy az évek múlásával együtt az élmények száma is egyre nő, s a versek kicsiny hőse egyre tudatosabban tekint szét maga körül. Az ámulat mellett megtalálható a döbbenet is, hiszen a világ furcsa talányossága borzongató titkokkal van tele. A versfüzér egészét belengi a szorongó félelem, az önsajnálát, a mások iránti részvét. A szegény kisgyermek valójában mindentől fél: retteg a betegségtől, a haláltól, az ébredő nemiségtől, fél az élettől, a sötétől, apjától. Szánalommal szemléli szomorú édesanyját és hűgát, akit eljegyzett a bánat.

Ahogy már említettük, Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panaszai* című versfüzérében a gyermeki lélek gazdag világára talál rá, ezt pedig később a felnőtt szerep kényszerű vállalása váltja fel: ezzel eltűnik a gyermekkor varázslatos, könnyed, álmódzó világa, átlép a való életbe, a jelenbe, ami elégedetlenséggel, sóvárgással, az elérhetetlen felé vágyakozással van teli. Kosztolányi halála előtti éveiben az elmúlást, a halált szembeállítja az élet szépségeivel. Minden gondolata, vágya, érzése, célkitűzése megsemmisül a halállal, az egyre fenyegetőbb vég, a halál kikerülhetetlensége készítette a költőt a végső számvetésre, fölvelt álarcainak levetésére, az önmagával való szembenézésre.

1. Milyen tudományág újabb felfedezései hatottak Kosztolányira?
2. Melyik kötet hozta meg Kosztolányi számára az ismertséget? Mikor jelent meg?
3. Milyen stílusirányzatok hatása érződik *A szegény kisgyermek panaszai* című kötetben? Jellemezd a kötetet!
4. Mi a kötet témája?
5. Milyen emlékeket idéz a gyermek a kötetben?
6. Milyen hangulat jellemzi ezeket a verseket?

Már néha gondolok a szerelemre

Már néha gondolok a szerelemre.
 Milyen lehet – én Istenem – milyen?
 Találkoztam tán véle messze-messze,
 valahol Andersen meséiben?
 Komoly és barna kislány lesz. Merengő.
 A lelke párna, puha selyemkendő.
 És míg a többiek bután nevetnek,
 virágokat hoz majd a kis betegnek.
 Ágyamhoz ül. Meséskönyv a szeme.
 Halkan beszél, csak nékem, soha másnak.
 Fájdó fejemre hűs borogatást rak.
 És kacagása hegedű-zene.
 Egy lány, ki én vagyok. Hozzám hasonló.
 Különös, titkos és ritkán mosolygó.
 Az éjbe néző. Fáradt. Enyhe. Csöndes.
 Csak széttekint, és a szobánkba csönd lesz...

Hallgassátok meg Kosztolányi Dezső *Már néha gondolok a szerelemre* c. versét Papp Domonkos előadásában itt: <https://www.youtube.com/watch?v=mohXThS8T1Y>!

Amit a műről tudnod kell

Az első szerelem sok szempontból kiemelt az emberek életében. Az általános lélektanból tudjuk, hogy egy sorozatnak az elejét és a végét sokkal jobban megőrizzük az emlékezetünkben – mondja a pszichológus.

Mindenkinek van egy első szerelme, a becses és felülmúlhatatlan. Dédelgetjük emlékét egy életen át, gondolatban sokszor átéljük és felelevenítjük ezt a nagyszerű szívet melengető érzést. Szívesen emlékezünk rá, bármennyi idő távlatából, mert fontos szerepet tölt be életünkben az első szerelem. Álmodjuk, hogy egyszer megtaláljuk azt, akiben elmerülhetünk, és megtaláljuk lelkünk másik felét. Az első szerelemnek ez az igazi titka, elhiszszük, hogy Ő lehet, akit nekünk rendelt a sors. Nem egy esetben előfordult, hogy az első szerelem egy életre szól, ez azonban elég ritka, de annál becsesebb és felemelőbb. Kicsi gyermekek még nagy természetességgel közelednek a másik nemhez. Kislány és kisfiú közösen játszanak, de gesztusaikban már ott lappang a titok. Kamaszkorban azonban kitágul a világ, de ugyanakkor belép valami félszegség. A fentebb olvasott versben a felnőtt Kosztolányi a kisgyerek emlékének visszahozatalával vall a szeretetről, szerelemről, álmokról, ábrándokról.

Keletkezése • A verset 1910. április 1-jén írta Kosztolányi, *A szegény kisgyermek panaszai* című kötetben jelent meg.

Témája • A szerelem, a szeretet, a törődés, a gondoskodás utáni vágy. Címe azonos a vers első sorával.

Szerkezete • 16 sorban mutatja be a költő a gyermeki lélek rezdülését.

Kosztolányi olyan hangulatot kelt szavaival, mely az éber álmodozásnak felel meg. A gyermek megpróbálja megtestesíteni, elképzelni, konkréttá tenni a szerelem külsejét, haja színét: *komoly és barna kislány*, aki merengő, jó lelkű (*A lelke párna, puha selyemkendő*). Még nincs valós élménye, a mesehősök között keresi az „igazit”: *Találkoztam tán véle messze-messze, / valahol Andersen meséiben?* De tudja, hogy tökéletes lesz majd a választottja: *Halkan beszél, csak nékem, soha másnak*. A beteg, fejfájással küzdő gyermeknek az ágyára ül, gondoskodik róla, ápolja (*Fájó fejemre hűs borogatást rak*.), felvidítja, bár a környezetük

kineveti őket. Talán azért, mert nem értik azt a titkos kötődést, amit ők éreznek egymás iránt.

Stílus • A vers az impresszionizmus jegyében született. Kosztolányi számára a téma alkalom arra, hogy hangulatot teremtsen, és megszólaltassa a szavak zenéjét. A dallamosság, a lágy és csengő hangok (*l, n, c, cs*) a zeneiség eszközei. A költő nem meggyőzni akarja az olvasóját, hanem gyönyörködtetni.

Üzenete • A címmel ellentétben a versben nemcsak a szerelemről van szó, hanem inkább a szeretetről, a törődésről, olyan mintha a gondoskodó édesanya jelenne meg a versben, aki elhozza a harmóniát, a nyugalmat az arra vágyó kisgyerekeknek.

1. Milyen lelkiállapotról van szó a fentebb olvasott versben? 2. Milyenek képzeli el a beszélő szerelmét? 3. Ki a lírai beszélő a versben? 4. Biztosan voltál már szerelmes. Fogalmazd meg, mit jelent számodra a szerelem!

Összegzés

Kosztolányi Dezsőtől, a *Nyugat* első nemzedékének kiemelkedő tagjától távol állt mind Ady küldetésstudta, messianizmusa, mind Babits Mihály morális szigorúsága. Szembeállította magát Babitscsal: ha Babits „homo moralis”, erkölcsös ember volt, akkor Kosztolányi „homo aestheticus”, a szép, a művészetek költője. A politikától elzárkózott, a művészet társadalmi szerepében, mozgósító erejében nem hitt. Nem „eszméket”, igazságokat hangoztatott: verseiben árnyalatok, hangulatok tűnnek fel, „révület, sejtelen, harag, szeretet, de sohase gondolatok”. A l' art pour l' art, azaz a művészet a művészetért elve jellemzi. Úgy gondolta, a költőnek nem feladata a Babits-féle moralizálás. A sokszínűség a teljes életművön keresztül jellemzi Kosztolányi líráját.

Irodalomelméleti ismeretek

Versciklus • Görög eredetű szó, jelentése 'kör'. Olyan önálló versek sorozata, amelyek egy témakörhöz kapcsolódnak. A versek közt nincs mindig közvetlen összefüggés. Nem folytatódnak úgy, mint egy elbeszélő költemény vagy egy regény fejezetei. A ciklus versei különböző oldalról világítják meg a fő témát. Az egyes versek önmagukban is teljes értékűek, de együtt egy közös, nagyobb művé állnak össze. A *szegény kisgyermek panasza*i közös címmel írt verseket Kosztolányi ciklusba rendezte.

Szereplő • Lírai műfaj, a költő belehelyezkedik egy más ember egyéniségébe, magatartásába, elsősorban a lélek történéseire figyel, kifejezi mindazokat az érzelmeket és gondolatokat, amelyek e találkozás során lelkében keletkeznek.

JUHÁSZ GYULA

(1883–1937)

Juhász Gyula.
Homonnai Nándor
felvétele, 1924

A nyugatosok közül **Juhász Gyula** sorsa volt a legtragikusabb, a legnehezebb. A század eleji nagy irodalmi fennedülésnek egyik vezető lírikusa. Babits Mihály felfedezője, de a *Nyugat*nak már nem tartozott az élvonalába, s az első évek után verseinek zöme vidéki lapokban, folyóiratokban jelent meg. Derékba tört írói karrierjének, életének egyik döntő oka lehetett örökös vidéki „száműzetése”, az eleven szellemi központtól való távolsága, elszigeteltsége.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1883. április 4-én született Szegeden. Édesapja postai távírdatiszt volt, s korán meghalt gerincvelő-sorvadásban. E szörnyű örökletes betegség réme állandó fenyegetésként nehezedett Juhász Gyula életére, s gyakran úgy érezte, hogy egyre súlyosbodó idegbaja tragikus apai örökség.

Fogalomtár

depresszió – pszichés eredetű betegség, lehangoltság, melankólia, a tevékenység korlátozódása, a gondolkodás beszűkülése, öngyilkossági hajlam és más tünetek kísérik

Állandó **depresszió**val küszködött.

Iskolái • Elemi iskoláit és gimnáziumi tanulmányait is Szegeden végezte. A hatodik osztály után mélyen vallásos édesanyja hatására kispapnak jelentkezett a váci piarista rendházban. Az itt eltöltött nyolc hónap (1899. augusztus – 1900. május) nagyon komoly megpróbáltatást jelentett számára, s már itt, „a vallás kaszájában” is érhatték lelki sérülések. Otthagytá a papnevelőt, s Szegeden folytatta a középiskolát. 1902-ben érettségizett.

Ősszel a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be magyar–latin szakra. Az egyetemi négy év életének egyik legki-egyensúlyozottabb, boldognak mondható szakasza volt. Tehetségével és műveltségével kitűnt társai közül, tanárai nagy tudomá-nyos karriert jósoltak neki. A híres Négyesy-szemináriumokon őt tekintették a legtehetségesebbnek, hat féléven át ő volt a „stílus-gyakorlatok” titkára, ő állította össze hétről hétre a felolvasások rendjét.

A tanár • Babitshoz hasonlóan őt is vidékre helyezték a ta-nári oklevél kézhez kapása után. Ezzel a nagy reményeket, becs-vágyságot tápláló életút már a kezdet kezdetén valósággal ketté-tört. 1906 őszén az ország egy távoli zugába, Máramarosszigetre (ma Románia), a piarista gimnáziumba kapott tanári kinevezést. 1907 őszén Lévára (ma Szlovákia) került tanárnak. A tanárságot ő is száműzetésként élte meg. Már október 3-án szó nélkül hátat fordított iskolának, városnak, Budapestre utazott. A Lánchídról a Dunába akart ugrani, amikor egyik ifjúkori szerelme véletlenül arra járt, s közölte vele, hogy Szegeden megjelent régen várt első kötete. Ezután hazament édesanyjához Szegedre.

1908. február 14-én Nagyváradra érkezett, ahol a premontrei (francia eredetű katolikus szerzetesrend) gimnáziumban ideigle-nes tanári beosztást kapott. Várad pezsgő élete kedvezően hatott rá, depressziójából lassan kilábalt, örömmel látott a munkának. Egyedül itt érezte igazán jól magát. 1908 és 1911 között élt itt. Bekapcsolódott a város élénk szellemi életébe, itt kezdte szervez-ni a fiatal költők antológiáját, *A Holnapot* (1908–1909). Részt vett a *Holnap Társaság* megalapításában, bekapcsolódott a helybéli Szigligeti Színház életébe. Itt ismerte meg a jelentéktelen és nem túl szép Sárvári Annát, akiből később olyan eszményképet vará-zsolt az Anna-versekben, amilyen Beatrice vagy Laura lehetett.

A premontreiek felmondása után (1911 februárjában) több-szöri kérvényezés következtében Szokolcára került. Két tanévet tanított itt, bár fél év elteltével már áthelyezését kérvényezte. Végül Makóra került az állami főgimnáziumhoz. Idegbetegsége, megalázó mellőzöttsége miatti depressziója súlyosabbra fordult. 1914. március 14-én váratlanul Pestre utazott. Egy szállodában mellbe lőtte magát, de az orvosoknak sikerült megmenteniük. Itt ismerkedett meg a fiatal, huszonöt éves, intelligens és bájos Eörsi Júlia újságíróval. Ő volt az első nő, aki viszonzta a költő szeretetét, törődött vele, s megpróbált rendet teremteni széthulló életében.

A háborús évek • A háborúban betegsége miatt nem vett részt. 1917-ben végleg felhagyott a tanítással, hazaköltözött szülővárosába. Majd különböző helyi lapoknál újságíróként dolgozott, és bekapcsolódott a szegedi irodalmi élet szervezésébe. A kezdeti lelkesedés után hamarosan kiábrándult a háborúból, megrendítette a szenvedések, a háború okozta veszteségek élménye. Gondolkodására erősen hatottak a baloldali eszmék, a forradalmak rövid időre még depressziójából is kiragadták. A tanácsköztársaság idején még politikai szerepet is vállalt, nagy terveket szőtt a népművelés megszervezéséről, a színházi kultúra terjesztéséről.

Közeleti szerepvállalása miatt később őt is súlyos támadások érték. Rá is jellemző az az ambivalencia (ellentétes érzélem együttes megnyilvánulása, egy időben két irányban való érvényesség), mely kortársainál is megfigyelhető: erkölcsi kötelességének érezte, hogy a forradalmak idején szerepet vállaljon, ugyanakkor Trianon számára is az ország végromlásának, pusztulásának fenyegetését jelentette.

Az utolsó évek • A húszas évektől súlyosbodott betegsége. Valósággal menekült az emberek elől, és tudatosan készült öngyilkosságára. Újra meg újra öngyilkossági kísérleteivel hívta ki a sorsot maga ellen. 1934 őszéig még írt verseket, az utolsó három évben azonban végleg elhallgatott. 1937. április 6-án ismét nagymennyiségű altatót vett be. Eszméletlen állapotban szállították be a szegedi idegklinikára, de ezúttal már nem tudtak rajta segíteni.

MUNKÁSSÁGA

Kötetei • Első verseskötete 1907-ben jelent meg Szegeden *Juhász Gyula versei* címmel. A megjelenés hírére szerencsére lemondott öngyilkossági szándékáról (egy darabig).

Második verseskötete 1915 januárjában jelent meg *Új versek* címmel (1914-es dátummal). A háborús összeomlás, az őszirozás forradalom s az utána következő történelmi változások kiragadták – átmenetileg – depressziójából. Gyors egymásutánban újabb verseskötetek hagyták el a sajtót: *Késői szüret* (1918. szeptember), *Ez az én vérem* (1919. június), *Nefelejcs* (1920. december – 1921-es évszámmal). Következő verseskötete 1924 decemberében látott napvilágot *Testamentum* címmel, 1925-ös évszámmal.

1929 januárjában az elsők között kapta meg a 4000 pengős Baumgarten-díjat¹, s a következő évben másodszor is elnyerte ezt. 1929 márciusában még megjelent *Hárfa* és *Holmi* címmel válogatott műveinek verses és prózai gyűjteménye, de a költő már élőhalott, alig tartott kapcsolatot a külvilággal. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjaitól származott az a gondolat, hogy ki kellene adni Juhász Gyula évek óta összegyűlt költeményeit. Így jelent meg lelkes barátai támogatásával 1935 augusztusában utolsó könyve: *Fiatalok, még itt vagyok*.

Önéletrajzi jellegű kisregényét, az *Orbán lelkét* 1924-ben írta. A Szokolcán töltött rövid idő tanári élményeit írta meg. Ez a szlovák városka Pozsonytól északra, a Morva folyó bal partján fekszik, s tényleg a fővároshoz képest a „világ végén”, az „isten háta mögött” van. Szokolca itt a Végvár nevet viseli, a regény hőse pedig Orbán Gergely, aki a hozzá méltatlan körülmények közül az öngyilkosságba menekülne, de nincs hozzá elég bátorsága. Csak szenvedni tud, s az a meggyőződés alakul ki benne, „*hogy a szenvedés az egyetlen forma, amellyel a sors és az emberek mostohasága és ostobasága ellen*” védekezhet. Hiába sóvárog valami elérhetetlen után, az íróasztalán tornyosuló százhusz darab magyar-latin dolgozat ráébreszti a komor valóságra.

A szokolcai két tanév gazdagította költészetét is. Itt születtek az *Anna-versek*, a reménytelen vágyakozás és a viszonzatlan szerelem versei. Életrajzából tudjuk, hogy Váradon ismerkedett meg nagy szerelmével, múzsájával, szerelmi költészetének fő ihletőjével, a szóke Sárvári Anna színésznővel. Az Anna-szerelemnek valójában nem is volt élményi alapja, csak a költő egyre távolodó emlékeiben légiesült-finomult Anna alakja dallá, költészetté, halhatatlan Múzsává, s reá borította örök vágyból szőtt *tündérpalástját*. A versekben megszólaló rajongás a legnépszerűbb szerelmi költők egyikévé tette Juhász Gyulát.

Költészetének jellemzői • Juhász Gyula egész életén át boldogtalan volt, társtalan magánya sohasem oldódott fel, s a „végekre” való száműzöttetése, tragikus betegsége meg pesszimista kedélyvilága csaknem a kezdetektől fogva rányomta bélyegét verseire. Egyéni sors és lírai témavilág talán egyetlen modern költőnk esetében sem forrott annyira össze, mint Juhász Gyula.

¹ Baumgarten Ferenc Ferdinánd (1880–1927) – esztéta alapította végrendeletében a megalkuvást nem ismerő, anyagi szükségét szenvedő írók számára. Kurátora (döntnöke) Babits Mihály lett

la művészetében. Így lett lírájának alaphangja a mélabú, a resignált (csüggedt, lemondó) bánat, ő maga pedig „*az elérhetetlen nosztalgiák és a kiapadhatatlan szomorúságok legtisztább hangú költője.*” (Vargha Kálmán: Juhász Gyula. Gondolat. Bp., 1968. 176. o.)

A korszak költői közül Juhász Gyulára hatott talán legerőteljesebben a francia impresszionizmus, elsősorban Paul Verlaine. Költészetének meghatározói a különböző hangulatok, nosztalgikus élmények, tájak. Kedvelte az egyszerű dalformákat, a szonettet, dalaiban az impresszionizmus-szimbolizmus mellett a magyar dalköltészet hagyományai is fellelhetők.

A költemények hangulati elemei, érzelmi telítettsége gyakran meghatározóbb, mint gondolati tartalmuk. Ez a Verlaine költészetében is megfigyelhető módszer, tudatos költői megoldás, Juhász Gyula verseire is a formai tökéletességre, zenei megkomponáltságra való törekvés a jellemző. A zeneiség, a hangulatiság mellett költői nyelvét a kihagyásos, balladisztikus szövegalkotás és az erőteljes képiség határozza meg.

Képi világában jelentősek a szimbólumok. Az ő szimbolizmusa azonban, szemben Adyével, szorosabban kötődik a jelképpé váló tárgyhoz, személyhez, gondolathoz. Szimbólumai a valóság mélyebb értelmű, tartalmasabb megfelelői. E téren a francia parnasszista költők hagyományait követi. Egyes alkotásaira a pátosz (ünnepegyesség, emelkedettség), himnikus hangvétel és a meggyőző erő is jellemző (pl.: *Testamentum*, *Magyar táj*, *magyar ecsettel*, *Himnusz az emberhez*). Rendkívül termékeny költő volt.

Verseinek hangulatvilágát a tragikus magány, a nosztalgikus múltba fordulás és az eszmények határozzák meg. Gondolatrendszerére, alkotásaira a sokrétűség, ellentmondásosság jellemző. Erősen befolyásolták a vallásos eszmék, filozófiák is.

Költészetének tematikáját négy fogalomkörrel lehet meghatározni:

SZERELEM	MAGYARSÁG	VALLÁS	ÉN-VERSEK
<i>Anna-versek</i>	<i>magyarság-versek</i>	<i>istenes versek</i>	<i>én-versek</i>
<i>Milyen volt..., Anna örök</i>	<i>Magyar táj, magyar ecsettel, Tápai lagzi</i>	<i>Az élet hegyén, Tápai Krisztus</i>	<i>Testamentum</i>

1. Hol helyezkedik el Juhász Gyula a magyar költők sorában? **2.** Melyek Juhász Gyula életének főbb állomásai? **3.** Miért tekintette a tanárságot száműzetésnek? Ki érzett ugyanígy kortársai közül? **4.** Mi a címe annak a Nagyváradon megjelent antológiának, amelynek szerkesztésében Juhász Gyula aktívan részt vett, és amelyben versei is megjelentek? **5.** Milyen versei születtek a Szakolcán töltött évek alatt? **6.** Melyik kisregénye dolgozza fel szakolcai tanári élményeit? ✨ **7.** Miben különbözik Juhász Gyula szimbolizmusa Adyétól? Foglald összehasonlító táblázatba! **8.** Hogyan csoportosítanád Juhász Gyula verseit?

Nézzétek meg a költő életét bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/vrmu14fbqdxh/juhasz-gyula/>!

Milyen volt ...

Milyen volt szókesége, nem tudom már,
De azt tudom, hogy szókék a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár
S e szókeségben újra érzem őt.

Milyen volt szeme kékje, nem tudom már,
De ha kinyílnak ősszel az egek,
A szeptemberi bágyadt búcsuzónál
Szeme színére visszarévedek.

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Úgy érzem, Anna meleg szava szól át
Égy tavaszból, mely messze, mint az ég.

Sárvári Anna.
Erdélyi Mór fényképe,
1910-es évek

Nézzétek meg az oktatóvideót itt: <https://prezi.com/v/ngl4r0kzmuqs/juhasz-gyula-szerelmi-kolteszet-milyen-volt/>!
Hallgassátok meg a verset *Kurucz Ádám Konrád* (<https://www.youtube.com/watch?v=h9hgUISol8c>) és *Jordán Tamás* előadásában itt: https://www.google.com/search?q=juh%C3%A1sz+gyula+milyen+volt&sca_! Melyik előadás tetszett jobban? Vitassátok meg!

Amit a műről tudnod kell

1908-tól 1911-ig a nagyváradi premontrei gimnáziumban tanított Juhász Gyula magyar-latin szakos tanárként. Nagyváradon ismerte meg Sárvári Annát, abban a városban, ahol nem sok-

kal előtte Ady és Léda talált rá egymásra. Juhász Gyula szerelme viszonzatlan maradt. A távolról csodált Anna színésznő volt, alig ismerte a költőt. Jóval később tudta meg, hogy a költő *Anna-versei* neki és róla szólnak. A legszebb költemények nem is Nagyváradon születtek, hanem később, amikor a költő már máshol élt.

Keletkezése • Szakolcán írta 1912-ben a versét. A benne ábrázolt érzés már nem a szerelem, hanem az emlékezés a szerelemre. Juhász Gyula impresszionista hangulatlírájának szépségét csodálhatjuk meg a költeményben. Az elégikus dal szövegéből nyilvánvaló, hogy télen írta Juhász Gyula, hiszen a tél hiányzik a felvillantott évszakokból. Az emlékképek a nyár, az ősz, a tavasz színeivel, hangjaival idézik fel Annát.

Témája, címe • A szerelem elmúlásának fájó érzése. Nincs szó benne szerelmi vallomásról, csupán a költő egyre halványodó emlékei között kutat, bánatosan elmerengve. Címe, a *Milyen volt* ... kérdő mondat nem kérdőjellel, hanem három ponttal zárul, így a tűnődés hangulatát teremti meg.

Szerkezete • A vers szerkezetében hármas tagolást eredményez az, hogy háromszor lendül neki az emlékezésnek a költő. A három szerkezeti rész egybeesik a versforma három strófájával. A részek képei természeti képek, az évszakváltást követik.

A költemény mindössze 12 sorból áll, keresztrímes jambusokból épül fel. Mindhárom azonos felépítésű strófa tétova kérdéssel indít. Miután először szólal meg a *Milyen volt* ... bizonytalan kérdése, az önvád hangjai csendülnek fel: *nem tudom már*. A de kötőszó azonban tiltakozást fejez ki a feledés ellen, s a természet képeiben rögtön fel is elevenednek a szeretett nő vonásai. Az évszakok impressziói idéződnek fel: a *nyári búzamezőben* Anna székesége, a *szeptemberi égben* szeme kékje, a *tavaszi rét sóhajában* Anna hangjának selyme. A feledés elleni tiltakozás lassan mégis elerőtlenedik. Míg a költő az első versszakban még határozottan állítja, hogy *újra érzem őt*, a második versszakban *visszaréved*, s végül már csak annyit mond: *úgy érzem*, s ez elbizonytalanodást jelez. Vagyis Anna alakja a földtől az égit, az égtől a messzi végtelenbe nő, a verszárlatban pedig az őszből az emlékezés örök tavaszába vetítődik.

Kifejezőeszközök • A versben hétköznapi szavak kelnek életre, a szinesztéziák (*hangja selyme, meleg szava*) és a szöveg-

összefüggés hatására jelentésük feldúsul. A költemény második felében a megsokasodó alliterációk révén a vers még zeneibbé válik, a sorok valósággal muzsikálni kezdenek. A természeti és szerelmi emlékek erősítik egymást: a táj olyan szép, mint Anna; Anna olyan szép, mint a táj. A vers hangulata rezignált, mélabús, de a lemondó bánatot az impresszionista ragyogás sugározza be. A szerelem emléke és a hazai táj szeretete összekapcsolódik ebben az elégikus költeményben, s a két motívum együttes hatását felerősíti a rímszerkezet (a b a b) is.

Üzenete • Juhász Gyula távolodó emlékeiben légiesülhetett Sárvári Anna kisszerű alakja halhatatlan múzsává, az ifjúság, az el nem ért szerelem örök jelképévé. A költő újra és újra bizonyítja, mindenekelőtt magának, hogy immár nem lehet kiforgatni jogos birtokából. Anna elveszhetett, de az érzés, amit ébresztett, önálló életre kelt, hidat alkotott a költő szűkös élete s a végtelen lét között. Így több önmagánál: őrizi az emléket s az élet lehetőségeit is jelképezi. Ezért idézi *szőke haj* helyett a *szőkeséget*: nem egyetlen konkrét vonást, hanem a lét egészére vonatkoztatható tulajdonságot. Azért elvontak a főnevek is, hogy ne csak egy tájat, hanem az élet nyarát s a lét égét jelentsék.

1. Mit tudsz a vers keletkezésének körülményeiről? **2.** Mitől szép ez a vers szerinted? **3.** Milyen a hangulata? **4.** Milyen stilisztikai elemeket ismersz fel a versben? ✨ **5.** Gyűjtsd össze a természeti képeket, amelyek a költő számára Anna emlékét idézik! **6.** Szerinted miért a tavasz képeivel zárul a vers? **7.** Mi az üzenete? ✨ **8.** Olvasd el az *Anna örök* című verset! Mi a közös a két versben? Észrevételeidet fogalmazd meg rövid esszében!

Összegzés

„A magyar bánat és az emberi részvét költője vagyok” – írta magáról Juhász Gyula, s valóban egész életművében hangsúlyosan van jelen a magyarság, a magyar táj, az emberszeretet, a jobbító szándékú forradalmiság, a szerelem, a szépség és a művészet szeretete. Zárt kompozíciójú, kötött formájú általában rövid verseit zeneiség jellemzi. Alkotásainak majdnem negyedrésze szonett, *Anna-versei* a magyar szerelmi líra gyöngyszemei közé tartoznak. Nagyfokú formaérzőkenység, jellegzetesen impresszionista hangulatlíra. Mélyen hitt a szépségben és a művészetekben. Nagy elődök alakjai gyakran jelennek meg verseiben, jelképes alakok számára.

TÓTH ÁRPÁD

(1886–1928)

Tóth Árpád (Petőfi
Irodalmi Múzeum)

A *Nyugat* nagy nemzedékének lírikusai közül **Tóth Árpád** életműve a legegységesebb. Egész lírai termésére rányomta bélyegét a mérhetetlen nyomor határát súroló szegénység és a súlyos tüdőbetegség. „Az ő költészete nemcsak utólagosan színezi a tragikus végzetet. A fiatal halál beivódott életébe, gondolataiba, rímeibe. A betegség kiemelte őt profán világunkból, megóvta a harcoktól és tévedésektől. Ezért tudott megmaradni tiszta költőnek és makulátlan művésznek.” (Babits Mihály)

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1886. április 15-én született Aradon (ma Románia), de Debrecenben töltötte gyermekkorát. Édesapja, Tóth András műkedvelő szobrász, kőfaragó mester volt, művészi ambícióit azonban nehéz anyagi helyzete miatt nem tudta kibontakoztatni. Talán épp ezért támogatta fia művészi pályáját. Már gyermekként meglepő ügyességgel rajzolgatott, festegetett, s ezért apja úgy határozott, hogy reáliskolába íratja. 1904-ben színjeles eredménnyel érettségizett. Az érettségi után még egy évet otthon töltött, kiegészítő érettségi vizsgára készült latinból és görögből. 1905 őszén beiratkozott a pesti egyetem bölcsészkarára magyar-francia szakra. Kosztolányival, Babitscsal együtt látogatta a Négyesy-féle stílusgyakorlatokat. A család anyagi gondjai miatt azonban nem fejezhette be az egyetemet, a tanári oklevelet sem szerezhette meg.

Házassága • 1911-ben ismerkedett meg élete egyetlen szerelmével, későbbi feleségével, a tizenhat-tizenhét esztendős Lichtmann Annával, aki kezdő tisztviselő volt Debrecenben. Szegénységük miatt csak évek múlva, 1917-ben köthettek házasságot, s ehhez is Hatvany Lajos segítő támogatását kellett igénybe venniük.

1920. május 20-án született leányuk, Tóth Eszter, aki maga is költő és műfordító lett, értékes emlékeztetéseket írt apjáról.

Indulása • Korán jelentkező tüdőbaja is gátolta pályájának kibontakozását. Sok más pályatársához hasonlóan ő is újságíróként kereste kenyerét előbb Debrecenben majd Budapesten. A *Nyugat*nak szinte kezdettől fogva munkatársa volt.

A háborús izgalmak is nagyon megviselték egészségét, rontottak állapotán, mely időnként komoly aggodalomra adott okot. 1915-ben és 1916-ban hónapokat töltött Újtátrafüreden, majd Tátraházán, s a szanatóriumi kezelések tetemes összegét Hatvany Lajos állta. Tóth Árpád rövid életébe a szerelem és a családi élet harmóniája lopott be mégis valami boldogságot. Kicsi gyermekébe vetett bizakodása oldani tudta pesszimista hangulatát. A kislány nyiladozó értelme, tehetsége, rajzkészsége valósággal elragadta.

A háborús összeomlás után egy ideig állás nélkül maradt. A trianoni békediktátum után megrendült, úgy érezte a nemzet sorsa kilátástalanná vált. Csak 1921 őszén jutott álláshoz, *Az Est* című lap meghívta munkatársai közé. Az újságírói robot azonban kimerítette, egyre terhesebbnek érezte ezt a munkát, s mind gyakrabban szorult kezelésre, szanatóriumi kúrákra, hegyvidéki levegőre. Élete utolsó évtizedeiben háttérbe szorulása az irodalomban fokozta magányosságát. A *Nyugat* alig közölt egy-egy költeményt tőle. 1928-ban az egyik budapesti szanatóriumban kezeltette magát. November 7-re virradó éjjel halt meg. Temetésén Babits zokogva búcsúztatta. Mindössze negyvenkét évet élt.

MUNKÁSSÁGA

A XX. századi magyar líra megújítói közt van Tóth Árpád is, aki szintén virtuóz formaművésznek bizonyult. Markánsan egyéni tulajdonságok jellemzőek valamennyiük költői világára: Adyéra az indulat és ellentmondásosság, Babitséra a kétely és bölcsesség, Kosztolányiéra a játékoság és nosztalgia, Juhász Gyuláéra a mélabú és boldogtalanság, Tóth Árpádéra pedig a **magány és világfájdalom**.

A költői egyénisége kialakulásában döntő szerepet játszottak azok a hatások, amelyek a személyiséget életútja során érték. Tóth Árpád sem azért lett a magány és a világfájdalom költője, mert erre való hajlammal született, hanem azért, mert személyes sorsa szerencsétlenül alakult. Korai versei közül a legjellemzőbbek egyike az 1908-ban írt *Meddő órán*. A kilencsornyi költemény

olyan lírai önarckép, amelyből árad a magányérzés, a lemondás és nyomorúságos helyzetének tudata.

Kötetei • Legelső verseskötete, a *Hajnali szerenád* csak nagyon későn, 1913 áprilisában jelent meg a *Nyugat* kiadásában. Hat esztendő verstermésének javát, 43 költeményt gyűjtöttek össze benne.

Második kötete, melyet Hatvanynak dedikált, 1917 áprilisában hagyta el a nyomdát *Lomha gályán* címmel. 35 verset tartalmazott a kötet.

Harmadik, s életében utolsó verseskötete 1921. december elején jelent meg (1922-es dátummal) *Az öröm illan* címmel, melyben mindössze 29 vers olvasható.

Utolsó kötetének megjelenését – *Lélektől lélekig* – már nem érte meg. 1928 végén került ki a nyomdából. Ezt a könyvét még saját maga rendezte sajtó alá, s maga is korrigálta. Ez a legterjedelmesebb verseskötete: 59 alkotás található benne. Viszonylag nagyszámú vers maradt hagyatékban is, olyanok, amelyek nem kerültek bele köteteibe.

A kritikus és műfordító • Kiemelkedő Tóth Árpád kritikusi és műfordítói tevékenysége. Recenzióiban, bírálataiban, előszavaiban, cikkeiben elsősorban a kortárs irodalommal foglalkozott. Műfordítóként az európai irodalom XVIII–XIX. századi prózáját és költészetét ültette át magyar nyelvre. Fordított Goethétől, Flaubert-től, de lefordította Baudelaire egy teljes kötetét is. Fordításaira a hangulati érzékenység, apró részletek bravúros magyarázása jellemzőek, bár az is igaz, hogy gyakran a szöveghűség helyett inkább az érzelmi, hangulati világ visszaadására törekedett. A fordítások költészetére is visszahatottak. Leginkább az angol romantika (Byron, Shelley, Keats), az amerikai (Poe) és a francia szimbolizmus mestereinek (Baudelaire, Verlaine, Rimbaud) költészete hatott művészetére. Műfordításait 1923-ban külön kötetben jelentette meg *Örök virágok* címen.

1. Milyen kapcsolatban vannak Tóth Árpád életével a következő helynevek: Arad, Debrecen, Budapest, Újtátrafüred? **2.** Ki volt Tóth Árpád szerelme, aki felesége is lett? Ki volt a lányuk? **3.** Mely ismertebb lapok közzék verseit? **4.** Mely folyóiratnak lett segédszerkesztője 1917-től? Mely lap munkatársa 1921-től? **5.** Melyek Tóth Árpád kötetei? **6.** Mely kötet tartalmazza Tóth Árpád műfordításait? **7.** Mely stílusirányzatok hatottak elsősorban költészetére?

Nézzétek meg a következő prezentációt itt:

https://www.google.com/search?q=t%C3%B3th+C3%A1rp%C3%A1d+C3%A9lete+prezi&sca_esv=!

Áprilisi capriccio

Az útszél: csupa pitypang,
A bokrok: csupa füttyhang.

Rigó fuvoláz; rája tíz
Zugból is felcsivog a csíz.

Hallgatja még a rest éj
Félálmában a kastély,

Emelve tornyát álmatag,
Mint nyújtózó kart, bár a nap

Elönti friss arannyal.
A parkban – rőt aranyhal –

Kövér úr sétál lebegő
Hassal az édes levegő

Árjában, sportruhája
Most szelídség csuhája,

Mert még nem kezdi üzletét,
És tőzsdetippektől setét

Agyában a mohóság
Helyett valami jóság

Zsendül, mint egy kis korai
Tavaszi virág szirmai,

Melyek, sajnos, lehullnak,
Ha majd e drága úrnak

Súlya alatt új és remek
Autója böggve megremeg...

Ó, áprilisi út-szél,
Tréfás, arcomba fútt szél,

Aranyos Fodorka fotója, 2009

Rügyecskék, zöldacél-rugók,
Ó, fuvolás aranyrigók,

Ó, csermelyhangu csízek,
Illatos, édes ízek,

De jó most elfeledni, hogy
Az élet rút és vad dolog,

Hogy itt, amennyi arc van,
Megannyi csúnya harc van,

S hogy botrány lenne, ajajaj,
Micsoda cifra, szörnyű baj,

Ha most, annak jeléül,
Hogy tavasszal megbékül

Szegénység, bánat, szenvedés,
Belépnék e szép kertbe, és

– Áprilisi merénylő –
A hájas úrnak fénylő

Búbjára rábökném szelíd
Öklöm vidám barackjait.

Hallgassátok meg a verset *Jordán Tamás* előadásában itt: https://www.google.com/search?q=t%C3%B3th+%C3%A1rp%C3%A1d+%C3%A1prilisi+capriccio&sca_esv=! Milyen az útszél a versben?

Amit a műről tudnod kell

Tóth Árpád egyre betegebb, egyre fáradtabb már ekkor. Talán ezért jelent neki egyre többet a tavasz, az élet. Különösen április tartozik a kedvencei közé a hónapok közül. Tudjuk, hogy ő is áprilisban született. Ilyenkor, tavasszal a játékra, a tréfára is kapható a költő. „Fuvoláján” szeszélyes, szabad, csapongó capricciót fúj. Szemét, orrát, fülét megtöltik a friss látványok, hangok, illatok, bőrén tavaszi szelet érez és meghökkenítő világot villant fel az *Áprilisi capriccio* című versében, amelyik csupa zene a szeretlen lüktetésével, vidám hangzásával együtt.

Keletkezése • Az *Áprilisi capriccio* című vers 1927-ből való. A verscímben szereplő capriccio (e.: kapriccsió) szó elsősorban a zeneművészet egyik közismert műfaját jelölő kifejezés. Kötetlen formájú, könnyed, csapongó, életteli, vidám, esetenként szeszélyesnek tűnő zeneműveket neveznek így.

Szerkezete • A vers kötetlen formájú (a páratlan strófákban 7–7 szótag, a páros szakaszokban 8–8 szótag található soronként), könnyed, csapongó (megállíthatatlanul hömpölyögnek előre a szinte szüntelenül át-áthajló verssorok), életteli, vidám alkotás. A vers 22 kétsoros strófából, negyvennégy sorból áll.

Már a kezdő sorokat olvasva a rímek tisztaságára, csengésére a *tíz-csíz, csízek-ízek, pityang-füttyhang, rugók-rigók* különleges hangalakjára figyelhetünk fel. Fülünk a játszi szavak nyomán megtelik zenével. A szavak jelentése a tavasz képét jelenítik meg. De Tóth Árpád tavaszi képének előterében egy groteszk figura jelenik meg: egy ormóttan alak, *rőt aranyhal, lebegő / Hassal az édes levegő / árjában*. Nem más, mint egy kövér úr, aki *tőzsdetippektől setét* üzletét fontolgatva sétál, megjelenésével belerondít az idilli képbe. És ha egy pillanatra megérinti is a csönd és a szelídség, ezek olyan idegenek belső világától és környezetétől, mint elegáns *sportruhája* a szegénységet fogadott szerzetes *csuhájától*, s mint a benne fészkelő *mohóság* az emberi *jóságtól*.

A költő érzelmeit, véleményét, állásfoglalását leginkább az az ironikus hangnem fejezi ki, amellyel a *hajas úrnak fénylő búbjából*

ra az *Áprilisi merénylő* (vagyis maga a költő), aki vidám és játékos, mint ahogy az az alkalomhoz illik ... *rábökném szelíd öklöm vidám barackjait*. Mert tavasszal ... *megbékül / Szegénység, bánat, szenvedés*. Az egész kaland feltételes módban áll, de a költő elképzei micsoda *botrány ... cifra, szörnyű baj* lenne mindebből, ha valóban is megtörténne.

Verselése • Beszédes a rímek elhelyezése. A tavasz képében a sor végén felhangzik a hívás és csendül rá a válasz: *pitypang – füttyhang, út-szél – fütt szél, zöldacél-rugók – aranyrigók*. De jó elfelejteni ilyenkor, hogy *Az élet rút és vad dolog*. A verssorok világos elrendezésben, párokban követik egymást. Aztán a sorok és versszakok áthajlanak (enjambement) egymásba, pl.: ... *a mohóság / Helyett valami jóság / Zsendül ...* Ez a versszaképítkezés egy bonyolultabb világ, az *amennyi arc ... Megannyi csúnya harc ...* világának a hangulatát, gondolkodásmódját közvetíti.

Stílusa • A költemény költői stílusa tipikusan impresszionista: a költő pillanatnyi benyomásait rögzíti egy adott pillanat varázsos hangulatában. Szemléletének színes kaleidoszkópjában a külső világ jelenségei elvesztik a merev körvonalaikat, a színek hangokba olvadnak át. Ez az impresszionizmus elválaszthatatlan a költő személyétől. Nemcsak azért, mert minden egyes apró részletkép az ő szemén, sőt pillanatnyi benyomásán keresztül érzékelteti a külső világot, hanem azért is, mert a költő meleg kapcsolatot teremt a külső világ, a természet mozzanataival. Az áprilisi körpanoráma nem szenvtelen leírás, hanem meleg hangulatkép is, és egyúttal hú kifejezője Tóth Árpád elmúlásra érzékeny, rokonszenves egyéniségének.

Enjambement • Az áthajló sorokkal létrehozott könnyedségnek hangulatteremtő szerepe van. Ez a költői eljárás a szöveg áradását érezteti, és még növeli is. Az áthajlás helyzeti fajtáit tekintve itt egy-egy versmondat végének átcsúsztatása figyelhető meg a következő sorba, ez másképpen: átvetés. Jelen van az is, amikor egy-egy versmondat eleje még az előző sor végén helyezkedik el, ez a hátravetés.

1. Mi a versszervező téma? 2. Milyennek nevezhetjük a költemény hangvételét? 3. Milyen összefüggés van a cím és a szövegegész között? ✨ 4. Gyűjtsétek ki a Tóth Árpád-capriccióból a látvány-, illat- és hangélményeket! Beszéljétek meg, hogy milyen szerepet játszanak ezek a versben! 5. Jellemezzétek a költemény egyes szerkezeti egységeit úgy, mint-

ha zenekart kellene szerveznetek! Mikor melyik hangszert szólaltatja meg a költő? **6.** Miféle színekkel varázsolja elének az április képeit Tóth Árpád? **7.** Hogyan járul hozzá az *Áprilisi capriccio* zeneisége megteremtéséhez a mű verselése és rímelése? **8.** Mi az enjambement? ✨ **9.** Nézzetek utána a festészetben és a zeneművészetben olyan alkotásoknak, amelyek capricciók, azaz kötetlen formájúak, könnyedek, csapongóak, élettelik, vidámak, kissé szeszélyes hatásúak!

Összegzés

Tóth Árpád a *Nyugat* első nemzedékének egyik kiemelkedő alakja, akinek uralkodó hangja mindvégig a fájdalom, a szeretetre, boldogságra hiába váró ember szomorúsága, az emberi árvaságba való elmerülés fájdalma. Betegsége, az egyetemi álmokkal való leszámolás, az apai művészkariérra fűzött ábrándok szétfoslása, az elszigeteltség és a szegénység váltotta ki lírájából a csüggedt szemlélődést. Művészetére az impresszionizmus nyomta rá bélyegét. Verseiben ritkán fordulnak elő szimbólumok, de annál gazdagabb képekben, hasonlatokban s különösen jelzőkben. Írói szótára nem nagy, a szókincs egy része sűrűn ismétlődik. Lírája egységes, töretlen. Verseiben mintha megadta volna magát a szomorúságnak, beletörődött volna sorsába. Vágyainak megvalósítására nem érez magában elég erőt. Ez a magányos, testileg-lelkileg egyaránt beteg költő epedve tekint fel Adyra. Előadásmódja bármilyen bonyolult is, mindig szelíd, tiszta és ünnepléses.

Irodalomelméleti ismeretek

Szinesztézia • Hangulati egyezésen alapuló szókép, egy érzékterület körébe tartozó fogalmat valamely más érzékterületről vett rokon hangulati hatású szóval fejez ki a költő. A metaforával rokon kép, jelentése 'együtt-érzés, összeérzés'.

Kétféleképpen jöhet létre: hasonlósági és érintkezési képzettársításból. A hasonlósági képzettársításban valamilyen fizikai vagy hangulati hasonlóság van, pl. *rikító szín*, az érintkezésen alapuló képzettársításban a szemlélet egységéből születik a szinesztézia, a szemléletben érzéki benyomásként fordulhat elő, pl. *fehér csönd*. A szinesztézia lényegét Baudelaire *Kapcsolatok* című versében így fejezte ki: ... egymásba csendül a szín és a hang s az illat.

Irodalmi példák: Látás+hallás: *Egy kirakatban lila dalra kelt / Egy nyakendő* (Tóth Árpád); ízlelés+látás: *borzongva isszuk a hús őszi holdfényt* (Kosztolányi Dezső).

A sorátlépés (enjambement) (e.: anzsambman) • Francia eredetű szó. Verstani fogalom. Sorátvetést, szóáthajlást, mondatmegtörést jelent, vagyis a gondolat vagy a mondat átvitele az egyik verssorból, esetleg versszakból a másikba. Olyankor alkalmazzák, ha a versben a sorvég nem esik egybe a mondatvéggel, illetve a sorvég szorosan összetartozó szavakat vág el, pl.: jelzőt a jelzett szótól, állítmányt a határozótól, névelőt a névszótól és így tovább. Az így keletkezett értelmi feszültségnek jelentésgazdagító hatása lehet, de a vers ritmikáját is befolyásolja. Ilyen **sorátlépéssel** találkozunk például Tóth Árpád *Körúti hajnal* című versében: *Bűvölten állt az utca. Egy sovány / Akác részegen szífta be a drága / Napfényt, és zöld kontyában tétován / Rezdült meg csüggeteg és halovány / Tavaszi kincse: egy-két fürt virága.*

Játékos eljárás a **szoáthajlás**. Egy szó elválasztásával jön létre, pl.: *taní – tani* (József A.: *Születésnapomra*). **Sorátvetésről** akkor beszélünk, ha az áthajló mondat a sor elején ér véget. A sorátvetés játékos formája, ha a rím egy elválasztott szó végével esik egybe, pl.: *Néha-néha az ember elbizony- / talanodik, ha versenyt fut a verssel, / egyszerre két lépcsőn rohan le s fel, / le az egyiken, fel a másikon* (Kálnoky László *Kettéhasadtan*).

Stílushatása az összetartozó egységek megbontásából, s ennek szokatlanságából adódik. A költők főként a viharzó érzések ábrázolására, s néha humorkeltésre használják. A modern versekben igen gyakran előfordul.

KARINTHY FRIGYES

(1887–1938)

Karinyth Frigyes
(ismeretlen szerző műve)

A *Nyugat* első nemzedékének kiemelkedő alakja, a komikus irodalmat magas művészi szintre emelő író – **Karinyth Frigyes**. Költőnek, elbeszélőnek, műfordítónak készült, de pályája humoros-szatirikus irányba fordult, s elsősorban mint humorista lett közzismert az olvasók körében. Mindig fájt neki, hogy a kortársak egy része és a közönség a szórakoztató s nem az elgondolkodtató, filozofikus író látta benne. „*Ez a marha volt köztünk az egyetlen zseni*” – mondta tréfásan, de nagy elismeréssel Kosztolányi Dezső róla. Karinyth számos nyilatkozatából kiderül, hogy irodalmi tevékenységét ujjgyakorlatoknak, előkészületnek tekintette a majdani Nagy Mű megalkotásához, mely bölcséleti mélységével el fogja kápráztatni a világot.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1887. június 25-én született Budapesten értelmiségi családban. Édesapja a Ganz-gyár tisztviselője, négy nyelven tudó levelezője volt. A család felvilágosodott, a művészetek iránt fogékony légkörében nőtt fel a leendő író öt testvérével együtt. Életének első súlyos csapása, mely mélyen ható lelki sérüléseket okozhatott benne, édesanyjának korai halála volt (1893). Még nem töltötte be a hatodik évet, az édesanyjáról csak kevés és hézagos személyes emlékei maradhattak, de hosszú éveken át nyomasztotta az anya hiányának fájó érzése.

Iskolai tanulmányait a Markó utcai főreálban kezdte, de franciából megbukott, így a Wesselényi utcai polgáriba írtatták át, majd visszakerült a gimnáziumba, ahol még két alkalommal szerzett elégtelen osztályzatot év végén: mértanból és mennyiségtanból. Ettől függetlenül tanárai éles eszű, tehetséges ifjúként jellemezték. Karinthy hosszúnak és unalmasnak találta az iskolát, jobban érdekelte az irodalom.

A középiskola befejezése után (1905-ben érettségizett) beiratkozott a Műegyetemre, eközben látogatta az orvosegyetem előadásait, tagja volt a híres Négyesy-szemináriumnak, sokat és sokfélét olvasott. Szertelen érdeklődésének köszönhetően nem tudott dönteni a tudományterületek között, s hiába kezdte meg tanulmányait több fakultáson, vizsgát nem tett sehol. Megmaradt zseninek ahelyett, hogy doktorátust szerzett volna. Enciklopedikus műveltségének természetesen ez felelt meg leginkább. Tudását az irodalom szolgálatába állította, újságíró lett.

Az újságíró • 1906-ban jegyezte el magát az újságírással. Ebben az évben ismerkedett meg Kosztolányival, Csáth Gézával. Az idegorvos Csáth vezette be Karinthyt a freudizmusba¹ (e.: frajdizmus). 1907–1908-tól kezdve egyre több lapban közölte különböző műfajú írásait: humoreszkeket, novellákat, kritikákat, paródiákat s elvértve néhány verset is.

Házasságai • 1912-ben kezdődött romantikus nagy szerelme Judik Etel színésznővel, akit 1913-ban feleségül is vett. Meghitt,

¹ *Sigmund Freud* (1856–1939) – osztrák neurológus és pszichiáter, a pszichoanalitikus iskola megalapítója. A freudizmus lélektani elmélete, amely szerint az emberi magatartás fő mozgatói a tudattalan élettani ösztönök, elsősorban az elfojtott nemi ösztönök.

szerelmi házasságban éltek. Egyetlen gyermekük Gábor nevű fiúk volt. Életének második, legfájdalmasabb csapása, hogy 1918 októberében felesége a spanyolnátha-járvány áldozata lett. Az író rettenetesen megszenvedte az asszony elvesztését. Szenvedélyes szerelmi vallomásait költészet értékű naplójegyzetei őrzik.

1920-ban újra megnősült, felesége egy orvostanhallgató, Böhm Aranka lett. Az új házasság már nem ajándékozta meg olyan felhőtlen boldogsággal, mint az első. Aranka korának híres szépsége volt, szerelmi viszonyai és legendás barátságai árnyékolták be a házasságot. Egyéniségét nem áldozta fel híres és tehetséges író férje kedvéért. Második házasságából 1921-ben született Ferenc nevű fiúk, a későbbi regény- és drámaíró.

Írói hírneve és népszerűsége egyre nőtt. Regények, novellás és humoreszkkötetek, karcolatok és tárcák gyűjteményei kerültek ki tolla alól.

Betegsége • 1936-ban Karinthy maga „fedezte fel” betegségét. Márciustól egyre súlyosbodtak rosszulletei: szédülések, furcsa hallucinációk. Az orvosok agydaganatot állapítottak meg, melyet sürgősen meg kell műteni. 1936. május 5-én Stockholmban Olivecrona professzor sikeres agyműtétet végzett Karinthy-n. Az operáció után sokáig lábadozott, de energiája, munkakedve a régi maradt. Megdöbrentő hitelességgel, humoros-ironikus megközelítésmódban számolt be betegségének minden apró részletéről *Utazás a koponyám körül* (1937) című naplóregényében, művészetének egyik legjelentősebb alkotásában. Öt évre szóló írói tervet készített, de 1938. augusztus 29-én Siófokon agyvérzés következtében váratlanul meghalt. Temetésén a Kerepesi temetőben a gyászbeszédet Móricz Zsigmond tartotta.

MUNKÁSSÁGA

A sokoldalú író • Kis terjedelmű költészete éppúgy jelentős, mint novellái, regényei és humoreszkjei. Humoreszkjeivel az irodalmi értékű újságírás kiemelkedő alakja lett. Ezek az írásai nemcsak nevettezőek, hanem elgondoltatóak is. Mélyre látott a városi élet visszasságaiban, és nagyfokú emberismeretről tett bizonyosságot. Műveit olvasva egy éles elméjű és szellemes egyéniség véleményét érzékeljük.

Ő az az írónk, akinek működésében a leghívebben fejeződnek ki a XX. század természettudományos vívmányai. Minden nagy találmányt örömmel üdvözölt s az emberiség életének jobbrafordulását remélte tőlük.

Karinthy a magyar irodalom legkitűnőbb parodistája. Írásaiban felhívta az alkotók figyelmét a téves gondolatokra és a modorosságokra is. Kosztolányi írta Karinthy paródiáiról: „*Nála a humor igazi kritika, alkotó művészet ... Nem véletlen, hogy ez a fiatal humorista éppen akkor jelentkezett, amikor az irodalomban egy komoly és bátor csoport átértékelte a régi értékeket, és egy mélységesen új művészetről kezdett beszélni.*”

Fontosabb kötetei • Első írásai 1906-tól jelentek meg először az *Újság* című lapban, ahol az idő tájt Kosztolányi is dolgozott. 1907–1908 között rendszeresen publikált különféle lapokban, az *Ország-Világtól* a *Fidibuszig*, a *Budapesti Naplótól* a *Borsszem Jankóig*. Az induló *Nyugat* is közölte írásait. Ismertté és divatosná vált a neve a fővárosi irodalmi életben. Az igazi áttörést azonban az 1912-es év hozta meg. Több kötete is megjelent: *Esik a hó*, *Ballada a néma férfiakról* (novellák), *Együgyű lexikon*, *Görbe tükör* (humoreszk). Ez az esztendő hozta meg számára az igazi sikert: az *Így írtok ti* című humoros-szatirikus antológia országosan ismertté tette nevét. Néhány hét alatt elfogyott az első kiadás.

1913-ban jelent meg a *Találkozás egy fiatalemberrel* című novelláskötete. 1915-ben *Két hajó* címmel újabb novelláit adta közre. 1916-os az *Utazás Faremidóba* című fantasztikus regény. Még ugyanebben az évben jelent meg a *Tanár úr kérem* című, a diákévek világát megjelenítő kötete és a *Holnap reggel* című drámája, illetve elbeszéléseinek gyűjteménye, a *Legenda az ezerarcú lélekről*. Háborúellenes satírái az 1917-es *Így láttátok ti* című és az 1918-as *Krisztus és Barabás* című kötetekben jelentek meg.

1921-ben látott napvilágot újabb humoreszkjeit tartalmazó kötete *Ne bántsuk egymást* címmel. Ekkor adta ki a *Hököm-színház* címmel jeleneteinek gyűjteményét, két novelláskötetét – *Jelbeszéd*, *Gyilkosok* –, valamint újabb regényét, a *Capilláriát*. Következő regénye, a *Kötéltánc* 1923-ban látott napvilágot, még ebben az évben jelent meg a *Nevető dekameron* című kötet. 1924-es a *Harun al Rasid* című elbeszéléskötet és karcolatainak gyűjteménye: *Egy tucat kabaré*. 1926-ban adta ki satíráinak és

karcolatainak újabb gyűjteményét *Ki kérdezett?* címmel. Szintén 1926-os a *Drámák ecetben és olajban* című paródia- és színműkötet. 1927-ből való a *Notesz* című karcolatkötet.

1928-ban az Athaeneum tíz kötetben jelentette meg összes munkáit. A *Minden másképp van* című karcolatgyűjtemény 1929-es, 1930-ból való első verseskötete, a *Nem mondhatom el senkinek*. 1933-ban, Hitler hatalomra jutásának évében a szellem válságáról és a világot fenyegető veszélyről írt. Ekkor jelent meg *Hasműtét* című novelláskötete és a *Még mindig így írtok ti* című karikatúragyűjtemény, illetve a *Barabás* című novelláskötet.

1937-ben jelent meg a már fentebb említett *Utazás a koponyám körül* című naplóregénye, illetve a *Nevető betegek* (1936). Az 1937-es esztendő egy másik regény születési dátuma is, ekkor látott napvilágot talán legnagyobb regénye, a *Mennyei riport*. Posztumusz verseskötete *Üzenet a palackban* és *Kiadatlan naplója és levelei* 1938-ban jelent meg.

Nézzétek meg a *Karinthy Frigyes* életét bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/jegkhtvsptiw/karinthy-frigyes-elete/>!

A HUMOR SZEREPE KARINTHY ÍRÁSAIBAN

Karinthy írói pályáját meghatározta a humoros szemléletre való hajlama, a logikátlanságra való érzékenysége. Egyéniségének legfeltűnőbb vonása a kihívó, bizarr, komikus látásmód, a nagyképűségtől való irtózás. Mégis minduntalan szakítani akart a szatírával, a humoros irodalommal, ki akart törni a komoly novella, regény, vers felé. Az *Így írtok ti* (1912) darabjai paródiák, irodalmi karikatúrák. Karinthy paródiái rendkívül sokarcúak, összetettek, nem csupán szórakoztatás az író célja, van bennük irodalomesztétikai következetesség és tudatosság is. Kritikák ezek az írások, ugyanakkor az író büszke arra, hogy olyan sokféle hangot tud utánozni. Szatirikus, maró gúnnyal átszőtt támadásokat intéz a konzervatív népnemzeti akadémikus írók ellen, pl. a Szabolcska Mihályról vagy Herczeg Ferencről szóló paródiákban. A nyugatosokról írt karikatúrákat inkább a rokonszenv, a huncutkodó fricska, a szeretet jellemzi. Nem is ártottak ezek az írások a *Nyugat* nagyjainak, sőt, népszerűségüket növelték. Az

olvasók közül sokan előbb ismerték meg a paródiákat, s csak ezek után vették kézbe az eredeti alkotásokat.

Adyban egyrészt a fölényes gesztust, a messianisztikusságot parodizálja, és a gőgöt, amellyel mindenki más felett állónak tűntette fel önmagát (*Moslékország*), másrészt a gondolatritmust fokozó sorismétléseket, a refrén gyakoriságát.

A fiatal Babits vonzalmát az alliterációkhoz egy képtelenséggel emeli ki: azért született Szekszárdon, hogy megírhasa *Szekszárdon születtem, Színésznőt szerettem* című leendő versét (Babits természetesen sosem írt ilyen verset). Az antik szerelemben szigorú formaművészetét, klasszikus műveltségét, bravúros verstechnikáját s antik szépségideálját parodizálja, a *Dana Idák*-ban pedig az eredeti vers (*Danaidák*) csaknem áttekinthetetlen, zárójelekkel bonyolított mondatait állítja pellengérré.

A Turi Daniról (a *Sárarany* főhőse) írt karikatúra az első Móricz regény naturalista stílusát, a paraszti beszéd utánzását, az erőltetett népiességét, a főhős túlfűtött erotikáját kacagtatja ki gyilkos iróniával.

Kosztolányitól a *Szegény kisgyermek panaszait* tűzi tollhegyre *A szegény kis trombitás szimbolista klapac nyöszörgései* című írásban. A humor poétikai eljárása a ciklusban: az eredeti szöveg emelkedett tárgyának hétköznapi és közönséges szintjére való lefokozása. A *Mint aki halkan belelépett...* kezdetű paródia az eredeti versciklus nyitó darabjára játszik rá, s az új, ifjú Kosztolányi impresszionista-szimbolista irányát torzítja el az obszcén felé.

A *Tanár úr kéremben* (1916) ugyanaz a nosztalgia jelentkezik, mint a *Szegény kisgyermek panaszaiban*, ezért is ajánlotta művét Kosztolányi Dezsőnek. A legismertebb fejezetek címei: *Elkéstem, Eladom a könyvem, A jó tanuló felel, A rossz tanuló felel, A bukott férfi, Röhög az egész osztály, Magyarázom a bizonyítványom* stb. A *Bevezetés* még 1913-ban készült, arról szól, hogy az iskolapadból még alig kikerülő író azt a valaha vágyott felnőttiséget, amelyről hatodikos korában annyit álmodozott, úgy élte át, mint valami kellemetlen és tökéletlen álmot, s most boldogan ébredt fel a 6. B álom-valóságában. Újra beleéli magát az elveszett ifjúságba, az emlékezetben megszépülő, boldog diákévekbe.

1. Mit jelölnek az alábbi évszámok Karinthy Frigyes életében: 1887, 1905, 1906, 1912, 1913, 1916, 1920, 1936, 1938? 2. Milyen fonto-

sabb kötetei jelentek meg? **3.** Mire készült egész életében? Milyen műfajban alkotott mesterien? **4.** Jellemezd Karinthy egyéniségét, munkásságát! **5.** Melyik irodalmi karikatúrája szól a *nyugatosokról*? Mondj néhány példát! **6.** Melyik művében bújik bele egy hatodikos diák bőrébe? ✨ **7.** Készíts prezentációt *Karinthy Frigyes, a magyar irodalom legnagyobb humoristája* címmel!

Tanár úr kérem

Röhög az egész osztály

Az ördög bújt az osztályba. Reggel, mikor bejöttünk, új szemétládát találtunk. Szép, nagy szemétláda, politúros. Azonnal kiderült, hogy egész kényelmesen el lehet férni benne.

A szemetet természetesen kiszedjük belőle, és szépen eltrancsírozzuk a tetején. Ehhez művészi ösztön kell. Körös-körül egyenlő távolságban kenyérbelek jönnek: közepére, mint valami dísz tárgy, egy nagy darab szalonnahéj. Mindenki rendez valamit: régi vasakat, tollszárazakat viszünk a szemétkiállításra, amit belépődíj mellett mutogat a Deckner.

Karinthy Frigyes
illusztrációja a novellához

A második tíz percben váratlanul kitör a cédularagasztás. Először Kelemen hátán jelenik meg egy rövid jelentés, mely tudtul adja, hogy az illető önmagát „szamár”-nak minősíti, s ezt minden külön értesítés helyett állandóan reklamírozni óhajtja. Kelemennek aztán bizalmasan megsúgja valaki, hogy elhatároztuk, hogy cédulát ragasztunk Roboz hátára, Kelemen röhög magában, és csakhamar feltűz egy hasonló cédulát Roboz hátára. Roboz már öt perce röhög velünk együtt Kelemen céduláján. Kelemen már fuldoklik, hunyorog a szemével – a röhögés nő, dagad, egyre vidámabb lesz, orkánná fajul –, de minél jobban röhögnek ők egymáson, mi annál jobban röhögünk őrajtuk.

Aztán a következő dolgot találja ki valaki. Az ember odamegy például Auerhez, aki szorgalmasan ír valamit; lihegve nekiszalad, lázasan, örömtől feldúlt arccal – kapkodó hangon karon ra-

gadja. „*Gyere, gyere, gyorsan...*!” fuldokol és viszi magával. Auer kapkod, nem érti. „*Na mi az, mi az, mi történt, hová?*” kérdi izgatottan és ijedten, és szedi a lábát. A másik nem felel, lihegve cipeli, keresztülvonszolja a folyosón, felrohan vele a harmadik emeletre. Auer agyán villámgyors iramban többféle lehetőség mozgóképe száguld. A nagybácsija jött meg Amerikából. Az igazgató hívatja, mert konferencia volt, és ott végre megállapodtak a tanárok, hogy ez az Auer egészen kivételes, érthetetlen zseni, amilyent egy században egyet szül csak a korszellem, és azért rögtön ki kell adni neki az érettségi bizonyítványt és ezer korona ösztöndíjat egy nagy beszéd kíséretében, amit a tanári szobában tart az igazgató. A kultuszminiszter hívatja, aki itt van a tanáriban, direkt miatta jött, mert valaki beküldte neki Auer legutóbbi magyar dolgozatát, amit könnyek között felolvastak az országházban, és Auerrel most kezét akar fogni a kormány képviselője. A szabadkézi-tanár hívatja, mert egy gazdag mecénás meglátta az ő „*Stilizált levélalak*” című szépiarajzát, és harmincezer koronáért meg akarja venni a városligeti Feszty-körkép helyére, amit most elárvereztek. Húszezerért is odaadom, gondolja még hirtelen Auer, amint lihegve felérnek a negyedik emeletre. Ott egyszerre a hírvívó, aki eddig egy szót se szólt, elereszti Auer karját, és szép lassan megindul lefelé. Auer csudálkozva utána fordul, a lépcső alján már ott áll az egész osztály és röhög. Auer egy percig áll, marhák, mondja, aztán dühösen indul, szégyenszemre lefelé, két perc múlva már ő röhög legjobban, mikor Robozzal csinálják végig ugyanazt.

Közben Wlach a táblára lerajzolta Kökörcsin tanár urat, alsónadrágban, de különben cilinderrel a fején, amint II. Józsefnek jelentést tesz az Osztály magaviseletéről. II. József az orrát piszkálja, és egy üveg Zacherlint nyújt át Kökörcsinnek, aki köszöni alássan, és jót húz az üvegből.

Zajcsek ordít, hogy őt nem hagyják tanulni, végre fogja magát, beül az új szemétládjába, magára húzza a fedelet, és orrhangon énekel. Wlach jelt ad, egyszerre mindenki elhallgat és feláll. Zajcsek rémülten dugja ki fejét, azt hiszi, a tanár jött be. Vad röhögés. Zajcsek megvetően kiköp a ládjából, és undorral magára húzza a fedelet.

Hanem most tényleg belép Kökörcsin. Halálos csend: egyszerre mindnyájunknak eszébe jut Zajcsek, aki a szemétládjában

ül. De Zajcsek másodszor már nem hagyja becsapni magát, nem mozdul.

És most rettenetes óra következik. Az egész osztály egyetlen, hullámzó rekeszizom, amit képtelen erőfeszítéssel szorít le a halálos röhögés. A fojtott röhögés forróláza lüktet a vérvörös arcokon, és a halántékok kidagadnak. Mindenki a pad fölé hajol. A csönd, melynek fenekén egy esetleges kipukkadás borzasztó réme vonaglik, ingerlően zúg a fülünkben. És vannak elszánt, vakmerő gazemberek az utolsó padokban, akik még feszítik a kritikus hangulatot. A kis Löbl lebújt a padok alá, négykézláb mászkál kényelmesen, körös-körül mászta az osztályt, és egyenként megfogta a lábunkat. A szemétláda gyanúsán mozog. Kökörcsin emelt hangon fejtegeti II. József érdemeit; hátulról megöklönek, egy hang sűg rekedten a fülembe „vigyázz, jön a pad alatt Löbl, már a negyedik pad alatt van!” Mindenki felhúzza a lábát a padra: a szájunk reszket a röhögéstől, kétségbeesetten próbállok figyelni, hogy másra tereljem a fantáziámat. Kökörcsin lelkesen magyarázza, milyen szép dolog volt II. Józseftől, hogy egy tollvonással visszavonta összes rendeleteit. Az anyja második Jóska! – mondja Eglmayer az utolsó percben hihetetlenül mély gyomorhangon. Auer élesen felszisszen: – Löbl most ért odáig, és belecsípett. Nézd, mondja valaki mellettem, Kökörcsin egyik lába rövidebb, mint a másik.

A szemem majd kiugrik. Most... most vége... még egy pillanat... robban... Ebben a percben a tanár a következő viccet csinálja:

– Auer... mit mozgolódik maga, mint egy sajtkukac?

Soha még bohózatírónak olyan hatása nem volt közönségére. Mint gátját áttépő áradat: harsan fel a röhögés. Percekig röhögünk, felszabadulva, hörögve. A tanár csodálkozva néz, és elnézően mosolyog – magában megállapítja, hogy milyen frappáns és ellenállhatatlan humora van neki.

reklamírozni – itt: hirdetni, közhírré tenni; **korona** – korabeli pénzegység; **szabadkézi-tanár** – rajztanár; **mecénás** – olyan személy, aki a művészeteket anyagilag támogatja. Az elnevezés az ókori római államférfi, Maecenas (e.: mecénász) nevéből származik; **szépiarajz** – barnászörös festékekkel készült ábrázolás. Eredetileg ez a festék a tintahal (más néven szépia) váladékából készült; **Feszty-körkép** – Feszty Árpád *A magyarok bejövetele* című festménye, ma Ópusztaszeren tekinthető meg; **cilinder** – magas csőszerű kalapféle; **Zacherlin** (e.: zacherlin) – korabeli rovarirtó; **frappáns** – váratlan, mehökkentő, találó

Nézzétek meg a költő életét összefoglaló és a *Tanár úr kérem* c. művet bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/0z23zvbijomy/karinthy-frigyes-elete-es-a-tanar-ur-kerem-cimu-muvenek-ele/>!

Hallgassátok meg a *Tanár úr kérem* hangoskönyvet itt: https://www.google.com/search?q=tan%C3%A1r+%C3%BAr+k%C3%A9rem+hangosk%C3%B6nyv&sca_esv=!

Amit a műről tudnod kell

Akár iskolai élmények, akár az írói képzelet termékei Karinthy Frigyes kötetének, a *Tanár úr kérem*nek (1916) a novellái, a diákélet örök elevenségével hatnak. Kiderül belőlük az is, hogy több mint száz évvel ezelőtt a tanulók ugyanolyan hangulatban töltötték szüneteiket, mint a mai diákok. A tréfák, a poénok akár egy XXI. századi iskolában is elhangozhattak volna.

A kötetről • Karinthy a *Tanár úr kérem* darabjait külön-külön írta meg, s csak utólag szerkesztette őket egybe, így egymással összefüggő humoreszkek füzérét kapta. A kötet egységes azért is, mert a novellákat összekapcsolja az az életszemlélet, amely Karinthyt jellemzi. Ahogyan a kötet bevezetőjében írja: *furcsa álomnak véli a felnőttkor „zavaros és zagyva” dolgait, melyből fel akar ébredni, hogy a diákéletet élhesse újra.* Az iskola ezért már nem is olyan fárasztó és nyomasztó számára, mint egykor, hanem „kedély és humor és emlék és szép fiatalság” kora és helyszíne.

Ez egyfajta menekülés is a részéről, hiszen az első világháború idején menekül vissza a kamaszkorba a világ rémségei elől.

A novelláról • A *Röhög az egész osztály* című novella ennek a gyűjteménynek egyik darabja. Egy kamaszfiú szemével láthatjuk a 6. B osztály egy napját, a diákcsínyek és a nagy iskolai nevetések nosztalgikus hangulatát.

A novella szereplői a 6. B osztály és Kököröcsin tanár úr, a történelemtanár. Már a cím is magáért beszél, nevetéssel van tele az egész fejezet. De nem is nevetés, hanem egyenesen röhögés ez. Ez a nyers, diákos humor és a féktelen jókedv az egész művet áthatja. Az első mondat előkészíti a várható tartalmat. A történet végig jelen idejű. Ez azt a hatást kelti, hogy a diákos csínyek, az ugratások épp most játszódnak, így az olvasó még inkább az események részesévé válik.

A heccek, melyekkel a fiúk magukat szórakoztatják, egyre nagyobb derűtséget keltenek. A megtréfált Auer agyán például egyre képtelenebb lehetőségek suhannak át.

Kökörcsin tanár úrról és II. Józsefről gúnyrajzot készítenek, mely tekintélytisztelet nélkül szórakoztatja a féktelenül hahotázó társaságot. A tanár megjelenése nem tudja megváltoztatni a diákok hangulatát: Zajcsek a szemetesládában ül, Löbl a padok alatt mászkál négykézláb.

Kökörcsin humorosnak csak nagy jóindulattal nevezhető megjegyzésére: *Auer... mit mozgolódik maga, mint egy sajtkukac?* – azután kitör a nevetés, amelyet a diákok addig magukba fojtottak. A tanár önelégülten nyugtázza a kacajt, majd büszkén megállapítja, hogy milyen *frappáns és ellenállhatatlan humora van neki*. Mi, az olvasók már szinte az osztály tagjaként nevetünk, hiszen a fiúk titkainak, csínytevéseinek beavatottjaként mulathatunk a komikus helyzeten.

A helyzet- és jellemkomikum szerepe a novellában • A *Röhög az egész osztály* című novellában elsősorban nem a szereplők nevetségesek, hanem a helyzet, a szituáció komikus. Már az első mondat (*Az ördög bújt az osztályba.*) összefoglalja, sűríti a történet lényegét. Fékevesztett, egyre fokozódó tomboló hangulat uralkodik a diákok egymást heccelő cselekedeteiben (a szemétláda felavatása; cédula Kelemen, Roboz hátán; Auer becsapása; a táblára rajzolt karikatúra Kökörcsin tanár úrról és II. Józsefről; Zajcsek a ládában).

A vad felfordulásnak a tanár belépése vet véget. Ordítóan éles az ellentét: halálos csend váltja fel az előbbi féktelen z sivajt, harsány röhögést. *És most rettenetes óra következik.* Visszafojtott röhögés gyötri az egész osztályt. A komikus helyzet egyre éleződik: látszólag lelkesen figyelnek az órai magyarázatra, de Zajcsek a ládában kuporog, a pad alatt a kis Löbl négykézláb mászkálva belecsíp a lábakba, s valaki fojtott hangon mulatságos megjegyzést tesz Kökörcsin lábáról.

A felkíváncozó röhögés végre kitörhet a tanár viccelődő megjegyzésére.

Kökörcsin tanár úr a jellemkomikumra kiváló példa: a jópofa, ellenállhatatlan humorú tanár látszatában tetszeleg, de már eleve lelepleződött, hiszen nem az ő megjegyzésén röhög az egész osztály.

1. Szerinted hogyan idézi fel az író középiskolás éveit? **2.** Mutass be egy jellegzetes, a figyelmet megragadó diákszereplőt! Miért válik nevetségessé? **3.** Milyen szerepe van az álmodozásnak és az álomnak

a novellában? Igazold példákkal! **4.** Miért tör ki végül a nevetés? Mik az előzményei? ✨ **5.** Ír humoreszket a saját osztályod életéből! **6.** Írj egy általad választott műre versparódiát!

Irodalomelméleti ismeretek

Humoreszk • Kisepikai prózai műfaj, a novella, az anekdota és a karcolat rokona. Rövidség, könnyed, kedélyes hangvétel, ironikus vagy gúnyos látásmód jellemzi. Az élet fonákságait, furcsaságait nevetgetően megmutató írás. A XIX. században jött létre önálló műfajként a komikus elbeszélésből önállósodva. Igazi nagy terepe az újság, ezért a századfordulótól gyakori.

Helyzetkomikum • A komikumnak azon formája, amelyben a komikus esemény hőse nem saját belső tulajdonságai miatt válik nevetségessé, hanem a külső körülmények alakulása folytán. Ilyen például a *Röhög az egész osztályban* az a jellegzetes helyzetkomikumon alapuló jelenet, amelyben az egyik tanuló belebújik az osztályban újonnan elhelyezett személtárába.

Jellemkomikum • A szereplő nevetető jellembeli tulajdonságán alapul. Azzal kelt komikus hatást, hogy a szélsőséges tulajdonságok rendszerint ütköznek a környezet megszokott rendjével, s a komikus jellem viselkedését váratlannak, meglepőnek érezzük. Szemléletes példa *A jó tanuló felel* és *A rossz tanuló felel* szereplőjének jellemzése.

A helyzetkomikum és a jellemkomikum Karinthy több novellájában együttesen van jelen (*Lógok a szeren*).

A NYUGAT MÁSODIK NEMZEDÉKE

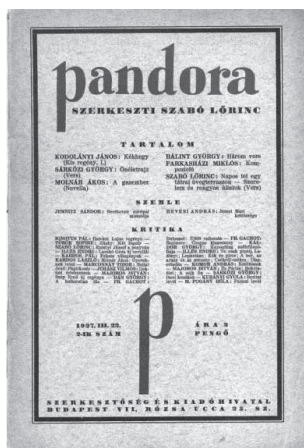
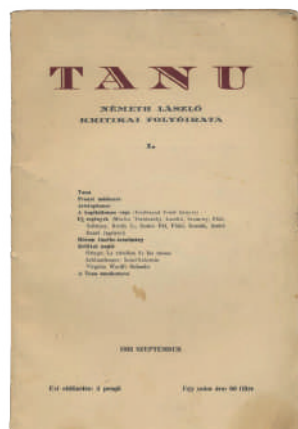
Az első világháborús vereség és a tanácsköztársaság bukása igen súlyos fejleményeket okozott. Az 1920-ban megkötött trianoni békeszerződés a történelmi Magyarország területének nagy részét a szomszédos államok között osztotta fel, s a magyarság egyharmadát helyezte idegen kormányok fennhatósága alá.

A húszas évek kulturális élete is nehéz gondokkal küzdött, a századforduló után kibontakozó tudományos és irodalmi fejlődés nagyrészt megrekedt. A *Nyugat* tábora védekezésre kényszerült. Elsősorban a létrehozott szellemi értékeket kívánta megőrizni. A liberális eszméket képviselő *nyugatos* irodalomban Babits Mihály és Kosztolányi Dezső költészetének volt irányadó szerepe. Mellettük léptek fel a *második* költőnemzedék képviselői. Ők az avantgárd vonzásában indultak, de később az újrealista-újklasszicista szemlélet jegyében találták meg útjukat: **Erdélyi József, Illyés**

Gyula, Szabó Lőrinc, József Attila, Németh László, Márai Sándor, Déry Tibor nemzedéke a húszas években jelentkezett. A *Nyugat* második nemzedékének kulcsfontosságú női alkotói közé tartozott **Kosztolányi Dezsőné Harmos Ilona** (versek, elbeszélések), a lírai **Káldor Anna** (újságíró, műfordító), a publicista **Nádai Pálné Tormay Cecile** (regények), **Dénes Zsófia** (kritikus), valamint a széppróza és publicisztika terén kiváló **Szerb Antalné Bálint Klára** (színművek, tárcák). A második nemzedékben a női írók szerepe egyre hangsúlyosabbá vált, hozzájárulva a folyóirat sokszínűségéhez.

Az írók és költők a századforduló táján születtek, átérték a háborút és a forradalmakat, és az ellenforradalom ellentmondásokkal terhes korszakában kezdték pályájukat. A társadalmi valóság felé fordulás, tárgyyszerűsége törekvő, józan elemző szemlélet jellemezte őket. El kívántak szakadni az előző irodalmi áramlatoktól, saját folyóiratok megjelentetésére törekedtek: Németh László a *Tanút* (1932–1936) adta ki, Szabó Lőrinc a *Pandorát* (1927) szerkesztette.

A XX. század első évtizedeinek újíto jellegű művészeti irányzatait összefoglaló néven **avantgárdnak** szokás nevezni a francia *avantgardé* (előőr) kifejezés alapján. Az avantgárd irányzatok alkotói úgy akartak stílusforradalmat, hogy a megelőzőt el akarták söpörni. Számukra mindegyik irányzat a régit támogató, azt kifejező stílus, amelynek eszköztára elavult, nyelve elsilányult, alkotásaik pedig sematikusak és üresek lettek. Az avantgárd rendkívül kitágította a kifejezőeszközök táráát, műfajhatárokat lépett át és tüntetett el. Hatalmasan megnövelte az emberről való tudást, kitágította a művész látószögét. Újra akarta gyúrni a nyelvet, újjáteremteni a világot. Az avantgárd stílus általános kategória, az izmusok gyűjtőkategóriája. A legfontosabbak: *expresszionizmus*, *futu-*

rizmus, kubizmus, aktivizmus, dadaizmus, konstruktivizmus, szürrealizmus.

A XX. század kezdetén jelentkező avantgárd irányzatok közül egyértelműen az *expresszionizmus* a legnagyobb hatású. A latin *expressio* (kifejezés) szóból származó elnevezést 1910 táján kezdték használni. Eleinte feltehetően csupán az impresszionizmussal ellentétes szemléletű művekre alkalmazták a képzőművészetben, később az új, a modern művészet szinonimájává vált. Az irányzat szülőhazája Németország, fénykora 1910 és 1925 közé tehető, s hatása elsősorban a tőle keletre fekvő országokban, így nálunk figyelhető meg. Lényege, hogy nem a világról szerzett külső benyomásokat rögzíti, hanem a művész lelkületében meglévő tartalmaikat akarja szabadon, minden kötöttség nélkül kifejezni: az ember belső erejével akar erőszakot tenni a külső világon. Az indulati tényezők előtérbe helyezése, nagyfokú aktivitás és nyugtalanság jellemzi.

Az expresszionizmus a *Nyugat* újítását meghaladva két folyóiratában, a **Kassák Lajos** irányította *A Tett* és *Ma* címűben a társadalmi változásokat vállaló és ezekért harcoló írókat vonzotta magához. Új szemléletűkre a nagyfokú cselekvéskészség, az aktivizmus volt jellemző. Saját irányukat az évtized végén már **aktivizmusnak** nevezték, ami lényegében az expresszionizmus balszárnyának megkülönböztető fogalma, az egyre tudatosabb társadalmi cselekvésvállalás kifejezője. Az expresszionizmus stílusának sajátosságaival József Attila, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós, Móricz Zsigmond, Nagy Lajos, Déry Tibor korai alkotásaiban találkozunk.

Nézzétek meg *A trianoni békeszerződés aláírása és következményei* c. oktatófilmet itt: https://www.google.com/search?sca_esv=e144664a5f0fe030&sxsr=ANbL-n6n_nPwLpQDV1cGAJ4Yf8YPQSlqpw:1767990830740&q=trianoni+magyarország&source=!

SZABÓ LŐRINC

(1900–1957)

Bernáth Aurél: Szabó Lőrinc portréja, 1955

Szabó Lőrinc a *Nyugat* és az érett József Attila közti fejlődési szakasz egyik legjelentősebb és legjellegzetesebb képviselője. Költészete a magyar polgári líra egyik csúcsa. A költészet keresztútján áll. Nemcsak a magyar irodalomban, de a XX. század világlírájában is. Szabó Lőrinc nemcsak a Várost „hódította meg”, hanem a valóság, az élet olyan tartományait is, amelyet a költők régebben nem méltattak figyelemre. Ha Babits vagy Tóth Árpád a valóság közönséges tényeit énekelte meg, mindig megszépítve, fölemelve a költőiség megszentelt, ünnepi magasába, Szabó Lőrinc magukat a tényeket ünnepelte. Pontosan, szépítés nélkül írta le a dolgokat. (*Alföldy Jenő*)

ÉLETPÁLYÁJA

Gyermekkora, iskolái • 1900. március 31-én született Miskolcon kismemesi családban. Ősei református papok és tanítók voltak. Apja, Gáborjáni Szabó Lőrinc mozdonyvezető volt. Lecsúszott, sikertelen embernek érezte magát, hiszen tiszántúli református famíliájából századokon át megbecsült papok, tanítók, nyomdászok kerültek ki. Édesanyja Panyiczky Ilona. Négyen voltak testvérek: Zoltán, Lőrinc, Rózsika, Hajnalka. Szabó Lőrincet fiatal korában erősen nyomasztotta a lecsúszottság érzése.

Az elemi Balassagyarmaton, gimnáziumi tanulmányait Debrecenben végezte. 1918 tavaszán besorozták katonának. Letette a gyalogsági tiszti vizsgát, de az őszirózsás forradalom győzelmének hírére levetette az egyenruháját és 1919-ben beiratkozott a budapesti egyetem gépészmérnöki, majd a bölcsészkar magyar-német-latin szakára, de tanulmányait nem fejezte be. Verseire itt figyeltek fel először diáktársai, akik rímelési technikáját Babitséhoz hasonlították. Novemberben verseit a *Nyugat* szerkesztőségébe vitte, ahol Babits Mihály azonnal felismerte tehetségét. Egy ideig, a nagy korkülönbség ellenére, szoros barátság alakult ki köztük. Két évig Szabó Lőrinc Babitséknál is lakott.

Később azonban eltávolodtak egymástól. Valószínű oka ennek, hogy Szabó Lőrinc menyasszonyát, Tanner Ilonát Babits később feleségül vette. Egyetemi tanulmányait félbeszakította, újságíró lett.

Újságíró • 1921 őszén Tóth Árpáddal együtt az úgynevezett *Est-lapok*: Az *Est*, *Pesti Napló* munkatársa lett. Kezdetben kitűnő gyorsírói tudását kamatoztatta, csakhamar azonban újságíróként is foglalkoztatták: riportjai, interjúi jelentek meg. 1926-ban az írói függetlenség vágyától is hajtva otthagyta a szerkesztőséget, és Mikes Lajos anyagi támogatásával a következő évben önálló szépirodalmi-kritikai folyóiratot indított, a *Pandorát*. A folyóirat a *Nyugat* ellenzékeként jelentkezett, lapjain több vita indult a *nyugatosokkal*. A lap egy rövid időre maga köré gyűjtötte a fiatalokat, frissen reagált a korjelenségekre, korszerű világirodalmi tájékoztatást nyújtott. A ráfizetéses *Pandora* megszűnése után visszatért az *Est-lapok*hoz. 1928 és 1945 között a *Magyarország* szerkesztőségében dolgozott. 1945 után egy darabig nem vehetett részt az irodalmi életben, 1947-től kezdve pedig ismét hallgatásra kényszerült, életmenete leegyszerűsödött: barátok vendégeként – főleg a Balaton partján – töltötte nyarait és a világirodalom klasszikusait fordította kiadók megrendeléseire.

Házassága • Életében és élményvilágában fontos szerephez jutott a szerelem, melyben a mindenséggel való egyesülést is kereste. Belső vívódásai zaklatottá tették magánéletét. 1923-ban feleségül vette az *Est-lapok* szerkesztőjének, Mikes Lajosnak az akkoriban megözvegyült lányát, Mikes Klárát. Gyermekük: 1923-ban megszületett kislányuk, Kisklára (Gáborjáni Szabó Klára: színész, versmondó). 1929-ben fiúk Lóci (G. Szabó Lőrinc filmrendező, a *Lóci-versek* ihletője). 1924 végétől előbb titkos, majd 1928 nyarán egy drámai feltárulkozás során a feleség számára is nyilvánvalóvá váló kapcsolata kezdődött felesége legjobb barátnőjével, Vékesné Korzáti Erzsébettel. Kapcsolatuk 1950-ig tartott, melynek az asszony öngyilkossága vetett véget. Az ő emlékére írta *A huszonhatodik év* szonettjeit.

Betegsége • 1951. október 10-én kapott először trombózt. Illyés Gyulánál vendégeskedett éppen Tihanyban. 1956-tól állandó vesebántalmaktól gyötörten, a sokízületi gyulladástól megkínózva élte életét. 1957 őszén, amikor ismét rosszul lett Illyéséknél, újabb trombózisra gyanakodtak, de szenvedéseit az áttétes tüdőrák okozta. 1957. október 3-án hunyt el Budapesten.

MUNKÁSSÁGA

Első verseit egyetemistaként írta. Alig húszesztendősen Babits és Tóth Árpád egyenrangú fordítótársa lett. Baudelaire *A Romlás virágai* című kötetét ültették át magyarra. Érdeklődése már korábban – még gimnazista korában – Baudelaire és társai felé fordult. A műfordítás ettől kezdve kedvelt foglalkozása lett. A magyar irodalomban az egyik legnagyobb életművű műfordítóként tartjuk számon.

Első költői korszaka • Jellemzője a lázadás, az egyén és a világ között mutatkozó áttekinthetetlen diszharmónia s a szabadság dühödt megfogalmazása. Érzí az ember kiszolgáltatottságát a társadalomban. 1922-ben jelent meg első verseskötete, a *Föld, Erdő, Isten* címmel, ami már komoly irodalmi sikert hozott számára. Az első *Nyugat*-nemzedék szimbolizmusával és érzelmesebb hangulatlírájával szemben gondolatibb, tárgyilagosabb, mégis lázasabb és indulatosabb költészetet művelt. Őszinte költő: a rosszat, az önzést is szépítés nélkül mutatta meg önmagában. Kevesebb díszítmenyt alkalmazott, mint mesterei, rímei egyszerűbbek, sokszor szinte észrevétlenek. Kevés, öncélúságtól mentes szemléltető eszközével a vers a gondolat kifejezését szolgálja. Általában csak egyetlen kép vonul végig a versen.

A 20-as évek elejétől sorra jelentek meg kötetei. 1923-ban a *Kalibán* című kötet, melynek címadó verse a költő személyiségének és világképének jellemző megnyilatkozása. 1925-ben a *Fény, fény, fény* című verseskötet, melynek tematikája a technika, a fejlődés és az ember viszonya. A *Sátán műremekei* 1926-ban látott napvilágot. Ez a versgyűjtemény úgy érdekes, mint egy regény. A kor társadalmának tipikus figurái vonulnak előttünk el. Végleges, egyéni hangját közvetlenül ez után a kötet után találta meg, az expresszív stílus letisztult, klasszicizálódott.

Második költői korszaka • Az intellektuális líra korszaka ez, versei egységesek. A már érett költő a *Te meg a világ* (1932) című kötetében páratlan művészi magaslatokat hódított meg. A szubjektív lázadás után az emberi lét és a világ összefüggéseit, a személyiség megvalósulási lehetőségeit kutatta. Rájött, hogy a világ áthághatatlan akadályokat állít az egyén vágyai, törekvései elé. Ezeket az akadályokat nemcsak a külső, könnyen megragadható szociális és egyéb ellentétekben látta, hanem a rejtettebb, egyén és egyén között megjelenő feloldhatatlan emberi ellenté-

tekben is. Szemléletét az ellentétekben való gondolkodás hatotta át: az egyik az önmegvalósításra törekvő, cselekedni akaró, a másik az ennek a törekvésnek a lehetőségét megállapító és tudomásul vevő.

Következő kötete az 1936-ban megjelent *Különbéke*. A címadó vers jól mutatja álláspontját: az életet harctérnek, *reménytelen lepratábornak* látta, nem csalta magát sem kollektív, sem egyéni ábrándokkal. Ábrándok nélkül tudomásul vette, szembenézett vele, és megkötötte a maga különbékéjét, mely nem kompromisszum, hanem az élet valóságos mivoltának látása és vállalása.

Felfedezte az élet apró örömeit, az önfeledt boldogság pillanataiba, a magánélet idilljébe menekült. Gyerekekről, főleg fiáról, Lóciról írt verseiben a gyermek törvényen kívüli pusztító felelőtlenségét, boldogságát ünnepelte. Ebben a korszakban írta keleti témájú költeményeit is, amelyek többnyire átköltések.

A következő két kötet, a *Harc az ünnepért* (1938) és az *Összes Versek* (1943). Az utóbbi átdolgozott első négy kötetének gyűjteménye. Az átalakítás mintegy kétszáz verset érintett. Esztétikai önarcképe ez a költőnek.

Utolsó két évtizede • Költészete a háború időszakában elszürkült, nemegyszer elsekélyesedett. Ráadásul 1945 után még írói és újságírói igazolóbizottság előtt kényszerült védekezésre jobboldali nézetei és szereplése miatt. Egy ideig az irodalmi élet peremén élt. Megpróbálkozott az újrakezdéssel. 1946 és 1949 között az Illyés Gyula szerkesztésében megjelenő *Válasz* című folyóirat költői rovatát szerkesztette. 1947-ben jelentkezett verses önéletrajzával, a *Tücsökzenével*, alcíme *Rajzok egy élet tájairól*. A költő az élet értelmén való elmélkedés szándékával újra átéli életútját. A múlt eseményeit, a darabokra tört világ jelenségeit a jelen belső élményidejében, az emlékezés egységes, parttalan folyamatában idézi fel.

Költészete betetőzéseként még egy nagy és tragikus végű szerelem emlékére írt tökéletes ciklusával, *A huszonhatodik évvel* (1957) búcsúzott, amely százhusz szonettből álló lírai rekviem egy negyedszázados szerelem után elvesztett kedves halálára. A halál tükrében ismerte fel végre az élet szépségét, gazdagságát és értelmességét.

A műfordító • Szabó Lőrinc egész költői pályáját végigkíséri műfordítói tevékenysége. *Örök barátaink* c. gyűjteménye szinte az egész világirodalom különböző korszakainak és nyelveinek

legtöbbször megpróbáltatott valamit magyarul. Korai fordításain még érezhető a *Nyugat* költőinek dekoratív, szecessziós ízlése, később részben megszabadul ettől. Az idegen vers képzetvilágát, fogalmi lényegét, gondolati szerkezetét általában pontosabban, nagyobb hűséggel és közvetlenebb hangon adta vissza, mint elődei.

Szabó Lőrinc háromszor érdemelte ki a Baumgarten-díjat, műfordítói tevékenységét József Attila-díjjal ismerték el. Röviddel a halála előtt kapta meg a Kossuth-díjat.

Életrajzát két levelezésgyűjteményéből is nyomon követhetjük: a feleségével váltott levelek két kötete, a *Harminchat év* és a házasságával párhuzamosan megélt szerelem dokumentumai, a *Huszonöt év* című gyűjteményben láttak napvilágot. Előkerültek saját verseihez fűzött magyarázatai, *Vers és valóság* címen jelent meg.

1. Hogyan alakult a húszas évek kulturális élete Magyarországon? **2.** Kik tartoznak a *Nyugat* második nemzedékéhez? **3.** Nevez meg néhány újságot, folyóiratot, amelyekkel kapcsolatban állt Szabó Lőrinc! **4.** Sorold fel Szabó Lőrinc legismertebb kötetait, és állítsd kronológiai sorrendbe azokat! **5.** Készítsd el Szabó Lőrinc életrajzvázlatát! **6.** Különböző információforrások felhasználásával készíts prezentációt *Szabó Lőrinc és a nők* címmel! Mutasd be osztálytársaidnak!

Nézzétek meg a költő életét bemutató prezentációkat itt: <https://prezi.com/3rna56hwygio/szabo-lorinc/>, <https://prezi.com/94xknep8p4c7/szabo-lorinc/>; <https://prezi.com/f99drlpunpndn/szabo-lorinc/>!

Tücsökzene

(Rajzok egy élet tájairól)

Amit a kötetről tudnod kell

Keletkezése • 1947-ben kezdte írni. Fogantatásáról – utólag – így számolt be Szabó Lőrinc: „Az ostrom és az úgynevezett igazoltatások után, a legszerencsétlenebb... helyzetben és lelkiállapotban... egy késő nyári estén a Volkmann utcai szobám nyitott ablakánál álltam, oltott villanylámpa a hátam megett, kint sűrű meleg nyári éjszaka. ... Kint sok hangos tücsök szólt és a legélesebb ellentétet mutatta a külvilág kegyetlenül vidám és a magam kegyetlenül szomorú lelkiállapota közt.

Sokáig az ablak előtt álltam, és csodálkoztam a természet jókedvén és lassankint csodálni, majd irigyelni kezdtem ezeket a kis fekete rovarokat. Az akkori jelen pillanatáról gyermekkori, majd diákkori és felnőttkori hazai és külföldi helyzetek rajzolódtak elém, a helyzetek középpontjában mindig én álltam és mindenütt körbemuzsikált ez az egyhangú, kitartó, boldog hangosság.” Ekkor gondolta végig addigi életét, és határozta el, hogy a felmerülő emlékeket megörökíti. Az első darab éppen ezt a pillanatot dolgozza fel *A nyugodt csoda* címmel. 1948-ban fejezte be a költő.

Műfaja • A *TücsökHzene* műfaja az epika és a líra között áll: lírai emlékezés, az elbeszélte események, történések zárttságát az emlékező jelen idejének vallomásai, elmélkedései oldják fel. Egész addigi életrajzát megírta benne, a gyerekkortól haladt 1947-ig, azaz a költő számára a jelenig. A visszaemlékezést az érzelmek irányítják, s lírai kifejezőmód uralkodik a sorozatban. Lírai magva a megnyugvás keresése, a zaklatott lélek vágya, hogy beleolvadhasson a természetbe, a lét mámorába. Ezt sugallja az elszongító tücsökciripelés vezérmotívuma és a látszólagos monoton versforma. A *TücsökHzene* az alkotói pálya és a kortársi magyar líra egyik legnagyobb szabású vállalkozása.

Idősíkja • A versciklus három időréteget olvaszt egybe: a megírás idejét: a *jelen*t, a cselekmény történeti idejét: a *múlt* emlékeit, és a kettő között *eltelt* éveket. Minden idősík hangulata beleérződik a többiébe, s ezzel válik egyénivé és egységessé az egész versfüzér. A háború után a kiábrándult és megkeseredett felnőtt saját, fiatalkori élményeivel, eszméivel szembesül. Felidézi az iskolát, a tanulást és a lelkes készülődést az életre: a szerelmet, a munkát, a nehézségeket, küzdelmeket. A *TücsökHzene* az élet dicsérete azért, mert az idősödő költő, akit ekkoriban mellőztek, felülemelkedik szenvedéseiben, s ünnepi hangon énekl meg a legfőbb értéket, az életet.

Címe • Maga a cím szimbolikus. A tücsökHzene a régi idők óta a költészet és a zene jelképe. A párjukat fáradhatatlanul hívogató állatok hangjával a természetet, az idő múlását, az élet ritmu-

sát és mámorát szimbolizálja. Alcíme, a *Rajzok egy élet tájairól* azt jelzi, hogy ez egy lírai önéletrajz.

Szerkezete • Az önéletrajzi versciklus, önállóan is teljes értékű versek sorozata. Hét fejezetre tagolt, eredetileg 352 versből álló versciklus, amit később egészített ki 18 verssel, így beszélhetünk ma már 370 darabról.

I. Nyitány – *A férfi összegez* (1945);

II. Miskolc – *A gyermekkor bűvöletében* (1900–1905);

III. Balassagyarmat – *Idillek az Ipoly körül* (1905–1908);

IV. Debrecen – *Érlelődő diákévek* (1908–1918);

V. Budapest – *Ember és világ* (1918–1947);

VI. Közjáték – *Az elképzelt halál* (1947);

VII. Utójáték – *Helyzetek és pillanatok* (1957).

A nyári éjszakán az ablakon beáramló tücsökhang mámoros hangjaira indul meg az emlékezés, a múlt pillanatainak felidézése. A gyermekkor boldog idejében még „*Egy volt a Világ*”, „*a tengertől még nem váltam külön, nem voltam sziget*”. Majd az öntudatra ébredéssel megszűnik az idill, vívódások, küzdelmek korszaka következik. A ciklus utolsó darabjainak révült varázslatában aztán újra megtalálja a harmóniát, átélheti a teljesség mámorát.

Témái • A versek legtöbbször egy-egy életadat, élmény, anekdota rögzítésétől a meditáción át az általánosig halad:

- a költő végiggondolja, szinte újraéli az életét;
- feleleveníti a fontos helyszíneket;
- megemlékezik a számára fontos személyekről;
- a gyermekkor önfeledtsége, naiv hite éled újjá soraiban;
- bemutatja a küzdelmet a külvilággal és önmagával – ez jellemzi a közelmúltat;
- bemutatja a felnőttkort, amely a hit, az idilli hangulat eltűnését hozta;
- végül sikerül valamiféle harmóniára lelnie.

A versek tárgyi anyaga rendkívül gazdag, a költő megragadja az érzékelhető világ szépségeit.

Verselése, hangulata • A versciklust egyenként tizennyolc soros, páros rímű jambikus tízesekből álló strófa alkotja. Hangulatát tekintve a témáktól függően változó, hullámmozgó.

A *Tücsökhang* verszenéjét halk monotónia jellemzi, amely zümmögésre, tücsökciripelésre emlékeztet.

Különlegessége • Nem sorrendben születtek a versek, hanem ötletszerűen; a költő egy-egy témát több versben bontott ki,

versbokrokat hozva létre így az egyes verseknek van címe és száma is.

1. vers

A nyugodt csoda

Tudom, semmi, de semmi közöttök
hozzám, butuska tücskök a fű között,
mégis jólesik azt képzelni, hogy
mikor, így este, ablakot nyitok,
nekem üzentek, sok hú kis barát,
lelkendezve, hogy csak szép a világ –
és hogy amiként szobámba a rét
vigasznak lengeti be fűszerét,
a hömpölygő, meleg szénaszagot
s benne az ezer szikra csillagot
s a parázs holdat, ti is úgy külditek,
olyan lélekkel, köszöntéseitek,
úgy építitek, hangokból, puha
zenéből, ide, az ágyam köré,
az izgatott nap romjai fölé,
azt, ami örömünk volt valaha,
közös örömünk: a nyugodt csodát,
a zengő, boldog, nyári éjszakát.

Az 1. vers címe, *A nyugodt csoda* az egész *TücsökHzene-ciklus* keletkezésének alaphelyzetét beszéli el, *A férfi összegez* fejezetben olvasható. Szinesztéziás képekben teszi érzékletessé a költő a rét fűszeres illatát, a meleg szénaszagot, a csillagos holdfényes ég harmóniáját. A világ szépsége, a hang, az illat és a látvány érzékelése egy belső emlékezési folyamatot indít el a beszélőben.

A tücsökHzene motívum a ciklus visszatérő eleme (megjelenik például a 8., 29., 179., 342., 345. számú versekben) és szervező-ereje, mely egységbe fogja a költő töredékes emlékeit, melyek élethelyzetekre, történésekre, tudatváltozásokra épülnek.

Költői eszközök tárházát mutatja be Szabó Lőrinc: metafora, megszemélyesítés, ismétlés stb. Például megszemélyesítés maga a vers címe is: *A nyugodt csoda*, vagy *izgatott nap*, de a vers végén megjelenő *zengő*, *boldog*, *nyári éjszaka* is az éjszakát ruházza fel emberi tulajdonságokkal.

45. vers

A befagyott Ipolyon

Korcsolyáztam. Előbb fakorcsolyán,
aztán igazin. Még csak tétován
mozogtam a befagyott Ipolyon,
s féltem a forgóktól: sok helyt bizony
vékony volt a jég, süllyedt, recsegett,
s visszahajolva szinte röpitett,
ha rátévedtünk. Ilyen helyeken
lyukat kereső, tátogó halak
villogtak az áttetsző zöld alatt,
de többnyire fenéig mereven
állt a dermedt víz, s én kényelmesen
kacsáztam ide-oda... Szárnyamat
(a kabátomét) széttártam, kevély
vitorlaként, dőljön bele a szél:
repülés volt ez is, tükörsima
semmiben a repülés mámore,
s míg nyeltem a hó csapó pelyheket,
a kalandvágó mindig messzebbre vitt.

Ipoly – kis határfolyó, mely Magyarországot Szlovákiától választja el

A tizennyolc soros vers sorrendben a 45-ös számot viseli. Az időrendben a III. életszakaszhoz, a Balassagyarmathoz, *Idillek az Ipoly körülhöz* tartozik. Egyik gyermekkori nagy élményét önti versbe Szabó Lőrinc, amikor *előbb fakorcsolyán, aztán igazin* korcsolyázott a befagyott Ipolyon. Érzelmi hullámvágás viszi előre

a költeményt. A fölszakadó és azonnal versbe kínálkozó, közvetlen átélésből fakadó élményt érzékeljük. Elidőzik életének e békés szakaszánál. Szinte idilli a kép, a világgal összhangot kereső szemléletét foglalta versbe. A költő belefeledkező örömmel fest szép jeleneteket, derűs természeti képeket. Az egész lényét át-sugárzó nagy élmény pillanatát, a repülés mámorát önti versbe: *...Szárnyamat / (a kabátomét) széttártam, kevély / vitorlaként, dőljön bele a szél: / repülés volt ez is, tükörsima / semmiben a repülés mámora.* Révületében szinte eljut a világmindenséggel való azonosulás hangtalan gyönyöréig. Szabó Lőrinc világképének középpontjában, miként egész költészetében, az egyéniség áll. Az egyéniség, amely észleli és magába gyűjti a világot, s legfőbb boldogsága, ha megsokszorozhatja az énbe zárható élet tartalmát, a tudat és a képzelet hódításaival: *s míg nyeltem a hó csapó pelyheit, / a kalandvággy mindig messzebbre vitt.*

128. vers

A kíváncsiság

Akkor lettem kíváncsi. Mire? A
mindenség tündöklő titkaira,
arra, ami adat és gondolat
s ami csak villózik e név alatt,
a képre kint, a tükörképre bent,
s amit a tükör önmaga teremtet.
A valóság üres kereteit
építgettem, mint méh a sejtjeit,
s vártam, amit majd a tapasztalat
gyűjt bele, a mézet, az igazat.
És gyúltak bennem álmok és csaták,
hitek próbái, pörök, kritikák,
szedtem magamban, okkal, oktalan,
ami jött, por, mag, pelyva, színarany:
száz éden zárult, nyílt száz új szezám,
s csak én maradtam igazi hazám,
én, a néző... Azt adja a világ,
amit belelát a kíváncsiság.

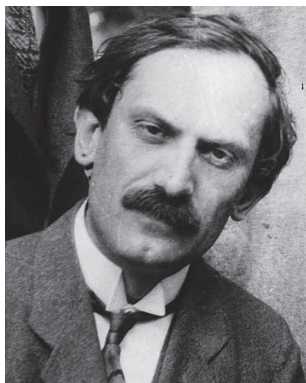
A *Tücsökgazda-ciklus* harmadik fejezete, az *Érlelődő diákévek* része ez a vers. Szabó Lőrinc életének azt a pillanatát idézi fel, amikor tudatában az én és a nem én már különvált egymástól. A világ az egyénnek már nem létformája, hanem szemlélődésének tárgya. Nem élt öntudatlanul és önfeledten már a világban, hanem a világ feldolgozandó adat lett és értelmezői tevékenységet, gondolkodást kívánt meg. Ebben a tapasztalatban már ott rejlik a későbbi végzetes elszakadás a világtól: *álmok – csaták, hitek – pörök, bezárult éden – új szezám.*

243. vers

Babits

Mit láttam benned? Hóst, szentet, királyt.
Mit láttál bennem? Rendetlen szabályt.
Mit láttam benned? Magam végzetét.
Mit láttál bennem? Egy út kezdetét.
Mit benned én? Gyászt, magányt, titkokat.
Mit bennem te? Dacot és szitkokat.
Aztán, mit én? Jövöm rémálmait.
S te? Egy torzonborz állat vágyait.
Én? Istent, akit meg kell váltani.
Te? Hogy jönnek a pokol zászlai.
S később? Hogy ellenség én vagyok.
S én? Azt, akit soha el nem hagyok.
Te, tíz év múlva? Tán mégis fiad?
S én, húsz év múlva? Láss már, égi Vak!
S húsz év múlva, te? Nincs mit tenni, kár.
Húsz év múlva, én? Nincs mit tenni, fájj!
S a legvégén, te? Így rendeltetett.
S én, ma s mindig? Nincs senkim kívüled

A *Babits* a ciklus hét fejezete közül az ötödik, *Ember és világ* címet viselő fejezet alá tartozik. A fejezetcím arra utal, hogy ezeknek a verseknek a lírai hőse élő-szenvedő emberként jelenik meg, aki a létezés problémáit keresi a világban. A fejezetből a Babits Mihályról szóló versbokr a 239-247. vers, de a ciklus kulminációs pontja a 243., ezért ezt emeltük ki.

A vers Babits Mihálynak, az akkor már halott költőóriásnak állít emléket. Tulajdonképpen a múltból szól, Szabó Lőrinc gyönyörű szellemi-fiúi vallomása arról, hogy Babits Mihály a mestere volt, akinek nagysága lenyűgözte, elkápráztatta. Ellentmondásos kapcsolatról szól ez a rendkívül tömör alkotás. A versforma dialogikus, kérdésekben és válaszokban bontja ki különös kapcsolatukat. A kapcsolat időbeli változását is érzékelteti.

Hagyomány és annak megtagadása, szabály és szabálytalanság, szorongás és fiatalos dac, elkötelezett erkölcs és öntörvényű lét állt szemben egymással. Ezek a fel nem oldható ellentétek valahol ki is egészítik, sőt, feltételezik egymást. A vers végén megfogalmazott vallomás, hűségnyilatkozat a már eltávozott költő-jevedelemnek szól.

1. Mikor keletkezett a *Tücsökzene*? Milyen időszakot ölel fel? **2.** Miről szól a *Tücsökzene* című önéletrajzi versciklus? Mit szimbolizál a tücsökzene? **3.** Mi a versciklus? Találkoztál-e már ilyennel más költőknél is? **4.** Epikai vagy lírai mű a *Tücsökzene*? Indokold válaszodat! **5.** Mit jelez az alcím? **6.** Milyen a szerkezeti felépítése a versciklusnak? **7.** A *nyugodt csoda* című versben mit beszél el a költő? **8.** Milyen gyerekkori élményt idéz fel A *befagyott lpolyon* című vers? **9.** Milyen emlékekkel fejezi ki ez a vers az élet mámorát? **10.** Elemezd A *kíváncsiság* című verset a tanult szempontok szerint! (17.o.?) **11.** Mit tudsz Babits és Szabó Lőrinc mester-tanítvány kapcsolatáról? Hogyan értelmezed a *Babits* című verset? **12.** Keresd meg a Digitális Irodalmi Akadémia oldalán Szabó Lőrinc az Olvasás (148) című versét itt: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/SZABOL/szabol00154_tart.html! Írj fogalmazást az olvasás élményéről! **13.** Olvasd el ugyanitt a *Lóci óriás lesz* című verset! Mire irányítja rá a figyelmet a költemény?

Összegzés

Szabó Lőrinc a *Nyugat* és az érett József Attila közti fejlődési szakasz egyik legjelentősebb és legjellegzetesebb képviselője. Költészete a magyar polgári líra egyik csúcsa. Verseiben az élet napról napra alakuló realitását tette költői mintává.

Szabó Lőrinc művészi súlyát költőtársaira gyakorolt hatásán is jól lehet lemérni. Széles körben hatott az a felfogása, hogy a modern lírikusnak

saját belső fejlődéstörténetét kell megírnia. Rendkívüli mértékben népszerűsítette a beszélt verset, s ezzel a költői ízlésnek a közvetlenséghez, a korszerűséghez, a stílus realizmusához vezető utat mutatta meg.

JÓZSEF ATTILA

(1905–1938)

József Attila a két világháború közötti költészet kimagasló alakja, a *Nyugat* második nemzedékének oszlopos tagja. Nagy költői erénye, hogy képileg is tömöríteni tudta az elvontabb gondolatokat, mintegy több dimenzióban mutatta meg az általa fölismert törvényeket s a vágyott, elképzelt és megvalósítható rend lehetőségeit a világban. Nevét a különböző rendszerek mindig saját érdekeik érdekében igyekeztek kihasználni.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1905.

József Attila (ismeretlen szerző műve) április 11-én született Budapesten, a Ferencvárosban. Apja, József Áron román származású szappanfőző munkás volt, aki 1908-ban – fejében világjáró tervekkel – elhagyta a családot. Amerikába készült, de visszatért Temesvárra, új családot alapított. Anyja Pócze Borbála, szabadszállási parasztlányból lett mosónő. Attila hatodik gyermekként született, de ekkor már csak két néje, Jolán és Etel élt.

Egyedül maradván az anya fiát és kisebbik lányát az Országos Gyermekvédő Liga révén Öcsödre adta paraszti nevelőszülőkhöz. József Attila hétéves koráig élt itt eléggé viszontagságos körülmények között, disznópásztorkodott és minden egyéb más munkát is elvégeztettek vele. Az itt szerzett tapasztalatok mély nyomokat hagytak benne.

1912-ben édesanyja hazahozta Pestre és az elemi iskola II. osztályába íratta be. Felügyelet híján a külvárosi proletárgyerekek csavargó életét élte. Sokat mulasztott az iskolában. Kilencéves korában kitört a világháború. Sorsuk még nehezebbre fordult. Édesanyja már betegeskedett ekkor, méhdaganata volt. 1919 végén meghalt. Az anyai szeretet hiánya egész életében gyötörte.

Sógora, Makai Ödön dr. vette pártfogásába. 1920-ban Makóra járt gimnáziumba. A VI. osztály elvégzése után otthagyta a gimnáziumot és az internátust. Színjelesen végezte ezt az osztályt. Saját bevallása szerint: „...nem tanultam, mert a tanárok magyarázata után is tudtam a leckét.” A gimnázium két utolsó osztályát összevontan, egy év alatt Budapesten, magánúton fejezte be.

1924-ben beiratkozott a szegedi egyetem magyar-francia-filozófia szakára. A *Tiszta szívvel* című verse megjelenése után eltanácsolták az egyetemről. Külföldre utazott. Járt Bécsben, Párizsban. Itt próbálkozott tanulmányai folytatásával, de legfőképpen élettapasztalatokban gazdagodott. 1927-ben hazatért és a pesti egyetemen letette utolsó vizsgáit.

Magánélete és betegsége • Magánélete kiegyensúlyozatlan volt. 1928 tavaszán szerelmes lett a jómódú polgári családból származó Vágó Mártába. Apja, Vágó József radikális gondolkodású közgazdász volt, aki maga köré vonzotta a fiatal művészeket, írókat, publicistákat. A szülők, bár némi aggodalommal, mégis rokonszenvvel nézték a fiatalok szerelmét. Vágó József még állást is szerzett az ifjú költőnek, bejuttatta a Külkereskedelmi Intézetbe magyar-francia levelezőnek. Márta az érettségi után Londonba utazott, hogy tanulmányait folytassa. Levelezésük egy idő után elapadt, végül kapcsolatuk is megszakadt. József Attila állását is hamarosan felmondta. Ugyanebben az évben súlyos idegösszeomlással kórházba került. 1930-ban ismerkedett meg élettársával, Szántó Judittal. Nagy szegénységben éltek az aszszony kétkezi munkával keresett jövedelméből. Ez a szerelem tartósabb kapcsolat a költő életében. Ebben az időszakban tört rá gyermekkora óta lappangó, 1932 óta tüneteiben is látható betegsége, a skizofrénia, a tudathasadás. De 1934-től élete még inkább válságba kerül. Barátai eltávolodnak tőle, publikációs lehetőségei beszűkültek, élettársi kapcsolata megromlott amiatt, hogy 1935-ben Gyömrői Edit, első pszichoanalitikus kezelőjébe lett szerelmes. 1936 márciusában Ignótus Pállal megindították a *Szép Szó* című lapot. A folyóirat körüli tevékenysége valamenynyire oldotta magányát rövid ideig. De a megviselt szervezetű költő idegei egyre kevésbé bírták a megpróbáltatásokat, idegbetegsége egyre jobban elhatalmasodott rajta. 1937 tavaszától élete utolsó hónapjait megszépítette a gyógypedagógus, pszichológus

Kozmutza Flóra (később Illyés Gyula felesége lett) iránti szerelme. Flóra nem utasította el, de nem is viszonzta ezt a szerelmet.

Halála • Állandó szanatóriumi kezelésre szorult. Állapota jobbra fordulásakor nővérei magukkal vitték balatonszárszói panziójukba. 1937. december 3-án egy meginduló tehervonat kerekei halálra gázolták. Halálának körülményei még ma is vita tárgyát képezik. Van, aki úgy tartja, hogy baleset áldozata lett, figyelmetlensége okozta halálát. Át akart bújni a tehervonat alatt, de az hirtelen elindult. Mások írásaira hivatkozva mondják, hogy régóta foglalkozott a halál gondolatával és öngyilkos lett.

1938-ban posztumusz kapta meg a Baumgarten-díjat.

MUNKÁSSÁGA

Indulása • Első verseskötete, a *Szépség koldusa* 1922-ben, a költő tizenhét éves korában jelent meg. Ehhez Juhász Gyula írt előszót. „József Attila Isten kegyelméből való költő... Nagy fiatal-sága oly ígéretekkel teljes, amelyeknek beváltása – és ez nemcsak és nem mindig a költőn múlik egészen – őt a jövőendő magyar poézis legjobbjai és legigazabbjai közé fogja emelni.” Ez a kötet még az érzelmi forrongásainak korszakát élő fiatalembert mutatja. A formákat korához képest már biztosan kezeli, de versein erősen érződik a *Nyugat* költőinek – Adynak, Kosztolányinak és különösen Juhász Gyulának a hatása.

Második kötet, a *Nem én kiáltok* Szegeden jelent meg 1925 januárjában. Ebben a kötetben már nagyobb számban szerepelnek expresszionista jellegű és szabad képzettársítású versek. Megszólalnak bennük a lázongásnak és a testvériség hirdetésének hangjai.

Egyéni formájának kialakulása • Harmadik kötet 1929 februárjában jelent meg *Nincsen apám, se anyám* címmel, mely négy év termését, Bécsben, Párizsban és a hazatérés után írt verseket tartalmazza. Ezt a kötetét sokszínű változatosság jellemzi. Tele van kamaszos szertelenséggel, meleg szépségek utáni vággyal. Kialakulóban van saját egyéni formája. A kötet egyes dalszerű versei a népköltészet ősbibb, archaikusabb rétegeit, zeniségét szólaltatják meg, és ezt a modern líra asszociációs technikájával ötvözi.

Költészete a 30-as évek első felében • József Attila ebben az időszakban teremtett kapcsolatot a Bartha Miklós Társaság-

gal. Az egyesület ekkoriban sokat foglalkozott a magyar agrár-proletariátus és szegényparasztság kérdéseivel, és földreformot követelt. 1930-ban tagja lett az illegális kommunista pártnak, melynek eszméiből 1933-ra sikerült is kiábrándulnia. A 20-as évek végén, a 30-as évek elején írt verseivel újjáteremtette a magyar politikai költészetet. Kifejtette, hogy a szocialista líra nem a téma, hanem a szocialista szemlélet függvénye. Elkerülte az olcsó mozgalmi költészet veszélyeit, legjelentősebb politikai verseinek filozófiai mélységük van. Ebben az időszakban adta ki a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* (1931) című kötetet.

Költészetének kiteljesedését a *Külvárosi éj* (1932) és a *Medvetánc* (1934) című kötetekben érte el. A 30-as években születnek nagy gondolati költeményei, melyekben szerves egységet alkot a leírás és a gondolati elem. A táj, a tárgyi környezet egyszerre külső és metaforikus belső táj. Versei fokozatosan elkomorodnak, egyre gyakoribbá kezd válni bennük az alkony, az este, az ős és a tél képe, a fagy, a hideg motívuma.

Az utolsó évek • Ezekben az években viszonylag sok verset írt. Alkotói módszere észrevehetően megváltozott. Lírájában bizonyos letisztulás, klasszicizálódás figyelhető meg. A költő e korszakának három nagy tárgyköre: a szerelem, a közélet és tragikus önsors volt. Ez a három témakör egyben három magatartásfajtát, három mentési kísérletet és három alkotásmódot is jelent. Életében megjelent utolsó verseskötete, a *Nagyon fáj* 1936-ból, már az egyetemes költő megrázó búcsúja, néhány nagy költeménye (*Hazám, A Dunánál*) pedig szinte a testamentuma.

József Attila utolsó verseiben még egyszer mérlegre tette életét, magatartását, egész emberi-költői sorsát, adottságait és lehetőségeit, még egyszer rákérdezett léte értelmére. Ezek már a végső számadás költeményei. A kor próbáitól agyongyötört költő, a beteg idegrendszerrel viaskodó ember az utolsó pillanatig megőrizte, amiben igazán hitt: az értelem világosságát.

1. Milyen kapcsolatban vannak József Attila életével a következő helységek: Budapest, Öcsöd, Makó, Szeged, Bécs, Párizs, Balatonszárszó?
2. Melyik folyóiratnak volt társszerkesztője József Attila?
3. Állítsd össze főbb köteteinek listáját a megjelenésük dátuma szerint!
4. Mely verseiben szólal meg József Attila árvaságérzése? Főleg melyik időszakára jellemző ez a tematika? ✨
5. Olvasd el a neten a *Curriculum vitae*-t, József Attila fennmaradt életrajzát! Mikor írta? Milyen alkalmából?
6. Fogalmazd meg röviden, mi a különbség az önéletrajz és az életrajz között! Az önéletrajzról

tanultak alapján emeld ki a *Curriculum vitae* szövegéből azokat a részeket, amelyek nem feltétlenül valók egy álláspályázatra beadott írásba! Miért? (Milyen témájúak, mely életszakasszal kapcsolatosak ezek a részek?) **7.** Olvasd el a *Hazám* című verset! Mely soraiban fogad hűséget hazájának az országból számkivetett, otthonlalan költő?

Nézzétek meg a prezentációt itt: https://prezi.com/s1_ero2ziclg/jozsef-attila-hazam/!

Kertész leszek

Kertész leszek, fát nevelek,
kelő nappal én is kelek,
nem törődök semmi mással,
csak a beojtott virággal.

Minden beojtott virágom
kedvesem lesz virágáron,
ha csalán lesz, azt se bánom,
igaz lesz majd a virágom.

Tejet iszok és pipázok,
jóhíremre jól vigyázok,
nem ér engem veszedelem,
magamat is elültetem.

Kell ez nagyon, igen nagyon,
napkeleten, napnyugaton –
ha már elpusztul a világ,
legyen a sírjára virág.

Nézzétek meg a YouTubon az összes megzenésített *Kertész leszek* változatot! https://www.google.com/search?q=kert%C3%A9sz+leszek+j%C3%B3zsef+attila&sca_, https://www.google.com/search?q=kert%C3%A9sz+leszek+j%C3%B3zsef+attila&sca_, <https://www.youtube.com/watch?v=xELjH-iCBVkl>! Melyik tetszik a legjobban? Miért?

Amit a műről tudnod kell

Vannak versek vagy inkább versszakok, sorok, amelyeket elsősorban a zenéjük, a mozgásuk, a képek idézte látvány miatt szeret meg az ember, és csak később, mikor már sokat mondogatta, nézegette magában, akkor tűnődik el az értelmén, akkor próbálja elméjével is körülkeríteni a jelentését. Ez az utólagos körülkerítés esetenként meglepő eredményt hoz, de ha már az

ismerkedésnél jól működtek az érzékeink, akkor a meglepetés mindig kellemes lesz, a vers egyre gazdagabbá, gyönyörűségünk egyre sokrétegebbé válik.

József Attila egész költészete ismeretében megkockáztathatjuk a feltevést, hogy ekkoriban érezte már, hogy a világ megváltoztatásához a szelíd *ojtogatás*, a *faültető nevelgetés* kevés, de tudta a fegyveres változtatás hatalmas kétségeit, veszedelmeit is.

Keletkezése • 1925 áprilisában írta József Attila ezt a versét. A versben, képeiben egy lehetséges emberi magatartást, közérzetet, életformát, világhoz való viszonyt azonosít a kertészkedéssel, ami egész költői világának jellemzője, alaprétege.

A kertészkedés idilli állapot, olyan védett világ, amiben az én meg tudja élni a növények létét is, ez a kert a világtól elvonuló én tere, amelyben nem érheti baj, veszedelem.

Témája • A természet és az emberi világ között megteremtendő egység, az élő világhoz, a természethez való elemi viszony. A beszélő keserűen szemléli az erőszakos emberi világot. A saját mikrovilágában, kertjében a külvilágtól sértetlenül létezhet békésen, jó hírnévvel, ahol a növények között még a *csalán* is igaz.

Szerkezete • Négy versszak, két részre tagolható. A középponti kép, kulcsmotívum a *virág*, mely egyszerre a maga által teremtetett szépségeért való szimbolikus létező, de ugyanakkor, a vers előrehaladásával egyre egyértelműbben önmaga is. A *beojtott virág* a művelt kert terméke, emberi alkotás, teremtmény, értékhordozó (*igaz ... virágom*), a világ sírján pedig szeretet- és szépségyszimbólumként értelmezhető.

Az **1-3. vsz.:** a vágyott létállapot és az ehhez vezető, ezt betöltő tevékenységet, a kertészkedést jeleníti meg. Azért vágyik a maga által kreált édenkertbe akár növénygyé válva is (*magamat is elültetem*), mert az emberi világot fenyegetettnek, pusztulásra ítéltnek tartja. Életképszerű elem a *tej ivó, pipázó, jóhírű ember* megidézése.

A **4. vsz.:** a beszélő szimbolikus értelmű *kertész*, a világ teremtetője *napkeleten, napnyugaton*, vagyis a kertészkedés vágyhoz fűzött, a konkrét képekhez képest univerzális, az egész világra utaló indoklás. A versszak első sorának nyomatékosított közlése: *Kell ez nagyon, igen nagyon*, mintha a békés, magányos gondolkodó megvilágosodása, felismerése lenne. A világ értékeitől megfosztva jelenik meg. A *világ-virág* rímpár tagjai egymással ellen-

tétes tartalmakat jelenítenek meg: ... *ha már elpusztul a világ, / legyen a sírjára virág.*

A keserű, de keserűségében is hűséges, az eszméi és érzelmei mellett kitartó ember hangja ez, a kertészpárti költőé, aki ojtogat, fát nevel, virágot ültet a puskacsőbe, és magát is elülteti a világba: verseibe és olvasóiba.

Verselése, kifejezőeszközei • Ez a négy strófából, négysoros versszakokból és négy sornyi mondatokból álló vers a népdal modern változata. A kétütemű 8-as 4-4-es tagolású sorok, a laza páros rímek, asszonánckok a folklór formajegyeit követik. A népdal világszemléletét tükrözi a *napkeleten-napnyugaton* tág ívelésű, nem lokalizálható helyhatározók által jelzett világ, s természetesen a *virág* metafora. A versben a kert szimbólum: édenkert, világmodell. A virág szimbóluma ellentétes tartalmat és szerepet mutat a világgal.

Üzenete • Különös utat járt be József Attila költészetében a természet megjelenése. Egy megfosztott világban, az élet utolsó szépségét és erejét mutatja, melybe, ha kapaszkodni már nem is lehet, az értékét megtartani még igen, így az elpusztuló világra, sírjára *legyen virág.*

Érdekessége • A *Kertész lesznek* című vers egynemű hangvétele, ritmikája, dalszerűsége miatt is megzenésített, énekelt mű: Bródy János zenéje, Koncz Zsuzsa *Kertész lesznek* című lemezén, 1975, Sebő együttes – *József Attila* című lemezén (2005).

1. Mikor keletkezett a *Kertész lesznek* című vers? **2.** Mi a témája? **3.** Mitől félti a világot József Attila? **4.** Hogyan érvényesül a költői nézőpont a versben? **5.** Mi a kulcsmotívum? Értelmezd! **6.** Mi a kertészkedés lényege? Magyarázd meg, mit jelent a kert a beszélő számára! **7.** Mi az, amit mindenáron meg kell tartani a pusztuló világban? ✨ **8.** Lehetőségek további értelmezések, utalások a versben. Szerintetek kapcsolódhatnak-e a versez a különböző művek kert-motívumai?

- Gergei (Gyergyai) Albert: *Árgirus históriája*, melyben fontos színtér a virágoskert, ahol a szerelem bimbója nyílik;
- Voltaire *Candide*-jének záró mondata az egyéni lét kiteljesítésének, mint egyetlen lehetséges életcélnek jelszava, a *Műveljük kertjeinket!*;
- Vörösmarty Csongor és Tünde: a kert maga a világ, amelyben az emberiség drámája zajlik a megkísértéstől a beavatásig;
- megidézheti Petőfi *Szeptember végén* című verséből ... *elhull a virág, eliramlik az élet.*

Háttérinformáció

Részlet György Mária A nők József Attila szerelmes versei mögött című cikkéből (2020. nov. 23. funzine.hu)

József Attila életében mindig is meghatározó szerepük volt a nőknek, kiskorát két nővérével és imádott édesanyjával, a Mamával töltötte, akit korai halála után minden egyes szerelmi kapcsolatában keresett. Hányatott élete alatt rendíthetetlenül és megszállottan kereste azt a biztos pontot, aki betöltheti az anyja halála után keletkezett űrt, és biztosítja azt a lelki nyugalmat és gyermeki biztonságot, amire mindig is vágyott. Heves természete és mély érzéseinek köszönhetően könnyen és gyorsan érzett mindent elsöprő szerelmet, tizenöt éves kora után alig volt olyan időszak, hogy ne udvarolt volna valakinek. Műzsáit saját versekkel ostromolta, és ezáltal megőrizte őket az örökkévalóságnak ...

... Attila 1937 februárjában közös barátokon keresztül ismerkedett meg Kozmutza Flóra pszichológussal, aki vállalta, hogy elkészíti vele a XX. században gyakran alkalmazott Rorschach-tesztet, amely felvázolja a vizsgált alany személyiségstruktúráját. A teszt készítése elhúzódott, és eközben Attilát egyre jobban lenyűgözte az okos, határozott, gyönyörű és kicsit távolságtartó Flóra, akit pedig Attila versei és tehetsége fogott meg. A vizsgálat után Attila találkozóra hívta Flórát egy nagykörűti kávéházba, ahol már a neki címzett verseivel várta őt. Flórának imponáltak a versek, de külön megkérte a költőt, hogy vezetéknévét húzza ki belőlük, hiszen ekkor már alakult a kapcsolata a kor másik elismert irodalmárával, az akkor még házas Illyés Gyulával, amiről Attila is tudott.

Flóra hamarosan szívizom-gyulladásos kórházba került, ahol József Attila és Illyés Gyula is rendszeresen látogatta. A kórházban töltött idő után pihenés céljával Tihanyba utazott, ahonnan két nap után visszatért, mert

Kozmutza Flóra
(ismeretlen szerző műve)

megtudta, hogy Attila idegstanatóriumba került, és több közös ismerős közbenjárására meglátogatta őt. A megviselt, sápadt költő a kapubejáratnál várta őt, és ott rögtön meg is kérte a kezét. Flóra a következőképpen emlékezett vissza erre a találkozóra: *„Az első szava kérdés volt: hozzá megyek-e feleségül? Az igenemre átölelt, felzokogott. Majd elkérdezte még sokszor – egy kicsit hitetlenkedve – és minden válaszomra még erősebben zokogott.”* (Részlet József Attila utolsó napjairól c. könyvből.)

Attila állapota rohamosan romlott, míg Flóra egyre több időt töltött a már elvált Illyés

Gyulával, aki mellett egy harmonikusabb és biztosabb jövőt látott. Attilát végül ősz végén elbocsátották a szanatóriumból, ahonnan Balatonszárszóra utazott nővéreihez, ahol Flóra még egyszer meglátogatta, és Attila megígérte neki, hogy karácsonykor összeházasodnak. Megbeszélték a következő találkozót, de erre már nem került sor: a költő 1937. december 3-án öngyilkos lett, négy búcsúlevelet hagyott, az egyiket Flórának címezte. A levélben ezt írta: „Kedves Flóra! Bocsásson meg nekem. Hiszek a csodában. Számomra csak egy csoda lehetséges és azt meg is teszem. Tudom, hogy szeretett, tudta, hogy szeretem. A többi nem rajtunk múlott.”

Kozmutza Flóra és Illyés Gyula 1939-ben házasságot kötöttek, bár egy 1987-ben megjelent könyvében Flóra azt írja, hozzámert volna József Attilához...

Rejtelmek

Rejtelmek, ha zengenek,
őrt állok mint mesékbe'.
Bebujtattál engemet
talpig nehéz hőségbe.

Szól a szellő, szól a víz,
elpirulsz, ha megérted.
Szól a szem és szól a szív,
folyamodnak teérted.

Én is írom énekem:
ha már szeretlek téged,
tedd könnyűvé énnekem
ezt a nehéz húséget.

Hallgassátok meg a *Rejtelmek* c. verset *Sebő Ferenc* előadásában itt: https://www.google.com/search?q=A+Rejtelmek+c.+vers&sca_esv=e144664a5f0fe030&biw=1472&bih=778&aic=0&sxsrf=; *Koncz Zsuzsa* és *Sebestyén Márta* előadásában itt:

https://www.google.com/search?q=a+rejtelmek+c.+vers+sebesty%C3%A9n+m%C3%A1rta&sca_esv=e144664a5f0fe030&biw=1472&bih=778&aic=0&sxsrf=; valamint egy ismeretlen szerző előadásában itt:

https://www.google.com/search?sca_esv=e144664a5f0fe030&sxsrf=ANbL-n6n_nPwLpQDV1cGAJ4Yf8YPQSlqpw:1767990830740&q=trianoni+magyarorsz%C3%A1g&source=! Melyik tetszett a legjobban? Énekeljétek el!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A vers az ötrészes *Flóra-ciklus* második darabja. 1937-ben írta. Szerelmes vers.

Témája • A hűség titokzatos természetrajza. Az egész versen végighúzódik az *én*-nek és a *te*-nek, a költő és a szeretett nő személyének szembeállítására és egyúttal párhuzamra.

Szerkezete • A három strófa arányos elosztásban, többnyire 2-2 soronként váltakozva a költőről, majd a szeretett nőről és a költőről szól. Így az **1. versszakban**:

Rejtelmek ha zengenek,
őrt állok mint mesékbe'. *én*
Bebujtattál engemet
talpig nehéz hűségbe. *te és én*

Egyes értelmezések szerint ezek a sorok a mesebeli hőst is idézhetik, a rendíthetetlen ólomkatonát, aki Andersen meséjében hűen őrzi szerelmét, a kis táncosnőt, és aki végül belehal reménytelen szerelmébe; de utalhatnak a pompeji katonára is, akit őrállás közben ért a megsemmisítő lávafolyam.

A hűség fogalmához tehát az őrs elszánt *rendíthetlensége*, a végsőig való *kitartás* gondolata társul, egy nagy érték mindenáron való megőrzésének vágya. Ugyanakkor a következő sorban felbukkan a rabsággal való párhuzam: *Bebujtattál engemet / talpig nehéz hűségbe*. A szerelem gúzsba köti a lírai ént, mégis édes béklyó.

A hűség tehát valamiféle rabság, amelyet nem is teljesen önként vállal az ember, az általa szeretett másik adja rá, öltözteti bele, s így kénytelen viselni mint ruhát vagy bilincset. Választja is a hűség magatartását, de egyben kívülről is kapja, „ráruházzák”, még ha nem is teljesen akarata ellenére.

A hűség nehéz, mint egy súlyos öltözet, amelyet állandóan viselni kell.

A **2. versszakban** az *én* nem jelenik meg, csak a második személy, a *te*.

Szól a szellő, szól a víz, *rejtett én*
elpirulsz, ha megérted. *te*
Szól a szem és szól a szív, *rejtett én*
folyamodnak teérted. *te*

A **3. versszak**ban két-két soronként jelenik meg az én és a te párhuzama: *én, téged – te énnekem*. A versszak szójátékra épülő rímpárja (*énekem–énnekem*) csak erősíti a kimondott kontrasztot: *ha már szeretlek téged / tedd könnyűvé énnekem / ezt a nehéz hűséget*.

A nehéz hűség paradox módon mégsem nehéz, lehet könnyedén is viselni, súlya alatt nem kell összetörni, nem kell egy életen keresztül megrokkannva vánszorogni miatta. Vajon mi adja e különös ellentmondás nyitját?

A kulcs a két ember viszonyában van, hiszen nem akármilyen béklyó, hanem a szeretet köteléke köti össze kettejüket: *ha már szeretlek téged*. A másik szeretete könnyűvé teheti a hűség rab-ságra emlékeztető, egyetlen helyzetben való kitartását, elszánt megkötöttségét.¹

Verselése • Ütemhangsúlyos, tehát magyaros verselésű. Többek között ez a szabályos lüktetése, a hangsúlyos versformának megfelelő ritmusa tette olyannyira népszerűvé a versnek Sebő Ferenc által megzenésített változatát.

Üzenete • A szeretet élménye, magatartása az az értelmező keret, amely által a másik melletti rendületlen kitartás értelmet nyer, szeretet és hűség valamilyen rejtélyes módon összefüggnek.

- 1.** Ki volt Flóra? Mit tudsz róla? **2.** A Flóra-motívum szinte mindvégig jelen van az utolsó év költői termésében. A versekből egyértelműen megmutatkozik, hogy ez a kapcsolat döntő program volt a beteg ember, a költő számára. Hogyan mutatkozik meg ez a *Rejtelmek* című versben? **3.** Mit jelent a hűség József Attila felfogásában?

Háttérinformáció

Részlet Fejtő Ferenc József Attiláról.

Verseinek német fordítása elé című írásából, Holmi, 2005

»Születésnapjára gyűltünk össze a Centrál kávéházban. Nem sejtettük, hogy ez lesz az utolsó. Attila több mint egy órát késett, egyre türelmetlenebbül vártuk az ajándéknak szánt aranytollal. Hirtelen lihegve beszáguldott: „Meglepetést hoztam nektek” –

¹ Az elemzés *Wacha Imre* József Attila *Rejtelmek* c. cikke (Magyar Nyelvőr – 131. évfolyam, 3. szám, 2007. július-szeptember) nyomán készült

mondta huncut pillantással, azzal kihúzott a zsebéből egy fecnit, és olvasni kezdte egyik legkedvesebb költeményét. „*Harminckét-éves lettem én, meglepetés e költemény...*” Még csak árnyéka sem volt arcán a bajnak.«

Születésnapomra

Harminckét éves lettem én –
meglepetés e költemény

csecse

becse:

ajándék, mellyel meglepem
e kávéházi szegleten

magam

magam.

Harminckét évem elszelelt
s még havi kétszáz sose telt.

Az ám,

Hazám!

Lehettem volna oktató,
nem ily töltőtoll koptató

szegény

legény.

De nem lettem, mert Szegeden
eltanácsolt az egyetem

fura

ura.

Intelme gyorsan, nyersen ért
a „Nincsen apám” versemért,

a hont

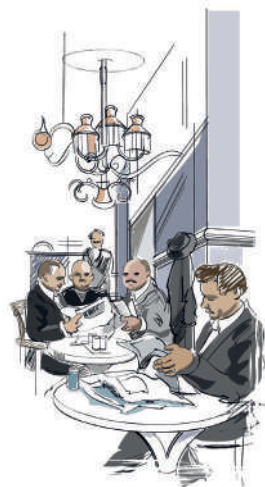
kivont

szablyával óvta ellenem.

Ideidézi szellemem

hevét

s nevét:

Illusztráció a vershez:
*József Attila a
Centrál kávéházban*

„Ön, amig szóból értek én,
nem lesz tanár e féltekén” –

gagyog
s ragyog.

Ha örül Horger Antal úr,
hogy költőnk nem nyelvtant tanul,
sekély
e kéj –

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
taní-
tani!

Nézzétek meg a prezentációt itt: <https://prezi.com/p/kho3al2jdxmu/jozsef-attila-szuletesnapomra/>! Hallgassátok meg a verset *Jordán Tamas* előadásában itt: https://www.google.com/search?sca_esv=674dadab7b23f42df&sxsrf=AE3TifMd20wSbZzXbSUstl3kg90b2_PQ9A:1767558582615&udm=1

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • 1937. április 11-én a költő egy kávéházban, *kávéházi szegleten* üldögélve éppen születésnapi verset ír saját magának. Miért éppen egy kávéházban? A szépirodalom képviselőinek körében egyre többen kénytelenek írásból megélni. A szűkös, nehezen és drágán fűthető, világítható lakásokkal szemben mi lehetne vonzóbb, mint a tágas, meleg és fényűzően világított kávéház, ahol ráadásul ingyen lehet újságot olvasni, beszélgetni, politizálni.

Témája • Életének, boldogtalanságának fájdalma szólal meg ebben a játékos formájú, de keserű iróniával megírt versében is. A játékos forma és a komoly tartalom közt feszülő ellentét teszi különössé ezt a verset, drámaibbá az életrajzból ismert tényeket. Horger Antal professzor szavai miatt keserűsége még tíz év távlatából is gyötrik a tudatát, hogy ő, a költő és az irodalom tudósa nem taníthat. 32 éves József Attila ekkor, de játékos kedvét még nem veszítette el teljesen. Humorral, öniróniával írja meg egyetemi eltanácsolásának történetét, bár erről szó sem volt. Azért távozott végül, mert ösztöndíjat kapott a bécsi egyetemen.

Műfaja • Alkalmi költemény, de nem abban az értelemben, mint az *Altató* vagy *A Dunánál*: nem külső megrendelésre készült, hanem önkompenzáló, önmagát kárpótló nyelvjátékként. Fölfogható tréfás számvetésként is, melyben hetykén-panaszosan elmarasztalja az őt nyomorra kárhoztató hazát: *Harminckét évem elszelelt / s még havi kétszáz sose telt. / Az ám, / Hazám!* A játékos forma a verssorok szótagszámának szembeötlő különbségéből adódik. Az önironikus hanghoz a rímek játéka is hozzájárul. Az önironia valójában az ember fölénye önmagával szemben. Olyan magatartásforma, melyben a beszélő színlelt közönnel beszél önmagáról. Ez a színlelt közöny gúnyt fejez ki. Érezteti a környezettel, hogy másnak tarják, mint amilyen valójában. Ezt a látszatot gúnyolja ki József Attila.

Szerkezete, versformája • A vers tíz versszakából 6 szól a szegedi egyetemen szerzett élményéről. A magyar irodalomban érdekes versformát alkotott meg. Minden versszak 4 sorból áll. Ezek közül kettő rövid, kettő hosszú. A rövid sor nem más, mint egy játékos rímpár. Nemcsak az utolsó szótagok rímelve, hanem az egész sor. Ezek a rímek szójátékot alkotva enjambementeket is tartalmaznak, sőt átvezetnek egy másik versszakhoz is. A komoly tartalom és a játékos forma közötti ellentét segít még inkább kiemelni a vers legfőbb mondandóját, József Attila ars poeticáját: szeretett magyar népét szeretné tanítani nem olyan ismeretekre, amelyeket a középiskola tanít, hanem emberségre, szépségre, jóságra *Én egész népemet fogom / nem középiskolás fokon / taní- / tani!* A költemény keserű hangulata ezzel a sorral optimista kicsengésűvé oldódik. A *Születésnapomra* című vers mondatszerkezetei, merész rímei az expresszionizmus hatását mutatják.

József Attila születésnapján méltatjuk a magyar költészet napját, a József Attila-díj ma az egyik legrangosabb irodalmi elismerés.

Üzenete • József Attila a verssel, annak forma- és nyelvhasználatával azt bizonyította be, hogy a költő teremti a nyelvet, míg a tudós, a professzor, a tanár mindössze leírja, így a költő, az alkotó tanítása értékeesebb a tanár mindössze követő tanításánál.

1. Mutasd be a vers keletkezésének körülményeit! **2.** Milyen életrajzi mozzanatok fedezhetők fel a versben? Milyen reakciókat váltanak ki ezek az életrajzi tapasztalatok a költőből? **3.** Miért nem tekinthető hagyományosan alkalmi versnek? **4.** Mutasd be a versformát! **5.** Keress

enjambementeket, írd be a füzetedbe! **6.** Miért minősíthető ars poeticának a *Születésnapomra* című vers záró versszaka? ✨ **7.** Olvasd fel a verset ritmizálva, majd add elő többféleképpen: dacosan, humorosan, előbeszédszerűen! **8.** Nézz utána a neten, miért voltak a kávéházak az irodalmi és a kulturális élet fontos színterei a XX. század első felében! **9.** Végezz kutatómunkát a könyvtárban és az interneten! Melyek voltak a korszak legfontosabb irodalmi kávéházai Budapesten? **10.** Tanuld meg a verset!

Összegzés

József Attiláról szólva nem elég azt mondani, hogy ellentmondásokban bővelkedő életútja volt, mert az volt szinte nemzedéke valamennyi jelentősebb tagjának is – ezt mérte rájuk a sors: a nagy világégést követő kiűzkeresés összes kényszerességével és bizonytalanságával. A korán árvaságra jutó József Attila azonban mintha a többiekénél is sebezhetőbb és kiszolgáltatottabb lett volna. A *világghiánynak* nevezett állapot számára személyes élmény volt és maradt. Hiába próbált közösséghez tartozni vagy a szerelemben megkapaszkodni, teljesíthetetlen feladatként élte meg a felnőtté válást. Attól, hogy Horger Antal nyelvész professzor a szegedi egyetemről eltanácsolta, máshol – egy másik egyetemen – nemcsak folytathatta, de be is fejezhette volna tanulmányait. Ő azonban ragaszkodott a kiűzetés parancsához: kiválasztottsága zálogának tekintette. A Szegedtől Bécsen át Párizsig, majd vissza Budapestig tartó út, a közel három év a világirodalom élő közelségének tapasztalatát adta. József Attila kipróbálta az expresszionizmus, a dadaizmus, a szürrealizmus és a modern népiség útjait, alkotásmódjait.

Irodalomelméleti ismeretek

Expresszionizmus • Expresszívnek nevezzük minden olyan művészi megnyilvánulást, mely az alkotó szubjektív reflexióinak kifejezésére helyezi a hangsúlyt, expresszionizmusnak pedig azt a művészi irányt, mely a XX. század elejétől a polgári társadalom elleni tiltakozása jeléül céljának tekintette, hogy a valóság látszatának pusztá ábrázolása helyett a valóságról képzett érzéseit, gondolatait fejezze ki, lehetőleg közvetlenül, minden fegyelmezően közbeiktatott megkötöttség nélkül.

Önirónia • Az önirónia annak eszköze, hogy időről időre kinevethessük saját magunkat. Első látásra ez nem könnyű, mivel tulajdonképpen kicsit nevetségesse kell válnunk. Az viszont, aki él az önirónia gyakorlatával, sokkal mélyebben megérti azt, akiben felfedezi ugyanezt a vonást. Ha valakinek van öniróniája, az azt jelenti, hogy képes reflektálni saját magára, és tisztában van saját társadalmi szerepével. Az önirónia nemcsak önkritikát jelent, hanem az emberi gyalogság elfogadását is.

A NYUGAT HARMADIK NEMZEDÉKE

A *Nyugat* harmadik költőnemzedéke már a háború előestéjén szinte készen sorakozott fel, bár folyóirat hiányában és más okok miatt nem tudott úgy egységet alkotni, mint az előtte járó két nemzedék. Több kötetten és jól csengő névvel volt jelen az irodalomban **Devecseri Gábor**, **Hajnal Anna**, **Jékely Zoltán**, **Képes Géza**, **Vas István**, **Bóka László**, **Zelk Zoltán**, **Weöres Sándor**, **Takáts Gyula**, **Csorba Győző**, **Kálnoky László**, **Földes János**, **Benjamin László**, **Vaad Ferenc**, **Vészi Endre** és sorolhatnánk még a neveket. Ez a nemzedék később, 1945 után érett be igazán. A polgári humanista költészet egyik kiválósága volt az erdélyi **Dsida Jenő** (1907–1938), akinek korai halála egy szépen ívelő költői pályát szakított félbe. De nemsokára eljött az a szomorú idő, amikor költőinket nem a természetes halál tizedelte, hanem a háború tébolya. A *Nyugat* harmadik nemzedékének kiemelkedő női alkotója volt **Molnár Kata** is, a jelentős, de korán elhallgató prózaíró.

A második világháború súlyos évei és nem utolsósorban a cenzúra kíméletlensége, s az embertelen faji törvények az irodalom legnehezebb korszakát hozták. Katonavonatok ezrei vitték és lövészárkok hosszú sora nyelte el az embereket. A háborús hírek egyre riasztóbbak voltak. A közvélemény rádöbrent, hogy értelmetlen pusztulásba vitte a rendszer az országot. A doni katasztrófa után nemcsak az egyszerű katonában, hanem mindenkinben nőtt a keserűség, fokozódott az ellenállás. Ennek ellensúlyozására a kormány még drasztikusabb intézkedéseket hozott, hogy a szellemi ellenállást is megbénítsa. Az erősödő elnyomással, terrorral szemben született meg a magyar antifasiszta költészet legnagyobb teljesítménye. E néhány évben írta nagy verseit és tetőzte be életművét **Radnóti Miklós**, aki már korai verseiben a halálraítélt tudatával fogalmazta meg sorait.

RADNÓTI MIKLÓS

(1909–1944)

A fiatal **Radnóti Miklós** a *Nyugat* harmadik nemzedékének legelső képviselői között jelentkezett az irodalomban a 30-as évek elején. Hangjából azonban már kezdetben érezni lehetett, hogy törekvései különböznek attól, amit a nyugatos polgári költészet akkoriban igényelt.

Radnóti Miklós
(ismeretlen szerző műve)

A költő valami újat akart, mert a meglévővel elégedetlen volt. Életművével ma már a magyar irodalom klasszikusai között foglal helyet.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1909. május 5-én született zsidó polgári értelmiségi családban Budapesten. Apja, Glatter Jakab tisztviselő. Anyja, Grosz Ilona és ikeröccse születésekor haltak meg. Erre is visszavezethető, hogy úgy érezte felnőttként: életével másoknak adósa. Tizenkét éves volt, amikor apját is elvesztette. Nevelőanyját, féltestvérét és otthonát is el kellett hagynia. Egy gazdag nagybátyját jelölték ki gyámjául, aki üzletembert akart faragni belőle. Olyan foglalkozás felé irányította, melyhez az ifjúnak nem sok kedve volt. 1927-ben érettségizett az Izabella utcai kereskedelmi iskolában. Ezután a csehországi Liberec textilipari szakiskolájában küldték tanulni. De a kamaszkorától verselő Radnóti nem hagyta eltéríteni magát hivatásérvzésétől. 1929-ben gimnáziumi külömbözetí érettségít tett és 1930-ban beíratkozott a szegedi egyetem bölcshészkarára, magyar-francia szakra. Egyik tanára volt itt a nagy híű professzor, Sík Sándor, akinek hatására áttért a katolikus hitre, és eredeti nevét (Glatter) is megváltottatta.

A szegedi fiatalok között • Szegeden bekapcsolódott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának munkájába. Ezek a fiatalok a szegedi tanyavilágot tanulmányozták. 1931 nyarát Radnóti Párizsban töltötte, ami nagyon kedvezően hatott műfordítói fejlődésére. 1934-ben bölcshészdoktorrá avatták. Doktori disszertációját pályatársáról, Kaffka Margitról írta. Nagy feltűnést keltett vele az irodalomtörténészek körében. 1935-ben tanári oklevelet szerzett, de származása miatt nem taníthatott, pedig az egyetemet kiváló eredménnyel végezte el. Magántanárként, költői, műfordítói és kritikusí munkával kereste kenyerét. A fővárosba költözött.

Házassága • Két évi jegyesség után 1935-ben feleségül vette verseinek Fanniját, Gyarmati Fannit. Házassága meghitt, har-

monikus magánéletet biztosított számára. A hitvestársi szerelem megfogalmazása verseiben szinte egyedülállók, szerelmes versei a magyar szerelmi költészet legszebb darabjai közé tartoznak.

Munkaszolgálat • A szigorodó zsidótörvények egyre inkább veszélyeztették Radnótit. Verseiben gyakran feltűnt a halál-félelem. Az alapjában szelíd természetű, boldog házasságban élő, munkájában örömet lelő költő hangja több versében heves tiltakozásba csapott át. Aggodalommal figyelte a spanyolországi polgárháborút, melyet a köztársaságpártiak vívtak a fasisztákkal. 1940-től többször behívták munkaszolgálatra. Utoljára 1944 májusában, a német megszállást követően. Ekkor a szerbiai Bor mellett elhelyezett Lager Heidenauba szállították, ahol bányában és útépitéseken dolgozott. Az esti pihenőn „*sort sor alá tapogatva*”, embertelen körülmények közt írta füzeteibe verseit. A munkatáborot augusztus végén kiűritették.

Kivégzése • 1944. szeptember 17-én a foglyokat Borból „*erőltetett menet*”-ben a visszavonuló német hadsereg katonái nyugat felé indították el. Útközben egy magyar alakulat vette át őket. A nyugati magyar határ előtt már csak néhány száz sebesült kiéhezett, erőtlen áldozat volt életben. A kísérő őrk a gyengéket lelőtték, az élőket kínozták. Radnóti még ekkor is írt, az utolsó pillanatig gondos formai fegyelemmel dolgozott. Bízott abban, hogy versei nem pusztulnak el vele együtt. Az utolsó verseket tartalmazó kis füzet első lapján öt nyelven ez olvasható: „*Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra, Ortutay Gyula dr. egyetemi magántanár címére.*” Az éhezéstől, fáradtságtól elcsigázott költő azonban nem bírta tovább a megpróbáltatásokat. November 9-én érték el a Győr melletti Abda községet, melynek határában a költőt huszonkét társával együtt agyonlőtték. Két év múlva exhumálták a tömegsírt. Radnóti viharkabátjának zsebében megtalálták a fent említett füzetet. Ezt nevezi az irodalomtörténet **bori notesznek**.

MUNKÁSSÁGA

Rövid alkotói pályáját három jól elkülöníthető szakaszra bonthatjuk. Az 1930–1933-as időszak a költő fejlődésében egyetlen periódust alkot, annak ellenére, hogy e szakaszon belül sokat változott, fejlődött, élményvilága, tematikája, kifejezőkészsége egyre gazdagodott.

Első alkotói periódusa • Az egyetemi évek alatt, huszonegy éves korában jelent meg első verseskötete *Pogány köszöntő* (1930) címmel. Versei nagyjából ugyanazt a verseszményt, az úgynevezett újklasszicizmust követik, amely Babits nyomán alakult ki a költészetben. Bár eltérést is tapasztalhatunk, mert az avantgárd vonzása s a klasszicizálás ösztöne még szinte szakaszosan váltokozva mutatkozott, s legtöbb kortársával ellentétben elsőként tulajdonított verseinek társadalmi funkciót.

Második verseskötönyve 1931-ben *Újmódi pásztorok éneke* címmel látott napvilágot. Az ügyészség vallásgyalázás és szemérmesértés vádjával elkoboztatta. A vádnak mindössze annyi alapja volt, hogy az egyik versében, az *Arckép* címűben Jézushoz hasonló tulajdonságokkal jeleníti meg önmagát: *Huszonkét éves vagyok. Így / nézhetett ki ősszel Krisztus is / ennyi idősen; még nem volt / szakálla, szőke volt és lányok / álmodtak vele éjjelenként!* Sík Sándor közbelépése kellett, hogy ne tanácsolják el őt is a szegedi egyetemről, mint József Attilát. A kötet rímtelen expresszionista verseiben egyszerre és egymást váltva jelennek meg az idillek és az elégiák. A természet és a szerelem bukolikus idilljében keresett otthont, vigaszt, szomorúságát az elégiákban fejezte ki.

Harmadik kötetében, a *Lábadozó szélben* az idill mellett már a lázadás hangjai is megszólalnak. A természet jelenségei közéleti, forradalmi jelentést hordoznak. A szabad versekben egyre nagyobb szerepet játszott a klasszikus időmérték, a klasszikus strófaszerkezetekre emlékeztető építkezés.

Második alkotói periódusa • Radnóti fejlődésének második szakasza az 1933–1938 közti időszak. Átmeneti jellegű mind szemléletében, mind formai megoldásaiban az *Újhold* (1935) című kötet, amely 1933 és 1934 között írott verseit tartalmazta. Költeményei már a világ fenyegető megváltozásáról adnak hírt, a halálsejtelelem érzése szövi át őket. Szorongását a szerelem érzésével próbálja oldani.

Járkálj csak, halálraítélt! című kötetével 1936-ban jelentkezett. Ebben a költészetének meghatározó motívuma már a halálközelség gondolata lett. A természet meghitt világát is felforgatta a kívülről érkező fenyegetés, mindenki kiszolgáltatottá és védtelenné lett. Itt már lezárult a szabad vers korszaka, visszatért a kötött formához. A kötet szinte valamennyi verse a rímes jambusi képlethez tér vissza.

1937-ben felkérték, hogy vegyen részt Vergilius (a római aranykor költőfejedelme, Kr. e. 70–19) eklogáinak magyarra fordításában. A IX. fordította le. Ebben az évben Baumgarten-díjat kapott. 1938-ban jelent meg a *Meredek út* című gyűjteménye, amelyben mindenütt jelen van a rossz, a rém iszonyata. A béke, a természet is nyugtalan feszültségekkel, ellenséges indulatokkal telítődik. Ebben a kötetben jelent meg első eklogája is.

A 30-as évek második felében rendszeresen írt esszéket, bírálatokat napilapokba, folyóiratokba. Az utóbbiak közül leginkább a *Gondolatba*, a *Szocializmusba*, a *Független Szemlébe* és főleg a *Nyugatba*.

Költői tevékenységén kívül mégis műfordítói munkássága a legjelentősebb. Műfordítói tevékenységének legfontosabb állomásai az Apollinaire-fordítások: *G. Apollinaire válogatott versei* (műfordítások Vas Istvánnal, 1940), az *Orpheus nyomában* (1943) című önálló műfordítás-kötete, melyben kétezer év költőiből szólaltatja meg a hozzá közelállókat, és La Fontaine meséinek átültetése: *J. de La Fontaine: Válogatott mesék*. Radnóti műfordítói érdemei többszörösek. Mindenkit a saját hangján szólaltat meg és mégis mindenkinek kölcsönöz önnön lelkéből, színeiből is, mert elve, hogy nem lehet fordítani, csak újra megírni egy idegen verset.

Harmadik alkotói korszaka • 1938–1944-re tehető. A korai versek idilljével, életörömmel szemben e korszak költeményeiben a haláltudat gyakran jut kifejezésre. Utolsó kötetének, a *Tajtékos égnek* anyagát még maga állította össze, de csak halála után, 1946-ban jelent meg, kiegészítve a *bori notesz* verseivel. A gyűjteményben a költő mitizálja az elveszett értékeket, az ott-hont, a szerelmet, és a védettség és meghittség képek álomszerű szépsége mintha ellentmondana a tragikus tartalomnak.

1. Milyen kapcsolatban vannak *Radnóti Miklós* életével az alábbi helynevek és személyek: Budapest, Szeged, Párizs, Bor, Abda, Grosz Dezső, Gyarmati Fanni? **2.** Melyik verseskötetét kobozta el az ügyesség *vallásghalászás és szeméremsértés* vádjával? ✨ **3.** Állítsd össze Radnóti Miklós életrajzvázlatát évszámok szerint! **4.** Melyik kötetben jelent meg első eklogája? **5.** Radnóti Miklós mely versei születtek a bori lágerben, illetve élete utolsó napjaiban?

Nézzétek meg a prezentációt itt: <https://slideplayer.hu/slide/12748428/>!

Nem tudhatom...

Melocco Miklós: Radnóti Miklós szobra, 2014
(A szobor Győr határában, az Abda felé vezető út mentén áll,
ahol a költőt tömegsírba lőtték.)

Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.
Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel
egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom,
tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton,
s tudom, hogy mit jelenthet egy nyári alkonyon
a házfalakról csorgó, vöröslő fájdalom.
Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály,
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát,
az gyárat lát a látcsőn és szántóföldeket,
míg én a dolgozót is, ki dolgáért remeg,
erdőt, füttyös gyümölcsöst, szöllőt és sírokat,
a sírok közt anyókat, ki halkan sírogat,
s mi főntről pusztítandó vasút, vagy gyárüzem,
az bakterház s a bakter előtte áll s üzen,
piros zászló kezében, körötte sok gyerek,
s a gyárak udvarában komondor hempereg;

és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma,
a csókok íze számban hol méz, hol áfonya,
s az iskolába menvén, a járda peremén,
hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én,
ím itt e kő, de föltről e kő se látható,
nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható.
Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép,
s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép,
de élnek dolgozók itt, költők is büntelen,
és csecsszopók, akikben megnő az értelem,
világít bennük, őrzik, sötét pincékbe bújva,
míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujjá,
s fojtott szavunkra majdan friss szóval ők felelnek.
Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.

Nézzétek meg a következő prezentációkat a verssel kapcsolatban itt:
<https://prezi.com/p/aus7o4crwfg4/radnoti-miklos-nem-tudhatom/>, <https://prezi.com/p/bn45z3anbxtd/radnoti-miklos-nem-tudhatom/>!

Hallgassátok meg a verset *Latinovits Zoltán* előadásában ide kattintva: https://www.google.com/search?q=radn%C3%B3ti+mikl%C3%B3s+nem+tudhatom&sca_!

Amit a műről tudnod kell

A háború, a fasiszmus már nemcsak fenyegető rém, hanem nagyon is véres valóság, amely származása miatt a költőt sem kíméli. A munkaszolgálatos behívások gyötrelmei, az egyre fokozódó üldözések és személyes támadások azonban nem tudják kioltani szívéből a hazaszeretet tiszta érzését, az emberibb jövőbe vetett hitét. Vallomása a *Nem tudhatom...*, meggyőző bizonyítéka *e lángoktól ölelt kis ország* iránt érzett hűségének, igaz szeretetének.

Keletkezése, címe • A verset 1944. január 17-én írta nem sokkal, miután behívót kapott a heidenai lágerbe. A *Nem tudhatom...* cím a jövőre vonatkozik. Nincs bizonyosság, nem tudhatjuk, mit rejt a jövő. *Éji felleg* sötétje terül a várakozásra.

Témája, műfaja • Hazája iránti hűségét, erkölcsi eszményeit énekelte meg. A vers műfaja elégikus hangvételű óda, csöndesre fogott himnusz a hazához, Magyarországhoz.

Szerkezete • A vers szerkezetileg három részre tagolható: egy **vallomásos**, egy **érvelő** részből és egy **fohászból** áll.

I. A vallomásos rész a vers első nagy tömbjét öleli fel. A költő megvallja: *nekem szülőházam itt e ... kis ország*. A haza itt is a bölcső és a sír földje ugyanúgy, mint Vörösmarty Mihály *Szózatá*-ban. Ez a rész ellentéteket vonultat fel. Fönt és lent, távol és közel, múlt és jelen, jelen és jövő, itthoni és idegen, háború és béke, bűnös és ártatlan ellentétei váltakoznak. Az itthoni és az idegen: a pilóta és maga a költő. A pilóta magasból szemléli a tájat, térképnek látja csupán, s csak a célpontot nézi – gyárat, laktanyát, vasutat, hadiüzemet. A költő ezzel szemben az élet színterét látja hazájában, szülőföldjét, a rajta élő embereket, a nép múltját, kulturális kincseit. A szülőföld minden részletéhez kedves emlék fűzi, minden ismerős számára: *a szöcske, az ökör, a torony, a szelíd tanya, az erdő, a bakterház, a park, az áfonyabokor*. Az ott élő emberek – *a dolgozó, a gyászoló anyóka, a bakter, a gyermek és még a hempergő komondor* is – mind-mind közel állnak hozzá. A felvillantott képekből összeáll az emberi élet egésze, legfontosabb mozzanataival és apró, féltett részleteivel: felidézi szülőhelyét, gyerekkora, ifjúsága és régi szerelmei színhelyét, nagy példaképe, Vörösmarty Mihály egykori lakhelyét. Térben és időben egyaránt feltárul a szülőföld minden kedvessége.

II. Az érvelő részben egyetért azzal, hogy az itt élők más nemzethez hasonlóan bűnösök, *s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép*, de Radnóti az ártatlanok nevében beszél, akik – mint ő maga is – a közösségért élnek és dolgoznak, s várják a megváltó békét, melyben az új nemzedék megérti szavát.

III. A fohász, az utolsó mondat, az ódai hagyományoknak megfelelően zárja a verset. Vallásos emlékeket ébresztve fordul a költő a felhőkhöz, hogy rejtsek el a féltett hazát a bombázók pilótáinak szeme elől: *Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg*. *Virrasztani* szavunk a szorongó várakozáshoz és a halott búcsúztatásához éppúgy kapcsolódik, mint a vigyázó ébrenlétre.

Verselése • A *Nem tudhatom...* című Radnóti vers formája rímes-időmértékes. A jambikus lejtést a sorok közepén megállítja egy-egy fél versláb. A sorhosszúság változó, többnyire 13-14 szótagos sorok jellemzik. Minden különálló szerkezeti egység egy többszörösen összetett mondat. Páros (a a b b) rímelésű.

A költői képek szerepe • Az otthonosságot, a haza ismerősségét az emlékek felidézésével, a vidéket benépesítő állatok,

tárgyak, emberek halmozásával teremti meg a szöveg. A közelítő és részletező nézőponthoz kapcsolhatók a költői képek is: a megszemélyesítések (pl.: *lábamhoz térdepel / egy-egy bokor*), a hasonlatok (pl.: *Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngé ága*) és a *házfalakról csorgó, vöröslő fájdalom* metaforája.

Üzenete • Radnóti Miklós hazaszeretetét nem nagy szavakkal fejezte ki, hanem az emberhez legközelebb álló tárgyak, képek felsorolásával, emlékek felidézésével érzékelteti, hogy mit jelent fájdalommal, büntudattal, féltéssel, de szeretni a hazát. A költemény lezárásában a lírai én az egész közösség nevében hívja fel a figyelmet az elkövetett bűnökre. A többes szám itt a nemzetel, a közösséggel való azonosulást jelenti. A zárósor fohászában a lírai én az egész haza nevében fejezi ki a jövőbe vetett hitet és reményt.

Érdekessége • A költemény középpontjában a szülőföld szeretete áll. Az elégikus hangvétellű óda a haza magasztalásán keresztül jut el a művet záró fohászig. Így témája, műfaja és szerkezete kapcsán Vörösmarty Mihály *Szózat*-ával és Kölcsey Ferenc *Himnusz*-ával rokon.

1. Határozd meg a vers műfaját! Mi jellemzi ezt a műfajt? **2.** Különböztess meg a vers szerkezeti egységeit! **3.** Keresd ki a versből az ellentéteket! **4.** Mi a különbség a pilóta és a költő látásmódja között? **5.** Keresd ki a versből a szóképeket! **6.** A házfalakra eső alkonyi fényt milyen metaforával fejezi ki a költő? **7.** Írj rövid fogalmazást arról, mit jelent neked a szülőhaza! **8.** A korábban tanult szempontok figyelembevételével (17. o.) készítsd el a *Himnusz*, a *Szózat* és a *Nem tudhatom...* összehasonlító elemzését! **9.** Beszéljétek meg, mely történelmi korszakokban születtek a magyar irodalom leghíresebb, hazaszeretetről szóló versei! **10.** A zsarnokság minden történelmi korszakban és minden formájában emberellenes. Végezz kutatómunkát az interneten! Kik voltak a XX. század leghírhedtebb zsarnok vezetői?

A NÉPI MOZGALOM ÍRÓI

A népi mozgalom a húszas és harmincas évek fordulóján lépett fel a magyar társadalom és szellemi élet radikális átalakításának igényével. Képviselői Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső eszméit gondolták tovább, de merítették a nemzeti függetlenségi hagyományokból, a XIX. század végi agrármozgalmak politikai örökségéből is. Azok az írók hozták létre, akik a parasztságra, valamint a népi származású vagy elkötelezettségű

értelmiségre akarták építeni az ország társadalmi, politikai és kulturális megújítását. Széles körű földreformot követeltek, demokratikus módon kívánták átalakítani a politikai intézmények rendszerét, és valóságos művelődési forradalmat akartak véghezvinni a dolgozó tömegek kulturális felemelése által. A nemzeti kultúra fejlődésének a népi kultúra hagyományai révén készültek biztos alapot adni. A nemzeti függetlenség védelmére mozgósították a közvéleményt, szembe fordultak a németbarát külpolitikai tájékozódással, egyszersmind a kelet-közép-európai népek – magyarok, lengyelek, csehek, szlovákok, délszlávok, bolgárok és románok – együttműködését sürgették.

A népi tábor szerveződését a húszas évek ifjúsági reformmozgalmai – Bartha Miklós Társaság, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Erdélyi Fiatalok, a szlovákiai Sarló mozgalom – készítették elő. Íróinak kezdetben Bajcsi-Zsilinszky Endre *Előőrs* és *Szabadság* című lapjai adtak fórumot. 1932-ben alapította Német László *A Tanút*, 1934 és 1938 között jelent meg – Fülöp Lajos, Gulyás Pál és Németh László, majd Sárközy György szerkesztésében – a *Válasz*, 1935-ben indult meg a *Kelet Népe*. Ugyancsak a népi mozgalmat képviselték a *Magyar Élet* és *Magyar Út* című folyóiratok. Zilahy Lajos 1935-ben szervezte meg az Új Szellemi Frontot azzal a céllal, hogy a népi írók kikényszerítsék a kormányzat reformígéreteinek beváltását. Ennek kudarcát után 1937-ben szerveződött meg a Márciusi Front, 1939-ben a Nemzeti Parasztpárt. 1943-ban Püski Sándor kezdeményezésére jött össze a balatonszárszói találkozó, amely a magyarság legfontosabb szociális, politikai és kulturális kérdéseire keresett választ.

A népi mozgalom legkiválóbb költője **Illyés Gyula** volt. **Erdélyi József** költészete a Petőfi-féle népiességet újította fel, **Sinka István** balladái a népi kultúra mágikus és mitikus rétegeit szabadították fel. **Gulyás Pál** a finnugor mitológiában kereste a nemzeti költészet megújulásának forrását. Mellettük **Jankovich Ferenc**, **Sértő Kálmán**, illetve az erdélyi **Kiss Jenő** és **Horváth István** tartoztak a népi költők közé. A népi elbeszélő irodalomnak **Németh László**, **Tamási Áron** és **Veres Péter** a klasszikus egyéniségei. A népi irodalmat képviselte **Kodolányi János**, **Darvas József**, **Féja Géza**, **Tatay Sándor** és még sokan mások.

Nézzétek meg az oktatóvideót itt: [https://slideplayer.hu/slide/11158209/!](https://slideplayer.hu/slide/11158209/)

ILLYÉS GYULA

(1902–1983)

Reisz Ilona:
Illyés Gyula, 2003

„*Illyés Gyula* az, akit valaha a gráciák kedvencének neveztek. Első köteténél feltűnik már, hogy talán Petőfi óta nem volt költőnk, aki olyan otthonos a versben, mint ő. Neki nem kell gálába vágnia magát, amikor mint költő felszólal; költő pongyolában és házieszközei közt is. Ihlete velejár, könnyen lendül, rövid szüneteket tart. Költészetének a világa összefolyik napjai világával; nincs meg köztük az a légüres zóna, melyen más költők a versíró elszánásával lökik át magukat. Költészete nem vasárnapi kivonulás, emelkedett hétköznapi, intim rezdülésekben és szép lobbanásokban gazdag. Nála nem a keret az ünnepélyes, hanem az élet ünnepi.

Hajlékony és színjátékos természet, akinek nem kell egy költőt kiizzadnia magából, hanem – legalább látszólag – egész életét nemesítheti fel a költészet színvonalára.” – írta róla 1932-ben Németh László.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1902. november 2-án született a Tolna megyei Rácegrespusztán, ahol apja, Illyés János uradalmi gépész volt. Édesanyja Kállay Ida. Gyermekezeit a pusztán töltötte. Középiskolai tanulmányait a dombovári gimnáziumban kezdte (1913–1914), majd Bonyhádon (1914–1916) folytatta. Szülei válása után 1916-ban édesanyjával Budapestre költöztek. Előbb a Munkácsy Mihály utcai gimnáziumba (1916–1917) járt, majd az Izabella utcai felsőkereskedelmi iskolában érettségizett 1921-ben. Ezután beiratkozott a budapesti egyetem magyar-francia szakára. Külső és belső kényszer, politikai ok és tanulási ösztön egyaránt szerepet játszott abban, hogy 1921-ben elhagyta az országot.

Emigrációban • Az illegális mozgalmakban való részvételeért menekülnie kellett Magyarországról. Gyakorlatilag a letartóztatást próbálta így elkerülni. Több hónapos hányódás után, Bécsen, Berlinen és a Rajna-vidéken át 1922. április 24-én érkezett Párizsba. Alkalmi állások után egy könyvkötő műhelyben

dolgozott. Egy ideig a Sorbonne hallgatója volt. A város proletár negyedében lakott, emigráns diákok, forradalmárok, munkások között tevékenykedett. Tehetségének köszönhetően csakhamar befogadta a francia avantgárd mozgalom: legfogékonyabb éveit az akkor induló szürrealista írók társaságában töltötte. Öt évet töltött itt. Saját bevallása szerint „*Párizs tett emberré! Tizenkilenc éves koromban tettem földjére a lábam, s huszonhárom éves voltam, amikor először elhagytam ... Akkor volt érdemes élni; azokért a dolgokért volt érdemes élni, amikért akkor éltem. Nekem az volt az eszmélés, aztán az eszmék kora. Hogy mi a szabadság: azt én ott ismertem meg. Hogy hogyan kell a szabadságért küzdeni, arra is ott kaptam leckét ... és onnan láttam végig Európán ... Onnan láttam meg végre való helyén s valóságos helyzetében Magyarországot. Szédítő és lelket próbáló pillanat volt. Párizs tett magyarrá.*” (Párizs felé; 1946.)

Itthon • 1926 nyarán amnesztia következtében tért haza. Újságíró lett. Déry Tibor és Kassák Lajos társaságában részt vett a *Dokumentum* című folyóirat szerkesztésében. 1928-tól a *Nyugat* állandó munkatársa lett, Babits baráti köréhez tartozott. Ekkor kötött egy életre szóló barátságot Szabó Lőrincsel. Jóban volt József Attilával is, aztán eltávolodtak egymástól.

Az 1930-as évek elejétől a népi írók mozgalmának szervezője és elindítója lett. A társadalom általános demokratizálódásáért, a szociális gondok enyhítéséért, a nincstelen paraszti tömegek felemelkedéséért, az egész nemzet egységesebbé tételéért küzdöttek. 1934-ben Nagy Lajossal együtt részt vett a szovjet írókongresszuson. Ketten képviselték a magyar írókat. (Többek között József Attila emiatt is haragudott rá.)

Házassága • Kétszer nősült. 1931-ben vette feleségül a gyógytorna-tanárnő Juvancz Irmát. A házasság válással ért véget 1938-ban. Második felesége, a már a József Attila életrajzból is ismert (*Flóra-versek*) pszichológus és gyógypedagógus, Kozmutza Flóra lett 1939-ben, akitől Mária nevű lánya született 1940-ben.

Magyar Csillag • Babits Mihály halála után, 1941–1944-ben a *Nyugat* örökébe lépő *Magyar Csillag* szerkesztője lett. A német megszállás alatt bujkálni kényszerült. 1945 után a Nemzeti Parasztpárt képviselőjeként vett részt a közéletben. 1946-ban újraindította a *Választ*. 1945–1949 között a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. 1947-ben hosszú nyugat-európai körutat tett. 1950-től visszavonult a politikai közszerepléstől. Helyzete

felemás volt, tele állandó konfliktusokkal, bár őt tekintették ekkor a szellemi élet egyik vezéralakjának. Hosszú időn át nem jelent meg verseskötete.

„Nemzeti, aki jogot véd, nacionalista, aki jogot sért” •

Élete utolsó évtizedeiben igyekezett tudatosítani, hogy a magyarság egyharmada az országhatárokon kívül él, és ezért gátat kell vetni a szellemi szétszóródásnak a közös nyelv, a közös kultúra, a közös történelmi múlt eleven erejével. Amikor a kisebbségi sorban élő magyarság jogaiért emelt szót, azt sohasem más népek ellen irányuló indulattal tette.

Halála • 1983. április 15-én halt meg 81 éves korában Budapesten.

Illyés Gyula munkásságáért számos elismerésben részesült. Baumgarten-díjat: 1931, 1933, 1934, 1936-ban. Többszörös Kosuth-díjas: 1948, 1953, 1970. 1950-ben József Attila-díjat kapott. A Francia Költők Társasága kétszer jutalmazta díjjal: 1966-ban, 1978-ban. Herder-díjat 1970-ben kapott. A Magyar Népköztársaság babérkoszorúval ékesített Zászlórendjével 1977-ben, rubinokkal ékesített Zászlórendjével 1982-ben jutalmazták.

MUNKÁSSÁGA

Illyés Gyula pályaképét nagyon nehéz röviden megrajzolni, mert hosszú élete során rendkívül gazdag életművet teremtett. Mindhárom műnemben (líra, epika, dráma) maradandó alkotások bizonyítják alkotóerejét. Műfaji skálája a mesétől az elmélyült esszéig terjed.

Párizsból nem kiforrott költőként tért haza, hanem jelentékeny élmény és ismeretanyaggal. Az volt a véleménye, hogy *„...itt ne úgy legyünk modernek, mintha Párizsban élnénk. Nem, nekünk úgy kell itt moderneknek lennünk, mintha a magyarság mélyrétegeiben, a pusztákban, a falvakban élnénk”*. Fokozatosan kialakított egy egyszerűbb, világosabb, a nép képzelet- és gondolatvilágához közelebb álló verseszményt, költészetében egyre inkább teret nyert a tárgyiasan ábrázoló, hagyományos költői kifejezés-mód. Költői ereje a felidézett otthonosságban, a tárgyak, dolgok, jelenségek valóságos életre keltésében rejlik.

Lírája • Jórészt az uradalmi cselédség életének bemutatása volt a fő tárgya költészetének a húszas évek végétől egy évti-

zeden át. Úgy beszélt a zsellékről, béresekről, pásztorokról és parasztokról, hogy belülről láttatja, de kívülről nézi őket. Költészetében nagy szerephez jut a tájvers, az életkép és az elbeszélő költemény. Első verseskötete 1928-ban jelent meg *Nehéz föld* címmel. Friss, tiszta erő tört fel ezekben a versekben. Ezt követte 1931-ben a *Sarjúrendek* című kötet, amelyben beért és meghatározó életérzésévé vált a felismert költői feladat és a hovatartozás tudata. Búcsú ez az elszállt ifjúságtól és készülődés a férfikor tennivalóira.

A harmincas évek elején születtek elbeszélő költeményei, a *Három öreg* 1932-ben, a *Hősökről beszélek* 1933-ban és az *Ifjúság* 1934-ben. Tárgyias leírás és lírai személyesség jellemzi ezeket a darabokat.

A harmincas évek közepén hangjának közvetlenségét keserű irónia és merengő belenyugvás, itt-ott reménytelenség váltja fel. Magányos szembefordulása ez a korral. Ellenállás, melyet egy zárt és befelé forduló magatartás kemény formái védenek. Érthető ezért, hogy a *Szálló egek alatt* (1935) című kötetében kifejezésre jutó életérzés tragikusabb színeződésű, a gyermekkori emlék költészete utolszor jelent meg.

A *Rend a romokon* (1937) című kötetében nagyobb részben az 1935 és 1937 között írott verseit gyűjtötte egybe. Ezek az évek mintázzák meg a töprengő, érvelő, vitázó gondolati tartalmú verstípust. A versek a mondanivalót hangsúlyozzák, szerkezet és nyelv a tartalmi igazság érvényesítését szolgálja. A költő világképén mélyreható változások történtek. A kötet versei három ciklusra különülnek el. Kétség és remény váltakozásával próbálja meghatározni, mi lehet a korhoz méltó költői magatartás, a továbbküzdés vállalása, küzdés az ifjúkor szép álmaiért vagy a belenyugvó félreállítás. Illyés lírája ebben a kötetben magasodott nemzeti költészetté.

1937 után költészetében is a csalódás, a kiábrándultság, a nemzeti felelősség egyre komorabb és végletesebb hangjai váltak uralkodóvá. Nem látott más kiutat, mint fegyelmezetten, munkával, okossággal túlélni a háborút, a fasizmust. Közvetlen programként inkább csak a megmaradást, a régi értékek megőrzését hirdette. A *Külön világban* (1939) és a *Szembenézve* (1943) című kötetek ennek fényében születtek, a szűkülő életről és a hűtlen jövőről vallott bennük. A versmondatok zaklatottabbak, rövidebbek, szórendjük szeszélyesebb, gyakoribb az áthajlás. Lazul a

szerkezet. 1945 után verseskötettel nem jelentkezett, de egymás után jelentek meg az országépítést megénekelő versek: *Megy az eke, Cserepezők, Honfoglalók közt*.

Az ötvenes évektől lírája a történelmi sors, az élet és a halál nagy kérdéseivel viaskodik. Verseinek gyűjteménye, a *Válogatott versek* (1952) és *Kézfogások* (1956) csaknem tíz évig váratott magára. Ezek a kötetek azt igazolják, hogy költészete az ötvenes években mennyit gazdagodott. Lírájának magvát tömörebb, zártabb, nagy gondolati izzású versek alkotják. Az utóbbi kötetben jelent meg az elmúlás, mint mélyről felizzó költői téma.

Jelentős verseskötetei még: *Új versek* (1961), *Dőlt vitorla* (1965), *Fekete-fehér* (1968).

Esszé, szociográfiák • Költészete és prózai munkássága nem járt külön úton. Ugyanaz foglalkoztatta prózaíróként is, mint költőként.

Első nagyobb szabású prózai műve a majd tízezer kilométeres Szovjetunió-beli utazásának élményeiről szóló *Oroszország*

Fogalomtár

irodalmi szociográfia – egy-egy tájegység, közösség, társadalmi csoport életét tudományos alapossággal, de a szépirodalom eszközeivel bemutató mű

(1934) című könyve. 1935-ben a *Válasz* kezdte közölni, egy évvel később a *Nyugat* kiadója jelentette meg a **szociográfiakus** irodalom remekművét, a *Puszták népét* (1936). A művet társadalomrajzzá táguló önéle-

rajznak is mondhatjuk. Benne összeforrt a gyermekkori emlék, a családtörténet a szakszerűen hiteles, szociográfiai érvényességű leírással, a dunántúli nagybirtokon élő cselédség életének föltárásával. Bemutatja a puszták múltját, életrendjét, szokásait, a cselédek anyagi körülményeit. Egyszer leíró, elemző módon, más-szor szépprózai stílusban. Illyés Gyula ismeretlen világot tárt fel, megdöbbentő helyzetről tudósított. Hitele onnan ered, hogy nem kívülállóként szemlél, hanem onnan származó személyes élményeit adhatta elő. Mindvégig ahhoz a szándékhoz igazodott, amit a könyv elején megjelölt: „*Egy népréteg lelkületét szeretném ábrázolni, ez minden törekvésem. Ha itt-ott mégis saját élményeimmel hozakodom elő, ezek az élmények csak magyarázó ábrák.*” Főlényes írói tudatosságról vall a mű, ábrázolás és szerkesztés magabiztos kezelését tanúsítja.

Ugyanebben az évben jelent meg másik prózai fő műve, a *Petőfi*, életrajzi esszé költőeszményéről. Illyés műve életrajz és köl-

tői mű, emberi egyéniség és költészet egységét teremtette meg társadalmi, lélektani és irodalmi összefüggéseket felderítő elemzéseiben. Vezető gondolata Petőfi forradalmiságának megértése volt, s ebben Ady *Petőfi nem alkuszik* című tanulmányának örökségét vette át és folytatta.

1933-tól írta rendszeresen a kor legtöbbet vitatott kérdéseivel szembenező írásait. Naplójegyzeteiben, a *Magyarokban* (1938) a tisztázás és az eszmei felvilágosítás szándéka vezette. Vizsgálta a történelmi és irodalmi múltat, a magyarság és a haza, a faj és a népiesség fogalmát. Esszéi egyetlen kérdés köré csoportosulnak: mit jelent magyarnak lenni, mi a magyarság? A *Lélek és kenyérben* (1940) még a *Puszták népében* vállalt feladatot folytatta, egyesítve a szociográfiai és a modern lélektan teszt-módszerét. A *Ki a magyar?* (1939) című tanulmány eszmeisége a *Magyarok* eszmeiségéhez kapcsolódott. A *Mint a darvak* (1942) viszont a megbékítés ars poeticáját, a „néma tisztesség” erkölcsi magatartását, a lelkek szótlan morális forradalmát eszményítette. Ez a gondolat, széles körű társadalmi elemzésbe ágyazva már megjelent a parasztságnak szánt *Csizma az asztalon* (1941) című röpiratában is. Pályája törését jelzi, hogy ezekben az években fordítja Jean Giono új-primitív mitológiát teremtő regényeit: *Zeng a világ*, 1939; *Valaki a hegyekből*, 1940; *Örömmel élni*, 1941; *Sarjú*, 1943. Ezek a regények a városból és a civilizált életformákból való kiszakadást, s a természetes, ősi állapotok utáni nosztalgiát sugallják.

A magyar nemzet sorskérdésével foglalkozott a *Hajszálgyökök* (1971) című esszékötetében. A határon túli magyarság helyzetéről szól a *Szellem és erőszak* (1978) című kötete, ami évtizedeken át tiltott mű volt. Illyés Gyula alkotta szókép az „ötágú síp”, amely a különböző országokban virágzó magyar irodalom jelképe. A síp „ágai”: magyarországi, erdélyi (romániai), szlovákiai, vajdasági és nyugati magyar irodalom. Ma már hétágú sípról beszélünk, mert a burgenlandi (ausztriai) és a kárpátaljai magyar írók és költők alkotásait is számontartják az óhazában.

Regényei • A történelmi számvetés igényéről vallott a *Koravasz* (1941) című regényében. Arra vállalkozott, hogy nemzedéke ifjúkorának, de a nemzet történetének is eltemetett rétegét, az 1918–1919-es forradalom idejét életre keltse. Folytatása a *Hunok Párizsban* (1946), amelyben jellemző képét nyújtja a kivándorolt, emigrációba szorult magyar munkásság szervezeti

életének. A húszas évek Párizsának, forradalmi fiatalságának, politikai és szellemi útkeresésének eleven, gazdag képe bontakozik ki. Önéletrajzi keretbe foglalt történelmi dokumentumregény a *Beatrice apródjai* (1979).

Drámái • Első drámája, a *Tű foka* 1944-ből való. Drámaíróvá válásának egyik fő indítéka, hogy a nemzeti történelem hőseinek színpadra állításával a közösségi-nemzeti érzés ébren tartója és a nemzeti tudat nagyhatású formálója lehetett. Itt elsősorban az *Ozorai példát* (1952), *Fáklyalángot* (1953) és *Dózsát* (1956) kell említenünk. Egyén és társadalom konfliktusát dolgozza fel a *Kegyenc*, a *Különc* és a *Malom a séden*. Mindhárom 1963-ban jelent meg. Megújította a népi komédiát: *Tűvétevők* (1953), *Bolhabál* (1966), *Bál a pusztán* (1972).

1. Állítsd kronológiai sorrendbe Illyés Gyula életútjának főbb mozzanatait! **2.** Mikor jelent meg, és mi a címe első verseskötetének? **3.** Mikor írta, és mit mutat be hitelesen a *Puszták népe* című szociográfiában? **4.** Milyen kérdésre keresi a választ Illyés Gyula *Magyarok* című naplójegyzetében? **5.** Milyen regényeit ismered? **6.** Sorold fel Illyés Gyula fontosabb drámáit! Miért írt történelmi témájú drámákat? **7.** Illyés Gyula hat évtizedes pályáját bontsd alkotói korszakokra! ✨ **8.** Hogyan vélekedett Illyés Gyula az egységes magyar nemzetről és a nemzeti irodalomról? **9.** Mit jelent az *ötágú síp* szókép? Miért beszélünk ma már *hétágú sípról*?

Nézzétek meg a költő életét bemutató prezentációt itt:
<https://prezi.com/ucm8pz6ji336/illyes-gyula/>

Háttérinformáció

1956 októberének végén, nem sokkal a forradalom leverése előtt egy rendezvényen az *Irodalmi Újság* szerkesztője kért verset Illyés Gyulától a hetilap reprezentatívnak szánt számába. A költő emlékezetből írta le egy 1950-ben keletkezett versét, mely november 2-án látott napvilágot többek közt Németh László, Déry Tibor, Tamási Áron, Füst Milán és Szabó Lőrinc írásaival együtt. A szám 1956 talán legfontosabb irodalmi publikációja, megjelenése a sajtószabadság jelképes eseménye volt, az *Egy mondat a zsarnokságról* (egy méltatója szerint: a „forradalom Nemzeti dala”) pedig szimbólummá, a XX. századi magyar irodalom egyik ikonikus alkotásává vált.

Az *Irodalmi Újság*nak hosszú ideig ez volt az utolsó, Magyarországon megjelent száma (a lapot később Bécsben, Londonban, majd Párizsban adták ki emigráns írók), és – nyomtatott formában – Illyés verse is csaknem

három évtizeddel később jutott el újra a hazai olvasóközönséghez. Kéz- és gépiratban ugyanakkor széles körben ismert maradt, sőt a külföldi megjelenések és fordítások révén a leghíresebb magyar versek közé emelkedett.

Kalandos kiadástörténete magyarázza az *Egy mondat a zsarnokságról* szövegváltozatainak rendhagyó viszonyát is. 1956-ban ugyanis egy 183 soros vers jelent meg; ez maradt meg a magyar köztudatban, s a későbbi kiadások alapszövegeként is többnyire ez szolgált. Külföldön azonban a költő jóváhagyásával egy másik, 200 soros, de az előbbitől több más szempontból is eltérő verzió is napvilágot látott (nem tudjuk biztosan, hogy a vers 1950-ben keletkezett eredetije vagy egy későbbi, javított szöveg). A költeménynek tehát mindkét variánsa hitelesnek tekinthető, és nincs egyetlen végleges változata.

Egy mondat a zsarnokságról

(Részlet)

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van,
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a titkon
félignyílt ajtón
ijedten
besuttogott hirekben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

a száj elé hulltan
pisszt jelző ujjban,
ott zsarnokság van
nemcsak a rács-szilárdan

nemcsak a füst-sötéten
lobogó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok falmorse-jében,

fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szótlán
vergődő jajsikolyban,
a csöndet

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!
ott zsarnokság van,
nemcsak a katonásan

növelő néma könnyek
zuhatagában,
kimeredt szembogárban,

pattogatott „vigyázz!”-ban,
„tűz!”-ben, a dobolásban,
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

ott zsarnokság van
nemcsak a talpraálltan
harsogott éljenekben,
hurrákban, énekekben,

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,
épp oly hazug-harsányan
zengő szoborkövekben
színekben, képteremben,

külön minden keretben,
már az ecsetben;
nemcsak az éjben halkán
sikló gépkocsizajban

s abban,
megállt a kapualjban; (...)

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled búzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszengünk kamarában,
akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

Nézzétek meg a verset bemutató prezentációkat itt: <https://prezi.com/znfgb8nux9op/illyes-gyula/>, <https://prezi.com/klzxdve534wy/illyes-gyula/>, <https://prezi.com/aozcfpqjpfw/illyes-gyula/>!

Hallgassátok meg a verset Sinkovits Imre előadásában itt: https://www.google.com/search?q=illy%C3%A9s+gyula+egy+mondat+a+zsarnok-s%C3%A1gr%C3%B3l&sca_esv=; <https://www.youtube.com/watch?v=gOPQsaW9lsc>!

Amit a műről tudnod kell

A vers keletkezéstörténete lehetővé tette, hogy első befogadói – belföldön és külföldön egyaránt – a szovjet típusú kommunizmus mindennapjainak láttelekeként olvassák. Érdeemes azonban megfigyelní, hogy az *Egy mondat a zsarnokságról* szövege teljesen nélkülözi azokat a fogódzókat (pl. nevek, időpontok, helyszínek), amelyek egy konkrét zsarnoki rendszer minden kétséget kizáró körülhatárolását biztosítanák. Vitathatatlan történelmi szerepe miatt természetes, hogy Illyés műve a köztudatban máig szétválaszthatatlanul összekapcsolódik a Rákosi-korszakkal és a forradalommal, belátható ugyanakkor, hogy a szöveg egy kevés-

bé megszorító olvasatra is lehetőséget ad, hiszen a XX. századi ember sajátos léttapasztalatát, a totalitárius diktatúrák élményvilágát szövegeztette meg.

Keletkezése • Az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeménye történelmi háttere az 50-es évek. A zsarnokság évei, vagyis a Rákosi-korszak. 1945 után, az oroszok bevonulásával és segítségével fokozatosan kiépült a kommunista diktatúra Magyarországon. A rendszer velejárója a terror, a politikai tisztogatások, a propaganda és a cenzúra volt. Illyés Gyula ebben a politikai környezetben, 1950-ben írta meg a versét, ami az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik jelképévé vált.

Témája • Minden kor zsarnoksága. Alapgondolata, hogy a zsarnokság minden korban és minden változatában emberellenes. Formája litániára emlékeztet. Rendkívül monoton a versépítkezés.

Címe • Témamegjelölő, egy elvont fogalmat határoz meg a költő.

Időszemlélete • A vers jelen időben íródott (*van*), hiányzik a jövő idő, nem foglalkozik a jövő idővel, hiszen aki élt zsarnoksággal, soha nem törölheti ki a múltjából, a *belsejéből*.

Szerkezete • Egyetlen többszörösen összetett mondat, 200 soron, 50 négysoros strófán keresztül tart, melynek az alapmondata: *Hol zsarnokság van ott zsarnokság van*. Három részre tagolódik

A vers **első része**: az 1-14. szakasz az általános zsarnokságképet és annak XX. századi sajátosságait sorolja. A vers első szakaszaiban folyamatosan érzékelteti a szöveg: a zsarnokság nem merül ki a tudottban, sokkal aljasabb formája ez a társadalmi létezésnek.

A vers elején tizenkétszer felhangzó, ellentétes hozzátoldást feltételező *nemcsak* a végletekig növeli a feszültséget, amely azonban nem oldódik fel. Sőt, a grandiózus felsorolás egyben fokozó szerepű: a zsarnokság egyre újabb oldalait mutatja be, még a legelemibb, legbensőségesebb emberi kapcsolatokat is számba veszi: *az ott van / a búcsúcsókban, ... ott van a nászi ágyban, / előtte már a vágyban, ... majd a lélek világába is betör, ... ha magadban beszélgetsz, / ő, a zsarnokság kérdez, / képzeletedben / se vagy független*. A vers további részében azt sorolja gazdag részletezéssel, hogy mi mindenben van zsarnokság azon túl is, ami a köztudatban hozzátartozik a zsarnokság fogalomköréhez.

A vers **középső része**, a 15. szakaszban megindul a változás, a zsarnokságnak a művészetben való megnyilvánulási formáit mutatja be. A művészetre utal a *zene*, majd a *kőszobor*, a *festmény*, amelyek egyaránt a vezérek dicsőségét hivatottak reprezentálni.

A vers **harmadik része**: a zsarnokság megjelenése a magánéletben. A 17. szakaszban általánosít, a következő körkép a mindennapok életébe, a legszemélyesebb magánéletbe, a gondolatokba is kiiktathatatlanul beszivárgó zsarnokságot mutatja fel.

A 19. szakasztól kezdve fokozatosan szaporodik a kettős jelentéskörű tegező forma. Kettős, mert ez a *te* egyrészt a vers minden olvasója, másrészt maga a lírai én, még tágabb értelemben pedig a zsarnoki rendszer minden állampolgára. A verset a költői túlzás jellemzi, ami az ellenállás lehetetlenségét fejezi ki.

A befejezésben, mely előtt megismétli Illyés Gyula a vezérlő alapmondatot, ám ennek a második sorát már nem ismétli, hanem mély társadalomértéssel így fogalmazza át: *hol zsarnokság van, / mindenki szem a láncban / belőled búzlik, árad, / magad is zsarnokság vagy*.

Az utolsó három versszak a zsarnoksággal való küzdelem hiábavalóságára utal: *mert ahol zsarnokság van, / minden hiában*. A folyamatosan bővített versmondat egyszerre jelenti a végtelenséget és a zártságot. Ez párhuzamba állítható a zsarnoksággal, amely mindenre ki akarja terjeszteni a hatalmát, és így megszünteti a szabadságot. Ha a totális zsarnokság a szabadság totális hiánya, a feloldás a halálban sem lehetséges. Majd a történelem szempontjából a legsúlyosabbat mondja ki a végén Illyés Gyula: azt, amit negyven esztendőn keresztül iskolában, közéletben, történetírásban, emlékezésben tapasztalt a magyar nép: *mert ott áll / eleve sírodnál, / ő mondja meg, ki voltál, / porod is neki szolgál*.

Fogalomtár

litánia – keresztény egyházi irodalmi műfaj, melynek lényege a verssor egyik felének változtatása, másik felének változatlan ismétlése. A litánia szerkezetéből következő sajátosság a monotonia

Verselése • Illyés Gyula versében a sornak négy rövid sorból álló versszak felel meg, s az ismétléshez sem merev szabálysággal ragaszkodik. Ezt a formai szerkezeti mintát **litániának** nevezzük.

A versben jelentős szerepe van az ismétléseknek. A sokszorosan összetett versmondat alapmondata a vers indítása: *Hol zsarnokság van, / ott zsarnokság van*. A kezdősorok teljes vagy csonka, változatlan vagy variált formában (*ott zsarnokság van; az ott van; az van* stb.) a későbbiekben is vissza-visszatérnek, s így egyrészt egyre nagyobb hangsúlyt kapnak, másrészt a szöveg struktúráját tagoló, refrénszerű elemekké, retorikai ívének pilléreivé válnak – sőt voltaképpen a teljes költemény e sorok kibontásaként olvasható.

Jelentősége, üzenete • Arról az önkényuralomról, arról az idegen hatalmat kiszolgáló parancsuralomról, a korszak politikai, szellemi, társadalmi lényegéről sokan szóltak. De oly korán, s oly tökéletes ismerettel, oly súllyal, oly sokrétűen, oly világosan, mint Illyés Gyula e verse, senki, alig valaki. Versében semmi keresettség a megírás módjában. Hogy mindez valóban egyetlen mondat, az a mondat grammatikai meghatározása szerint is igaz. Ez állító mondat, amely rögtön kimondja lényegét: *Hol zsarnokság van, / ott zsarnokság van*. A többi ennek az egyszerű állító mondatnak ragyogó és megdöbbentő kifejtése, igazolása, egy lélektanilag szakíthatatlan versbeszéd- és gondolatfolyamatban.

Érdekessége • A költemény rokonverse *Paul Éluard* Szabadság című verse, ami a mindenhol jelenlévő *szabadság* fogalmát állítja középpontba, Illyés Gyula ennek az ellentétét, a *zsarnokságot* mutatja meg mindenben.

1. Mit tudsz az 1950-es évek magyarországi történelméről? **2.** Mikor keletkezett a vers? Mikor jelent meg? **3.** Mi a témája? **4.** Foglald össze egy mondatban a vers legfontosabb gondolatát! **5.** Miben különbözik a te mondatod Illyés Gyula *egy mondatától*? ✨ **6.** Tagold a költeményt a zsarnokság szinterei (állami, közéleti, magánéleti) szerint! **7.** Értelmezd: *mindenki szem a láncban* sort! Keress az állítást alátámasztó részleteket a versben! **8.** Végezz kutatómunkát a könyvtárban vagy a neten a vers által bemutatott korszakról! **9.** Csoportosítsd *Illyés Gyula* Egy mondat a zsarnokságról című versében a zsarnokság megjelenő színtereit aszerint, hogy a nyilvánossághoz vagy a magánülethez tartoznak-e: képzeletben, művészetben, bíróságban, szögesdrótnál jobban butító szólamokban, búcsúcsókban, gondolatban, nászágyban, szobában, operában, vallató szobában, anya mosolyában, börtönökben, légyottban, szerelmi vallomásban, ijedten besuttogott hírekben, álmaidban, nászi ágyban!

NYILVÁNOSSÁG

MAGÁNÉLET

Összegzés

Illyés Gyula a XX. századi magyar irodalom egyik legellentmondásosabban megítélt alakja. Költő, dráma-, regény- és esszéíró, műfordító. József Attila generációjához tartozik. Életművében a népi, nemzeti és egyetemes értékek ötvöződnek. Egyfajta morális igényesség jellemzi művészetét. Szerepe a '45 utáni magyar kultúra arculatának kialakításában meghatározó. Életében egyes körök gyakran bélyegezték meg nemzeti, sőt nacionalista irodalmárként, amiért az 1930-as években a magyarság, a vidéki parasztság sorskérdéseinek forradalmi hevületű szószólójává, a népi írók mozgalmának aktív részesévé vált. A fajvédő eszméktől távol tartva magát állt ki a fogyatkozó és nyomorban élő magyarok tömegeiért, a társadalmi igazságtalanságok felszámolásáért. Erőteljes kritikával illette az ország társadalmi berendezkedését és németbarát politikáját, s ezekkel szemben a dunai kis népek összefogását hirdette.

IRODALMI ÉLET A VILÁGÉGÉS UTÁN

A második világháború után gyors ütemben ment végbe a magyar társadalom átalakulása. Irodalmunk fájdalmas veszteségekkel érte meg az új korszakot, olyan írók váltak a fasizmus áldozatává, mint Radnóti Miklós, Gelléri Andor Endre, Sárközy György, Szerb Antal, Halász Gábor, Pap Károly és Bálint György. A negyvenes évek második felének irodalmi életében a korábbi korszak írói: a *Nyugat* örökösei, a népi írómozgalom képviselői és a szocialista írók játszottak vezető szerepet. Hazatértek az emigráns írók, megjelentek a korábban betiltott művek. Az irodalmi élet sokszínű gazdagságát mutatták a folyóiratok: a nyugatos eszményeket követő *Magyarok*, a népieket képviselő *Válasz*, az avantgárd szellemében szerkesztett *Kortárs*, a szocialista *Fórum* és a fiatal írókat táborba gyűjtő *Újhold*, illetve *Valóság*.

Az irodalmi életben a kommunista írók vették át az irányítást. A társadalmi átalakulást súlyos politikai bűnök és törvénytelenések kísérték, mindez 1956 őszére nemzeti tragédiához vezetett. A politika az irodalmi életet, sőt a létrejött műveket is befolyásolta: számos kiváló író hallgatásra kényszerült, az irodalmi művek nagy részét a sémákhoz történő alkalmazkodás jellemezte. A hatvanas évek során a művészeti élet az irányzatok és az alkotó személyiségek szabadabb fejlődésének keretei között szerveződött újjá, tehetséges fiatal nemzedékek léptek fel, széles

körű kulturális viták kívánták megoldani a felvetődő kérdéseket. Az új folyóiratok – a *Kortárs*, az *Új Írás*, az *Élet és Irodalom* című hetilap, a világirodalmat közlő *Nagyvilág*, a katolikus értelmiséget képviselő *Vigilia* – mozgalmas szellemi életet hoztak létre, a vidéki városokban is egész sor értékes folyóirat alakult. Az irodalmi közéletben nagy szerepet játszott a Magyar Írók Szövetsége is.

A *Nyugat* örököseiként a harmadik nemzedék tagjai, illetve az *Újhold* írói léptek fel. A harmadik nemzedék egyik legnagyobb költője **Weöres Sándor** (e.: vörös).

WEÖRES SÁNDOR

(1913–1989)

Weöres Sándor
(ismeretlen szerző fotója)
az összetettség.” (Mohácsy Károly)

Weöres Sándor a XX. század legsokoldalúbb költői közé tartozik. Szinte minden lehetséges költői hangot, versformát magas színvonalon szólaltatott meg. Gazdag képzeletvilág, töprengő bölcséleti hajlam jellemezte. Főként az emberi létezés általános kérdései érdekelték. Műveinek jelentős hányadával arra tanít bennünket, hogy egyszeri életünkön, szűkre szabott időnkön túl otthonra találjunk a végtelen teremtségben. *„Ezerarcú költő, aki otthonosan mozog a legkülönbözőbb formákban, korokban, szerepekben, szemléletmódokban, mindegyik az övé, de egyik sem igazán ő, mert ő éppen ez*

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1913. június 22-én született Szombathelyen, földbirtokos családban. Édesapja Weöres Sándor, hivatásos katonatiszt volt. Édesanyja, Blaskovich Mária rác és szász eredetű polgárcsalád sarja oltotta fiába az irodalom szeretetét. Később így emlékezett édesanyjára a költő: *„Anyám négy nyelven olvasott és beszélt. Örült, hogy bennem is van kulturális érdeklődés. Anyámtól már hat-hét éves koromban olyan olvasmányokat kaptam, mint Shakespeare, Goethe, Madách, Csokonai.”*

Az elemi iskolát Pápán és Csöngén végezte. Édesapja komoly tudású gazdaembert akart faragni belőle, ezért a szombathelyi reáliskolába íratta. Az első négy osztályt magántanulóként végezte

1927-ig. Ekkor szülei Szombathelyre költöztek. A hatodik osztályban megbukott. Egyáltalán nem tanult. Szülei évisméltásra Győrbe írátták, de hetedikben itt is megbukott.

Az érettségit a soproni reáliskolában tette le magántanulóként. Ezután apja gazdaságában dolgozott csaknem másfél évig. 1933-ban a pécsi egyetem jogi karára iratkozott be, de hamarosan átváltott a bölcsészetre, s földrajz-filozófia szakon végzett. 1938-ban *A vers születése* című értekezésével filozófiai doktorátust szerzett.

Felnőttkor • Az egyetem befejezése után előbb Pécsen volt könyvtáros, majd Székesfehérváron szabadművelődési felügyelő. 1943-ban felköltözött Budapestre, az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársa lett. 1941 és 1948 között munkatársa, társ-szerkesztője volt a *Sorsunk* című irodalmi folyóiratnak, amely Pécsen jelent meg. Szellemi fejlődésére nagy hatással volt a filozófus Hamvas Béla, aki az annyi borzalmat megélt modern ember erkölcsi és lelki épülésére egy sosem volt „őskori” kultúra ideálképét rajzolta meg. 1946-ban házasságkötése után véglegesen Budapesten telepedett le. 1947-ben néhány hónapot töltött Rómában, majd bejárta Európát. 1948-ban feleségül vette Károly Amy költőnőt. 1951-ig az Akadémiai Könyvtárban dolgozott. Ezután csak irodalmi munkásságából élt.

1956 után évekig ismét ellenségesen kezelte őt az irodalompolitika. Majd amikor Párizsban megjelent *Tűzkút* című kötete, végre tehetségéhez méltóan bántak vele. 1970-ben kapta meg a Kossuth-díjat. Az utolsó években súlyossá váló betegségéig dolgozott. Életének utolsó éveiben „halálközelben” élt. 1989. január 23-án végleg eltávozott.

MUNKÁSSÁGA

Weöres Sándor gyermekzszeniként tűnt fel a magyar irodalomban: tizennégy éves korában jelentek meg első versei, ekkor már kiforrott verskultúrával rendelkezett. Tizenöt évesen megismerkedett Kosztolányival, aki apai barátként bánt vele, majd Babitscsal, aki közölte verseit a *Nyugatban* és Kodály Zoltánnal, aki megzenésítette a tinédzser-költő verseit.

Első alkotói korszaka • Első verseskötete, a *Hideg van* 1934-ben jelent meg, s a könyvet a Baumgarten-kuratórium ezerpengős jutalomban részesítette. Ebből a pénzből észak-euró-

pai utazást tett. Közben dolgozott, írta verseit. 1935-ben *A kő és az ember* című kötettel jelentkezett. Kivételes formakészségről tett tanúbizonyságot. A gondolatiság egyre nagyobb teret követelt magának költészetében. 1938-ban jött ki *A teremtés dicsérete* című verseskötete. Ugyanebben az évben jelentkezett drámai költeményével, a *Theomachiával*, majd 1939-ben *Istár pokoljárásával*, melyekben megpróbál egységes világképet adni a modern ember széttöredezett világképe helyett.

Fogalomtár

taoizmus – ókori kínai filozófiai irányzat, amely szerint a természetes világrend törvénye minden körülmények között magától érvényesül, s amelyet a bölcs ember csak szemlél, cselekvésével nem avatkozik bele;

buddhizmus – az öt világvallás egyike, alaptanítása szerint az egész élet szenvedés, s a szenvedés oka pedig az ember élethez való ragaszkodása; aki le tudja győzni ezt az életigenlést, megszabadul a szenvedéstől, eljut a nirvánába, a tökéletes nyugalom állapotába

A negyvenes évekre kialakult a költő világszemlélete is, melyre nagy hatással voltak a keleti filozófiák: a kínai **taoizmus** és a **buddhizmus**. Egyik központi képzete volt a világegység. Az ember valamikor egységben élt a világgal, ez az egység azonban megbomlott. Weöres Sándor abban látta a költészet szerepét, hogy a kor széthullott emberének felidézze, megmutassa az emberi teljességet. A verset az általános létkifejezés eszközének tartotta. Célja, hogy egységes világképet adjon.

Érett alkotói korszaka • 1943-ban jelentkezett összetéveszthetetlen, önálló hangú kötetével, a *Medúzával*. Ez az időszak Weöres költészetében a fordulatot is jelentette. A belső tartalom kifejezésére zenei szerkesztést alkalmazott. A vers nem a gondolkodás menetét mintázza, hanem azt a benső tartalmat, amit a befelé forduló figyelem felfedez. E verstípus sajátos jellegét a motívumszövés, a felbukkanó, változó és visszatérő képtörédek, ábraelemek egymásba fonódása és elrendeződése adja.

A *Medúzától* a hatvanas évek végéig számíthatjuk Weöres Sándor nagy, érett pályaszakaszát. Lírájának bölcséleti hajlama az *Elysium* (1946) és *A fogak tornáca* (1947) című köteteiben mélyült el, ekkor vetette le végleg és végletes formában a látványfestő költészet kellékeit.

A sztálinizmus évei alatt nem publikálhatott, de a félrehúzódas idején sem tétlenkedett. 1957-ben jelentette meg életművét, *A hallgatás tornya* című összefoglaló kötetet. A kötet tartalmazza

Weöres mítoszi ihletésű hosszúénekeit is. Ezekkel jelentős hatással volt a magyar költészet fejlődésére, Juhász Ferenc és Nagy László is merített ösztönzést belőlük. Az ötvenes évek első felében Weöres sok verset ültetett át idegen nyelvből magyarra. Ez a fordítói tevékenység fokozta rendkívüli érzékenységét a stílusutánzás iránt.

A hatvanas években a rendszer „kegyeibe fogadta”, visszakapta útlevelét. Ezt arra használta fel, hogy újra felkereste Rómát. Következő kötete, a *Tűzkút* 1964-ben jelent meg, amelyben már a kötetkompozíciónak is nagy jelentősége van. A *Merülő Saturnus* (1968) című kötet a játékos, a beleérző költő műve. Átmenetet mutat a következő költői korszakába. Két jelentős kötetéért 1970-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

Harmadik alkotói korszaka • 1972-ben jelent meg Weöres szerepjátszó, alakváltoztató, stílusutánzó kísérleteinek összegző eredménye a *Psyché* című verses regény, amelyben egy XIX. századi képzeletbeli költőnő, Lónyai Erzsébet bőrébe bújva írta meg annak életművét. Az ezután megjelent kötetekben – *Áthallások* (1976), *Harmincöt vers* (1978), *Ének a határtalanról* (1980), *Posta messziről* (1984) – Weöres hangja egyszerűbb és közvetlenebb. Nagy érdeklődést keltett a középkortól a XX. századig kéziratban vagy kiadatlanul heverő, eddig ismeretlen költészeti szépségekből összeállított gyűjteménye, a *Három veréb hat szemmel*.

Weöres Sándor költészetét a sokszínűség, sokféleség, sokarcúság, a világ végtelen tarkaságának tükrözése jellemzi. Lírájának skálája rendkívül széles: egyszavas alkotásoktól, pár strófás játékversektől nagy lélegzetű költeményekig terjed. Önálló költői nyelvet teremtett, amely egyaránt alkalmas mitikus és filozofikus mondanivalók, valamint játékos érzések kifejezésére.

1. Hogyan alakult a második világháború után a magyar irodalom?
2. Sorold fel az ismertebb irodalmi lapokat!
3. Foglald össze vázlat-szerűen Weöres Sándor életének jelentősebb állomásait!
4. Értékeld a költő munkásságának műfaji és formai gazdagságát!
5. Mi volt központi képzete?
6. Hány alkotói korszakot különíthetünk el munkásságában?

Nézzétek meg a bemutatókat itt:

<https://prezi.com/mdzz0meodxa8/weoros-sandor-elete>,

[/https://prezi.com/qb7ivc2eivtx/weores-sandor/](https://prezi.com/qb7ivc2eivtx/weores-sandor/)

<https://prezi.com/7iaxpetgjql/weores-sandor/>!

A TÁRS: KÁROLYI AMY

Weöres Sándornak több meghatározó kapcsolata kezdődött levelezéssel, így a nagy szerelem is. 1946-ban, a 33 éves Sándor elismert: számos kötet szerzője, könyvtáros, Babits, Kosztolányi barátja, az 1941-ig fennálló legendás lap, a *Nyugat* összesen 64 versét közölte. Mégis ő az, aki rajongó sorokat ír Károlyi Amyhoz, akinek verseit kézhez kapta. „*Vigyázzon a tehetségére (...) Legyen masszív, mint egy aranyból készült papnő!*”

A 33 éves Weöres Sándor és a 37 éves Károlyi Amy 1946-ban egy temetőben randevúztak először. Beszélgetés közben rájuk esteledett, a temető kapuját bezárták. Amikor reggel végre kiengedték őket, már tudták, hogy össze fognak házasodni. A házasság hírére Weöres barátai részéről nem fogadta osztatlan lelkesedés. „*Amikor férjhez mentem Sanyihoz, az valahogy az irodalmi életnek nem tetszett. Ariel meg Puck ne házasodjon meg, ugyan ki az, aki őt elkanyarta, ilyen hangulat volt.*” – írta később Károlyi Amy. A feleségnek nem lehetett könnyű: nehéz egy olyan gyereklelkű felnőttel élni, aki a költészetten kívül semmit nem vesz komolyan. Amyra maradtak az evilági dolgok, a mindennapi szükségletek biztosítása, a pénz beosztása, és persze a korlátok felállítása. Korlátokra szükség volt, hiszen Weöres szeretett inni, s Károlyi Amy egész későbbi életét meghatározta, hogy megóvja férjét az alkohollal való kalandoktól. Barátjuk, Lator László szerint „*Ha nem jön Amy, Weöres Sándor az árokparton halt volna meg harmincvalahány éves korában.*”

A külvilág számára azonban továbbra is csak a Sanyikát őrző szigorú börtönőrnek látszott Amy. Megesett, hogy amikor elment otthonról, valóban férjére zárta az emeleti dolgozószoba ajtaját, nehogy Sanyika a kocsmában kössön ki. Gyermeük nem lehetett, de Amy elfogadta, hogy Sanyikával nemcsak férjet, hanem gyereket is kapott, akinek minden reggel ki kellett készíteni a ruháját, és a haját is meg kellett fésülni. Mások ezt úgy értelmezték, hogy a költőnő rátelepszik férjére, és életének minden mozzanatát irányítani akarja. Szellemi kapcsolatuk azonban e felszíni dolgoknál sokkal kiegyensúlyozottabb volt, kölcsönösen hatottak egymás költészetére is: „*Ahelyett, hogy megrekedtem volna a saját vackomon, olyan irdatlan távolságokat jártam és száguldottam be, ahová tán messzelátóval és hétmérföldes csizmával sem láthat, illetve juthat el az ember soha.*” – mondta Amy. Házasságukat követően úgy tűnt, a költőpár „beérkezett”, egyenletesen felívelő pálya áll mindkettejük előtt. Arynak, közel a negyvenhez, végre megjelent első kötete, Weöres verseiért pedig sorban álltak a legjobb folyóiratok. Egy évig sem tartott az idillikus állapot. 1948-ban dörgedelmes kritika jelent meg a *Szabad Népb*ben Weöres verseinek túrhetetlen formalizmusáról. Tíz év szilencium következett, legfeljebb műfordításokkal és

gyermekversekkel lehettek jelen az irodalmi életben. Egyéb műveiket az asztaltíóknak írták, a megjelenés reménye nélkül.

Amikor 1988 végén a költő kórházba került. Amy is nagyon beteg volt már, de nem akart elszakadni férjétől. Mellette ült akkor is, amikor azt látta, hogy hirtelen mély ránc jelent meg Sándor szemöldökei között. „*Mi fáj, Sándor?*” – kérdezte. „*Felmegyek a magasságos egekbe, az fáj.*” Ezek voltak az utolsó szavaik egymáshoz, Weöres Sándor nem sokkal ezután kómába esett, és többé nem tért magához. Károlyi Amy még tizennégy évet élt. Élete végéig kereste a választ, nem lett volna-e jobb Sándornak, ha mégis nagyobb szabadságot hagy neki, hogy teljesebb életet élhessen. A választ maga Weöres adta meg *A nő* című versében. Sorai a férfiak életének értelméről kettejük kapcsolatát is jellemzik: *Lehet kis-ember, lehet nagy-vezér, / alkot s rombol, de igazán nem él / s csak akkor él – vagy tán csak élni látszik – / ha nők szeméből rá élet sugárzik.*

Weöres egyszer Firenzében kissé spiccesen azt mondta az asztaltársaságnak: „*Emlékeztek, mit csinált Toldi a farkasokkal? Egyiket a másikkal verte agyon. Nekem két farkasom volt az életemben. Az egyik a szesz, a másik a nő. Azt hittem, hogyha megnősülök, az az egyik farkas, a szeszt, a másik farkast agyon tudom vele ütni. És nem sikerült.*”

Ezt Károlyi Amy is hallotta, akinek nagyon rosszul esett. Aztán másnap Weöres Sándor nem győzött az egyik lábáról a másikra állva bocsánatot kérni, hiszen egy igazi lovag tudott lenni.

Weöres Sándor egyik legszebb verse, *A társ* összefoglalja mindazt, ami az életben két embert összeköthet.

A társ

Keverd a szíved
napsugár közé,
készíts belőle
lángvirágot,
s aki a földön
mellén viseli
és hevét kibírja,
ő a párod.

A galagonya

Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
magába.

Hogyha a Hold rá
fátylat ereszt:
lánnyá válik,
sírni kezd.
Őszi éjjel
izzik a galagonya
izzik a galagonya
ruhája.

Nézzétek meg a versről az animációs mesét itt:

https://www.google.com/search?q=we%C3%B6res+s%C3%A1ndor+galagonya&sca_esv=

Hallgassátok meg a vers több megzenésített változatát, hasonlítsátok össze azokat! https://www.google.com/search?q=we%C3%B6res+s%C3%A1ndor+galagonya&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=; https://www.google.com/search?q=we%C3%B6res+s%C3%A1ndor+galagonya&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsr=; https://www.google.com/search?q=we%C3%B6res+s%C3%A1ndor+galagonya&sca_esv=

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A Medúzában közölt *Rongyszőnyeg*-ciklus 99. darabja az *Őszi éjjel izzik a galagonya ...* kezdetű vers.

Fogalomtár

toposz – egyfajta irodalmi vándor-téma, vagy gyakran visszatérő motívum, mely újból és újból azonos vagy hasonló értelemben jelenik meg a legkülönbözőbb korokban, legkülönbözőbb szerzők műveiben. Például évszakszimbólika: az *ősz* – *pusztulás*, az *öregedés*, a *tél* – *halál*, a *tavasz* – a *fiatalság* vagy az *újászületés* szimbóluma

Fogalomtár

játékvers – a játékvers lényege a ritmusnak és a képeknek sajátos ze-neiségben való összeolvadása

Témája • Az őszi hangulat lefestése éjjel. Bár őszi hangulatot idéz, az őszt mint **toposz** megszokott jelentésével szemben itt nem a pusztulást, az elmúlást idézi fel.

Címe • Témajelölő, a vers első sorában szerepel.

Alapmotívuma • A magány. Az őszi éjjel izzó galagonyabokor a magány képzetének költői megidézése.

Műfaja • **Játékvers**, ami a ritmus és a képek sajátos ze-neiségében való egybeolvadást jelenti. Weöres Sándor szeretett

kísérletezni a hangokkal, a vers zenéjével, játszani a formákkal, ez a verse is ezt bizonyítja.

Szerkezete • A vers 16 sorból áll és négy egyenlő részre tagolódik. Minden négysoros egység egy-egy mondat benne, és egy-egy képet tartalmaz.

Az **első és negyedik egysége** keretbe foglalja a két középső szakaszt.

A **második egység:** a galagonyabokor megszemélyesítése, ami magányos és szép.

A **harmadik egység** elüt az előzőktől. Itt történik meg a bokor átalakulása, metamorfózisa.

A galagonya piros termése kelti fel az izzás képzetét. A *galagonya ruhája* maga a galagonya. A *ruhája* rímhívó szó, négy sorral lejjebb a hasonló hangzású *magába* felel rá. Az *őszi éjjel izzik a galagonya* képet azért kellett az ismétlésben megtoldani egy szóval, hogy kiemelve a vers alapmotívumát, a magányosságot. A magányosság költői megidézője az őszi éjjel izzó galagonya. Felmelő szépség sugárzik belőle, ugyanakkor megindítóan esendő és kiszolgáltatott, ahogy reszket a szélben: az élet mulandó csodája. Ezek után már magától értetődik, hogy amikor a hold fátyla alatt elkezdődik a tündéri varázs, törekeny kislány lesz belőle, és sírva fakad. Magányosan áll az éjszakában, az őszi enyészet veszi körül: riasztó kilátás.

Tartalom és forma • A vers tartalma és formája ellentétben áll egymással. Miközben tartalmilag a magány, a kiszolgáltatottság érzését sugallja, formailag játékos és vidám. Az első, második és negyedik mondat felfokozott, játékos ritmusa hatásosan száll szembe a képek sugallta tartalommal, a magányosság létélményének képi kifejezésével. A harmadik mondat kiegyensúlyozott, lassúbb tempója a játékos varázsba a komolyság, az aggodaloméba a játékoság elemét oltja be. A zenei szerkezet, a ritmus és a dallam nem simul a tartalomhoz, nem a többi stíluseszköz szolgálója, ahogyan más verstípusban megszoktuk, hanem keresztezi a szöveget, ellenáramlatként szembe megy a képekkel. Ennek eredményeképpen lesz játékos, légies, tündéri a vers.

Hangulata • Játékos, könnyed, emiatt sokan gyermekversként értelmezik. Tulajdonképpen az egész vers játék a hangokkal, szavakkal. A vers könnyedén lebegő dallama szembeszáll a képekkel, a szavak jelentésével. Ez a dallam mindenekelőtt ritkán használt ritmusszerkezetek feltűnő alkalmazásából áll. A

zene áttöri a komor létélmény falát, és a derű fényébe vonja a dalt.

Verselése • Időmértékes, jellemző verslábai: daktilus, spondeus, trocheus és egyéb ritka verslábak. Kifejezőeszközei: ismétléssel és megszemélyesítéssel találkozunk a versben. Weöres Sándor szeretet kísérletezni a hangokkal, a vers zenéjével, játszani a formákkal, ez a műve is ennek a bizonyítéka.

1. Mikor jelent meg a *Medúza* című kötet? Milyen típusú versek alkotják? 2. Foglald össze *A galagonya* című verssel kapcsolatos tudnivalókat! 3. Milyen életérzés, létélmény áll a vers középpontjában? 4. Az alábbi szavakból alkoss játékos rímeket: *eleped ő – e lepedő; vak kant ásom – vakkantásom; epedés – apadás; erénye – aránya; villamost – villa most!* 5. Tanuld meg a verset! 6. Készíts prezentációt *Weöres Sándor gyermekversei* címmel!

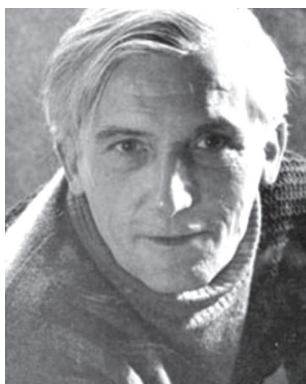
Összegzés

Weöres Sándor költészetét a sokszínűség, sokféleség, sokarcúság, a világ végtelen tarkaságának tükrözése jellemzi. Lírájának skálája rendkívül széles: egyszavas alkotásoktól, pár strófás játékversektől nagy lélegzetű költeményekig terjed. Önálló költői nyelvet teremtett, amely egyaránt alkalmas mitikus és filozofikus mondanivalók, valamint játékos érzések kifejezésére. Költészetét rendkívüli formagazdagság, tematikai sokszínűség jellemzi. A legkülönbözőbb szellemi hatásokat képes volt magába olvasztani, és azok segítségével kifejezni azt a költői hitet, hogy a világ valaha egységes egész lehetett. Költői feladatának tekintette, hogy ezt a hajdani teljességet a ma emberének felmutassa. Ezért fordult gyakran a mitológia és a keleti filozófiák felé, ezért törekszik egyéni létében is a teljesség megélésére, *megismert és rendezett* belső harmóniára a külvilág zűrzavarának ellenére.

PILINSZKY JÁNOS

(1921–1981)

Kevés olyan költőnk van, akinél a személyes háttér annyira elhanyagolható lenne, mint **Pilinszky János** esetében. Költészete onnan indult el, ahol a mártírhalált halt Radnótié véget ért. A katolikus sajtó újságírójaként akkor sorozták be katonának Harbachba. Amit ott látott egész életre meghatározta világnézetét. Kevés szavú költő volt, de a művészi minőséget nem lehet a mennyiségen mérni. Igazat adhatunk szép önvallomásának: „*Nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap*

Pilinszky János
Molnár Edit fotója.
1980. március 1.

szárnyaival, hanem hogy íveljen.” Katolikus költőnek is szoktuk nevezni, képvilágát áthatják a hit, a megértés elemei. Ő azonban ellenállt az ilyen címeknek: „*Költő vagyok és katolikus*” – mondta magáról.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága •

Budapest Pilinszky városa, ahonnan a város-élményt merítette. Itt született 1921. november 27-én értelmiségi családban. Édesapja, Pilinszky János mérnöknek készült, de jogot végzett, s postatisztviselő lett. Édesanyja, Baitz

Veronika szintén a postán dolgozott tisztviselőként. Anyai nagynénjei, Baitz Mária, Erzsébet és Borbála meghatározó szerepet játszottak a költő életében. Különösen fontos az egyik nagynéni birodalma, ami voltaképpen egy leánynevelő intézet volt, ahol apácák teljesítettek szolgálatot. Baitz Erzsébet a Szervita rend megalapítója, apácafőnöknő volt. A gyermek Pilinszky sok időt töltött az ő intézetében. Ennek is nagy hatása volt későbbi költészetére.

Iskolái • A budapesti piarista gimnáziumban érettségizett, beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára, majd átiratkozott a bölcsészkarra. Magyar és olasz irodalmat, valamint művészettörténetet hallgatott. Befejezte a bölcsészkar tanulmányait, egyetemi végbizonyítványt kapott, készült a diszsertációja, de a háború miatt vizsgáit már nem tehette le.

Harbach • Egyetemi tanulmányai miatt ugyan egy ideig mentesült a katonai szolgálat alól, de 1944 novemberében őt is behívták. December közepén alakulatával nyugatra irányították. A háború utolsó hónapjaiban érkeztek a németországi Harbachba. Egy repülőtéren dolgoztatták őket, itt találkozott először a haláltáborok lakóival. Ez a megrendítő élmény egész további életére döntő hatással volt. Május 9-én a terület amerikai megszállási övezetbe került, maga Pilinszky pedig egy nemzetközi segélyező helyre. Ezekből az élményekből rakódnak össze a költészetben oly fontos szerepet játszó háborús motívumok. Magyarországra csak 1945 novemberében térhetett vissza.

A háború után • Harbachban szerzett élményei, majd a háború utáni tömeges kivégzések és a foglyokkal való kegyetlen bánásmód, ahogy már említettük, egy életre meghatározták világnézetét és költészetét. A korai verseiben már megszólaltatott személyes kiszolgáltatottsága, az egész emberiség iránti aggodása növekedett költészetében. 1946-ban az *Újhold* című folyóirat vezető munkatársa lett. 1947–48-ban ösztöndíjasként több hónapot tölthetett Rómában. Valójában barátai adták össze a pénzt, hogy mint „első kötetes” költő pályázhasson a Baumgarten-díjra. El is nyerte ezt a jutalmat 1947-ben. 1948-tól, a folyóirat betiltása után alkalmi munkából élt a könyvkiadói szakmában.

Házassága • 1955-ben feleségül vette Márkus Anna festőművészt, díszlettervezőt. Házasságuk azonban csak néhány hónapig tartott. Felesége 1956-ban Párizsban telepedett le, és Anna Mark néven lett híres festő.

A 60-as évek • Az ötvenes évek végétől haláláig a katolikus hetilap, az *Új Ember* belső munkatársa lett: tárcákat, esszéket, kritikákat tett közzé benne. A 60-as évektől engedni kezdett körülötte a kulturális elnyomás „*levegőtlen prése*”. Szabadabban utazhatott Nyugat-Európában.

Külföld • Nagyon sok helyen járt, nevét külföldön is jól ismerik. 1972-ben például előadást tartott a Sorbonne-on. 1975-ben a New York-i Columbia Egyetemen. 1980-ban – több magyar költő társaságában – angliai felolvasó körúton vett részt. Itt kell feltétlenül megemlítenünk néhány nevet, akik meghatározó szerepet töltöttek be Pilinszky költői világának alakulásában, életében. Franciaországban ismerkedett meg 1963-ban Simone Weil (1909–1943) francia filozófusnővel, aki vallásos gondolkodó volt, az önfeláldozó szeretetet hirdette, és úgy vélte, hogy nem az erőszak teszi lehetetlenné a szabad gondolatot, hanem a gondolat hiánya okolható az erőszak térhódításáért, mely erőszak soha, semmiféle formájában nem igazolható. Pilinszky olvasta, fordította, igyekezett minden róla szóló irodalmat felkutatni. „*Napjaink legmélyebb és legszuverénebb szellemének tartom őt*” – írta róla.

Jutta Scherrer – német vallástörténész, 1970-ben ismerte meg Pilinszky, akihez éveken át mély érzelmi kapcsolat fűzte.

1971-ben Párizsban ismerte meg Sheryl Suttont, a fiatal néger színésznőt. Igazi barátság szövődött közöttük. A *Kráter* című kö-

tet két versét az ő tiszteletére írta, sőt egy különös mű is született kettejük dialógusaiból: *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* (1977).

Halála • Utolsó esztendeiben tele volt tervekkel. Filmet szeretett volna rendezni, operát szerezni, önéletrajzi regényt írni. Szép, nyugodt időszak előtt állt, de váratlanul 1981. május 27-én meghalt.

MUNKÁSSÁGA

Pilinszky Jánost nem lehet egyetlen költői nemzedékhez vagy csoportosuláshoz sem sorolni. A *Nyugat* harmadik és negyedik nemzedéke között helyezkedik el. Munkásságát három alkotói korszakra szokás elkülöníteni. Alkotói tevékenységének jelentősége abban áll, hogy a második világháborút megszenvedő Európa tragédiáját fogalmazta meg. Alapélménye lett a koncentrációs táborok látványa. Neveltetésénél fogva mélyen hívő katolikus volt, s ez meghatározta költészetét is.

Fogalomtár

egzisztencializmus – modern polgári idealista filozófia és irodalmi irányzat, amely megkérdőjelezi az emberi lét alapvető problémáit. Célja az emberi állapotban rejlő problémák, a létezés jelentésének, a létezés jelentőségének, valamint a szabadság és az egyéni felelősség természetének tisztázása. Az irodalom az egzisztencialista filozófia fontos kifejezési eszköze volt, olyan témákkal foglalkozik, mint például az élet értelme, az abszurd, az emberi természet vagy a szabadság problémája

Első alkotói korszaka •

Világszemlélete ekkor az **egzisztencializmussal** rokonítható. Ennek bizonyítéka legelső verseskötete, a *Trapéz és korlát* (1946). 19 verset tartalmaz, amelyek 1941 és 1946 között keletkeztek. Nem csupán keletkezésük időrendjében helyezte egymás után, hanem három ciklusba rendezte őket. A verssorozat rendkívül egységes sugallatú, egynemű líravilágot alkot: egy-

ségesnek mutatkozik a költői létérzékelés és léttudat. A versek érzelmi drámákat közvetítenek. Alapélményként szólal meg a magány, a szorongás, a kivetettség érzése, az ember helyzete által kiváltott megrendültség. Már ebben a kötetben feltűnik a bűn motívuma. Számára a bűn, a rossz legtöbbször azonos a közönyvel, a feladással. A kárhozat az ember jobbra való lehetőségének az elvesztése, míg az üdvösség az ezzel való szembeszegülés. Versei elemi hatásúak, külső formájukat tekintve a jól kidolgozott hagyományokhoz kapcsolódnak. Költeményeit határozott logi-

kai szerkezet fogja össze, kerüli a homályosságot. A versszakok, verssorok határai általában egybeesnek a mondathatárokkal. A külső forma szinte észrevehetetlen, a súlyos tartalom mögött a képanyag egyáltalán nem látványos, a nyelv szinte szegényesnek tűnhet. Első kötetén Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és a szenvedő József Attila hatása érződik. A kötet legismertebb versei: *Halak a hálóban* (1942), *Trapéz és korlát* (1943), *Téli ég alatt* (1943).

Második alkotói korszaka • Ebben a korszakában a megválthatatlan ember tragikuma szólal meg. Költészete ekkor emelkedett a legnagyobb magaslatokra. A *Harmadnapon* és a *Nagyvárosi ikonok* című kötetei bizonyítják ezt. A *Harmadnapon* nemcsak a XX. századi magyar költészetnek, de talán az európainak is egyik magas pontját jelenti. Mindössze 34 verset tartalmaz a kötet, noha egy évtizednél is hosszabb, 1946 és 1958 közötti időszak termését tartalmazza. A kötet versei egy állandó lényegbeli, egyetemes érvényű, metafizikai erőterben mozognak, ahol összekapcsolódnak élet és halál. A halál azért olyan nagyon keserű, mert ott van a soha el nem érhető életnek az elmulasztott fájdalma is. Pilinszky verseiben a folyamatokat a múltba helyezi, lezárttá teszi, a jelenben már minden mozdulatlan. A versformálás fontos eszköze a látomásszerűség, szinte a kötet valamennyi versére a látomásszerkezet jellemző. Gyakori bennük a végítélet képe, mely a *Jelenések könyvét* és Vörösmarty Mihályt idézi. Maga a cím a Megváltó diadalmas feltámadásának evangéliumi misztériumát sugalmazza. Apokaliptikus verseiben a világpusztulás látomását jeleníti meg, például a *Mire megjössz* című vers. A fasizmus embertelensége éppúgy a képtelen borzalmat idézi, mint a mindennapi élet csöndesebb, vértelen drámája, csak drasztikus sűrítettséggel. A költő számára a légerek foglyainak szenvedése az istenember Krisztus szenvedésének tömegmértű megismétlődése. A kötet legismertebb versei: a *Francia fogoly* (1947), *Frankfurt* (1948), *Apokrif* (1956-ban jelent meg, de az 50-es évek elején keletkezett), *Négysoros* (1956), *Ravensbrücki passió* (1958), *Harmadnapon* (1959).

A *Nagyvárosi ikonok* (1970) című kötet 15 verset tartalmaz. Szimbolikus, stilizált versek ezek. Tovább él bennük a tragikus hang, s továbbra is meghatározó a lágerélmény. A költeményekben újra meg újra felbukkannak a *hóhér*, a *vesztőhely*, a *vágóhíd*, a *mészároslegények* motívumai, pl. *Passió* (1964) című verse.

Utolsó alkotói korszaka • Ezt a költői korszakát a megváltott ember üdvözülésének gondolata hatja át. Verseit rendkívüli intenzitás, tömörség, tökéletes zártság és feszültség jellemzi. Korábbi *szükszavúságához* mérten a 70-es években sok verset írt, és változott versei tematikája is. Számos új kötete látott napvilágot ekkor: *Szálkák* (1972) – 60 vers, a *Végkifejlet* (1974) – 40 vers, *Kráter* (1976) – 50 vers. Legtöbb ekkor írt verse pár sorból áll. Töredékes magánbeszéd, naplójellegű, pillanatnyi lét- és közérzet-híradások. Az Isten nélkül maradt világ üressége fogalmazódik meg bennük. Jelzésszerű versek, mozaikszerűség jellemzi őket. A jambikus verselés fellazul, a beszédmód az élőbeszédhez közelít. Jellemzőbb lesz a rímtelenség és a verssorok lezárttságának fellazítása. Legjelentősebb versei egyszerre mondják a szépséget, az áhítatot, a vágyat és a pusztulást, a fájdalmat, a nyomorúságot, a halált is. És miközben a költő kifejezi a mérhetetlen idegenséget és elhagyatottságot, megszületik bennük a vágy, valamiképp ezen felülemelkedni, valamiképp a megváltáshoz eljutni. Hiszen csak az akarhat igazi megváltást, aki tudja, milyen iszonyú szenvedések közepette él.

Ebben az alkotói korszakában néhány színművet is írt Pilinszky: *Gyerekek és katonák*, *Síremlék*, *Urbi et orbi*, *Életképek*.

Halála után jelenik meg a prózaírásait tartalmazó *Szög és olaj* (1982) és a szépprózai műveinek, cikkeinek, tanulmányainak és színműveinek javát tartalmazó *A mélypont ünnepélye* (1984) című kötet.

Költészetének fő jellemzői • Elutasítja a spontán élménylírát, a verssel olyan létérzést sugall, amelyre nincs szavunk. Elsősorban a létezés tragikumát szólaltatja meg. A rettenet-élmény nála összekapcsolódik a hittel, a szeretettel. A halál tudata még inkább felerősíti az élet szépségét. Vágyik felülemelkedni az idegenségen, elhagyatottságon. Öntörvényű, tömör, zárt versvilágot teremt.

1. Milyen kapcsolatban vannak Pilinszky Jánossal az alábbi helységek: Budapest, Harbach, Róma, Párizs, New York?
2. Milyen szerepet játszott a katolicizmus Pilinszky költészetében? Ki volt Baitz Erzsébet?
3. Milyen három korszakra tagolható Pilinszky költészete? Milyen világkép jellemzi a korszakokat?
4. Röviden jellemezd Pilinszky költészetét!
5. Pilinszky több korabeli folyóirattal is kapcsolatban állt, nemcsak mint költő, hanem mint publicista is. Néhány ezek közül: az *Élet*, a *Vigilia*, a *Magyar Csillag*, az *Ezüstkor*, ... Folytasd a sort! Nézz utána a neten!
6. Különbö-

zö információforrások felhasználásával készíts prezentációt *Pilinszky János, a katolikus költő* címmel!

Nézzétek meg a bemutót itt: <https://prezi.com/hestochlxysi/pilinszky-janos/>!

Francia fogoly

Csak azt feledném, azt a franciát, kit
hajnalfele a szállásunk előtt
a hátsó udvar sűrűjében láttam
lopódzani, hogy szinte földbe nőtt.
Körülkutatva éppen visszanézett,
s hogy végre biztos rejteket talált:
övé lehet a zsákmánya egészen!
Akármi lesz is, nem mozdul odább.

S már ette is, már falta is a répát,
mit úgy lophatott rongyai alatt.
Nyers marharépát evett, de a torkán
még alig ért le, jött is a falat;
és undorral és gyönyörrel a nyelvén
az édes étel úgy találkozott,
mint telhetetlen testi mámorukban
a boldogok és boldogtalanok!

Csak azt a testet, reszkető lapockát,
a csupa bőr és csupa csont kezét,
a tenyerét, mely úgy tapadt a szájra
és úgy adott, hogy maga is evett!
Az egymás ellen keserülő szervek
reménytelen és dühödt szégyenét,
amint a végső összetartozást is
önönmaguktól kell, hogy elvegyék!

Az állatian makogó örömről
a suta lábát ahogy lemaradt,
és semmisülten kuporgott a testnek
vad gyönyöre és gyötrelme alatt!
A pillantását, – azt feledném egyszer!
Ha fuldokolva is, de falt tovább,

és egyre még, és mindegy már akármit,
csak enni bármit, ezt-azt, önmagát!

Minek folytassam? – Örök jöttek érte;
a szomszéd fogolytáborból szökött.
S én bolyongok, mint akkor is a kertben
az itthoni kert árnyai között.
A jegyzetembe nézek és idézem:
„Csak azt feledném, azt a franciát...”
S a fülemből, a szememből, a számból
a heves emlék forrón rámkiált:

„Éhes vagyok!” – És egyszeriben érzem
a halhatatlan éhséget, amit
a nyomorult már réges-rég nem érez,
se földi táplálék nem csillapít.
Belőlem él! És egyre éhesebben!
És egyre kevesebb vagyok neki!
Ki el lett volna bármi eleségen:
most már a szívemet követeli.

Hallgassátok meg a költő és *Szilágyi Tibor* előadásában a verset itt:
https://www.google.com/search?q=pilinszky+francia+fogoly&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=AE3Ti fO9WktX3S4Xujr9ElN63WciQBCJvQ%3A1767597219351&ei=o!
<https://www.youtube.com/watch?v=13oWoDPcpjA!>

Amit a műről tudnod kell

Háborús tapasztalatai nem rendítették meg vallásos hitében Pilinszky Jánost, de költészetében központi kérdéssé lett, hogy Isten miért hagyta magára az ártatlanokat. Jézus személyébe vetette reményét, aki a szenvedést magára vállalta, hogy megválthassa a világot a bűntől. A részvét és a felelősség alapján áll. Nem vádol, hanem együtt érez a szenvedőkkel. Különleges tömörségű és megrendítő versei, erős kisugárzású költői képei a hazai és európai irodalom kincsei közé tartoznak. Ilyen versei a *Harbach, 1944* és a *Francia fogoly*.

Keletkezése • A költő utólag idézi fel a háború vége felé tapasztalt látványt, és nem tud tőle szabadulni. 1947-ben írta és a *Trapéz és korlát* című kötetben jelent meg.

Műfaja, témája • Életkép. A megkínzott, megalázott, éhségtől, kimerültségtől elcsigázott fogoly „elborzasztó” látványának emléke: az állati éhség miatt történő emberi lealacsonyodás. A XX. század, annak kegyetlen világa, s benne az ember magára maradottsága, a létezés szenvedése, és az azelől való menekülés hiábavalósága, a félelem, a rémület.

Címe • Minőségjelzős szószerkezet, utal a vers szereplőjére.

Alapgondolata • A közvetlen látvány s ennek makacsul vissza-visszatérő emléke az ihletforrása a vers irtózatossá váló életképének. Az emlék és a jelenet visszataszító borzadályát az a döbbenet váltja ki, hogy a zsarnoki erőszak, a gátlásokat nem ismerő hatalmi téboly a megalázottság milyen mélységeibe tudja taszítani az embert. A költemény úgy láttatja a szerencsétlen foglyot, mint akinek már fizikai-biológiai értelemben sem volna emberi személyisége: testileg is széthullott *az egymás ellen keserülő szervek harcává*.

Szerkezete • A hat strófából álló versben nem látunk brutalitást, nincs benne kivégzés, mégis maga a szenvedés sugárzik belőle fokozhatatlan kifejezőerővel. A tárgyilagos hang mögül pedig kihalljuk a költő megrendültségét. Két szerkezeti egységre tagolható.

I. rész: középpontjában a fogoly alakja áll.

1-4. vsz.: az alapkép közvetlen emléket, valóságos élményt idéz fel: a lágerből szökött francia rab látványát, aki zsákmányával egy rejtékhelyre húzódik: *Csak azt feledném, azt a franciát, kit / hajnalfele a szállásunk előtt / ... láttam / lopódzani*. Ez a mondat szervezi a látvány leírását a 4. strófa végéig. A francia fogoly mohón, állatian makogó örömmel, fuldokolva falja a nyers marharépat, aki *Ha fuldokolva is, de falt tovább, / és egyre még, és mindegy már akármit / csak enni bármit, ezt-azt, önmagát!*

II. rész: a beszélő érzelmi megnyilvánulásait állítja előtérbe.

5-6. vsz.: a szomszéd fogolytáborból szökött rabért – *Őrök jöttek...*, s a költő tudta, hogy a vég elkerülhetetlen számára. A tehetetlen részvét, az együttérzés gyötrő lelkiismeret-furdaláshoz vezet. A szemlélő maga is áldozat lesz: *Belőlem él!*

Hangulata • Nyomasztó, elborzasztó, részvétet keltő és elgondolkodtató egyszerre.

Kifejezőeszközei • Metafora, ellentét, megszemélyesítés, szóismétlés, fokozás, hasonlat, költői kérdés, felkiáltás található

a versben. Stílusa: emlékeket idéz fel, de nyers, naturalisztikus képekkel.

Üzenete • Pilinszky ebben a versében azoknak a névteleneknek állít emléket, akik a kegyetlen hatalom, a fasizmus áldozataivá lettek. Értelmetlen halálukra nincs magyarázat. Elrettentés ez a vers az embertelenségtől, és részvétkeltés a szenvedők iránt. Csak az emberi szeretet az, ami jobbá teheti a világot, de csak az őszinte és a segítőképz szeretetnek van értéke.

1. Milyen történelmi tragédiához kapcsolódik Pilinszky János költészete? **2.** Milyen érzést, milyen meggyőződést erősít meg benned a költemény? Fogalmazd meg röviden! **3.** Szörnyű tartalma ellenére milyennek érzed a verset? **4.** A fogoly szenvedését milyen költői eszközökkel érzékelteti a költő? Keress példát! ✨ **5.** Hogyan értelmezed a vers utolsó négy sorát: *Belőlem él! És egyre éhesebben! / És egyre kevesebb vagyok neki! / Ki el lett volna bármi eleségen: / most már a szívemet követeli.* **6.** Különböző információforrások felhasználásával készíts beszámolót a vers által bemutatott korszakról!

Összegzés

Költő vagyok és katolikus – emelte ki világképének legfontosabb összetevőit Pilinszky János. A későmodernség egyik legjelentősebb életművét alkotta meg. Költői nyelve a klasszikus modernség talajáról indult, beszédmódja, költészete sok tekintetben különbözik a vallomásos, közvetlen lírai hagyományoktól. Öntörvényű, szigorúan zárt költői világot teremtett, melynek fő témái a modern XX. századi ember elidegenedése, elmagányosodása, megváltás utáni sóvárgása. Képzeletét erőteljesen foglalkoztatja az üdvösség, a hazatalálás vallási gyökerű élménye. A lírai kifejezés lehetőségeit a minimumra redukálja, csupán az élmény magját közvetíti. Legalább annyi szerepet hárít az elhallgatásra, kihagyásra, mint a mondanivaló verbális megfogalmazására. Versei épp az elhallgatás többletével képesek esztétikai hatást kelteni.

Irodalomelméleti ismeret

Életkép • A leíró költészet egyik műfaja; olyan, verses vagy prózai líroepikus műalkotás, amelyik a mindennapi élet valamely jellemző alakját, helyzetét, eseményét örökíti meg, néhány fő vonást emelve ki, az egyénítést mellőzve. Az életkép kifejezés eredetileg festészeti műfajt jelölt, innen került át a poétikába.

NAGY LÁSZLÓ

(1925–1978)

Sára Sándor fotója
Nagy Lászlóról, 1972

Költőtársa, Csoóri Sándor írta **Nagy Lászlóról**: „Az utolsó öt évtizedben alig volt költőnk – Babitsól Kosztolányin, Radnótin, Szabó Lőrincen át Illyésig –, akit ne a klaszszikusság: a görögség vagy a latinság európai szikrázású szelleme mozgósított volna. Nagy László azonban már az első körbepillantás után más istenpatkók szikrázására figyel. ... Nagy László versei azt tudják, amit a forró szél imádatában egymáshoz kapcsolt szeretők tudnak, amit a fák sebei, a hasba rúgott parasztházak, a magasból lebukó mennykövek Dugovics Tituszai tudnak.”

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1925. július 17-én született parasztcsaládban a Bakonytól nyugatra fekvő Veszprém megyei Felsőiszkázon. Születésének napja kétséges. *Életem* című önéletrajzi írásában így vall erről: „Születésemkor aratás volt, szent munka, éjszakák, nappalok egybeestek, az én dátumom pedig elveszett a sok tennivaló közt. Mégis, ha a Bastille¹-börtönt 14-én döntötték le, illet volna ezen a napon születnem.”

Édesapja Nagy Béla, édesanyja Vas Erzsébet házasságából két lány és két fiú született. A másik fiú, István – Ágh István néven ugyancsak kiváló költő, műfordító és esszéista lett.

1935-ben csontvelőgyulladás következtében bal lábára megbénult. Később jöttek rá a betegsége, a műtétek ellenére sem gyógyult meg, sőt közben megsértették az idegeket. Sokáig járógépet kellett használnia.

Betegsége miatt előbb magán-, majd rendes tanulója a pápai polgári iskolának. Ezt követően a református kollégium kereskedelmi iskolájába írták be szülei. Itt szerzett érettségit 1945-ben. Egy évet otthon töltött, sokat írt, pedig festőnek készült. 1946-tól Budapesten tanult tovább. Előbb az Iparművészeti Főiskolára járt, majd a Képzőművészeti Főiskolán, később pedig a bölcsész-

¹ *Bastille* (e.: bászti) – hírhedt börtön volt Párizsban, melyet 1789. július 14-én a forradalmárok leromboltak

kar magyar-filozófiai szakán folytatta tanulmányait. 1946–1949 között népi kollégista volt: „*A kollégium mennyország volt számomra, annak ellenére, hogy se ablakunk, se ágyunk nem volt az első hónapokban. Ez a közösség lett nevelőm és otthonom.*” Diplomát egyik tanintézményben sem szerzett.

Műfordító, újságíró • 1949 és 1952 között írói-műfordítói ösztöndíjjal Bulgáriában tartózkodott. Tanulta a nyelvet és fordította a bolgár népköltészetet. Műfordításkötete *Szabályok és citések* címen jelent meg 1953-ban. 1953-tól 1956-ig a *Kisdobos* című gyermeklap szerkesztőségi munkatársa volt, majd 1959-ben az *Élet és Irodalom*hoz került, az irodalmi hetilap képszerkesztője, majd főmunkatársa lett.

Házassága • 1952-ben feleségül vette Szécsi Margit (1928–1990) költőnőt. 1953-ban fiúk született, Nagy András, aki grafikus, sokoldalú alkotó lett.

1956 után • Az év megrázó eseményei, a forradalom leverése, a történelem sodrása következtében mély hallgatásba burkolózott. A kultúrpolitika is ellenségének tekintette a makacsul hallgató költőt. A műfordításba menekült ekkor. Csak 1960 és 1965 között talált magára. Műfordítói munkássága a hatvanas években sokoldalú és termékeny. A bolgár népköltészet mellett az albán, a délszláv, a cigány népköltészet alkotásait is tolmácsolta. Költői világképe ekkora alakul ki teljesen. Tökéletesítette jellegzetes versalakzatait: a gondolati-eszmei elemekkel dúsított látomásos dalt, a hosszúvereket és az esszéelemekkel egyénített portrévereket.

Munkásságát 1950-ben, 1953-ban és 1955-ben József Attila-díjjal, 1966-ban Kossuth-díjjal, 1968-ban a strugai (Makedónia) nemzetközi költőfesztivál aranykoszorújával, 1973-ban Radnóti-díjjal, 1976-ban bolgár nemzetközi Botev-díjjal ismerték el.

1978. január 30-án hirtelen halt meg Budapesten.

MUNKÁSSÁGA

Nagy László megörökítette a régi paraszti életet, az átalakuló magyar falut. Újszerű eszközökkel mutatta meg a természetben élő, küszködő, szigorú erkölcsű parasztemberek értékteremtő életformáját, műveltségét.

Pályakezds • Nagy László először 1946-ban, egy ifjúsági lap hasábjain, majd 1947-ben a *Valóság* című folyóiratban publikálta

költeményeit. 1949 őszétől a bolgár népköltészettel ismerkedett, és ennek fordításához új költői nyelvet kellett teremtenie. Ekkor kezdte tudatosan tanulmányozni a magyar folklórt. A népköltészet a közösségi szemléletével költői személyiségének ismérvévé tette a cselekvő, küzdő magatartást. A népköltészet tudatosította benne a költői kép erejét, a szó és a tett összefüggését, a költészet cselekvési lehetőségét, az erkölcsi normák szigorúságának igényét, fölszabadította költészetének látomásos-metaforikus karakterét. Ezt társította a szintén tudatosan vállalt magyar költői hagyomány ösztönzéseivel (Balassi, Berzsenyi, Csokonai, Arany, Ady, József Attila és mások), s García Lorca, Dylan Thomas, Zbigniew Herbert bensőséges ismeretével és fordításával. Műfordítói munkássága a bolgár és délszláv népköltészetet a magyar kultúrában eleven hatóerővé honosította.

Első verseskötetei a *Tűnj el, fájdalom* (1949) és *A tűzér és a rozs* (1951) címmel jelentek meg. Ezekben a friss hang helyét felváltja az őszinte, de eszmeileg és művésziileg nem hiteles pátosz. Őszintén vállalja az elkötelezettségnek egy közvetlen és lelkes, de egy-síkú változatát.

Válság és kibontakozás • 1952-től kezdi érzékelni a szakadékot a költői és a valóságos világ között, és a derűs és biztonságos közérzetet, a kétely nélküli bizakodás lassan érvényét veszti költészetében. Rádöbben, hogy a kommunista diktatúra legszebb eszméit csúfolta meg. Végsőkéig átéli azt a válságot, amit a hibák, bűnök, ellentmondások a társadalmi életben előidéztek. *A nap jegyese* (1954), *A vasárnap gyönyöre* (1956) című kötetének verseiben hangja elsötétül, kínzó víziókkal vívódik. Lírájában megszaporodnak az ős, majd a fagy, a tél, a zúzvara képei, ezek jelképes hangulataiban rossz közérzete kifejezésének költői lehetőségeit találja meg.

Az ötvenes évek közepére kialakul Nagy László jellegzetes költői magatartása: a szüntelen küzdelem a történelem és az emberi lét ellentmondásaival. Ebben a küzdelemben fontos tényezőkké válnak a tisztaság és a rontás, az élet és a halál legsajátosabb vonása lesz a lehetetlennek feszülő emberi akarat pátosza. 1957-ben jelent meg a *Deres majális* című gyűjteményes kötete, melynek verseit az összetörtség, a sebzettség újra meg újra visszatérő motívuma jellemzi.

Költészete nyelvi tekintetben is átalakul. Megfogyatkoznak a dalok, felbukkannak az elégiák, szaporodnak a rapszódiaik,

hosszúénekek születnek. Felhasználja a szürrealizmus képalakító módszerének vívmányait, merész alkotói fantáziája a költői képek bőségével fejezi ki az egymásnak feszülő indulatokat. A leírást a vízió, a mitikus képpé növesztett látomás váltja fel.

A forradalmat követő időszakban a falu már nem saját lehetőségeinek keretét vagy korlátját jelenti, hanem értékeket hordozó, de visszavonhatatlanul múlttá váló világ lesz. 1965-ben adta ki új kötetét *Himnusz minden időben* címmel, mely 53 verset tartalmaz, köztük négy hosszabb költeményt. A költő legnagyobb példaképeit állítja elének, többek között József Attilát is. A kötet verseiben a lírai én nagy ellentétek, élet és halál, fejlődés és pusztulás, remény és kétségbeesés közt vergődik, határtalan ereje azonban mindig épen tartja küzdő kedvét. Biztos erőforrást talál a szerelemben. Olyan világot teremtet, amelyben a reális és irreális, az ősi és a mai civilizáció jelenségeit kapcsolja össze, játssza egymásba.

Költői kiteljesedés • A 60-as években Nagy László sokoldalú és termékeny műfordítói munkásságot fejtett ki. Ezt bizonyítják megjelent kötetei: *Solymok vére* 1960-ban, *Darázskirály* 1968-ban, *Babérfák* 1969-ben. Lírájának további kiteljesedését hozták az *Arccal a tengernek* (1966), *Ég és föld* (1971) és a *Versben bujdosó* (1973) című kötetei. Az utóbbi kötet az 1965 óta írott verseket tartalmazza. A hetvenes években Nagy László már szüntelenül érezte a küldetés igényével vállalt költőélet magára utaltságát, egyedülléte tudatában alakította ki magatartását és élte át konfliktusait. A *bujdosás* nem hátráló menekülés, nem a vere-ségbe belenyugvó lemondás. Az eszményeihez ragaszkodó lélek minden körülmények közepette is kinyilvánítja igényét és akaratát. Vállalja a nehéz sorsot, melynek nemcsak súlyát, hanem szépségét és méltóságát is érzi.

Utolsó, 1978-ban megjelent *Jönnek a harangok értem* című posztumusz kötetében oldottabb, már-már társalgási hangot is belekever a komorba, a fájdalmasba, s valami időtlen, mozdulatlan nyugalom csendje veszi át az uralmat.

Költői hitvallása • Ars poeticájának fontos eleme, hogy a költő feladata az értékteremtés, az értékmentés és az értékőrzés. Az értékek a humánus, emberi értékek, a szépség, a jóság, az élet tüze. A költő munkája fontos a társadalom számára, mert nélküle kiszikkadna a „gyönyörűség-teremtés”, nem őrizné senki azokat a dolgokat, amik az embert emberré teszik.

Nézzétek meg a prezentációt itt:
[https://prezi.com/_qitbal8thff/nagy-laszlo/!](https://prezi.com/_qitbal8thff/nagy-laszlo/)

Adjon az Isten

Adjon az Isten
szerencsét,
szerelmet, forró
kemencét,
üres vékamba
gabonát,
árva kezembe
parolát,
lámpámba lángot,
ne kelljen
korán az ágyra
hevernem,
kérdésre választ
ő küldjön,
hogy hitem széjjel
ne düljön,
adjon az Isten
fényeket,
temetők helyett
életet –
nekem a kérés
nagy szégyen,
adjon úgyis, ha
nem kérem.

Hallgassátok meg a verset a költő előadásában itt:
https://www.youtube.com/watch?v=o5lX9G_K0x8!

Nézzétek meg a YouTube-on az *Adjon az Isten* megzenésített változatait *Sebő Ferenc*, https://www.youtube.com/watch?v=_o1kBjqd6Bs; a *Kaláka* együttes https://www.google.com/search?q=adjon+az+isten&sca_esv=eebed2998b575f61&sxsr=ANbL-n5uLh29Y2_1ukF5UWW1Mrhwkg9SIw%3A1767955924830&ei= és a *Kormorán* előadásában <https://www.google.com/search?q=adjon+az+isten+szerencs%C3%A9t+kormor%C3%A1n&s>

ca_esv=eebed2998b575f61&sxsrf=! Milyen egyezéseket, hasonlóságokat és különbségeket fedeztél fel? Melyik előadás tetszett a legjobban? Miért?

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Nagy László 1956 táján elővette és átigazította 1944–1946 között írt verseit. Ezek tehát kettős keletkezési idejű alkotásoknak tekinthetők: őrzik az egykori szöveg szemléletét, anyagának lényegét, de egy bölcsebb és tapasztaltabb kéz kiigazítja az egykori hibákat, döccenőket. Így a pályakezdés rekonstrukciója szerencsés önstilizációnak tekinthető. Az 1957-ben ismertté vált művek közül néhány igen népszerű lett, nem egyet közülük meg is zenésítették. Ezek többek között az *Adjon az Isten* és Az *ördög hárfái* című versek.

Műfaja • Költői hitvallásnak is tekinthető ez a vers, s a hitmegőrzés dacosan helytálló magatartásának előképe, amit majd a *Ki viszi át a szerelmet* című versében olvashatunk: *S dült hiteknek kicsoda állít / káromkodásból katedrálist*. A megigazított korai versekre általában érvényes az, amit az *Adjon az Isten* példáz: a költői alapmagatartás az élet féltő szeretetével és a lehetséges hitvesztéstől való aggodalommal jellemezhető.

Szerkezete • Mindössze 24 rövid sor. A vers a közösség által egy évezreden át formáltat és a legszemélyesebbet mintázza egymásra. Az újévi regölésekhez-kántálásokhoz és jókívánságot varázsoló jellegükhöz kötődik a szöveg, de túllép az anyagi bőség, a szerelem, a szerencse szokványos fogalomkörén. *Barátot árva kezembe / parolát, / szellemi töltekezést is kíván, majd hitmegőrzést ... hitem széjjel / ne düljön, békét adjon az Isten / fényeket / életet a temetők helyett*. Mind e fokozás után csattanósan mutatkozik meg az a személyiség, amelyet nemcsak a szellemi értékek világa határoz meg, hanem az a tudat is, hogy minden szép és jó kérés nélkül is járna az embereknek: *nekem a kérés / nem szégyen, / adjon úgy is, ha / nem kérem*.

1. Milyen kapcsolatban vannak Nagy Lászlóval az alábbi földrajzi nevek: Felsőiskáz, Pápa, Budapest, Bulgária? 2. Melyek Nagy László

főbb kötetei? **3.** Milyen változások következtek be Nagy László költészetében 1952-ben, illetve a hatvanas évek első felében? ✨ **4.** Magyarázd meg a ket-tős keletkezési idejű versek értelmét! Keress ilyen verseket Nagy László költői hagyatékában! **5.** Tekinthető-e költői hitvallásnak az *Adjon az Isten* című vers? Miért? **6.** Melyik a vers uralkodó kifejezése, ha úgy tetszik: versszervező kulcsszava? **7.** Mit kér a versben a beszélő? Gyűjtsd össze a kívánságokat! **8.** Miben nyilvánul meg a verszárlat előtti kötőjel többjelentése? **9.** Tanuld meg a verset!

Összegzés

Nagy László magát mindig is **küldetéses költő**nek vallotta. Szelíd forradalmár, akinek életében egyszerre van jelen az újítás és a hagyományokhoz való hűség. Műveiben megfér és szintézist teremt a népiesség és az avantgárd, a népi hagyomány találkozik a modern életformával, a népköltészeti és a modern szürrealis látásmód egyesül életének, nemzetének létproblémáival. A költő érzéseit és gondolatait újszerű képekben és látomásokban fejezi ki. Tanult az elődöktől, de új utakat vágott a maga számára, s így vált a líra megújítójává.

Munkásságának főbb pillérei:

- **Népi szürrealizmus:** egyedülálló módon ötvözte a népköltészet képi világát a modern szürrealista látásmóddal, látomásos, metaforákban gazdag költészetet hozva létre.
- **A költői szerep újjáépítése:** a *Ki viszi át a szerelmet* c. ikonikus versével a költőt a közösség védelmezőjévé, az értékek őrzőjévé emelte a történelmi viharok közepette.
- **Képzőművészeti látásmód:** grafikus végzettségének köszönhetően vizuálisan erős képeket alkotott.
- **Műfordítói tevékenység:** a délszláv népköltészet, Federico García Lorca és Dylan Thomas tolmácsolója.

A HATÁRON TÚLI MAGYAR IRODALOM

Magyarország – az Osztrák-Magyar Monarchia részeként – az első világháború vesztes oldalára került. A győztes hatalmak döntése nyomán az akkori Magyarország területének kétharmadát más országokhoz csatolták. Az 1920-as trianoni döntés következtében olyan területek is idegen országok részei lettek, melyek lakosságának többsége magyar volt. A második világháború után a párizsi békeszerződés megerősítette a trianoni határokat.

A magyar anyanyelvű közösségek továbbra is ápolják nemzeti kultúrájukat. A két világháború közt és a második világháború után mindmáig számos író és költő alkot Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország és Ausztria magyar lakta területein. Műveik az egész magyar nemzeti műveltséget gazdagítják.

Kezdetben ezeknek az irodalmaknak missziós szerepük volt, mert megalázó igazságtalanságok ellenében, ellenséges érzület szorításában, az életben maradás feltételeként az emberi jogok védelmét kellett ellátniuk. Ezért volt fontos mindegyik számára a hagyományokhoz való ragaszkodás, a tradíciók ápolása. Az 50–60-as évektől kezdődően sokan eljutottak az újszerűen izgalmas ábrázolásmódig is.

Illyés Gyula „ötágú sípnak” nevezte a magyar irodalmat a határon túlra került magyarság irodalmára utalva. Az ötödik „síp” a világon szétszóródott magyarok, az úgynevezett szórványmagyarság irodalmát jelenti szóképében. A XX. század végére hat-, sőt hétágú sípra módosult, mert Kárpátalján és Ausztria magyarok lakta területén, Burgenlandban is alkotnak magyar írók, költők.

Nézzétek meg a témával kapcsolatban az oktatóvideókat itt: https://www.google.com/search?q=trianoni+b%C3%A9keszerz%C5%91d%C3%A9s&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=; <https://prezi.com/hxsqzomp5sp1/a-hataron-tuli-magyarsag-tortenete/>!

MAGYAR IRODALOM ROMÁNIÁBAN

A legnépesebb magyar kisebbség Romániában él. Az erdélyi magyar irodalom – az itt kialakult sok évszázados műveltséghez méltón – nagy értékeket teremtett. A két világháború közötti

nemzedékből **Reményik Sándor**, **Szentirmay Jenő**, **Áprily Lajos**, **Wass Albert**, **Dsida Jenő**, **Szemlér Ferenc** és **Bertalis János** költészete, **Tamási Áron**, **Bánffy Miklós** és **Tabéry Géza** regényei, **Nagy István** vallomásos önéletrajzi művei, valamint az írónak, építésznek, néprajztudósnak is kiváló **Kós Károly** művei a legjelentősebbek.

A romániai magyar irodalmi élet több lappal rendelkezett. A baloldali *Korunk* 1926-ban indult, és megszűnése után (1940) 1957-ben jelent meg újra. Az *Erdélyi Helikon* 1928 és 1944 között létezett. 1945 után a *Korunk* mellett a kolozsvári *Utunk* és a marosvásárhelyi *Igaz Szó* szolgálták a két és félmilliós magyarság és az irodalom érdekeit. Az 1950-es évek végén, majd az egy évtizeddel később jelentkező Forrás-nemzedék (egy könyvsorozatról kapta a nevét) bizonyítja, hogy a romániai magyar irodalom mint történelmi, művelődéstörténeti s mint esztétikai jelenség is értéket jelent. A Forrás-nemzedék a filozófia és esztétika területén is izgalmasan újszerű értékeket hozott létre.

Néhány kiemelkedő név az 1945 utáni erdélyi irodalomból: **Szekely János** (vers és dráma), **Szilágyi Domokos**, **Kányádi Sándor**, **Lászlóffy Aladár**, **Markó Béla** (vers); **Sütő András** (széppróza és dráma); **Szilágyi István** (széppróza); **Páskándi Géza** (vers és dráma), **Bodor Ádám** (széppróza) és **Szöcs Géza** (vers). Néhányan Magyarországon folytatták, illetve folytatják munkásságukat.

REMÉNYIK SÁNDOR

(1890–1941)

Reményik Sándor kétszeres Baumgarten-díjas és Corvin-lánccal kitüntetett költő, a két világháború közötti erdélyi magyar líra kiemelkedő alakja. Az író az 1990-es évekig viszonylag ismeretlen volt Magyarországon, mert őt és költészetét 1945 után – jórészt politikai megfontolásokból – évtizedekre száműzték a magyar irodalomból.

Reményik Sándor portréja, *Joánovics testvérek*, Kolozsvár, 1910-es évek

„Én a költészetet olyan növénynek tekintem, melynek magja a mindenki lelkében élő hangulat, virágja a művészi forma, legdrágább gyümölcse pedig egy magasabb rendű élet.” – írja a *Gondolatok a költészetéről* című tanulmányában. Reményik Sándor istenkereső lélek volt. Hit és kétség, remény és kétségbeesés küzdött benne, ismerte és átélte a magány, a kivetettség mélységét és a kegyelem, a rátalálás, az ima magasságát.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • Evangélikus családban született 1890. augusztus 30-án Kolozsvárott. Apja Reményik Károly ismert kolozsvári építész volt, anyja Bretz Mária. Az evangélikus elemi iskola után 1900 szeptemberében írták be a kolozsvári Református Kollégium első osztályába. Természetszeretetének gyökerei ezekre az évekre vezethetők vissza, vakációit a felvidéki Dobsinán töltötte, és szerette a szülővárosa melletti Hója-erdőt, ahol több verset is írt. Történelemszemléletét már egész fiatalon formálták történelmi olvasmányai Rákóczi Ferenc életéről, a francia forradalomról és az 1848-as szabadságharcról.

Felsőfokú tanulmányait ugyancsak Erdély fővárosában, a Ferenc József Tudományegyetem jogi fakultásán kezdte meg. Négy éven át volt hallgatója, szembetegsége miatt azonban utolsó szigorlatát már nem tette le.

Pályakezdeése • Építész apjától örökölt vagyona lehetővé tette, hogy függetlenül, 1916-tól kezdve kizárólag az irodalomnak éljen. Költeményt először az *Új Idők* című újság közölt tőle 1916-ban. 1918-tól állandó munkatársa lett az *Erdélyi Szemlének*, és 1921-ben az ő szerkesztésében indult el az *Erdélyi Szemléből* átalakult irodalmi és művészeti folyóirat, a *Pásztortűz*, amelyet a legnehezebb időben szerkesztett. Körülötte és a *Pásztortűz* körül alakult ki az erdélyi irodalom. Első kötetei, a *Fagyöngyök* (1918), a *Mindhalálig* (1918) és a *Végvári versek* (1921) a magányos költő vívódásairól és útkereséséről vallanak.

Trianon után • Erdélynek Romániához való csatolása mély megrendülést jelentett a fiatal kolozsvári költő számára is. Az erdélyi magyarság döntő többségével együtt képtelen volt zokszó nélkül elfogadni a főhatalom megváltozásával bekövetkezett helyzetet. A szenvedő, törődő, halk hangú ember belső töprengéseit, legbelsőbb érzéseit a nagy megrendülés élménye hatotta át. Kétségbeesetten látta, miként menekülnek ősi szülőföldjükről

százezrek, hogyan hagyják el verejtékes munkával teremtett otthonukat, adják fel megalapozott egzisztenciájukat.

Reményik Sándor életét szorongások és súlyos betegségek kísérték, lelkének egyensúlyát szinte sohasem találta meg, a kisebbségi létben és az elvadult korban nehezen lelte meg helyét. Szenvedésekben volt része, hónapokat töltött szanatóriumokban, és a 20-as évek derekától úgy érezte, hogy népe felmorzsolódása is elkerülhetetlen, de azért mindig az életet hirdette. Emberileg is nagy tett volt az élete: reménytelenül is csillagokkal népesítette be az erdélyi éjszakákat. 1928-tól hűséges munkatársa volt az *Erdélyi Helikon* folyóiratnak is.

Halála • Hazája elvesztése súlyos depresszióba ejtette, amiből a morfium csapdájába esett. A kor szintjének megfelelően elektrosokkal felérő inzulinsokkal kezelték. Egy ilyen alkalommal ötvenegy éves korában, 1941. október 24-én Kolozsvárott halt meg. Városa mint a magyar nemzet halottját temette az evangélikus templomból. Amikor Kolozsváron végigvonult temetési menete, a városban megállt az élet. Csend volt. Tíz- és tízezrek sorakoztak fel az utcákon, amerre a gyászolók feketeruhás csapata elvonult: Erdély búcsúzott, búcsúztatta nagy fiát, aki talán legharsogóbban fejezte ki az itt élőkre váratlanul rászakadt kisebbségi sors keservét, aki úgy érezte, végváron áll, s úgy is írta verseskötetét, mint Végvári. A Házsongárdi temetőben nyugszik. Sirkövén ez áll: „Egy lángot adok, ápdold, add tovább.”

„Reményik Sándornak, az erdélyi magyar irodalom valamikor talán legnépszerűbb költőjének, 1944 után csak 2006-ban jelenthettek meg összegyűjtött versei. Munkásságát a gyanakvás és a félreértés évtizedeken keresztül száműzte az irodalmi nyilvánosság határain túlra. Az ellenséges indulatok és tiltások ellenére költészete, a szellemi és lelki élet rejtettebb csatornáin keresztül, továbbra is kifejtette hatását. A tiltás árnyékában Reményik életműve csendben várta, várja azt a pillanatot, amikor a magyar irodalomtörténet-írás érdemben foglalkozik vele, rávilágít értékeire is, és a könyvkiadás sem zárkózik el teljes mértékben eszmei és költői értékei elől.” (Pomogáts Béla)

MUNKÁSSÁGA

Életét egymásra hatóan két tényező határozta meg: kereszténysége és magyarsága. Az iskolában tanult történelmi és iro-

dalomtörténeti anyaghoz járult a családi környezet, amelyben jellemet formálónan élt a negyvennyolcas szabadságharc eleven emléke. Édesanyja nemcsak szerette az irodalmat, hanem finom értője is volt.

Első verseskötetei • Első versei 1916-ban jelentek meg az *Új Idők* című újságban. Verseskötettel, a *Mindhalálíggal* (1918) két év múlva jelentkezett. Ez idő tájt születtek a keserű indultól fűtött, izzó nemzetféltő szenvedélytől átítatott, Budapesten kiadott *Végvári-versek* (1918–1921) (*Segítsetek! Hangok a végekről*, 1919), melyekben a kényszerűségből álnevet használó költő helytállásra, itthon maradásra buzdította kisebbségi léthelyzetbe szorított testvéreit. Versei már korán népszerűséget biztosítottak számára.

Fogalomtár

transzilvanizmus – az első világháborút követően az erdélyi magyarság körében ideológiai önmeghatározásként, közösségi és művészi hitvallásként erkölcsi kánonként és cselekvési stratégiaként működött. Előbb lírai hangszerelésben szólalt meg Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László költészetében, majd tetterre készítő felhívásként fogalmazódott meg a Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád által szerkesztett *Kiáltó* szó című röpiratban (1921), ittmaradásra, értékteremtésre és önépítkezésre biztatva az anyaországtól elszakadt erdélyi magyarságot

Lírálja az 1920-as évekre forrott ki. Ekkorra versei, bár a **transzszilvanizmust** tükrözik, erőteljesen érződik bennük a költő humanista felfogása.

Legékesebb bizonyítéka ennek a *Ha nem lesz többé iskolánk* című verse, mely egy nép élni-akarási-vágyának szimbóluma. Számot vetett a kisebbségi létezéssel, amely mindig lesz, amíg lesznek államok, amelyekben jelentős számmal élnek más nemzeti hagyományú népek.

A 1920-as években hat verseskötete jelent meg: *Csak így*, 1920; *Vadvizek zúgása*,

1921; *A műhelyből*, 1924; *Atlantisz harangoz*, 1925; *Egy eszme indul*, 1925; *Két fény között*, 1927. Versei bővelkednek természeti képekben, költészete nyitott a filozófiai kérdésekre. Nagyon fontos szerepet játszik bennük a szimbolizmus is. A *Gondolatok a költészetről* (1926) című tanulmányában a költői hivatás kérdéseit fejtegeti.

Istenes versek • Istenes verseiben hit és hitetlenség ütközik, istenkeresés és hitvallás együtt szólal meg. Legismertebb vallásos versei: *Templom és iskola*, *Pilátus*, *Az óriás* (melyben Luther-

nek állít emléket), *Kegyelem*, *A fordító* (Károli Gáspár emlékének), *Kenyér helyett*, *Elkéstetek*, *János evangéliuma*.

Műzsái • Reményik Sándor érzelmi-alkotói életében kivétel szerephez jutott két asszony: Szócs Jenőné Szilágyi Piroska, illetve Judik Józsefné Imre Ilona. Mindkét szeretett nő, a testvéreként, alkotótársként emlegetett festőművész, Piroska és a költőhöz talán nála is közelebb álló Ilonka Reményik Sándor kolozsvári életének része volt.

Így vallott Piroskáról: *„Szócsné nem kerülhet másképpen az irodalomtörténetbe, avagy a kritikusok tollára, mint ami a valóságban: az én drága, önzetlen, szép és jó Testvérem Lélekben, Igazságban, Művészetben, indítóm a magasságok felé, bűvártársam a tenger fenekén, barátom és kalauzum a problémák sziklavilágában.”*

Az *Álmodsz-e róla* című verset aligha túlzás a magyar szerelmi líra legelső vonalában emlegetni Szabó Lőrinc hatalmas ciklusa, *A huszonhatodik év* közelében. A költő az elveszített kedves, Imre Ilona hitese férjével verseng a fájdalomban, a veszteség nagyságában; mi több, versét az „élő hitestársnak” ajánlja, és el is küldi neki a kéziratot: *... Álmodtam róla egész életemben, / Kiálmodtam lelkemet, magamat. / S álmaimban most meg nem látogat / Soha, soha. / Álmodsz-e róla, mondd? / Mert ha álmodsz, hiába veszteséged: / Kettőnk közül Te vagy a boldogabb!*

1933 augusztusában a Nagykőhavas hegyormának közelében írta a *Szemeimet a hegyekre emelem* című költői ciklusának tizenkét darabját. A havasok emberen túli vagy emberfeletti szikla- és hó világa a transzcendens létezés költői metaforájává válik, a költőt mindenekelőtt az erdélyi havasok monumentalitása, „istenközelsége” nyugozta le. Talán a legszebb, a *Találkoztam a szabadsággal* című vers, a ciklus tizenegyedik költeménye: *Ment nagy léptekkel: világ száműzötte, / Fenyőszag tömjénezett körülötte (...) / Ment, az embertől egyre távolodva, / Ment csúcsról-csúcsra, csillagtávolokba. / Kincse túldrága volt méltatlanoknak: / Vitte ajándékul az angyaloknak.*

Költői és emberi programja • Az 1935-ben megjelent, *Romon virág* című kötete egyik ciklusában kapott helyet az 1931-ben írott verse, az *Ahogy lehet*. Költői és emberi programját, a sorsvállaló közéletiség programját fogalmazta meg itt Reményik Sándor, politikai realizmusról és elkötelezettségről tanúskodó tisztánlátással. Jelszó lett ez a verscím Erdélyben, a kisebbsé-

gi léthelyzetben élő magyarság legszélesebb soraiban. *Hát vedd meg lábad ott, ahol megállhatsz, / S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet, / Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból, / A töredéket eltört mondatodból, / Minden megmaradt árva keveset: / Ahogy lehet...*

A 30-as évek vége • A harmincas évek vége felé a fenyegetően térhódító fasizmust elítélve a költő nyíltan és határozottan szembefordult az ordas eszmékkel, világosan kifejezésre juttatta tiltakozását a faji megkülönböztetés minden formája ellen.

Amikor az Erdélyből váratlanul eltávozott jó barát, Makkai Sándor *Nem lehet* című tanulmányára válaszolva 1937-ben megírta az *Ellenzék* című folyóiratban a *Lehet, mert kell* című vitacikkét, akkor a helytállásban kikristályosodott erdélyi gondolat, az élni akarás, az építő munka érveit sorakoztatta fel az önfeladás-sal szemben.

Élete alkonyán • 1941 tavaszán megírta a *Korszerűtlen verseket* és a *Meghalni mégis egyedül kell* című költeményeket. Ezek Reményik Sándor utolsó versei: ekkor már kórházi szobáról kórházi szobára vándorolva töltötte erőtlen életét, s a végső nyomorúságból emelte fel tekintetét valami távoli fényhez. Költői hangjának zengése azonban ekkor sem csökkent, ez a nemesen zengő hang hatolt el költőtársaihoz. Reményik Sándor a sorsát vállaló, minden viszontagság ellenére is az igazságot kereső és hirdető ember volt. A hűség, a kitartás, a nyelv és a lélek megőrzése ezért lehet minden lázas, forradalmi tevékenységnél meszszebbre vivő, távlatosabb tett – írta több versében. A *Meghalni mégis egyedül kell* című versében ezt olvashatjuk: *Az ágyad és az asztalod / Minden nap rózsával lehet tele – / Lehet, hogy egy babérrdőt aratsz – / S mint játékközben a labdát a gyermek: / Egyik kedves kéz a másikba perget – / Álmodhatsz, szerethetsz és barátkozhatsz / És végül mégis egyedül maradsz: / Halálad egyedül kell elviselned.*

Reményik Sándor elismerése • Az igazi és megkérdőjelezhetetlen irodalmi kanonizációt Babits Mihálynak a *Nyugat* 1940-es évfolyamában közölt, *Az erdélyi költő* című szép esszéje jelentette. Ez az írás a kolozsvári költő ötvenedik születésnapja alkalmából készült. „Különös – állapította meg –, hogy Erdély leghangosabb hatású dalnoka ez a csendes, tartózkodó, szemérmes jellemű költő lett; különös, de nem érthetetlen. És bizonyos, hogy jól történt ez így. Nagy dolog verssel hatni a tömegre, zengő hangot adni egy közösség indulatainak; de egyúttal felelősség is

ez. A hangosakban, a könnyű szavú, kész-pátoszú poétákban ritkán van meg a leírt szó felelősségének érzése. S nemcsak a szóról kellene itt beszélni, hanem a magatartásról, minden mozdulatról, az egész emberi egyéniség sugalmazó erejéről. A költő Reményik évei nehéz évek voltak. Nehéz és küzdelmes kisebbségi évek, ezer veszéllyel és kelepccével. Azt hiszem, ebben a helyzetben senki sem tudott volna tökéletesebben viselkedni, mint Reményik viselkedett. A költői tehetség nem volt elég itt, sőt nem is volt a legfontosabb. A versekhez ember kellett, s a költő értékei emberi értékek. Ember, erdélyi ember és magyar.”

1. Melyik irodalom képviselője Reményik Sándor? **2.** Mikor, és hogyan indult alkotói pályája? **3.** Hogyan élte meg a trianoni döntést? **4.** Milyen álnév alatt jelentek meg versei? **5.** Magyarázd meg a *transzvilvanizmus* fogalmát! **6.** Sorold fel jelentősebb versesköteteit! **7.** Mi volt költői és emberi programja? Mi a véleményed? A mi kisebbségi létünkben aktuális ez a program? **8.** Foglald össze röviden Babits Mihály véleményét Reményik Sándorról! **9.** Különböző információforrások felhasználásával, könyvtári kutatások eredményeként írd beszámolót *Trianon hatása Reményik Sándor életére és munkásságára* címmel!

Templom és iskola

Ti nem akartok semmi rosszat,
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ad:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soha többé
Isten ígését magyarul?!
S gyermeketek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

E templom s iskola között
 Futkostam én is egykoron,
 S hűtöttem a templom falán
 Kigyulladt gyermek-homlokom.
 Azóta hányszor éltem át ott
 Lelkem zsenge tavasz-korát!
 Ne hagyjátok a templomot,
 A templomot s az iskolát!

Pap Melinda fotója

A koldusnak, a páriának,
 A jöttmentnek is van joga
 Istenéhez apái módján
 És nyelvén fohászkodnia.
 Csak nektek ajánlgatják templomul
 Az útszélét s az égbolt sátorát?
 Ne hagyjátok a templomot,
 A templomot s az iskolát!

Kicsi fehér templomotokba
 Most minden erőik tömörülnek.
 Kicsi fehér templom-padokba
 A holtak is mellétek ülnek.
 A nagyapáink, nagyanyáink,
 Szemükbe biztatás vagy vád:
 Ne hagyjátok a templomot,
 A templomot s az iskolát!

Nézzétek meg YouTube-on a *Kormorán* együttes 2001-ben készült *Templom és iskola* feldolgozást a <https://www.youtube.com> https://www.google.com/search?q=1.+https%3A%2F%2Fwww.youtube.com+Kormor%C3%A1n+Templom+%C3%A9s+iskola&sca_esv=2b402440a197c26d&sxsrf=AE3TifNXE1Bqf3X6XcllpfLWmPWinUxnMw%3 és a verset Sinkovits Imre előadásában: <https://www.youtube.com/watch?v=K4FNpUfbKuc> linkekre kattintva!

Amit a műről tudnod kell

A húszas évek derekától egyre inkább nyomasztja, hogy népe felmorzsolására az új gátlástalan román hatalom mindent megtesz... Emberileg is nagy tett volt az élete: reménytelenül is csillogokkal népesítette be az erdélyi éjszakákat.

Keletkezése • A *Templom és iskola* 1925-ben született, kötetben azonban csak az 1935-ös *Romon virág* című válogatásban volt olvasható.

Címe • Témajelölő, az erdélyi magyarság megmaradásának és önazonosságának két alapvető fogalma áll a címben: a *templom* és az *iskola*.

Témája • A közösségi feladatvállalás, egy nemzet megmaradásáért, identitásának megőrzéséért a hit és az oktatás tehet a legtöbbet.

Szerkezete • Öt strófából áll a vers. A *templom* a versben természetesen nemcsak az istentiszteletek, az imádság és a vallásos élet megszentelt helye, hanem az erdélyi magyarság szakrális intézménye is. Ugyanilyen szakrális jelentést és jelentőséget kap az *iskola* fogalma, minthogy a magyar iskolák a nemzeti identitás és kultúra fennmaradásának, a felnövekvő nemzedékek anyanyelvi nevelésének ma is az elsőrendű műhelyei.

Üzenete • Versében a közösségi helytállás moráljára figyelmeztet.

Reményik Sándort személyes és történelmi szenvedésekben megtisztuló, példaértékű életéért és ebből az erőből kincsként születő verseiért tisztelték a kortársai. A magyar lírában kevesen voltak, akik ennyire természetes hangon tudtak volna annyi értékes gondolatot és nemes érzelmet közvetíteni, mint ő.

1. Milyen történelmi háttere van a vers megírásának? **2.** Mikor jelent meg? **3.** Mi a témája? ✨ **4.** Magyarázd meg, miért záloga az erdélyi magyarság megmaradásának a templom és az iskola! Aktuális-e ez a két alapvető fogalom napjainkban is? **5.** Elemezd a verset versszakonként! **6.** Keresz költői kifejezőeszközöket! **7.** Iskolád közel van a templomhoz? Végezz felmérést osztálytársaid, ismerőseid körében! A templom és az iskola hogyan erősíti önazonosságtudatukat?

Összegzés

„Félelmetesen nehéz történelmi pillanatban kezdte lírai pályáját. Kortársai úgy érzékelték jelentkezését, mintha az evangéliumok lapjairól lépett volna közéjük biztató szavával: mit féltek, kicsinyhitűek? Törékeny volt, de akik ismerték, úgy érzékelték, azok a terhek roppantották meg vállát, amelyeket folyvást magán hordott, felelősséggel, átszellemült komolysággal. Valami rendkívüli erő és elhivatottság sugárzott belőle. ... A lázadó költő,

aki élete, költőlete nagyobbik korszakában Erdélyért perlekedett, végső periódusában János evangélistát tekintette szellemi példájának, s újra meg újra a szeretet igéit fogalmazta meg, a belső csend és békesség ígázatában.” (Rónay László)

TAMÁSI ÁRON

(1897–1966)

Tamási Áron
(nemzetikönyvtar.blog.hu)

„Amihez **Tamási Áron** hozzáért, az menten megszépült. Az ő szemén keresztül a valóság mesevilág, nála a sötétség is tündérfényekkel világít. De Tamási Áronnál a mese is a valóság súlyosságára és bánataira vall; az ő szemén keresztül az állatok és a fák is a világ nagy összefüggéseit példázzák; nála ugyan minden agyafúrt székelységgé válik, de az ő székelysége maga az ezerarcú emberiség. A lélek nagy gyönyörűségei közé tartozik Tamási Áron novelláit olvasni, és ez a nagyon nagy, nagyon művészi novellaíró úgy mellékesen kitűnő regényeket és igen egyéni hangú, szívhez szóló, jó drámákat is írt.” (Hegedűs Géza)

ÉLETÚTJA

Fogalomtár

székelység – a mai Románia területén, Erdélyben, főként a keleti részen található Székelyföldön élő magyar népcsoport. Valószínűleg a magyar törzsszövetséghez csatlakozó kabart törzsekkel együtt érkeztek a Kárpát-medencébe, s feladatuk a határvédelem volt

Gyermekkora, iskolái •

Tamási Áron kisbirtokos, sokgyermekes, szegény **székely** földműves család gyermekeként született 1897. szeptember 20-án Farkaslakán. Apja Tamás Dénes, földműves, anyja Fancsali Márta. Kilencéves korában pisztollyal ellátta a bal hüvelykujját, ezért a szülők úgy határoztak,

hogy taníttatni fogják, mert nem lesz képes elvégezni a gazdasági munkát. 1904-től Farkaslakán járt elemi iskolába. 1910-től a székelyudvarhelyi katolikus főgimnázium tanulója. 1916-ban behívták katonának. 1917-ben hadiérettségit tett Gyulafehérváron, majd 1918-ban karpaszományos őrzetóként az olasz front-ra került.

Ki akart törni az elődök paraszti életformájából, méghozzá nem is a szellemi élet, hanem a városi-polgári életforma felé. Ezért 1918. november 18-án megkezdte jogi tanulmányait a kolozsvári egyetemen, majd 1921-ben, miután lediplomázott, a Kereskedelmi Akadémián tanult tovább, ahol 1922-ben szerzett diplomát. Nevét is ekkoriban változtatta meg Tamás Jánosról Tamási Áronra. Tanulmányai befejeztével banktisztviselőként helyezkedett el előbb Kolozsváron, majd Brassóban.

Amerikában • Az első világháború után családjával együtt a Romániához csatolt Erdélyben maradt, majd 1923 júliusában, huszonhat éves korában kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba, ahol volt alkalmi munkás, majd banktisztviselő is, noha írói karrierje épp ekkoriban kezdett beindulni, *Szász Tamás, a pogány* című novellájával ekkor nyerte meg a *Keleti Újság* novellapályázatát. 1923–1925 között New Yorkban élt, majd rövid ideig a Chicago melletti Garyben és végül a nyugat-virginiai Welchben. Innét települt haza Kolozsvárra 1926 májusában, hogy aztán rövid időn belül szűkebb hazájában, de Magyarországon is az egyik legnépszerűbb író váljék belőle.

Újra otthon • 1926-tól 1944-ig Kolozsvárott élt, ahol Az *Újság* és az *Ellenzék* munkatársa volt. 1926-ban feleségül vette Haliker Erzsébetet, gyermekük nem született. Az *Erdélyi Helikon* alapító tagja lett, 1933 májusától külön rovata volt a *Brassói Lapokban Tiszta beszéd* címmel. 1935-ben részt vett az Új Szellemi Front kísérletében. 1936-ban cikksorozatában (*Cselekvő ifjúság*) az „erdélyi gondolatot” igyekezett megújítani. 1937 októberében a népfrontos vásárhelyi találkozó elnöke volt. Ezen időszak alatt többször is kitüntették a Baumgarten-díjjal (1929, 1930, 1933, 1943), valamint 1940-ben átvehette a Corvin-koszorút is.

1940-ben a második bécsi döntéssel Kolozsvár, illetve Tamási Áron szűkebb otthona is visszakerült Magyarországhoz, amittől kezdve az erdélyi mellett a magyarországi irodalmi életben is aktívan részt vett. 1942 novemberében felszólalt a lillafüredi írótalálkozón. 1943-tól 1949-ig a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. 1944 augusztusában az Erdélyi Magyar Tanács tagjaként a háborúból való kilépést szorgalmazta. 1944-ben feleségével Budapestre költöztek, ahol Bajor Gizi házában vészeltek át Budapest ostromát.

1945 után • A második világháború után (melyben tartalékosként szolgált, ténylegesen azonban sohasem hívták be)

Magyarországon maradt, az 1945-ös választások után pedig egyike lett annak a tíz (később tizenkét) kiemelkedő közéleti személyiségnek, akiket az alakuló Nemzetgyűlés külön törvény alapján meghívott képviselőnek a parlamentbe. A felkérést elfogadta, egyidejűleg a Nemzeti Parasztpárt színeiben a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja is lett. Képviselőisége alatt kétszer is felajánlották neki a vallás- és közoktatásügyi tárcát, de mindkét-szer elutasította azt. Mandátuma lejártá után, mivel a törvényt, ami alapján behívták, eltörölték és az 1947-es választásokon nem indult, politikai karrierje be is fejeződött. A parasztpárton belül mindvégig Kovács Imre irányvonalával szimpatizált.

1949 és 1953 között kizsárolták az irodalmi életből, egyúttal akadémiai levelező tagságától is megfosztották; ekkoriban leginkább jeleneteket, bábjátékokat, verses önéletrajzot írt. A Sztálin halála utáni enyhülés jegyében 1954-től a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának tagja lett, és megjelenhettek cikkei, elbeszélései is, valamint kitüntették a Kossuth-díjjal is.

Tamási Áron 1966. május 26-án hunyt el Budapesten. Kérésére szülőfalujában, Farkaslakán temették el. Itt látható a sírja a templomkertben; sírkövén ez a felirat olvasható: *„Törzsében székely volt, fia Hunniának / Hűséges szolgálja bomlott századának.”*

Tamási Áron sírja Farkaslakán

MUNKÁSSÁGA

Székelysége • Tamási Áron székely volt, és ez meghatározta látásmódját is, stílusát is. A székely hagyományok, a székelyföldi hegyek és erdők, a gyermekkorban lélekbe szívódott mesék, balladák és nem utolsósorban tréfák, játékok, szelíd ugratások ugyanúgy mindvégig befolyásolták képzet- és képzeletvilágát, mint nyitott szemű érdeklődése minden iránt és csukott szemű hajlandósága a misztikumokra. Tamási mindent látott, ami látható volt a körülvevő való világban, és mindenről a nehéz munkával dolgozó emberek vélekedése szerint válaszolt. De Tamási azt is látta, ami nem látható, amiről az ember azt sem tudhatja,

van-e vagy nincs, ami kívül esik a való világon. Nem ítélné meg helyesen Tamási Áron egyéniségét és életművét, aki nem veszi tudomásul, hogy egyszerre volt tényekhez ragaszkodó realista és lelke mélyéig vallásos ember, aki a végső döntést az emberen túlról várta. Nem egy bizonyos tételes vallásnak volt dogma szerinti hívője, semmi sem állt távolabb tőle, mint bárminő dogmatizmus; ennél sokkal játékosabb lélekként élte életét. De misztikus sejtelmekkel remélt tapasztalaton kívüli, nemcsak nem ismert, de meg nem is ismerhető eredetű segítséget az ember jogos igényeihez. Azt azonban jól tudta, hogy magamagától még a mennyei segítség sem jön el, ha mi magunk nem teszünk okosan a saját érdekünkben. Kedvesen ravasz, mókás kedvű szegényemberei körülbelül úgy gondolják a nagy igazságszolgáltatást, hogy „*segi ts magadon, Isten is megsegit*”.

Ámbár néha ezek a szegények gyanakodni kezdenek, hogy hátha még az életen túl is olyanfajta világ van, mint egy átlagos székely faluban, és talán a mennyei hatóságok is előnyben részesítik a gazdagot a szegénnyel szemben, hát akkor jobb az örök halál, mint a feltámadás. Erről szól az egyik legeslegszebb és legtragikusabb humorú novellája, a *Rendes feltámadás*.

A székely népballadák, népdalok és népi mókák ihlették azokat a novellákat, amelyekből első kötete, a *Lélekindulás* összeállt. Amerikából küldte haza a kéziratot a kolozsvári kiadóhoz, ahol 1925-ben megjelent. A műre a romániai magyar és a magyarországi irodalom is azonnal felkapta a fejét.

Gyors egymásutánban jelennek meg novelláskönyvei. És az olvasóknak tudomásul kellett venniük, hogy ez a tündéri bájú író a szegények igazságának kemény szószólója, aki még parasztfelkeléssel is rémíti az úri világot (*Hajnali madár*). De aki nem akart odafigyelni az író társadalmi-politikai igazságaira, azt elbájolta a mese, a komor valóság fölött lebegő derű és humor. Már a húszas-harmincas évek fordulóján nyilvánvaló volt, hogy Tamási Áron a legnagyobb magyar novellisták közé tartozik.

A regényíró • Közben egymás után jelentek meg regényei is. Előbb a *Szűzmáriás királyfi*, amelyet javarészt még Amerikában írt, s csak végső csiszolása készült el otthon. Tragikus történet a természet igaz törvényei szerint élni akaró székely diákról, aki összeütközik a társadalom embertelen törvényeivel. Kevés műben érződik ennyire az író misztikumra hajlandó világszemlélete. A helyzetek kritikai erővel reálisak, a hangvétel közel áll a

balladához, a megoldások valóságon kívüliek: költői mű, de nem realista regény. Annál realistább, de legtávolabb is áll Tamási életművének egészétől a *Címeresek*, amelyben az erdélyi világ feszültségeit rajzolja meg. Jó regény, de más is megírhatta volna. Ezek után következett a főmű: az *Ábel-trilógia*. Előbb az *Ábel a rengetegben*, a talpraesett székely favágólegény mesébe illő, mesevarázsú története, majd folytatásai: *Ábel az országban* és *Ábel Amerikában*. Ábel megjárja írójának útját: a természet világából eljut a városba, onnét a nagyvilágba. Végül tapasztalatainak eredményeként visszamegy a természetbe. Szemléletével lehet vitatkozni, van benne sok romantikus antikapitalizmus, Ábel a megismert polgári világ elől nem előrelép, hanem hátra; akár XX. századba tévedt rousseauizmusnak is mondhatnók ezt a magatartást. De költészetével, különösen az első rész költészetével, nem lehet vitatkozni: fenyőillatú remekmű, századunk egyik legszebb magyar regénye.

Ábel történeteiben semmi misztikum: csak természetszeretet és a polgári világ kritikája. Annál erőteljesebben tör ki a misztikum a következő regényben, a *Jégtörő Mátyásban*. De olyan bájosan játékos könyv, hogy akár a misztikumát is csupán játéknak tekinthetjük.

S mindezek közben Tamási sikeres drámaíróvá nőtt. Elbeszélő erőnyeit át tudta menteni a színpadra is.

1945 után mindenki úgy tekintett rá, mint a legnagyobb élő írók egyikére. Ettől kezdve politikai méltóságokat is betölt, de alkata szerint nem gyakorlati politikus, az ő világa az irodalom. Egy ideig még ugyanabban a modorban ír, mint azelőtt. De az ötvenes évektől kezdve fokozódik igénye a valóság ábrázolása iránt. Stílusa változatlanul szép, de a meseszerűség helyét egyre inkább a történelmiség váltja fel. Regényes önéletrajza, a *Bölcső és bagoly* egyben a székelység útját és életkörülményeit elemzi, megmutatván, honnét indult és hogyan emelkedett ki az író. Az 1848-ról szóló *Hazai tükrök* történelmi regény: a Székelyföld és benne egy székely legény története a szabadságharc idején. Erre a művére kapta meg az író a Kossuth-díjat. Majd a *Szirom és Boly* kifejezetten „mai tárgyú” regény, nem is Erdélyben játszódik, hanem a Dunántúlra telepedett bukovinai székelyek között. Itt már termelőszövetkezetéről, a szocialista építésről van szó, természetesen Tamási-stílusban. De témavilága bizonyítja, hogy jelen volt, és jelen akart mindig maradni.

1. Hol, és mikor született Tamási Áron? **2.** Mikor vándorolt ki Amerikába? Mikor tért haza? **3.** Hogyan alakult az élete 1945 után? **4.** Mikor jelentek meg első írásai? **5.** Sorold fel, és állítsd kronológiai sorrendbe fontosabb műveit! ✨ **6.** Nézz utána, kik a székeleyek! Írj rövid beszámolót!

Nézzétek meg a bemutatót itt: <https://prezi.com/p/tb8nvuhgmoom/tamasi-aron-elete/>

Ábel a rengetegben

(Részletek)

Első fejezet

A regény egy szegény székeley család mindennapjainak bemutatásával kezdődik. Megtudjuk, mikor, hol játszódik a történet, megismerjük a legfontosabb szereplőket, a körülményeket.

Abban a nevezetes ezerkilencszáz és huszadik évben, vagyis egy esztendőre rá, hogy a románok kézhez vettek minket, székeleyeket, az én életemben még külön is igen nagy fordulat állott bé. Akkor is Ábelnek hívtak engem; s ott laktunk Csíkcsicsóban, abban a nagy káposztatermelő faluban, a felcsíki járásban, éppen az Olt vize mellett.

A székeleyek szent hegye, a Hargita

Hamarosan kiderül, mi az a nagy fordulat, amely bekövetkezik Ábel életében, amiért az apa váratlanul hazaérkezik.

Ábel édesapja közbiztonsági erdőpásztor, aki fenn lakik a hegyen egy kis kalyibában, s csak akkor tér haza, mikor élelme fogytán van. Ábel egyedüli gyermek, amit nem bán, mivel szülei őt is csak bajosan tudják iskolába járatni és ruhával ellátni. Még fiatal, csupán tizenöt éves.

A nevezetes nap, amely fordulatot hoz Ábel életében, a Szent Mihály napját követő nap, vagyis szeptember harmincadika. A cselekmény tehát Mihály napon kezdődik el. Ábel édesapja hazatér és a családi vacsoránál csapdát állít fiának. Elszegődteti őt a Hargitára erdőpásztornak. A párbeszéd stílusa, fondorlatossága, ami Ábel és édesapja közt lejátszódik, csak ízelítő. A cselekményben sokszor találkozhatunk és szórakozhatunk majd a szellemességeken, amikor Ábel az eszével győz.

Jelenet az
Ábel a rengetegben
(1993) c. filmből

Édesanyja elkészít mindent az útra, el-
látja mindennel Ábelt, amire csak szüksége
lehet új életében: megrakva az átalvetőedé-
nyekkel, házi felszereléssel; fél véka pulisz-
kaliszt, kenyér, túró, egy fazék szilvaíz, só;
gyertya, lámpa, lámpaolaj; egy rossz katona-
köpenyeg takarónak, egy üveg erős pálinka
buzdítónak. Ábelt a sírás környékezi, de erő-
sen tartja magát, amikor elindul a menet:
apja, fia, a kecske, a két tyúk és a macska
Ábel vállán. Neki van a legjobb dolga!

Délutánra jár az idő, amikor megállá-
podnak egy nagy havasi legelőn. Mindenütt
borókafenyő bokrai üldögélnek a földön.

De hol a ház, amelyben majd Ábel lak-
ni fog? Apjától megtudja, hogy a borókák és
az erdő találkozásánál. Pihennek egy kicsit.
Kell is az erő a „házzal” való találkozáshoz!

- Szervusz, hogy hínak?
- Engem háznak, hát téged? – felelte helyette apám.
- Ha téged háznak, akkor engem püspöknek...
- Édesapám, ha mi a majmoktól lettünk volt, akkor a házak
ettől.
- Hát nincs elég deszka benne? – védte apám, mint egy ügy-
véd.
- Lik is van elég – feleltem.
- Hát rajtad nincs? – kérdezte apám...

Na ez a találkozás a házzal akár össze is foglalhatja Ábel számára
mindazt, ami a következő időkben rá vár. Valami jó is történik azonban.
A házban ott fekszik legyengülve egy eléhezett, szomorú kutya. Bolha
lesz Ábel egyetlen igazi hűséges társa a megpróbáltatások során. Ábel
felderíti a környéket: ivóvizet hoz, megetetik a kutyát, elrendezkednek
a házban, ők maguk is falatoznak.

Ideje, hogy apja hazainduljon. Egyszerre este lett, és Ábelre úgy rá-
tör a magány, hogy most már nem tudja visszatartani a sírást.

Másnap reggel megérkezik a bankigazgató a szeredai bankból. Ábel
megtudja, pontosan mi lesz a dolga: hogyan kell kiállítani az elismer-
vényt az eladott fáról, hogyan kell elszámolni a pénzzel, melyik fának
mi az ára, mi lesz a fizetsége.

Elindulnak együtt megtekinteni az erdőt. Ez lesz az első lecke,
amellyel Ábel megkezdí „kitanulni a világot”.

Láttam a kutyát, a házat, az ölfákat, és körülöttem a rengeteg erdőt. Ilyen tisztán még nem is láttam egyszer sem. Ott voltam egyedül, a magam lábára eresztve, pásztornak fogadva. Csak most eszméltem rá valójában, hogy mi is történt velem. Apám kihozott ide, s én jöttem, pedig nem is akartam.

Jelenet az
Ábel a rengetegben (1993) c. filmből

Az igazgató felfogadott, pedig azt sem akartam. Semmit sem akartam, csak olyan voltam, mint a levél, amelyik leszakad a fárról, s egyik szél erre viszi, a másik szél arra viszi. A levelet viheti, de engemet immár többet nem, gondoltam magamban, s feltettem a kérdést:

– No Ábel, beléegyezel-e abba, amit apád csinált veled, s amit az igazgató csinált veled?

– Beléegyezem – válaszoltam.

– S hát a jövőre nézve mit határozol?

– A jövőre nézve azt határozom, hogy a magam fejétől akarok ember lenni.

Ügyes napirendet alakít ki magának: házi teendők, utána az erdő.

A bankigazgató is állja a szavát, egy szekeres emberrel bútorokat küld Ábelnek. Az ember a fuvarért cserébe fát kér Ábeltől. Kap is egy szekénderékkel, de fizetség fejében olvasnivalót kell hoznia a fiúnak.

A következő napokban Ábel elindul megismerkedni „birodalmával”. Óriási felfedezést tesz: a „háborúból” visszamaradt fegyvereket talál. „*No Ábel – mondom –, rendele fegyvert a mennyei Atya!*”

Okosan elrejtí a zsákmányt. Jól is teszi, mert már két ember várja a háznál.

A kíváncsiság nem hagyja nyugodni Ábelt. Néhány nap múlva megint elmegy a rejtekhelyhez. Egy bomba fel is robban. A nagy ijedség után nagy felfedezés: még tizenegy „vihart” csinálhat, s a kidőlt fákat eladhatja!

A szekeres ember hoz Ábelnek olvasnivalót. Jól ki is akarja használni: újból fát kér fizettségképpen. A fiú úgy belemerül az olvasásba, hogy

még a házi teendőkről is megfélekedezik. Le kell feküdnie, hogy a fejében rendet tegyen.

Azután igen nagy öröm éri: egy reggel arra ébred, hogy édesanyja áll a küszöbön. Nagy büszkén mutogatja neki birodalmát. De este megint előkerül a pálinkásüveg, s a maradék is kiürül belőle.

Ábelt édesapja is meglátogatja, vadászok is megszállnak nála. Téli-esre fordul az idő: köd, eső, hideg... Új világ köszönt a Hargitára és Ábel pásztorkodására is.

Második fejezet

Ahogy az idő bánatosra fordul, ugyanúgy Ábel kedélye is. A kalendáriumot olvasgatja. A sok tudomány Fráter Györgyről, Szent Ferencről, Miklós cárról csak úgy kavarg a fejében. Hideg is van, a ház repedésein szökik el a meleg. Nincs jó álma Ábelnek. Másnap reggel három szerzetes barát érkezik. Fát akarnak venni.

– Adjon az Isten! – mondta az első.

– Megköszönnők, ha adna – feleltem, s már kezdtem is biztatni őket, hogy üljenek is le ebben a szegény hajlékban.

Körülnéztek, s leültek.

– Ki itt az erdőpásztor? – kérdezte a főbarát.

– Hát nem látható, hogy ki? – feleltem.

Közben a fiatal barát igen különösen viselkedik. Kicsit együgyű, de jószándékú – mondják róla a páter-gvárdián és Furtunát.

Elindulnak megtekinteni a fát. Mikor visszaérnek a házhoz, Bolha erős ugatásba kezd. Valami nagy madarat lát a fán? Nem. Márkus mászott fel egy mókus után. Jóízűen, bőségesen vacsoráznak, egy kis bor is kerül az asztalra.

Könnyen indul a beszélgetés is. Kiderül, hogy Ábel esténként olvasgatni szokott. Nagy büszkén mutogatni kezdi a práter-gvárdiánnak a kincseit. Az a Buffalo Bill füzetek, a Nick Carterek láttán nagy haragra gerjed: Ábelnek szólni sincs ideje, a füzetek már a kályhában vannak.

– Miért sírsz, Ábel? – kérdezte megint.

– Maga jól tudja – feleltem.

Erre megsimogatta az arcomat, majd a keblére húzta a fejemet. Keze járásáról s a szíve dobogásáról éreztem, hogy erősen megsajnál.

– Legyen több eszed, édes fiam! – mondta.

– Bár ennyi se volna – szepegtem.

– Légy nyugodt, nem vesztettél semmit.

És cserébe annyi könyvet ígér a fiúnak, hogy az egész télen se tudja mind elolvasni.

A könyvekről aztán elterelődik a szó a fegyverekre. Kiderül, hogy a páter-gvárdián ért hozzájuk. Gyorsan ki is próbálják a puskákat, amiket Ábel a ház közelében elrejtett. A rózsabokorra céloz, mondván, hát ha abba lakozik az ördög. Márkus azt mondja, szerencse, hogy nem volt a bokorban, mert akkor ők munka nélkül maradtak volna. Erre a nagy igazságra nemigen lehet válaszolni. Inkább Ábel is megpróbálja a célzást.

Jelenet az *Ábel a rengetegben*
(1993) c. filmből

a véleményhez Furtunát is csatlakozott, sőt a magáéból még azt is hozzátette, hogy igazán boldog és istenfélő életet csak úgy tudna élni, ha ide építenének egy kolostort, s ő a könyvei között abban lakhatnék.

Elgondoltam, hogy a világ szép és változatos a földdel, az éggel és a levegővel együtt, s tele van minden olyan jóval, amire az emberek vágyódhatnak. És akit én embert eddigelé láttam, az mégis mind elégedetlen volt. S most itt van ez a rangos barát is, akiről bátran hihettem, hogy magának való boldog életet él, s hát nem más vágyódásai vannak neki is!? De bizony más, mert lám, a városból s az emberek közül a vadonba szeretne jöni, hogy egyes-egyedül keljen és feküdjék. És vele szemben itt vagyok én, aki a vadonban lakom, egyedül kelek és fekszem: s én viszont az emberek közé és városba vágyódom! Ki rendezi ezt így? Vagy ki jelöli ki az ember útjait, sohasem arrafelé, amerre ő szeretne menni?

Ábel és Bolha megint egyedül maradtak. Ábel gondolatai egyszerre az üzletre terelődtek, s mint a villám vág eszébe, hogy a barátok nem fizettek. Tízezer lej! Még szerencse, hogy ő papírt sem adott a vételről.

Azért még sincs ez így rendben! De fát biztosan nem visz el senki a barátoknak, amíg nem fizetnek!

Az elkövetkező napokban sok munkája volt Ábelnek. Egymást érték a fahordó szekerek. Már jelentős pénzösszeg is összegyűlt nála, ezért üzent a banknak, hogy jöjjenek érte. A páter-gvárdián betartotta ígéretét, Márkussal könyveket küldött neki.

Néhány nap múlva egy nagy üzletet ajánló román ember jelenik meg. Fuszulánnak hívják. Az üzletkötés során Ábelnek megint van alkalma csillogtatni éles eszét úgy, hogy Fuszulán sokszor nem tudja, nevesse-e, vagy csúfolódásnak vegye és megsértődjön.

Mivel Ábel most már nagyon figyel, Fuszulán nem ússza meg a szállítást fizetés nélkül. Tervet eszelnek ki az igazgatóval a tolvaj megfogására. Míg az igazgató a puskát fogja, addig Ábel összekötözi Fuszulán kezét. A bankigazgató elindul a városba a megkötözött rabbal.

Közben éles sípszót hall a ház felől. Rossz sejtésekkel, rossz előérzettel indul haza. A bank pénztárosát és egy barna fegyveres katonát talál, egy szigorú román csendőrt.

Ábel akkor még nem tudja, hogy ez az ember mekkora szerencsétlenséget hoz rá.

páter-gvárdián – a szerzetesrendben a házfőnök

Harmadik fejezet

Ha Ábel eddig azt hitte, hogy nehéz az élete, hát akkor nagyot tévedt. Az igazi megpróbáltatások csak ezután következnek.

Bolha is megérezett valamit, mert ugatni kezdett, ahogy meglátta a csendőrt.

Az rögtön rá is fogta a fegyvert, de szerencséire nem lőtt. A pénztáros semmit nem érzett meg a feszültségből, csak az érdekelte, hogy minél hamarabb visszaindulhasson a városba.

Ábel nagy sértésnek veszi, hogy kölyöknek szólítja, ezért finoman megleckézteti a fiatalembert. Úgyesen ráérez annak gyenge pontjára:

... olyan szeplős, mint amilyen sűrű csillagos, szép őszi éjjelen az ég. Minél tovább néztem, annál szeplősebb volt. Végül azt hittem, hogy a kacagás gátat tör bennem, de akkor igen jóra való gondolatom támadt. Olyan gondolatom, amely a „kölyök” mondásért oldalból megfizessen neki. Hamar magamhoz vettem egy üres skatulyát, amiből a gyufa kifogyott volt, s azzal az üres dobozkával kimentem gyorsan a pajtába. Ott felszedtem nagy sietve hat darab kecskeibrikát, s azt egy lapos kővön megtörtem,

mint a mogyorót. A törmeléket belétemtem a gyufás skatulyásba, és arra annyi tejet fejtem, hogy jól össze tudjam keverni. Amikor már olyan volt, mint a balzsamír, a skatulyát megint a zsebembe tettem, aztán visszamentem szépen a szobába, s egy alkalmas pillanatban megfelelő helyre rejtettem a készítményt...

Megtudja Ábel azt is, hogy az igazgató És Fuszulán útja a város felé hogyan alakult. Fuszulán balesetet idézett elő, felborultak az autóval, az igazgató megsérült, Fuszulán elmenekült.

Amíg Ábel és a pénztáros el voltak foglalva az elszámolással, addig Surgyelán, a csendőr beszállásolta magát a házba: először is elfoglalta az egyetlen ágyat, Ábel ágyát.

A pénztáros indulni készül nagy elégedetten: a zsebében a balzsamír. Ábel meg némi elégtételt érez a „kölyök” megszólítás miatt.

Viszont a csendőrnek esze ágába sincs mozdulni. Ábelre és a pénzre fog vigyázni Fuszulán miatt.

Surgyelán első parancsa:

- Tej kell! – parancsolt reám ismét.
- Fel tetszett kelni? – kérdeztem.
- Nem jól hallottad, hogy tej kell?!
- De jól és szívesen.
- Hát akkor?
- Mindjárt megfejem a kecskét.
- De kifejded belőle sokat!
- Egyből hogyan lehet sokat? – kérdeztem.
- Nem egy van neki, hanem négy!
- Mi van neki négy?
- Csics van neki négy! – kiáltott a katona.
- Én szelíd maradtam tovább is.
- De az első kettőből nem ad – mondtam.
- Húzzad neki!
- De hiába húzom, mert nem ad.
- Akkor oztán én meghúzom!

Erre már egy kicsit megijedtem, hogy csakugyan húzni találja. Hamar fazékért mentem, s amikor jöttem visszafelé, a csendőr előtt megálltam, s így szóltam neki:

- No, most megyek, s még a fülit is megfejem.

Ábel próbálkozik a fejéssel, de valami történt, mert a legnagyobb igyekezet is eredménytelen. A csendőr is előkerül, „*Disznyó bolsevik*” – mondja a kecskének. De a tej csak nem jön.

Hogy megbékéljen, Ábel minden ennivalóját az asztalra teszi, s nem kis megdöbbenéssel szemléli a csendőr étvágját. Tele hassal Surgyelán kicsit megenyhül, így Ábel megtudhatja azt is, hogy addig marad, amíg Fuszulánt meg nem fogják.

Ábel hozzálát a házi teendők ellátásához, Surgyelán pedig a legtermészetesebb módon elhelyezkedik Ábel ágyában, de már éjszakára.

– No, Ábel! – mondtam magamnak. – Hitted volna-e, hogy ilyen nagy madár a kakukkmadár?!

Meg is kérdezi a csendőrtől, hogy ismerte-e a kakukkmadarat. Legalább ennyi elégtételt vesz magának.

Rongyokból, kabátból Ábel is fekhelyet készít magának, és jobb napok eljövetelében bizakodva fekszik le. Szegény édesanyjára gondol, aki betegen fekszik, apja örködik a betegágyánál.

A hírhozó embertől megtudja Ábel, hogy mi a kecske baja: *„Ennek cáp kell!”*

Tej tehát nem lesz, pedig Surgyelán már megint éhes. Ábel kénytelen a tyúkokat feláldozni. Csakhogy azokat felfalta a róka. Ebben a nagy bajban egyedüli társa Ábelnek Bolha.

Surgyelán eléggé sokára érkezik vissza a rókaüldözésből, méghozzá nem is üres kézzel: egy óriási sast lőtt, azt hozza magával.

Az igazi baj ott kezdődik, hogy a csendőr határozottan közli Ábelrel: *„A sasból neked is enni muszáj!”* Közben a házban iszonyú dolgok történnek: a sas feltámad, elpusztítja a macskát. Bolha rémülten nyüszít az ágy alatt, az egyik szemét kivájta a sas. Segíteni akart a macskának. Mi jöhet még ennyi szomorúság után?

Surgyelán a sas körül buzgólkodik. Ábel is segít: harapófogóval szedi ki a tollakat az állatból. Felséges lakoma lesz! Hát még a következői! Surgyelán könnyebben megússza a bajt, de a saslakoma Ábelt ágnak dönti. Azt álmodja, hogy meghalt az édesanyja.

Telnek a napok. Ábel egyre furcsállni kezdi, hogy Surgyelán nem éhes, meg az is furcsa, hogy nem akarja engedni őt az ágyból felkelni.

A titok hamarosan kiderül: a kecskének már csak a kitömött bőre áll az ölban. Azért nem volt éhes Surgyelán, mert megette a kecskét. Ábel Bolhát is hiába szólongatja, a kutyát is elüldözte Surgyelán a háztól.

Egy napon végre Fuszulán is megjelenik újból. Félelem keríti hatalmába Ábelt, amikor hallja, hogy a tolvaj Surgyelánnal beszélget, majd nagy egyetértésben elindulnak az erdő irányába. Ahogy bátorságot merít Ábel, elindul a kárt felmérni: az odvas fából eltűntek a puskák, a puska csövében az első lövésre elég az örménytől kapott pénz, oda a kecske, a kutya...

Egyetlen öröme van Ábelnek: megszabadult Surgyelántól. A két gazember együtt ment el.

kecskeibrika – kecskebogyó; **cáp** – bakkecske

Negyedik fejezet

Ábel maradék erejét összeszedve felmászik egy sudár magas fenyőfára, kitűzi az amerikai úrtól kapott zászlót, ezzel ünnepli, hogy végre megszabadult a csendőrtől:

– No, te zászló! Aztán hirdessed a szabadságot, ahogy csak tudod!

Visszatérve a házhoz végre újból az ágyon fekvé rendezgetheti gondolatait, számba veheti a tanulságokat, és összegezheti a tapasztalatokat, melyekből tanulhat a jövőre nézve.

Elhatározza, hogy alaposan kitakarít a házban, hogy Surgyelánnak még a nyoma se maradjon. A bolhákkal kezdi.

A nagy munka közben kedves látogató érkezik: édesapja. A kedves, kötődő – évődő hangú beszélgetés mögött most is nagyon komoly, szomorú események húzódnak. Ábel elmeséli megpróbáltatásait, helytállását. Aztán az apja közli Ábellel, amit már előbb megsejtett.

A várakozó csendben nem is mondott semmi többet, hanem csak hallgatott. De furcsábban, mint bármikor azelőtt; valami nagy szomorúsággal az arcán. Ismertem őt, s rettegéssel féltem attól, amit kimondani készül. Vergődve lestem minden mozdulattát, s leginkább elfutni szerettem volna, de mint a macskát karmaival a sas, azokban a percekben engemet is bilincsbe vert valami. Végre, amikor már végeztünk volna az evéssel, apám felállt, s a tarisnyából két üveget vett elé. Az egyiket kidugta, s abból két pohárral csordultig bort töltött. Akkor az üveget letette, s a poharat vette a kezébe. Néhány pillanatig nézte kicsordult fájdalommal a kicsorduló poharat, aztán felállt, és reám függesztette a szemét. Nem tudtam, hogy miért, de én is felálltam. Akkor a fájdalom párája elfutotta az apám szemét, és csendesén így szólt:

– A jó Isten nyugtassa meg szegény édesanyádot...

Abban a pillanatban elsötétedett előttem minden; s a bal kezemmel megragadtam az asztal karimáját, mert úgy éreztem, hogy most bukom el, vagy soha. Megfeszítettem térdben a két lábamat is, nemkülönben a nyakamat s az arcomban a csontokat.

– A jó Isten... hallgassa meg... – mondtam valahogy.

Három nap múlva nagy ijedelem támad a kicsi házban. Ábel észreveszi, hogy két ember lopakodik puskásan feléjük: nem kétséges, hogy Surgyelán és Fuszulán közeledik. Csak a csel, csak az ész segíthet.

Étel-ital! – adja ki az utasítást Ábel az édesapjának. Előbb a pálinka. Az ital meg is teszi hatását. Surgyelán már a váci püspöknek képzelet magát, s Ábelt arra kényszeríti, hogy csókoljon neki kezét. Valaminek történni kell, mert a szégyen miatt az apja nagyon mocorog a széken, hat a megivott pálinka is.

Megint ittak egy-egy kortyot, de azt úgy koccintották el, mint-ha szikrázó parazsat értettek volna össze. Amikor pedig ivás után letették a poharat, apám az asztal alá kukucskált, és hívni kezdte a macskát. Tudtam, hogy mit akar feszegetni ezzel, s oldalba hüvelykeltem egy kicsit. Apám azonban nem ügyelt reám, hanem jó hangosan megkérdezte:

- Hol a macska, Ábel?
- Férjhez ment egy sashoz – feleltem.
- Hát a sast ki hozta rá?
- Baj hozza a bajt – feleltem kitérő módon.

Erre apám a macskát félbehagyta, de hívni kezdte mindjárt a Bolha kutyát. Mikor a kutya sem jelentkezett, ismét felém röpítette a kérdést:

- Hol van a kutya, Ábel?
- Elment nyulat fogni – feleltem.
- S onnét mért nem jó vissza?
- Azt az Isten tudja.

Surgyelán élesen figyelte minden szavunkat. De nem szólt, hanem csak vigyorgott. Már úgy szorongatta a szívemet a félelem, hogy nem jutott eszembe semmi okos dolog. Egyedül csak az, hogy leszálltam a szék karfájáról, s az apám poharából én is húztam egyet. Abban a percben azonban apám is felállt, s hát olyan részeg, hogy tántorog.

- Feküdjék le, édesapám! – kezdtem kérlelni.
- Más dolgom van! – felelte.
- Mi más?
- Az éppen, hogy megfejjem a kecskét.

Csakugyan felvett egy fazekat, s indulni akart. Reszketve eléjébe álltam, s csendesén mondtam neki:

- Inkább két kecskét veszek, csak most üljön le!

Surgyelán kortyintott egyet, majd erős hangon és szaporán mekegni kezdett. Fuszulán kacagott. Apám úgy nézte őket, mint-

ha azt méregette volna, hogy vajon melyiket ölje meg előbb. Minden erő és akarat a szemébe gyűlt, s ezt én arra használtam fel, hogy a fazekat kivettem a kezéből. S úgy, a fazékkal a kezemben, odamentem Surgyélánhoz, és könyörögve így szóltam hozzá:

– Édes Surgyélán úr, én inkább még egyszer megcsókolom a kezét, csak, az Isten megfizeti, most menjenek el innét. Nem apám miatt, mert maguk százszor erősebbek, mint ő. De négy csendőr tegnap is itt járt, hogy megfogja magukat, s ebben az időtájban ismét jóni találnak esetleg. Menjenek el, édes Surgyélán úr, s majd máskor inkább jöjjenek vissza. Mialatt mondtam ezt a könyörgést, Surgyélán tusakodni látszott, de aztán nyögött egyet, és mozdulni látszott, mintha már indulna is. Hanem abban a pillantásban apám reám kiáltott:

– Ábel, fiam!

– Tessék, édesapám!

– Nem tudsz valakit, aki egyedül megevett egy kecskét?

– Én nem, hát az minek kéne?

Apám ott állott az ajtónál, kivetett mellel.

– Annak, hogy megöljem! – mondta.

Hát erre felhúztam hamar Surgyélánt a székről, miközben szorgosan topogtam mellette, s apámat mentettem, mondván:

– Amikor részeg, mindig ilyen embert keres. Gyorsan csomagolni kezdtem az ennivalót is; mégpedig úgy, hogy magunknak csak keveset hagytam, a nagyobbik felét pedig odaadtam Surgyélánnak, csakhogy induljanak s menjenek.

Elmúlt a veszedelem.

Ábel azonban visszavágóra készül. Vendégségbe hívja Fuszulánékat. De kell hozzá két liter jó erős pálinka, és a bankot is értesíteni fogja. Ketten indulnak a bankba beszámolni. Ábel lepődik meg a legjobban, amikor látja, a pénztáros szeplői tényleg megfogyatkoztak.

Az igazgató is előkerül, már sietnek is az autóval a Hargitára, de Ábelnek és az apjának nem jut hely a kocsiban.

Az autó elbúgott, s mi ottmaradtunk apámmal ketten. De már nem a korábbi világ vett körül engemet, hanem egy másik, amelyik a hűséget is csak ilyen semmibe vette.

– No, mit mondtam volt?! – szólalt meg édesapám.

– Megtanultam a leckét! – feleltem neki.

Ennyi elég is volt, hogy megértsük egymást, mert hiszen ez a kicsi történet kinyitotta jól az eszemet. Szinte azt mondhatnám,

hogy egyszerre kész emberré avatott, és megtanított arra, hogy a szegénységben levők igéit hirdessem.

Ábel elkérte a bankban a fizetését, és elindult apa és fia gyalog vissza a Hargitára.

A bankigazgató és a csendőrök hiába várják Surgyelánékat, azok csak a hivatalos emberek távozása után kerülnek elő az erdőből. Megkezdődik újból a lakoma.

Múlik a tél. A két tolvaj már jó ideje nem jelentkezik. Egy napon Ábel bejelenti az apjának, hogy elmegy a barátokhoz, addig vigyázzon az erdőre.

A gvárgyián nagy örömmel fogadja a fiút. Ábel megtudja, hogy Márkus beteg, sajnálják erősen. Elhatározzák, hogy elviszik a Hargitára a friss hegyi levegőre. Tavasz beálltaig így hárman éldegélnek a kis házikóban, akkor az apa visszakívánczik a faluba, hogy közel legyen a munkához. Tavasszal Márkust a nagy tölgyfa alá temetik.

S akkor valami puha érinti meg Ábel lábát:

– Bolha! – kiáltottam fel.

Ráborultam a kutyára, és bizony sírtam, hogy a fél szemével mégis megkerült. Végre a gvárgyián szólított fel mellőle, nem tudom, mennyi idő múlva. Szűk és szomorú állapotban volt Bolha. Zörgött valósággal. S ahogy ott néztem őt, örömet és bánatot vegyítve, az első találkozásunk jutott eszembe, és áldottam a kedvező sorsot, hogy éppen akkor küldötte vissza nekem, amikor ismét új életet akartam kezdeni.

– No Bolha! – mondtam neki. – Most megyünk, s megugatjuk megint a világot!

Apjának is elmondja tervét:

Oththon elbeszéltem apámnak az egész dolgot, s megmondtam azt is neki, hogy többet nem megyek vissza pásztornak a Hargitára. Nem tudom, hogy mit látott rajtam apám, de nem erőltetett a visszamenésre, hanem csak megkérdezte:

– Hát mit fogsz csinálni?

– Valamerre városba megyünk, Bolhával ketten.

– Oda mért?

Jelenet az *Ábel a rengetegben*
(1993) c. filmből

– Azért – feleltem –, hogy megkeressük a testvéreimet, Káint, aki okozza, nekünk, Ábeleknak, a rosszat.

Apám nem szólott erre semmit, hanem szekeret fogott, hogy hazaköltöztesse a Hargitáról, ami ott a mi tulajdonunk volt. Amíg ő odajárt, azalatt én Bolhával elmentem az édesanyám sírjához, s ott a sírhantnál megfogadtam, hogy a szegények és az elnyomottak zászlaját fogom hordozni, bármerre vezéreljen is az utam.

Amit a múról tudnod kell

Eddigi tanulmányaitok során több ízben olvashattatok olyan történeteket, melyek gyerekek kalandjairól, megpróbáltatásairól szólnak. Tamási Áron főhőse is nehéz körülmények közé kerül: egyedül kell helytállnia a hegyekben. A szerző 1955-ös új kiadásához írt előszavában olvashatjuk: „... *Nehéz és vigasztalan időknék a fia Ábel, kinek játékos-komoly vélekedéseit és cselekedeteit úgy kell nézni, annak a kornak a fátyolán keresztül*¹. Jellemének és kedélyvilágának dolgában némileg talán hasonlít az írójára. S ez nem is volna csoda, mert gyermekkoromnak és ifjúságomnak sok fénye szövi be és sok felhője lengi körül az ő világát. Bátran mondhatom tehát, hogy ez a hasonlóság nem több, mint a fény és a felhő játéka, vagyis az Ábel emberi mosolygása. S ha ez így van, akkor a játékos mosoly mögött Ábelnek az a vágya rejtőzik, hogy az én atyai önzésemen túlhaladva, ő a székelység ábrája legyen.

Hát legyen is, ha tud...

Kísérje útján jókedv és szerencse!”

Keletkezése • Tamási Áron legsikeresebb műve az *Ábel a rengetegben* 1932-ben jelent meg, egy trilógia (*Ábel az országban*, *Ábel Amerikában*) első része.

Témája • Ábel felnőtté válásának története: távol édesanyjától, édesapjától gyerek létére felnőtt munkát vállalva kell egyedül helytállnia a Hargitán. A próbatételek megedzik. Nem lehet már megijeszteni, zavarba hozni.

Műfaja • Regény, de nem a szokványos értelemben. Különleges a krónikás magatartás, ahogy Ábel beszámol mindarról, ami vele történik. Hétköznapi teendőit végzi, közben fejében gondola-

¹ A regény 1920-ban játszódik, amikor Erdélyt a trianoni egyezmény értelmében Romániához csatolták

tok csapongnak, az élet nagy kérdéseire keresi a választ. Egyes szám első személyben mondja el azt, amit érez, gondol. Nem életrajzi mű, de kétségtelen, hogy számos motívum felismerhető Tamási Áron életéből. A fejlődésregény meghatározásának is megfelel.

Szerkezete • Négy fejezetből áll a regény. Helyszínek: Csík-csicsó, erdélyi falu; erdő a Hargitán. Az első fejezetben található a cselekmény **előkészítése** és a **bonnyodalom**. Megismerjük a kiinduló helyzetet, a körülményeket, a Szakállas család tagjait: az apát, Szakállas Gergelyt, az édesanyát és a főszereplőt, Ábelt, valamint az eseményeket elindító kényszer szülte apai döntést: egyetlen fiát, Ábelt a család nehéz anyagi helyzete miatt elszegődött erdőpásztornak.

A **kibontakozás** a regény további fejezeteiben található: Ábel élete és kalandjai a Hargitán, ahol meg kell küzdenie a természeti viszontagságokkal, az emberi gonosszággal a csaló Fuszulán és a gátlástalan csendőr, Surgyelán személyében. De nem csak rosszindulatú emberekkel találkozik Ábel. A csíksomlyói ferences szerzetesek, a gvárdián és Márkus a jóakarat, a segítőkészség, az együttérzés megtapasztalásában segítik a főhőst.

Több mozzanat készíti elő a **tetőpontot**: a bank alkalmazotainak viselkedése, az édesanya és Márkus halála, Fuszulán és Surgyelán újabb megjelenése. Mindezek vezetnek Ábel megmáshíthatatlan döntéséhez, hogy elhagyja a Hargitát. Ez a cselekmény tetőpontja.

A **megoldás**: Ábel nagy reményekkel és a Hargitán szerzett tapasztalatok birtokában elindul, hogy új életet kezdjen. Apjának így vázolja tervét: *Valamerre városba megyünk Bolhával ketten ..., hogy megkeressük a testvéremet, Káint, aki okozza nekünk, Ábeleknak, a rosszat.*

Szereplői • Szakállas Ábel, Szakállas Gergely, Ábel édesapja; Ábel édesanyja, Dávid Pali bácsi, főbarát, Páter gvárgyián, Márkus, fiatal barát, Furtunát, barát, bankigazgató, banki pénztáros, Fuszulán, rabló, Surgyelán, csendőrrabló, csendőrök.

■ **Ábel**: 14 éves székely fiú, aki a család szűkös anyagi helyzete miatt dolgozni kényszerül. A kamasz fiúnak hirtelen kell felnőtté válnia. Ábel magára hagyatva kerül erdőpásztornak a Hargitára. A vadregényes Hargitán él macskája és Bolha kutya

társaságában, és a szeredai bank erdejének fáival kereskedik. Komoly fegyelemmel és bátorsággal viseli sorsát, és a rablókkal is megküzd. A próbatételek megedzik. Barátságban van a természettel. És ez erőt ad neki az emberekkel szembeni megpróbáltatásokban. Nincs sok oka jó kedvre, nevetésre, mégsem hagyja el bolondozó kedve, humora: nevet a kutyáján, nevet a kalendárium zagyvaságain, nevet önmagán. A külvilág bajait könnyebb így elviselni, könnyebb a nehézségeken így úrrá lenni. A diadalmas csata után megfogadja, hogy egész életében a szegények és nyomorultak védelmezője lesz.

Stilusa • A Székelyföld nyelvjárása megjelenik nemcsak a párbeszédekben, hanem az elbeszélő részekben is. A tájszók mellett a mondatfűzés, a nyelvjárási szavak is a táj sajátos hangulatát közvetítik. A történet sok olyan elemet tartalmaz, mely a népmesék hőseihez hasonlítja Ábelt. A valósághű ábrázolás és a mesés, misztikus elemek keveredése miatt nevezték el Tamási Áron stílusát **tündéri realizmusnak**.

1. Mikor játszódik a történet? **2.** Honnan tudjuk, hogy a Szakállas család szegény? Sorolj érveket! **3.** Hogyan veszi rá az apja Ábelt, hogy elfogadja az erdőpásztorságot? Hogyan fogadja a fiú a hírt? Miért nem hátrálhat meg? **4.** Mi lesz Ábel feladata a Hargitán? **5.** Ki volt Fuszulán? Mi lett a sorsa? **6.** Milyen veszteségek érik Ábelt Surgyelánnak köszönhetően? **7.** Ki volt Márkus? **8.** A székely népnyelv szavai, mondatszerkesztési sajátosságai hangulatteremtő erejűek. Keressetek erre minél több példát! **9.** Ki volt Káin? Miért éppen őt emlegeti a történet végén Ábel? Milyen fogadalommal vág neki Ábel a világnak? Gondolataidat fogalmazd meg, és írd le néhány mondatban! **10.** Alkossatok csoportokat, és egyik részlet alapján írjatok 2–3 perces jelenetet! A kiválasztott és dramatizált részt játsszátok el! **11.** Írj fogalmazást *Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne* címmel!

Nézzetek meg egy részletet *Mihályfy András* 1993-ban készült azonos című filmjéből itt: <https://www.youtube.com/watch?v=m4IKbF40GD8>! Mire használja a későbbiekben Ábel a bombát?

Nézzétek meg a teljes filmet itt: <https://mediaklikk.hu/film-0/video/2026/01/02/abel-a-rengetegben/>!

Hallgassátok meg az OSZK oldalán a regény hangoskönyv változatát itt: https://www.google.com/search?q=%C3%A1bel+a+rengetegben&sca_esv=674dad7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=AE3TifNiSeiDT C-BV4iHxDyPjK1SvT0Sg%3A1767602166965&ei=9ndbaY3VOvSAi!

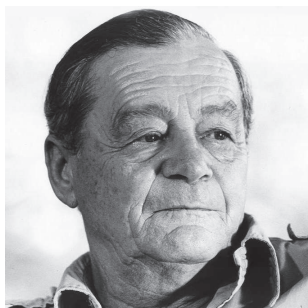

Összegzés

Tamási Áron a székely kultúra és szellem hordozója, a magyar irodalom megújítója, aki a helyi sorsot egyetemes emberi dimenzióba emelte, így öröksége máig meghatározó. Jelentősége abban rejlik, hogy eredeti hangjával modernizálta a magyar irodalmat, a székelyföldi valóságot, a kisebbségi lét kérdéseit és az egyetemes emberi sorsot ötvözte, őszi meséinek, novelláinak (pl. *Ábel* trilógia) és drámáinak humorával, nyelvjátékával és mély erkölcsi mondanivalójával, a magyar irodalom egyik legfontosabb alakjává válva. Ő testesítette meg a szülőföld iránti hűséget, miközben művei univerzális érvényűek.

WASS ALBERT

(1908–1998)

Wass Albert
(ismeretlen szerző műve)

Wass Albert a második világháború előtt már tevékeny részese volt az erdélyi irodalomnak, Molter Károly bevezetőjében, az 1941-ben megjelent *Erdélyi elbeszélők* című antológiában így méltatta: „Természet-érzéke, tájmegidéző képessége csodálatos. Művei szélesen hömpölygő, robbanó erejű, nagyvonalú alkotások. A fiatal erdélyi prózaírók közül kiválik egyéni hangjával, látásmódjával; izgalmas történetei úgy áradnak belénk, mint egy forró vérhullám.”

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • Szentgyeydi és cegei gróf Wass Albert 1908. január 8-án született a Kolozsvár melletti Válaszúton (ma Románia). A Wass család eredete az Árpád-korig vezethető vissza, és egyike Erdély legrégibb nemesi családjainak; 1744-ben Mária Teréziától kaptak grófi címet. Édesapja gróf szentgyeydi és cegei Wass Endre huszárszázados, édesanyja báró losonci Bánffy Ilona volt.

Kolozsvárott 1926-ban a Farkas utcai Református Kollégiumban érettségizett. Debrecenben folytatta tanulmányait a Gazdasági Akadémián. A gazdaságdiploma megszerzése után Stuttgartban (Universität Hohenheim), majd Párizsban (Sorbonne) tanult tovább; erdőmérnöki és vadgazdasági diplomákat szerzett.

Erdélybe apja betegsége miatt 1932-ben tért vissza, egy ideig azonban nem tudott még a családi ügyekkel foglalkozni, mert a román hadseregben kötelező sorkatonai szolgálatát töltötte.

Házassága • Első felesége unokatestvére, Wass Ilona lánya, báró Siemers Éva lett. „*Családi nyomásra 1935-ben feleségül vettem unokahúgomat, a hamburgi Siemers Évát. Így sikerült csak megóvnunk a családi birtokot a csődbejutástól.*” – vallotta önéletrajzában Wass Albert.

Hat fiúgyermekük: Vid, Csaba, Huba¹, Miklós, Géza, Endre született, akik közül Csaba hároméves korában meghalt.

Nagyapja 1936-ban bekövetkezett halála után átvette annak egyházi tisztségét, s az erdélyi magyar református egyházkerület főgondnoka lett.

A második bécsi döntés után • 1940. augusztus 30. Erdély északi része visszakerült Magyarországhoz. A következő év elején Wass Albertet a magyar Mezőgazdasági Minisztérium erdész-felügyelőnek nevezte ki Dés településre. Két hónappal később pedig a kolozsvári *Ellenzék* című lap irodalmi szerkesztője lett.

A háború alatt • Mint tartalékos tiszthelyettes 1942 májusától három hónapos katonai kiképzésen vett részt, melynek végétével a Magyar Királyi Lovasság zászlósi rangját kapta meg.

A következő év márciusában az *Ellenzék* főszerkesztőjét behívták a hadseregbe, Wass Albert megbízott helyettes lett. Önéletrajzában meséli el, hogy alig három hónap után „...*két német a Gestapótól behatolt a szerkesztőségbe, felmutatva a parancsot, hogy a német hadsereg megbízásából felügyelniük kell a lapot, egyszerűen kísértáltam az irodámból, és felmentem a hegyekbe. Két hét múlva édesapám régi barátja, Veress Lajos tábornok üzent, hogy a németek keresnek engem. Hogy elkerülje a kellemetlenségeket, Veress tábornok, aki az Erdélyben állomásozó magyar hadsereg parancsnoka volt, egyenruhát adott nekem, s mint alhadnagyot Ukrajnába küldött a 9. Magyar Királyi Lovassággal, ahonnan csak karácsonykor tértem vissza.*” Ezt a feladatot olyan jól látta el, hogy kétszer is megkapta a vaskeresztet.

A második világháború utolsó szakaszát katonatisztként élte át. Nem várta meg Észak-Erdély újbóli román elfoglalását, 1945 húsvétján átlépte a nyugati határt, s az emigrációt választotta.

¹ Wass Huba jelentős karriert futott be az amerikai hadseregben. Danártábornoki rangot ért el, és részt vett egyebek között az 1991-es *Sivagi vihar* hadművelet harcászati terveinek kidolgozásában

Emigrációban • Először Sopronba ment, majd 1951-ig Németországban, Bleichbachban, később Hamburgban élt. Onnan négy fiával, 1951. szeptember 21-én az Amerikai Egyesült Államokba utazott, ahol nyugdíjaztatásáig a floridai egyetem nyelvi laboratóriumában technikai segédszemélyzetként dolgozott (a magnószalagokat kezelte). Feleségét tüdőbaja miatt nem engedték beutazni az Államokba, ő Endre fiával Németországban maradt, később el is váltak.

1952-ben újranősült, a skót származású Elisabeth McClaint vette feleségül. Ekkor költözött a család az Ohio állambeli farmról a floridai Astorba, az Ocala Nemzeti Park területére – ez lett végleges otthonuk. Második feleségével, annak haláláig (1987. március 29.) békében éltek, ami a kettőjük viszonyát illeti, ám Erdélyért és a székely nép sorsának jobbításáért folytatott küzdelme – írói munkássága és konkrét politikai ténykedése – miatt sokszor került életveszélybe. 1957-ben megkapta az amerikai állampolgárságot, majd megalapította az Amerikai Magyar Szépmíves Céhet (1963). Cikksorozatot indított *Magyar szemmel* címmel, s megküldte lapjait az egyetemeknek és a Fehér Ház tagjainak. Angol nyelvű lapokkal próbálta felhívni a figyelmet a kisebbségi magyar lét elleni igazságtalanságokra a szlovák, a román és szerb államok részéről. Nemzetközi tevékenységéért és művei esztétikai értékének elismeréséül a Száműzött Írók Amerikai PEN Klubjának tagjává választották.

1989-ben visszavonult az emigráns politikai élettől, lapjainak és könyveinek saját kiadását megszüntette. Több mint két évi egyedüllét után Wass Albert 1990. november 9-én házasságot kötött Mary La Plantával, egy ír származású francia asszonnyal. Később önmagának is bevallotta, hogy ez volt élete egyik nagy tévedése.

Halála • 1992-től, öngyilkosságának napjáig áldatlan viták jellemezték az új feleséggel való kapcsolatukat, amerikai fiait is beleértve. Közben 1996. szeptember 24-én autóbaleset érte, amelyben koponyatörést szenvedett, emiatt később emlékezetkiesései voltak. Mindez nyilván hozzájárult a szomorú végki-fejlethez, hogy Wass Albert 1998. február 17-én saját fegyverét fordította maga ellen. Bár felröppentek olyan hírek, hogy Wass Albertet meggyilkolták, de ezt semmiféle bizonyíték nem támasztotta alá. Végso kívánsága teljesült azzal, hogy hamvai Erdélyben, a marosvécsi egykori Kemény-kastély kertjében nyugszanak.

MUNKÁSSÁGA

Sorskifejező életművét legtöbbször a történelmi kényszer és annak csapásai alakítják. Műveiből a XX. századi magyarság sajátos helyzettragédiája: az anyaországtól elszakított, kisebbségi sorba kényszerített erdélyi magyar közösség létezésdrámája bontakozik ki. A lét és a nemlét peremén egyensúlyozó töredéknyezet megaláztatása, Trianon igazságtalan döntése olyan helyzetet teremt, amellyel szembeszállni legfeljebb csak művészeink, íróink mertek. Az ottmaradtak a hatalmasságok hálójában vergődve hiába próbálkoztak szembeszegülni a fennálló rendszerrel, az eredmény mindig ugyanaz volt: minden maradt a régiben.

Irodalmi munkásságát három szakaszra bonthatjuk.

I. Erdélyi korszak (1927–1944) • A Kolozsvári Református Kollégium diákjaként versekkel indult el pályáján. 1925 és 1930 között sűrűn jelentek meg költeményei. Első két verseskötete a *Virágtemetés* (1927) és a *Fenyő a hegytetőn* (1928). Költeményeinek kulcsszavai: *ősz, hervadás, temetés*. Ifjúkori költészete a szimbolizmus, impresszionizmus jegyében fogant. Rövidprózát is írt ekkor, témái a lélekábrázolás, a transzcendencia. Előszeretettel írt a hétköznapi emberekről, papokról: *Kegyelem, Tavaszodik (Lomha szelek...), Őszi levél, Csóka, Mélység fölött, Öreg Jóska* stb.

A fiatal gróf számára az irodalmi sikert az 1934-ben megjelent *Farkasverem* című regénye hozta meg, aminek köszönhetően Baumgarten-díjban részesült (ezt a díjat 1940-ben is megkapta) és a Kisfaludy Társaság, valamint a Magyar Királyi Akadémia irodalmi tagozatának tagjává választották. 1936-ban az erdélyi református egyházkerületben lett főgondnok.

1944 decemberében mutatták volna be egy drámáját a Nemzeti Színházban, de a bemutató Budapest ostroma miatt elmaradt. Az *Ellenzék* című napilap hasábjain jelent meg az 1944-ben született *Patkányok honfoglalása – Tanulságos mese fiatal magyaroknak* című műve.

II. Németországi korszak (1945–1951) • Wass Albert 1944-ben kényszerül elhagyni Magyarországot. Az ekkor írt verseiben megfogalmazta, kifejezte a hazátlanná váló magyar bujdósók keserveit (*A bujdósó imája: összegyűjtött versek*, 1947). Ekkor írta *A rézkígyó* című regényt, az *Erdők könyve*, a *Te és a világ* című

elbeszéléseket. 1949-ben jelent meg az *Örökösök* című regénye, melynek folytatása az *Ahogy Lehet* (1949–1950). 1950-ben az *Ember az országút szélén* című regénye. Az *Adjátok vissza a hegyeimet!* című, már Németországban írt, de 1949-ben magyarul is megjelent regénye segítségkérő sikoly az emigrációt elkezdő író részéről. A hatalom válasza: a regény megjelenését követően közel ötven éven keresztül nem jelenhettek meg művei a kommunista-bolsevik Magyarországon. Nem véletlenül, hiszen több művében, köztük az *Átoksori kísértetekben* és a *Tizenhárom almafában* is leplezetlenül ostorozta a kommunistákat.

III. Amerikában (1951–1998) • Wass Albert úgy érkezett Amerikába – 1951-ben – mint ismeretlen, és itt újra kellett építenie irodalmi karrierjét. Erre nem kellett sokáig várnia. Az 1950-es évektől különböző kiadók révén megjelentek a *Tizenhárom almafa* (1951), *Elvész a nyom* (1952) című regények, *Hanky tanár úr amerikai kalandjai* (1956) című könyvsorozat, *Az Antikrisztus és a pásztorok* (1957), *A funtineli boszorkány* (1959), *Átoksori kísértetek* (1964) című regények. Az író 1964-ben megalapította az Amerikai Magyar Szépmíves Céhet, amelynek kb. 1000 előfizetője volt évekig, így 1965-től a saját kiadásában sorba jelentek meg könyvei: *Elvásik a veres csillag* (1965), *Magukra hagyottak* (1967) című regények. A 70-es évek azok, amikor az író a legintenzívebben ontotta magából elbeszéléseit, mondafeldolgozásait, tanulmányait, történelmi témájú nagyregényeit: *Válogatott magyar mondák és népmesék* (1971), *Kard és kasza* (1974) című regénye, *Magyar örökségünk* (tanulmányok, 1975), *Halálos köd Holtember partján* (regény, 1978), *Hagyaték* (regény, 1985), *A költő és a macska* (kiadatlan elbeszélések, 1945–1989). Az amerikai magyarság abban a kiváltságban részesült, hogy írásait hamar megismerhette, majd novelláit és regényeit könyv alakban megrendelhetette. A könyvek sikeres kiadásának másik titka az volt, hogy Wass Albert és skót származású második felesége, Elizabeth sok magyar közösséget felkeresett író-olvasó találkozásra az USA-ban és Kanadában. Összesen 25 ezer mérföldet utaztak két évtized alatt! Az itt jelenlevők közül sokan személyesen találkoztak az íróval. A Magyar Társaságnak hosszú évekig vezetőségi tagja volt. Az Árpád Akadémia Fórumát rendszeresen felhasználta – nem csupán könyvei népszerűsítésére, de Erdélyért való hősies küzdelmében.

Az 1980-as évek végén azonban úgy érezte, hogy megbukott könyvkiadása, a Danubian Press és a folyóirat kiadása is, mellyel a közép-európai, elsősorban erdélyi problémákra akarta felhívni a figyelmet. Sajnos, az amerikai magyarság nem bizonyult jó patrónusnak! Sem angol, sem magyar nyelvű könyveinek nem tudott kellő létszámú előfizetőket találni. Néhány angolul írt könyve soha nem jelent meg, pedig sikerre számíthatnának olyan kisregények, melyek nem csak magyar történelmet, de amerikai vonatkozású történelmet is feldolgoznak, mint például a floridai indián mítoszokat és a gyarmatosítókkal való legendás időket bemutató könyvei.

A magyar kiadások az író halála után Amerikában végképp elakadtak.

Utóélete • Wass Albert életművének kiadása a reneszánszát éli a Kárpát-medencében. Ezt a csodát kevesen értik: ötven évig lehetetlenné tették, hogy üzenete eljusson az olvasókhoz. Most mégis Wass Albert kultusz van, művei élnek és hatnak. Műveiben a szellemi értékek olyan üzeneteket hordoznak, melyek soha el nem évülnek. Verseit szavalják, gondolatait idézik, regényeit színpadra viszik és filmesítik. Emlékparkokat, kulturális központokat és iskolákat neveznek el róla, szobrokat emelnek. Erdélyben sajnos még nem lehet visszaállítani a köztéri szobrokat. Románia még mindig háborús bűnösnek tekinti Wass Albertet, politikai okai vannak. Tudjuk, hogy az író Amerikában felvilágosító munkát folytatott Románia kisebbségellenes politikájáról, amiért Ceaușescu az író kiadatását is kérte Amerikából, azzal, hogy háborús bűnös és antiszemita. A kérdést az Egyesült Államok külügyminisztériumának egyik szakbizottsága kivizsgálta, és 1978-ban azzal zárták le az ügyet, hogy a román vádak alaptalanok. Ezután Ceaușescuék merénylettekkel próbálták elhallgattatni Wass Albertet – sikertelenül.

Életművét 2019-től az Erdélyi Szalon Kiadó Kft. gondozza. Wass Albert végakarata szerint könyvei kiadásának hasznát erdélyi jólétkonyságra kell fordítani. Apjuk iránti elkötelezettséggel az író öt fia azért hozta létre a Czegei Wass Alapítványt, hogy erdélyi iskolákat, cserkészet, egyházi alapítványokat támogassanak és árvaházat tartsanak fenn. Az alapítvány irattárában még bőven akad kiadatlan kézirat magyar és angol nyelven. Tu-

catnyi színmű, dráma, rádiójátékok, film-tervek. Rengeteg géppel írt kézirat, sőt kézzel írt naplók és régi, fakuló levelek. Ezt az olvasók számára folyamatosan feltárja a Wass család. Az író hagyatéka felbecsülhetetlen érték, mely emberségének, egy szebb és nemesebb világról szóló látásainak a bizonyysága.

- 1.** Hogyan kapcsolódnak Wass Albert nevéhez a következő földrajzi nevek: Válaszút, Kolozsvár, Debrecen, Stuttgart, Párizs, Dés, Hamburg, Astor? **2.** Mit tudsz a származásáról? **3.** Hol végezte iskoláit? **4.** Volt-e katona? **5.** Házasságából hány gyerek született? **6.** Miért hagyta el Romániát? **7.** Hol élt először? **8.** Mikor kapta meg az amerikai állampolgárságot? **9.** Kinek az érdekeit szolgálta egész életében? Hogyan? **10.** Hány alkotói korszakot különböztetünk meg életművében? **11.** Hány műfajban alkotott? Melyikben volt a legtermékenyebb? **12.** Mivel vádolta a román hatalom? Hátással volt-e, van-e ez azzal, hogy évtizedekig nem lehetett beszélni róla? **13.** Készíts prezentációt *Wass Albert korai versei* címmel! **14.** Vitassátok meg, miért olyan megosztó személye és munkássága mind a mai napig!

Nézzétek meg a bemutatót itt: https://prezi.com/bm3v_46wdyno/wass-albert/

Üzenet haza

Üzenem az otthoni hegyeknek:
a csillagok járása változó.
És törvényei vannak a szeleknek,
esőnek, hónap, fellegeknek
és nincsen ború, örökkévaló.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a földnek: csak teremjen,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött őrökdi a Rend
s nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada.
Mert erősebb a baltánál a fa
s a vérző csonkból virradó tavaszra
új erdő sarjad győzedelmesen.
S még mindig lesznek fák, mikor a rozsdá
a gyilkos vasat rég felfalta már
s a sújtó kéz is szent jóvátétellel
hasznos anyaggá vált a föld alatt...
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.

Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
ha egyenlővé teszik is a földdel,
nemzedékek őrváltásain
jönnek majd újra boldog építők
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi, hófehér kövére
emelnek falat, tetőt, templomot.
Jön ezer új Kőmíves Kelemen,
ki nem hamuval és nem embervérrel
köti meg a békesség falát,
de szenteltvízzel és búzakenyérrel
és épít régi kőből új hazát.
Üzenem a háznak, mely fölnevelt:
a fundamentom Istentől való
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.

A víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem a volt barátaimnak,
kik megtagadják ma a nevemet:
ha fordul egyet újra a kerék,
én akkor is a barátjok leszek
és nem lesz bosszú, gyűlölet, harag.
Kezet nyújtunk egymásnak és megyünk
és leszünk Egy Cél és Egy Akarat:
a víz szalad, de a kő marad,
a kő marad.

És üzenem mindenkinek,
testvérnek, rokonnak, idegennek,
gonosznak, jónak, hűségesnek és alávalónak,
annak, akit a fájás űz és annak,
kinek kezéhez vércseppek tapadnak:
vigyázzatok és imádkozzatok!
Valahol fönt a magos ég alatt
mozdulnak már lassan a csillagok
s a víz szalad és csak a kő marad,
a kő marad.

Maradnak az igazak és a jók.
A tiszták és békességesek.
Erdők, hegyek, tanok és emberek.
Jól gondolja meg, ki mit cselekszik!
Likasszák már az égben fönt a rostát
s a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És lészen csillagfordulás megint
és miként hirdeti a Biblia:
megmérték az embernek fia
s ki mint vetett, azonképpen arat.
Mert elfut a víz és csak a kő marad,
de a kő marad.

Hallgassátok meg a verset *Sinkovits Imre* előadásában a 10. mp-től a
You-Tube-on itt: <https://www.google.com/search?q=%C3%BCzenet+haza+wass+albert&sca>

Amit a műről tudnod kell

A trianoni, majd párizsi béke-diktátumokat soha el nem fogadó, s a magyarság méltányos igazságszolgáltatásáért szüntelenül harcoló Wass Albert életművében a döntő súlypont a nagyprózai alkotásokra esik, de verseivel is maradandót alkotott. Irodalomtörténeti helyének megítélésében a közeljövőben konszenzus alakulhat ki a különböző értelmezői közösségek között. Egy valami azonban majdnem bizonyosan állítható: az *Üzenet haza* című vers szerzőségét ma már senki tulajdonítaná Mécs Lászlónak.¹

Keletkezése • Napjainkban már a *Himnusz*, a *Szózat*, a *Nemzeti dal* XX. századi párdarabjaként tekinthetünk a nemzeti ünnepeken oly gyakran felhangzó *Üzenet haza* című költemény-zsol-tárát. Wass Albert a trianoni magyarság nagy nemzedékének nagy személyisége, nagy idők koronatanúja. Maradandó értékű alkotását 1948-ban írta Bajorerdőn, emigrációs társai erősítésére. Távol a hazától bújosóként, hontalanul.

Címe • Témamegjelölő. Vallomáslíra. A hazafias költészet mintadarabja.

Témája • A helytállás, hit a megmaradásban, biztatás: *a víz szalad, a kő marad, a kő marad*.

A versről • Hét versszak, eltérő számú verssorokból áll. A vers minden versszakának végén refrénszerűen visszatérő gondolat egy román közmondás: *A víz elfolyik, a kövek maradnak* (Apa trece, pietrele rămân). Wass Albert ebben a versében a helytállás szimbólumává, vezényszavává emeli ezt a közmondást.

¹ Visszatekintve érdekesnek tűnhet az a hajdani tévedés, mely Wass Albert ma legismertebb, legtöbbet idézett és szavalt *Üzenet haza* című versének szerzőségét Mécs Lászlónak tulajdonította. Valószínűleg azzal magyarázható, hogy az 1989 előtti évtizedek kultúrpolitikája értelmében mindkét költő a tiltott kategóriába tartozott, gyakorlatilag mindkét költői életmű sokáig kívül esett a kritikai és irodalomtudományi diskurzuson. Műveik nem, vagy csak nagyon korlátozottan jelenhettek meg Magyarországon, szövegeik, mint például az *Üzenet haza*, hivatalos megjelenés híján saját sokszorosításban kézről kézre jártak. Ma már nehéz lenne eldönteni a fent említett tévedés pontos okát és forrását. A Magyar Rádió hónapokon át nyomozta a vers szerzőségét, míg 1996-ban maga Wass Albert tisztázta a kérdést Lakatos Pál vele készített interjújában.

Minden szakaszban üzenetet, tanácsot fogalmaz meg. A bibliai Prédikátor könyvének a német *Andreas Gryphius* (XVII. század) és *Kölcsey Ferenc* azonos című versében feldolgozott Vanitatum Vanitas-tanulságát fejti ki, miszerint minden mulandó és hiábavaló e földön.

Fogalomtár

sztoikus – a megpróbáltatásokat nyugodtan viselő, egykedvű, nyugodt. A **sztoikus filozófia** vagy **sztoicizmus** a Kr. e. 310 körül Kitioni Zénón által Athénban alapított, az antik korban és kora középkorban igen befolyásos sztoikus filozófiai iskola tanainak (a **sztoá**nak) az összessége. A sztoikus szó a görög *sztoa* az (oszlop)csarnok, *terasz* szóból ered, mivel az előadásokat és összejöveteleket az athéni piactér előcsarnokai-ban (*Sztoa Poikilé*) tartották

A mulandóságot, hiábavalóságot érzékeltető szakaszokat ellenpontoszza a költő refrénként megszólaló, **sztoikus** megállapítása, csakazértis biztatása: *A víz szalad, a kő marad, / a kő marad*. A nyomatékos megállapítás három szakaszon át ismétlődik. A harmadik szakasz lényegesen hosszabb a többitől, itt az lírai én az őt felnevelő háznak (hazának) üzen, hogy a lerombolt házat majd új Kőműves Kelemenek újjáépítik, de nem hamuval és

embervérrel (a falba épített asszony-motívum), hanem *szentelt-vízzel és búzakenyérrel*, mert *Istentől való az akarát, / mely újra építi a falakat*. A negyedik-ötödik szakasz refrénje mellérendelő kötőszóról ellenétes kötőszóra vált: *A víz szalad, de a kő marad, / a kő marad*. A hatodik szakasz a zárást előkészítő befejezés: *...a víz szalad és csak a kő marad, / a kő marad*. Majd a záróak-kord így hangzik: *Mert elfut a víz és csak a kő marad, / de a kő marad*. A *de* ellentétes kötőszóval nyomatékosítja a kő funkcióját: a megmaradás szimbólumát.

A versnek óriási hatása volt nemcsak az emigrációban, de a katonailag és társadalmilag megszállt Magyarországon s az elszakított nemzetrészek körében is. A költemény hatásának csodája nem szűnik napjainkban sem, mert a *víz szalad, a kő marad*.

1? 1. Wass Albert melyik alkotói periódusában keletkezett a vers? 2. Ki volt Mécs László? 3. Milyen verstípushoz tartozik az *Üzenet haza* című költemény? 4. Hány szakaszra bontható? ✨ 5. Elemezd a verset versszakonként! Mik, és kik az üzenetek megszólítottjai? 6. Hogyan változik a refrén szakaszonként? Mi a szerepe? 7. Keress költői kifejezőeszközöket a versben! 8. Van-e aktualitása a versnek? 9. Tanulj meg egy részletet a költeményből!

Összegzés

Wass Albert műveit ismerve, egész életét és műveit átszövi nemzeti hovatartozása. Nemcsak az emigráció első éveiben, hanem az amerikai korszakában is magyar írónak vallja magát és igyekszik többféle szállal kötni hazájához, szeretett Erdélyéhez. Bátran állíthatjuk, hogy Wass Albert igenis a magyar irodalom egyik fontos egyénisége, annak ellenére, hogy életének túlnyomó részét idegen földön élte le. Nem hiányozhat neve a magyar irodalom arcképcsarnokából! Életműve a nagy lélek válasza egy kisstilű, egy emberségünkben vérig alázó korszakra, éppúgy a fasizmus éveiben, mint a bolsevizmus fél-földrésznyi „imperializmusa” alatt. Amit ő tett, azt a nemzet minden tagjáért tette. Sőt, munkái alapján mondhatjuk, hogy a Kárpátok alatt élő, egymásra uszított népek megbékéléséért és Közép-Európa többszörösen megtört nemzeteinek önbecsüléséért is. *A magyarságtudat gyakorlata* című írásában így fogalmazott: „*Amit ők nem őrizhetnek meg, azt kell nekem megőriznem számukra. Amit ők nem mondhatnak ki, azt kell nekem kimondanom helyettük is. Amit ők nem sírhatnak világgá, azt kell nekem világgá kiáltanom.*”

KÁNYÁDI SÁNDOR

(1929–2018)

Balogh Dávid fotója
Kányádi Sándorról, 2017

Kányádi Sándor költészete – ahogy Csiki László költő felfigyelt rá – mintegy megismétli a magyar irodalom törzsfelődését: a népköltészettől, zsoltároktól, krónikás énekektől Petőfin, Arany Jánoson, Adyn, az erdélyi helikonistákon át a XX. század fontosabb stílusirányzatáig, egészen a posztmodern szövegirodalomig.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1929. május 10-én született a székelyföldi Nagygálambfalván, Hargita megyében székely földműves családban. Édesapja Kányádi Miklós gazdálkodó. Édesanyját, László Juliannát korán elveszítette. 1940 karácsonyán halt meg. Az elemi iskola öt osztályát szülőfalujában végezte. Utána Székelyudvarhelyen tanult: 1941 és 1944 között a református kollégiumban, majd 1944–45-ben a Római Katolikus Főgimnáziumban, 1946–50-ben a fémipari középiskolában. 1950

őszétől élt Kolozsvárott. Fél évig a Kolozsvári Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola hallgatója, majd a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Karán tanult, 1954-ben itt szerzett magyar irodalom szakos tanári diplomát.

Pályakezde • Már tanulmányainak ideje alatt is belefolyt a helyi irodalmi életbe, 1951–52-ben az *Irodalmi Almanach* segéd-szerkesztője, s közben néhány hónapig az *Utunk* munkatársa is. Már ekkor tevékeny szerepet vállalt az irodalmi és közéletben egyaránt, szerette az országban tartott felolvasóesteket felnőtt- és gyerekközönség előtt egyaránt, majd ezt követték külföldi útjai – járt Amerikában és Ausztráliában is. 1955 és 1960 között a *Dolgozó Nő*, majd 1960-tól nyugdíjazásáig, 1990-ig a kolozsvári *Napsugár* című gyermeklap szerkesztője.

Házassága • 1958-ban házasságot kötött Tichy Mária Magdolnával. Két gyermekük született: Zoltán Sándor (1962) és László András (1971).

Előadókörútjai • Életének következő jelentős élménye az az észak- és dél-amerikai előadókörút, amire 1984-ben került sor. Sok későbbi verse kapcsolódik ehhez az utazáshoz, hiszen addig csak hírből ismert országok, népek és emberek sorsával, problémáival kellett szembesülnie. 1992-ben Izraelben mutatta be az erdélyi jiddis népköltészet-fordítását. 1987-ben meghívták a rotterdami nemzetközi költőtalálkozóra, nem kapott útlevelet, ezért tiltakozásul kilépett a Román Írószövetségből. Írói álneve: Kónya Gábor. Tevékenyen részt vállalt az irodalmi életben, iskolák, könyvtárak, művelődési házak állandó vendége Romániában és Magyarországon is.

Összesen tizenkilenc verseskötete jelent meg, műveit angol, észt, finn, francia, német, norvég, orosz, portugál, román és svéd nyelvekre is lefordították, utolsó könyvét 2002-ben adták ki *Felemás őszi versek* címmel. A költőt rengetegszer elismerték, 1993-ban Kossuth-díjjal tüntették ki, 2014-ben a Nemzet Művésze lett, 2017-ben pedig megkapta a Prima Primissimát.

2018. június 20-án hunyt el 89 éves korában. Nagygalambfalván, szülőfalujában helyezték örök nyugalomra.

MUNKÁSSÁGA

Költőként Páskándi Géza fedezte fel, 1950-ben a bukaresti *Ifjúmunkás* című lapban közölte első versét, majd a kolozsvári

Utunkban is megjelent. Kányádi Sándor költészetét 3 nagy korszakra oszthatjuk:

I. Az 1950-es évek közepétől 1965-ig: korai versek • Kányádi korai írásait a népies líra hangulata hatja át. Első verseskötetét 1955-ben adta ki *Virágzik a cseresznyefa* címmel, amely igazodott mind tartalmi, mind formai szempontból a magyarországi líra sémáihoz. Második kötete, a *Sirálytánc* (1957) bezúzták. Ihletője Petőfi és a népköltészet, vágyott költőideálja: Arany János. Következő kötete már egyértelműen az önálló hangra találós és stiláris letisztulás jegyeit hordozza magán. A *Harmat a csillagon* (1964) a Kányádi-líra egyik emblematisz jelképe, s ez hozta meg számára az igazi elismertséget. Ezekben a versekben fellelhetők a népiesség motívumai, de új elemként megjelennek a városi- és munkásversek hangulatát idéző írások, melyeknek ihletői József Attila hasonló témájú költeményei.

II. Az 1960-as évek második felétől az 1970-es évek végéig • Az 1960-as évek folyamán Kányádi költészete összetettebbé vált, de megőrizte az élőbeszéd varázsát. Kialakította sajátos nagy verskompozícióit. Későbbi írásaiban a hagyományos líra háttérbe szorult, a költő a modern líra felé fordult, szabad verseket írt, használta a montázstechnikát, sokszor felbontotta az időrendi sorrendet, szimultánizmust alkalmazott, s a versek szemlélődőbbé, személytelenebbé, szomorúbb hangulatúvá váltak. Művei a *Forrás* című folyóiratban jelentek meg, mely a nemzedék írói csoport (Szilágyi Domonkos, Hervay Gizella) lapja volt. A következő kötetekkel jelentkezett: *Kikapcsolódás* (1966), *Függőleges lovak* (1968), *Fától fáig* (1970).

III. Az 1970-es évek végétől a 80-as évek végéig • Az új költői korszak kezdetét jelentő *Szürkület* (1978) című kötet fontos alkotói dilemmája a stilisztikai-poétikai kételyekből fakad. A kötet az el-ellobbanó fakó reménység könyve; a várakozás- és csalódásteli évtized lírai dokumentuma, ami mégis a tanúságtevő helytállást képes kifejezni.

Kányádi Sándor azonban nemcsak a felnőttek számára alkotott, hanem sok gyermekverset, történetet, mesét írt – ezek önálló kötetekben, illetve a *Napsugár* című folyóiratban jelentek meg, aminek ő maga is szerkesztője volt. Ezek közül talán a legjelentősebbek *A bánatos királylány kútja* 1972-ben és a *Kenyérmadár* pedig 1980-ban született.

1979-ben jelent meg Magyarországon a költő *Fekete-piros versek* című kötete. A címben a fekete és a piros oly módon alkot drámai ellentétpárt, hogy eközben a feketében mindig benne van a piros, a pirosban pedig a fekete. A kötet nagy versei a *Fekete-piros* és a *Halottak napja Bécsben* című költemények, melyek történelmi számvetések és közösségi védőbeszéd, látvány és érvelés, vallomás és értelmezés egységében szól az erdélyi magyarság egzisztenciális veszélyeztetettségéről, minden kisebbségi, minden kiszolgáltatott ember sorsának igazságtalanságairól. További jellemző művei a történelmi példák, valamint a modern művészettel kapcsolatot kereső versek, de a helyzetdalok – melyek továbbra is egyén és közösség viszonyait vizsgálják – sem tűnnek el végérvényesen, sőt tovább színesednek: a paletta a prózától egészen a lírai és szimfóniaszerű poémákig terjed. Ide tartoznak még azok a modern témájú alkotásai is, amelyeket a szakirodalom *indián énekeknek* hív. Ezeket egyértelműen az 1984-es amerikai út ihlette.

Az 1989-ben megjelenő *Sörény és koponya* című kötetének versei a társadalmi-kulturális környezet általános kritikáján túl az alkotói léthelyzet ellehetetlenülését, és mindenféle értéktelenség szerep gyászos képtelenségét mutatják be. A versek tragikus hangneműek, melynek történelmi háttérében Ceaușescu diktatúrája és falurombolása áll. Formájuk egyszerű, letisztult, néha abszurd szemléletűek. A költő a nehéz helyzetet gyakran

Fogalomtár

haiku – a japán költészet egyik jellegzetes versformája, három sorból áll, melyek rendre 5, 7 és 5 szótagosak

humorral enyhíti. A kötetre jellemző a műfajok és formák változatossága: találunk szonetteket (*Szürke szonettek* ciklus), **haiku**-kat (*Körömversek* ciklus), villoni balladákat.

Kiemelkedik a *Dél keresztje alatt* című ciklus, melyet Kányádi észak-amerikai útja alatt írt, s a benne szereplő indián azonosítható a kisebbségi néppel, illetve a *Vannak vidékek* című ciklus, mely az értékek rombolását mutatja be. Jelentős irodalomtörténeti és -elméleti értekezéseket is írt Kányádi Sándor. Az abszurd drámával is próbálkozott, persze sikerrel. Szerepet vállalt más írók munkáinak sajtó alá rendezésében, továbbá műfordítással is foglalkozott, akárcsak a nagy erdélyi és magyarországi elődök.

Kányádi Sándor jelentősége • Öt évtizedes irodalmi munkásságával maradandó értéket alkotott az irodalom több területén. Klasszikus lírai munkássága mellett gyermekek számára írt verseiből, prózájából szintén egész életmű állt össze. Más műfajokban is számottevő eredményt ért el, esszéi, illetve műfordításai kiemelkedőek. Művei a világ disszonanciáját úgy közvetítik, hogy egy nagyobb harmónia iránti igényt és reményt is kifejeznek. Reménytelennek látszó történelmi helyzetekben is önmegőrzésre, közösség megmaradásra és kibontakozásra szólít, bölcsességre nevel. Életműve az európai kultúra legszebb értékei közé tartozik. A kisebbségi sors és problematika magas művészi szintű kifejezésével a veszélyeztetett emberi méltóság védelmében cselekszik. A költő művészetének elismerését jelzi több mint 20 elnyert díja.

1. Hogyan kapcsolódnak Kányádi Sándor életéhez a következő földrajzi nevek: Nagygálambfalva, Székelyudvarhely, Kolozsvár, Amerika, Ausztrália, Izrael?
2. Hogyan korszakolható irodalmi munkássága?
3. A hatvanas években hogyan változott lírája, milyen új elemekkel gazdagodott?
4. A *Szürkület* című kötet melyik korszakának a kezdete?
5. Mikor jelent meg a *Fekete-piros versek* című kötet? Milyen témájú verseket tartalmaz?
6. Különböző információforrások felhasználásával készíts prezentációt *Kányádi Sándor élete képekben* címmel!

Nézzétek meg a költőről készített bemutatókat itt: <https://prezi.com/p/-wyujcr9sez/kanyadi-sandor/>, <https://prezi.com/ou0cqhmxxqla/kanyadi-sandor/>!

A google-ban keressetek rá, és hallgassátok meg a *Kaláka* együttes által megzenésített *Kányádi*-verseket! Melyik tetszik a legjobban? Miért?

Háttérinformáció

A *Kaláka* együttes a 80-as éve elején kezdett megzenésíteni Kányádi-verseket, ekkor volt az első erdélyi turnéjuk, amelynek során elkapta őket az ottani lelkület. Ekkoriban találkoztak először a kolozsvári költővel is, aki aztán rendszeres vendéggé vált a fellépéseiken.

„Sanyi bácsi mindig azt mondta, hogy majd, ha meghalok, akkor lehet megmondani rólam is, hogy valóban költő voltam-e, és olvassák-e még a verseimet. Most már tudjuk, hogy fönt fognak maradni a munkái, stabil helye van a magyar irodalomban” – mondta Gryllus Dániel, aki szerint Kányádi Sándor valóban lezárt életpályát hagyott maga után, hiszen pár éve befejezte a versírást.

„Írt egy záróverset, amiről kimondta, hogy ez az utolsó. Onnantól nem akart verset írni, de attól még nagyon jó kedélyű volt, nagyon sokat beszélgettünk, utaztunk is ide-oda, az utóbbi években Svédországba, Erdélybe. Az utóbbi időben már nem nagyon mozdult ki otthonról. Utoljára akkor láttam színpadon, amikor a Prima Primissima-díjat átvette decemberben.”

Két nyárfa

Én sem volnék, ha nem volnál,
ha te hozzám nem hajolnál,
te sem volnál, ha nem volnék,
ha én hozzád nem hajolnék.

Osztódom én, osztódom te:
só vagy az én kenyeremben,
mosoly vagy a bajszomon,
könny vagyok a két szemedben.

Köt a vére, köt a vérem:
szeretöm vagy és testvérem.
köt a vérem, köt a véred:
szeretőd vagyok s testvéred.

Szellőm vagy, ki megsimogatsz,
viharom, ki szerteszagatsz,
szelőd vagyok, ki simogat,
viharod, ki szétszaggatlak.

Ha nem volnék, te sem volnál,
én sem volnék, ha nem volnál.
Vagyunk ketten két szép nyárfa,
s búvunk egymás árnyékába.

Hallgassátok meg *Lutter Imre* előadásában a verset itt:

https://www.google.com/search?q=k%C3%A1ny%C3%A1di+k%C3%A9t+ny%C3%A1rfa&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=AE3TifOE1GEyrFLQ17EidfmDfk1VLwUfUg%3A1767603751658&ei=J35badzpJ-!

Nézzétek meg a *Kaláka* együttes *Kányádi Sándor Két nyárfa* c. versének feldolgozását itt: YouTube <https://www.youtube.com/Kaláka>: Két nyárfa! Modern

feldolgozását itt:

Amit a műről tudnod kell

A szerelem a kölcsönösségben feloldott magány, a feltétlen és teljes odaadás révén fölszámolódoó elkülönültség, amikor az egymásnak levés önfeledtségében megáll körülöttünk az idő, és miénk a létezés legvégső értelme. Ennek lehetünk tanúi a fiatal Kányádi Sándor egyik legszebb darabjában, a *Két nyárfa* című versben, amely az egymásnak teremtettség Philémont és Baucist¹ idéző mítosza. A *Két nyárfa* a természeti (növényi) létforma örök harmóniáját sugározva gondosan kimunkált szintaktikai rendben, az alakzatok csillámló játékosságában, az egymás tükörképeként viselkedő és visszhangszerűen sorjázó mondatok párhuzamosságában mutatja föl az egymásra utaltságban fölis-mert sorsközösség eszményi modelljét.

Keletkezése • A *Fától fáig* (1970) gyűjteményes kötet az 1955 és 1970 között írott verseket tartalmazza. A *Két nyárfa* című vers 1958-ban keletkezett.

¹ Egyszer Zeusz és Hermész emberi alakban jártak a földön. Több embertől is szállást kértek mint fáradt vándorok, de mindannyiszor elutasító választ kaptak. Végül egy öreg házaspár – Philémón és felesége, Baucis – engedte be és vendégelte meg a két istent. A házaspár észrevette, hogy bár többször is töltöttek bort a két vendégnek, a kancsó sohasem ürült ki. Innen ismerték meg vendégeikben az isteneket. Bocsánatot kértek tőlük, amiért olyan szegényesen vendégelték meg őket, és egyetlen libájukat le akarták vágni az isteneknek. A liba az istenek felé futott, mintha menedéket akarna kérni tőlük. Ők oltalmukba vették a szárnyast, megtiltván az öregeknek, hogy levágják. Elárulták nekik, hogy valójában istenek. Ezek után Zeusz és Hermész elmondta az öregeknek, hogy a falu megkapja büntetését, és kérték az idős házaspárt, hogy kövessék őket a hegy tetejére. Az istenek mocsárral árasztották el a környéket, de az öregek háza templommá változott. Zeusz jutalmul megengedte, hogy teljesüljön egy kívánságuk. A házaspár kérése az volt, hogy Zeusz papjai lehessenek, és egyszerre haljanak meg. Zeusz teljesítette kívánságukat, így mikor lejártak a nekik szabott napok, Baucis hársfává, Philémón pedig tölgyfává változott.

Címe • Az allegorizálás alapjául is szolgáló két nyárfa, melyek sudár szépségükkel, szélben hajladozó karcsúságukkal a szerelem-szimbolika hordozói is.

Témája • Az egymásnak teremtettség. A szerelem misztériuma, az egymást feltételező, kiegészítő és egymás létének értelmet adó, a két félből egésszé válás vágya.

Szerkezete • Öt versszak, keretes vers.

Az 1. és 5. vsz.: keret. A feltételes mellékmondatok az *én-te* szembenállását megszüntetve az egymás általi lét viszonyosságában ragadják meg az összetartozás lényegét: *Én sem volnék, ha nem volnál, / ha te hozzám nem hajolnál (...)* *Ha nem volnék, te sem volnál, / én sem volnék, ha nem volnál.* A fokozásos párhuzamosságra épülő nyelvi érvek is ezt támasztják alá.

A 2. vsz.: az osztódás a növényi lét vonatkozásában a sejtek szaporodását, közelebbről a fő- és oldalhajtások kialakulását jelenti. Az önátadáson alapuló párkapcsolatban a belső értékek, a szeretet, jószág, kedvesség, önzetlenség kifogyhatatlan bőséget fejezi ki. *Osztódom én, osztódom te...* A lírai alany fokozhatatlan tisztaságú, természetes képekben valósítja meg a hiánytalan együvé tartozás, a feltétlen odaadás élményét: *...só vagy az én kenyeremben, / mosoly vagy a bajszomon, / könny vagyok a két szemedben.*

A 3. vsz.: a vers tengelye, azért fontos, mert a kötelék eszményi modelljét *szeretőm vagy és testvérem (...)* *szeretőd vagyok s testvéred* a legbecsesebb életnedv, a vér jelentésével kapcsolja össze. A vér a szenvedély, a szerelem és életszentség ősi szimbólumaként – a keresztényi áldozatmítoszra is utalva – a vers természetfeletti tartományait még tovább gazdagítja. A *...köt a vérem, köt a véred* kölcsönössége a közös utódokért vállalt szövetség mindhalálíg tartó felelősségében nyeri el a legteljesebb értelmét.

A 4. vsz.: a variációs ismétlődés és a fokozásos párhuzamosság legellentétesebb szövegrésze, az együttlét csöndes idilljét *Szellőm vagy, ki megسيمogatsz* a nekivadult, szenvedélyes érzékiséggel *viharom, ki szerteszagatsz* állítja szembe. A szerelem statikusabb, szelídebb válfaja találkozik ilyenformán a szerelem dinamikusabb, pusztítóbb formájával. Arra is utalva ezáltal, hogy a valódi szerelem nemcsak önátadás, hanem önmegsemmisítés is.

A címbeli két nyárfának a vers zárlatában mítoszi holdudvara támad, s az utolsó sorok természetes módon asszociálják a halála pillanatában hársfává változó Baucist, illetve a tölgyfává változó

Philémont: *Vagyunk ketten két szép nyárfa, / s búvunk egymás árnyékába.*

Verselése • A *Két nyárfa* a népdalok szabályos felépítéséhez, az ősi kultúra fegyelmezett formarendjéhez igazodva fejezi ki a személyes szféra egyetemesíthető tartalmait.

Üzenete • A szerelemben két félből lesz egész, az egymást feltételező, kiegészítő és egymás létének értelmet adó minőségek kapcsolódnak össze. A vers az egymáshoz halhatatlanul ragaszkodó szerelmesek ősi példázata, a nembeliség szerelemben megélhető teljessége.

1. Mikor írta *Kányádi Sándor* a *Két nyárfa* című verset, melyik kötet tartalmazza? **2.** Mit szimbolizál a két nyárfa? **3.** Mi a témája? **4.** Hogyan tagolható szerkezetileg? **5.** Melyik versszak a tengelye a költeménynek? ✨ **6.** Keress költői kifejezőeszközöket a versben!

Öreg iskola ünnepére

bennünk is vásznak a lépcsők
bennünk is öregednek-
újulnak a falak

halálunkig halljuk a csengőt
nyelvünk magányos
márvány-tenger partján
milliom rodostóban
zágont

dúlások
üszkös falak
karantén
könyvtelenné árvított
bibliotékák

isten- s embercsapása
mi minden volt
s mi jöhet még

ünnep előtt
ünnep után
addig vagyunk-leszünk

Barabás Ákos fotója, 2019

amíg a lépcsők bennünk is
vásznak-vénülnek
s újulnak a falak amíg
halljuk a csengőt
s benne a tengert
és minden rodostóban
zágont

Hallgassátok meg a verset itt: https://www.google.com/search?q=k%C3%A1ny%C3%A1di+s%C3%A1ndor+%C3%B6reg+iskola+%C3%BCnnep%C3%A9re&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=AE3TifMqPt3w8u_!

Amit a műről tudnod kell

Az évfordulós megemlékezések, így az iskolaalapításhoz kapcsolódó ünnepi alkalmak, a szeptember elsejei iskolakezdés vagy a tanévzárás mindig a hagyománnyal való szembesülés, az idővel és értékekkel való számvetés lehetőségei is egyben.

Keletkezése • 1981-ben, Kányádi Sándor harmadik alkotói korszakában született ez a vers. Valamennyiünknek van valamilyen iskolához, tanuláshoz kötődő emléke. Erre a kitörölhetetlen élményre épít az *Öreg iskola emlékére* című vers. Típusát tekintve idő- és értékszembesítő vers.

Témája • A lírai én, Kányádi Sándor hitvallása az alma materhez, az anyanyelvi közösséghez és a közös kulturális emlékezethez való erős kötődés. A kényszerűségek és lehetőségek, múltbeli meghatározottságok és jelenbeli adottságok felől veszi számba a helytállás és megmaradás esélyét.

Címe • Témajelölő. A címével Adyt *Üzenet egykori iskolámba*, a motívumaival Mikest *Törökországi levelek*, szellemiségével pedig a vándordíjak ősoket megidéző vallomás.

A versről • Az eszmeiségében és erkölcsiségében kristályosan letisztult szerkezet mélyrétegeiben az a fajta tapasztalat húzódik meg, hogy a nyelvi és kulturális önvédelem végvárait évszázadok óta a kis falusi iskolák jelentik. Ezek egyike a szülőfalu, Nagygalambfalva iskolája, amit a dokumentumok 1566-ban említenek először. A költő innen számítja a maga identitását, sőt szűkebb közösségének magyarságtudatát is: „*Mi magyarként éltük meg az egész életünket visszamenőleg, és mindig is a magyar nemzet részének éreztük magunkat*”.

A csengő az értékóvás, az eszményépítés, a virrasztó költői magatartás szimbólumaként jelenik meg. A minden körülmények közötti rendíthetetlen hűség és helytállás parancsát hallhatjuk ki a csengő szavából: ... *halálunkig halljuk a csengőt*.

A *milliom rodostóban / zágont*, illetve a *minden rodostóban / zágont* metaforikája a világ négy égtája felé szétszórt magyarság XX. századi tragédiáját fejezi ki. A folytonosságot képviselő

öreg iskolát a korosodó, gazdagodó lélek belső tájaival párhuzamba állító szemlélet a romlás és leépülés *vásnak, öregednek, vásnak-vénülnek*, illetve a fölépülés és megújulás *újulnak a falak, halálunkig halljuk a csengőt, vagyunk-leszünk* dialektikájában ragadja meg a lírai alany. Az alma materhez kötődő nyelvi közöség helyzettudatát és létérzékelését fejezi ki.

Az idő múlásával óhatatlanul bekövetkező romlást a történelem viharaiiban elszenvedett romboltatás egészíti ki; élet és halál, pusztulás és megmaradás örök esélyeit is felvillantja: *dúlások / üszkös falak / karantén / könyvtelenné árvított / bibliotékák // isten- s embercsapása / mi minden volt / s mi jöhet még*. Ezeréves Kárpát-medencei történelmünket sűríti itt Kányádi Sándor. De ott bujkálnak ezekben a sorokban Mohácsaink és Trianonjaink mellett a belső meghasonlásaink és elárultatásaink is.

A tragikus hangnemet, a leverettetés zsigerekben továbbéló emlékét ellenpontozza a verszárlat éber helytállásra, létteljes-ségre, életszentségre és megújulásra figyelmező próféciaja: *ünnep előtt / ünnep után / addig vagyunk-leszünk / amíg a lépcsők bennünk is / vásnak-vénülnek / s újulnak a falak amíg / halljuk a csengőt / s benne a tengert / és minden rodostóban / zágont*.

1. Mikor keletkezett a az *Öreg iskola ünnepére* című vers? **2.** Mi a témája? **3.** Mit jelent a nagygalambfalvai iskola Kányádi Sándor számára? Mit köszönhet ennek az iskolának? ✨ **4.** Elemezd a verset! Hogyan fogalmaz magyarságtudatáról? **5.** Keress költői kifejezőeszközöket a versben! Írd be a füzetedbe! **6.** Fogalmazd meg a vers üzenetét! **7.** Írj rövid fogalmazást *Az én alma materem* címmel!

Összegzés

Kányádi Sándor versei a kisebbségben élő magyarok gondjait fejezik ki erős érzelmi töltéssel, gondolatgazdagon. Az 1989-es romániai változásokig gyakran történelmi és irodalmi példázatok formájában utalt a magyarok méltatlan helyzetére. A székelyföldi táj, a magyar nyelv és a régi műveltség, a szerelem és a család ihleti költészetét.

Költészete töretlenül hiteles: megformáltságban, nyelvében, versszerkesztésben sohasem haladja vagy előzi meg azt a szintet, melyet érzelmi-leg, gondolatilag birtokol. Költészetében, megformáltságában idegen, vagy félidegen felségvizekre sohasem hajózik, mindenkor az általa teljességgel birtokba vett világról ír, arról, amelyikben teljességgel otthon van. Az ív, amit

megtesz, talán példa nélküli: a XIX. században gyökerező líra szinte észrevétlenül válik XX. századivá, a falusi, paraszti világ európai horizontúvá, egyetemessé, az egyszerű élménylíra bölcséleti, létfilozófiai költészetté.

SÜTŐ ANDRÁS

(1927–2006)

Sütő András a romániai magyar kulturális és politikai élet kimagasló személyisége valamennyi művében az anyanyelv és a közösségi összetartozás megőrzésének fontosságát vallotta. *„Ha igyekezetemnek és álmatlan éjszakáim írott gyötrelmeinek csak olyan zsenge nyoma, emléke marad bár, mint friss havon a fől szálló madaré: ez talán már mentség arra, hogy kis ideig én is itt voltam, itt éltem e földön veletek, sorstársaimmal együtt, egy térkép mögé kényszerült Nagyfejedelemségben, amelyet oly sokszor jártunk be közösen az emberi igazság, méltányosság, a félelem és megaláztatás nélküli élet vágyának, az emlékezés örök jogának álmofogatán”.* (Sütő András)

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • Sütő András 1927. július 17-én a mezősgéi Pusztakamaráson született földművelő családban. Szülei: Sütő András, Székely Berta. Apja ezermester volt. 1940 őszétől a Nagygyeddi Református Kollégiumban, majd 1945 januárjától a Kolozsvári Református Gimnáziumban tanult. 1948–49-ben a Kolozsvári Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola rendező szakos hallgatója. Rövid ideig a bukaresti *Ifjú Munkás* munkatársa. 1945–47-ben internátusa, szellemi otthona a népi írók kultuszát valló Móricz Zsigmond Kollégium. Tanulmányait megszakítva lapszerkesztést vállal.

A lapszerkesztő • 1949-től a *Falvak Népe* című hetilap főszerkesztője. 1951-ben – a szerkesztőség áthelyezésével – Bukarestbe költözik. 1947-ben, Balogh Edgár ajánlásával, belép a Román Kommunista Pártba. 1953-ban korábbi, el nem fogadott

kísérletek után, lemond a főszerkesztői posztról: a továbbiakban lapjának kulturális rovatában dolgozik.

Hajdu Győző meghívására, az *Igaz Szó* című irodalmi havilap munkatársaként 1954 elején Marosvásárhelyre költözik. A város haláláig otthona marad. 1958-ban képeslap elindítására kap megbízatást: a *Művészet*, illetve 1959-től az *Új Élet* főszerkesztője 1989 júniusában történt lemondásáig.

Parlamenti képviselő • A hatvanas évek második felétől parlamenti képviselő: Olaszországban, Iránban, az NDK-ban járt parlamenti, illetve írói küldöttségek tagjaként. 1972-ben nyugat-európai, 1973-ban újvidéki, továbbá amerikai és kanadai irodalmi körútra indult. Úti élményeiről jelentős esszék íródnak (*Perzsák, Az Angyalvár kulcsai, Fekete rózsák – Auschwitz, valamint Az utolsó köntös – Weimar*).

A 80-as években • Különböző tisztségeket viselt a Romániai Írószövetségben is. A 80-as években az erdélyi magyarság emberi jogainak védelmében többször fordult nemzetközi fórumokhoz, emiatt 1980-ban Romániában betiltották műveinek kiadását, színdarabjainak bemutatását. Csak Magyarországon publikált. Az 1989. decemberi romániai fordulatot követően a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) Maros megyei bizottságának elnökévé választották. 1989 nyarán a Ceaușescu-rezsimmel való mind nyíltabb szembefordulása miatt nyugdíjba kényszerítették. Az 1989-es decemberi romániai eseményekben vállalt szerepével, valamint az erdélyi magyarság szerveződő mozgalmában betöltött szellemi irányítói tevékenységével kivívta maga ellen a szélsőséges, sovén román körök gyűlöletét. A marosvásárhelyi eseményekben vállalt szerepe rányomta bélyegét további életére.

A 90-es évek • Március 19-én a Hodákról és Libánfalváról beszállított, felhergelt és leitatott románok életveszélyesen megsebesítették, elveszítette fél szeme világát. Budapesten ápolták, majd Amerikában kezelték. 1990 novemberében Strasbourgban Catherine Lalumière-rel, az Európa Tanács főtítkárával találkozott, és beszámolt neki a marosvásárhelyi eseményekről. Több nyílt levélben követelte az ártatlanul bebörtönzött magyarok szabadon bocsátását. Az 1992 és 1996 között a Magyarok Világszövetségének tiszteletbeli elnöke és a Nemzetközi Transsylvania Alapítvány elnöke.

Utolsó évei • Minden meghurcoltatása ellenére végig Romániában maradt és vállalta, hogy nem hagyja magára az erdélyi magyarokat, vagyis azokat, akik nevében megszólalt, és akiknek a védelmére kelt. Súlyos betegsége rányomta bélyegét utolsó éveire, de ő mégsem panaszkodott. Hatalmas lelkiereje tartotta életben, mindvégig derűsen úgy tett, mintha semmi baja sem lenne.

Életének 80. évében, 2006. szeptember 30-án, hosszan tartó betegség után hunyt el Budapesten. Október 7-én helyezték örök nyugalomra Marosvásárhelyen.

Nyelvújító, közösségmegtartó szerepe előtt tisztelegve az erdélyi anyanyelvápolók róla nevezték el a nyelvőrzés díját. 1992-ben Kossuth-díjat kapott „kiemelkedő prózaírói munkásságáért, nyelvőrző és nyelvteremtő művészetéért, napjaink magyar színházművészetében játszott kimagasló szerepéért”.

1996-ban a Magyar Örökség-díjjal tüntették ki, s a Magyar Művészeti Akadémia tagja lett. 1997-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét. Hetvenötödik születésnapján, 2002-ben Mádl Ferenc államfő Köztársasági elnöki érdemérmét adományozott neki.

MUNKÁSSÁGA

Indulása • Első írását tizennyolc éves korában közölte a kolozsvári *Világosság* című lap *Levél egy román barátomhoz* címmel. 1949-ben jelent meg a *Hajnali győzelem* című elbeszélés-kötete. 1956-ban kisregénye, a *Félrejáró Salamon* Marosvásárhelyen látott napvilágot. Szinte gyerekeffjével az erdélyi irodalom élvonalába került.

Az író munkásságának központi kérdése a nemzetiségi lét és ennek fenyegetettsége. Ez a téma nála mindig összekapcsolódik a nemzetével, mélyen érző humánusával. Ő legfőbb feladatnak és értéknek az életet és annak megőrzését tartja, a maga sajátoságaival együtt. Embernek megmaradni a magyar számára csak magyarként lehetséges – vallotta.

A kitűnő stílusú, a móríci parasztnovella-hagyományt követő, termékeny Sütő András a 60-as évek elején alkotói válságba került, elhallgatott. Egyetlen évszám mindent megmagyaráz: 1956. Az eltiport magyar forradalom Erdélyben is alaposan meg-

borzolta a kedélyeket. Románia szabad kezet kapván Moszkvától, a kisebbségi magyarság fokozatos beolvasztását irányozta elő.

Irodalmi sikerei • Alkotói válságából az *Anyám könnyű álmot ígér* (1970) jelentette a kiutat. De nem csupán az ő válságából, és nem csupán az ő kiútját. Ez a könyv egész egyetememes magyar irodalmunk életének jelentős momentuma. Ezzel a naplóregényével legnagyobb írói sikerét érte el, családjának és szülőföldjének történelmi hányattatásait idézte fel benne. Az erdélyi magyarság életének és kisebbségi gondjainak krónikása, a népnyelv eredeti színeit használta fel erősen képszerű stílusában.

Pompás Gedeon (1968), *Egy lócsiszár virágvasárnapja* (1974), a *Csillag a máglyán* (1975), *Advent a Hargitán* (1984) után, illetve az *Advent a Hargitán* (1984) című történelmi drámáiban az emberi helytállás szép példáinak állított emléket. Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* (1977) című könyvének alapgondolata, hogy a fennmaradás záloga az anyanyelv, a tiszta emberséget és abban való bizalmat mutatja be. A *Nagyenyesi fügevirág* című esszéje szintén az anyanyelv és a közösségi összetartozás megőrzésének értékét hangsúlyozza. 1978-ban jelent meg *Káin és Ábel* című drámája, majd a *Perzsák és A szuzai menyegző* (1982), amelyekben a személyiség és a hatalom sokrétű elemzését adta.

Hallgatásra ítélve • A nyolcvanas években, amikor memorandumai, tiltakozásai miatt Romániában hallgatásra ítélték, Magyarországon jelentek meg művei (ezek kiadását *Száműzött könyvek* címmel 2001-ben kezdte meg a csíkszeredai Neptun Kiadó).

Irodalmi esszéit és útirajzait *Az Idő markában* (1984) címmel gyűjtötte egybe. 1984-ben jelent meg az *Advent a Hargitán* című drámája. Az *álmokommandó* című drámája (1986) a magyar színikritikusok díját kapta.

Az 1990-ben megjelent *Omló egek alatt* című kötetében azokra az elődökre, „égtartó emberekre” emlékezik vissza, akik a szellem erejével próbálták megtartani a romániai magyar kisebbség pusztaságát.

Ismertebb művei a 90-es 2000-es évekből • *Sárkány alszik veled* (beszélgetések könyve), *Szemet szóért* (dokumentumok, naplójegyzetek), *Csipkerózsika ébresztése* (arcképvázlatok, esszék), *Heródes napjai* (naplójegyzetek), *Az uगतó madár* (dráma).

Utolsó drámája a *Balkáni gerle* (a mű a Nemzeti Színház drámapályázatának megosztott első díját nyerte el).

2001-ben *Erdélyi változatlanságok*, 2006-ban *Létvégi hajrában* címmel jelent meg esszéinek, beszélgetéseinek gyűjteménye.

Egyik monográfiusa, Görömbei András azt mondta róla: Sütő András regényeiben az örök értékek vállalását, drámáiban a hatalommal szembesülő embert mutatta meg, és valamennyi munkájában az anyanyelv meghatározó voltáról szólt. Műveiben és életében ugyanazt az igazságot hirdette: az Erdélyben élő nemzetiségek csak békében, egymást kölcsönösen gazdagítva és segítve érhetnek el eredményeket. Úgy tartotta, hogy mindenféle ellenségeskedés, a nacionalizmus és nemzeti felsőbbrendűség bármely megnyilvánulása árt az egyénnek és közösségnek, az országnak és Európának.

1. Hogyan kapcsolódnak Sütő Andráshoz a következő helynevek: Pusztakamarás, Nagyenyed, Kolozsvár, Bukarest, Marosvásárhely, Budapest, Strasbourg? **2.** Sorold fel az iskolákat, ahol tanult! **3.** Milyen lapok szerkesztőjeként dolgozott! Sorold! **4.** Mi volt tevékenységének fő iránya a 80-as években? **5.** Mi történt 1990. március 19-én Marosvásárhelyen? **6.** Írói munkásságának mi volt a központi kérdése? **7.** Alkotói válságának végét melyik műve jelentette? **8.** Milyen műfajokban alkotott? Nevezd meg néhány példát mindegyik műfajra! ✨ **9.** Készíts prezentációt *Sütő András marosvásárhelyi éve*i címmel!

Nézzétek meg az íróról szóló bemutatót itt:

[https://prezi.com/p/ndjlk61uwu5/anyam-konnyu-almot-iger/!](https://prezi.com/p/ndjlk61uwu5/anyam-konnyu-almot-iger/)

Anyám könnyű álmat ígér

(Részlet)

Biztató

Egy napon így szólt anyám:

– Írhatnál rólunk is valami könyvet.

– Nocsak! – néztem a szavai után, majd tréfára fogván a dolgot, azt kérdeztem boltos módra: milyen könyv legyen az, vidám-e vagy szomorúságos?

– Igaz legyen – mondta.

Láthattam tehát, hogy kérdésemmel az irányt elhibáztam. Anyám nem egyezkedésre gondolt, hanem – a kézmozdulatáról is ítélve – a fájdalomra a halántéka táján. Egy láthatatlan, szorí-

tó abroncsra, amely álmából is gyakorta felriasztja. Ilyenkor arra gondol, hogy mindannyiunk háta mögött felgyűlt az idő; szép csendesen ereszkedünk alá, mint a harangóra súlya. Mind közelebb a földhöz, azután kopp! – megérkeztünk, s nincs kéz, amely az órát még egyszer fölhúzná. De lenne bár egy könyvecske, ó, nem vigasztalónak, hanem tanúskodásképpen egyről és másról, ami megesett velünk.

– Ez nekem is gondom – adtam meg magam.

– Hallgass arra a gondra, s az álmod könnyebb lesz!

A könnyű álmot anyám naphaladáskor az udvaron ígérte meg a cöveklábú asztalnál, amely nyári napokon piros paradicsommal, frissen hámozott uborkával, mezősegi sajttal vár haza engem; ősszel is vár, s olyankor, ha sírós az idő, a tornác fájáról nézem, és igyekszem tanulni valamit tőle. Fűzfalábaival makacsul a földbe kapaszkodik, esőben, jégverésben tisztul, s télen is vár, hóval borítottan, akár egy fehér koporsó.

Az ígéretre felkaptam a fejem, mintha tündéri szót hallanék. De a szó, mit a mesékben az égi magasság szokott küldeni, alantól hangzott, majdnem a föld porából, a mályva, porcsfű és törpebürok szintjéről, ahol anyám rongypokrócon ülve Jóska öcsém ingét foltozgatta. Ölbe emelhető kicsinységében most még soványabbnak láttam őt, kis, pihenő szaladgálásnak a felmelegedett földön. A keszkenő alól kibuggyanó hajtincsében megszámlálhatatlanok már a fehér szálak; mint a sokat mosott vászon, a szeme is világosodik. Barna volt, úgy emlékszem, a gesztenye korai változatából.

– Nézz körül az udvaron, azután a faluban, s szólj rólunk.

Messzire nem kellett nézmem: az udvar zsebkendőnyi. Hajdani jobbágyporta. A ház rajta: kis meleg kemence. Nem a népies hangulat kedvéért, hanem annak okából, amit apám lehetőségnek szokott nevezni. A harmincas években ennyire futotta. Öt ab-

Sütő András szüleivel. *Farkas Tamás* fotója, 1976. június 3.

laka van, négy cserép virággal. Ha valamelyiken kikönyökölnék, a muskátlit – a népdalbelit – félre kell állítanom.

– A földre le vele! – szokta mondani anyám. – Ő már eleget látott.

A ház mellett van a deszkákból tákolt nyári konyha, odébb az istálló, egyetlen tehén szálláshelye. Míg tehenünk volt, mindig megcsodáltam, hogy villás fejét ügyesen félrefordítva minő találékonysággal igazodik az ajtó méreteihez. Odébb egy koffernyi tyúkketrec s parányi akol a juhok számára.

A ház és az istálló között kifeszített dróton nyargal a kutya. Tízméteres szabadságának határait ki tudja hányadszor veszi már számba. Ahogy a messzeségnek neki-nekilódul, a lánc a levegőbe kapja, torkát fojtogatja. Ettől köhög, és furcsamód prüsszöl, mintha szórt nyelt volna. Anyám neveti, s rászól:

– Bolond, repülő kutya.

A kert végében szunnyad a kút. Egyetlen embernek az arca fér meg a tükrében. A vizet csak lopni lehet tőle. Szinte lábujjhegyen közeledünk hozzá a vederrel, mivelhogy minden erélyesebb mozdulatra felkavarodik, elsötétül, békanyálat bugyborékol. Kegyelmisségből került a kutak sorába.

Itt látható továbbá egész sornyi félberekedt próbálkozás.

A padlás szájában egy hajdani tajkoló-műhely szerszámmaradványai: apám iparos korszaka. A kert fejében három rozoga kaptár meg egy kucsma formájú, agyaggal tapasztott méhkas: a méhészkorszak. Ezt a foglalatosságot 1927-ben kezdte apám három családdal. Azóta – negyven év alatt – négyre szaporodott az állomány. Az istállóban egy emlékebe költözött tehén tejszaga a harmincas évekből; ez a földművelő korszak. A nyári konyha padlásán cséplőgéppalkatrészek: a nagy vállalkozások korszaka. A tornác végében egy széjjelesett kicsi szőlőprés: a szőlősgazda korszak. Megannyi kudarcos életforma jelei. Rímpróbálkozások egy vershez, amelynek boldogság kívánczik a végére.

Miközben így nézelődtem, fokozatosan erősödő, dallamos zúgás keletkezett a fejem fölött. Apám futólépésben közeledett a kert aljából. Diadalmasan jelentette, hogy rajzanak a méhek. Akkor a harangok is megszólaltak egy ifjú traktorista emlékére; ezzel a halál is megjelent, és anyám gondjai között Gergely öcsém esküvője. A dombon, az állami gazdaság udvarán, felbőgött a generátor. Asztmásan pöfögött a malom, s a falu kikiáltója új rendeletekkel gyarapított bennünket. Egy román asszony – a trakto-

ristának valamely hozzátartozója – sírva botorkált átál a réten. Anyám fölegyenesedett, hosszan és együttérzéssel nézett utána. Az úton három cigány muzsikált, két legény – a hangot háromfelé tekerve – keservesen énekelt. A cigányok, fejüket a hegedűre hajtva, fél szemmel az eget kémlelték, mintha éppen annak a méhrajnak muzsikáltak volna, amelyet apám elszalasztott a kaputárból. Nézelődtem minden irányba. A könnyű álom reményében ott kellett kezdenem az osztozkodást az otthoni gondban, hogy magam is futásnak eredtem a szálló méhraj után.

Nézzétek meg a filmadaptációt itt: <https://port.hu/adatlap/film/tv/anyam-konnyu-almot-iger-anyam-konnyu-almot-iger/movie-23066>!

Hallgassátok meg a művet hangoskönyv formájában *Bodor Tibor* előadásában itt: <https://www.youtube.com/watch?v=uOhJTQPxK6o>!

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • Az 1970-ben megjelenő *Anyám könnyű álmat ígér* című naplóregény hozta meg Sütő András munkásságában az igazi szemléletváltást, munkásságának minőségi fordulátát. Keretét a Mezőség egyik falujában, Pusztakamaráson, a szüleinek otthonában készült feljegyzések adják, s ebben a keretben egy egész korszak – az 50–60-as évek – társadalmi és emberi változásai megnyilatkoznak, nemcsak helyi érvénnyel, hanem országos, sőt európai távlatban. Egy év eltelte után, amely alatt elkészült a könyv, valóban könnyű álma lehetett az írónak, hiszen olyan krónikás művet alkotott, amely minden szavában igaz, amelyre nemcsak édesanyja, nemcsak az író, hanem népe is büszke lehet.

Címe • Címe szinte szállóigévé vált: *Anyám könnyű álmat ígér*. Alcíme szerint naplójegyzeteket tartalmaz a mű, valójában azonban regénynek nevezhető a sokféle műfajú elemből egységes-sé formálódó alkotás.

Műfaja • Az író édesanyja kérésére kezd naplóírásba, hogy megörökítse életüket. Egyéni műformát teremtett. Műfaji meghatározása nem könnyű, sőt alighanem lehetetlen; szociográfia, emlékirat és regény egyszerre: lírai följegyzések, családi levelek és baráti beszélgetések, visszaemlékezések, anekdotaszerű történetek váltakoznak bennük, ellenpontozott szerkezeti elrendezésben.

- Regény, mert az egész romániai magyar társadalmat átfogóan ábrázolja, a valóságot meggyőző erővel, hitelesen tükrözi.

- Családregény, mert realista nagyregény mintájára gazdag, enciklopédikus igényű társadalomképet ad. Nemzedékek szemléleti különbségében a történelmi átalakulásokat mutatja meg.

- Naplójegyzet, mert a több évszázados erdélyi emlékirodalom hagyományát folytatja. Rokonságot mutat a népi írók szép-irodalmi igényű szociográfiáival, így Illyés Gyula *Puszták népe*, illetve Tamási Áron *Szülőföldem* című műveivel.

- Anekdótákat, történeteket sorakoztat fel, esszészerű létfilozófiai elmélkedéseket közöl.

- A társadalomkutatás módszerei – a kommentár nélküli dokumentáció, a megfigyelés, az interjú, a riport, a statisztika, a beszélgetés – mellett felvonultat számos epikai formát: földrajzi leírást, családi krónikát, leveleket, kérvényeket, újságcikket, önéletrajzot; egyes történetei parabolaszerűek.

- Népdalszövegek közlésével, népszokások felelevenítésével, képzelt idill leírásával, lírai összeggésszel és vallomással, jelképessé emelkedő játékos párbeszéddel, zsoltárok megszólaltatásával, a litánia modorának alkalmi használatával az elbeszélő poétikussá teszi a prózai szöveget.

Témája • Sütő szülőföld-könyvet írt, melyben számot ad szülőfaluja, a mezősegi Pusztakamarás településtörténetéről, demográfiai viszonyairól, folklórjáról, lakóinak sorsáról, saját családja történelembe ágyazott életéről. Közösségi bemutatása valós és teljes ábrázolásra törekszik. Az egyedi események sorában inkább az általános emberi vonásokat keresi; viszonyításai, gondolati párhuzamaival a világkultúrát idézi meg. A tények igazságát a művészi megformálás hitelessége emeli a provincia gondjaitól az emberi létezés legmélyebb tartalmainak a feltárásáig.

Középpontja • A regény középpontjában a szűkebb pátria nemzetiségi jellege áll. A pusztakamarási magyarság szétszóródása, fizikai-biológiai és lelki-szellemi romlása. A negyedrészen magyar falu kisebbségének anyanyelvéből való kiesése – az író értékelésében – emberi mivoltuk leértékelődésével jár együtt. Az egyén ebben a helyzetben hangsúlyosan képviseli a közösségét. Az esztétikai hatást a minduntalan az élők nyomában járó tragikum tapasztalata, illetve az ezzel szembeesülő méltóság eszménye határozza meg. A saját családi példa, jobbágy Sütő Mihály

esete sűríti egybe és mutatja fel drámai erővel a létharcot: *kinek tizennégy tagú csapata tíz halottal s négy élő harcossal mintegy önmaga útiránya: a megsemmisülés ellen küzdve vágta keresztül magát egyetlen ringó bölcsővel a történelem drótakadályain.*

Szerkezete • Laza szerkezetű. Szemléletileg és szerkezetileg a múlt és a jelen együttláttatása, az élet ezernyi részletét megmutató mozaikosság jellemzi az *Anyám könnyű álmot ígér*. A pusztakamarási világ objektív, az író személyiségén is átszűrte, líraivá nemesedett bemutatása idő- és élménysűrítéssel él.

A könyv a *Biztató* előhangtól az *Epilógusig* 32 fejezetre tagolódik. A *Biztató* hűen adja vissza azt a hangulatot, melyben az író szelíd édesanyja azt kéri fiától, hogy írjon róluk is egy könyvet, ami igaz legyen. Ez a kérés mutat rá a könyv címére is: mely tartalmában is, hangulatában is mindvégig átszővi a regényt, s mutatja, ha az író követi édesanyja egyszerűnek tűnő kérését, akkor a leírt szó erejénél fogva mégsem olyan egyszerű feladat.

A regény talán legszebb fejezete a *Világítunk* című. Szerkezetileg is a középpontban játszódik, amikor a család apraja-nagyja, az egész falu ott van a temetőben, hogy „világítson” elhunyt szerettei emléke tiszteletére, mert ez így tisztességes. Sok mindenről beszélnek, sőt vitáznak, egy valamiben azonban megegyeznek: *Rongy ember az, aki nem tiszteli az elődeit és a halottait.*

A legtöbb visszaemlékezés maguktól a pusztakamarási emberektől származik: ők mesélik el miket éltek át, mikén mentek keresztül egy kis erdélyi faluban a történelem fordulatai során. Sokuknak földjük, házuk, vagyonuk, egész életük munkája ment tönkre egy pillanat alatt; számos családtagukat kísérték már utolsó útjára és mégis: élnek és dolgoznak, mert nem tehetnek mást, mint hogy elfogadják sorsukat. Ezt mondja utolsó napjai egyikén az író nagyapja is *Jónás történetére* utalva: *ne rugdalózz a sorsod ellen, fiam.*

Az erdélyi ember egyszerű. A dolgokat a maga nevéen nevezi, nem csavargatja az események szálát, logikusan gondolkodik, őszintén beszél. Sütő András könyvének minden sora ilyen. A sorok között még több igazság rejlik.

Sütő András a regény *Epilógusában* a következőket írja: *...az írás és az igazság édestestvérek, gyakran mégis külön utakon tévelyegnek. A kimondott szó s az érvényesített igazság között húzódik az ösvény, amelyen az író babért nem szerezhet.*

Idősíkja • Ha szigorúan megvizsgáljuk, akkor a történet való ideje csak néhány hónapot tesz ki – ennyi időt tölt el szülőfalujában, Pusztakamaráson az író, Bukarestből hazalátogatván. Ám Sütő ezalatt az idő alatt egy falu élete és fél év eseményei helyett az egész romániai magyar társadalmat mutatja be a világháború utáni két évtizedben. A regénynek két fő idősíkja van: egy objektív vagy lineáris és egy szubjektív vagy vertikális. Az eseményszerű egymásra következés lélektanilag motiválja a múlt számbavételét, a személyes tanúskodást. A sokféle epikus perspektívát az író személyes jelenléte, alakító, vallomástevő, magyarázó, elemző magatartása rendezi egységes művé.

Az író célja • Sütő a megmaradás fortélyát kutatja, s ennek során kegyetlen történelemről kell számot adnia. A megmaradás és megőrzés az írói megfogalmazásban céllá minősül: *Addig élünk, amíg módunkban áll visszafelé tekinteni.* A létfenntartás parancsa az alkalmazkodás kényszerét hozta magával. Gyümölcsoltó Gergely magatartását jellemzi a következő sorseszencia: *A fű lehajlik a szélben, és megmarad, fiam.* A történelmi tapasztalat emberi szükségletté avatja a folytonos újrakezdést. A regény egyik összegző csomópontja (mint már fentebb említettük), a néphagyományt bemutató, a halottakra emlékező temetői világítás jelképes jelenete a közös tulajdon, a szokás azonosság-teremtő erejét teszi világossá.

A világítás által *otthonos, meleg fényben úszik a temető*, és az elődök előtt tisztelgők arcára hullik a fény – a tradícióhoz ragaszkodó egyéni tudatok összeéréséből egyfajta lelki haza teremődik. Az epikus kompozíció tetőpontja a nagyapó temetése. Az öreg élethagyatéka azt állítja: az embert nem lehet az emberre bízni. *Menten felfalja, vízbe fullasztja, megnyúzza egyik a másikat.* Tanúsága arra utal, hogy erkölcsi-szellemi ideálok nélkül a létezés gyöttelelem.

A regény olvasása során azt érezzük, az író minden szavával tanít, nevel, gondolkodtat, figyelmeztet és rávilágít az igazi értékre. Ezek az emberek logikusan gondolkodnak és őszintén beszélnek. A bölcs édesanya szavaiban, tetteiben ott van a féltő gondoskodás, a feltétel nélküli szeretet, a tisztesség. De ott van az elhallgatás, amely olyan – ha nem nagyobb hatással bír –, mint a kimondott szó. E lelkület kialakulásában nagy szerepe van a vallásnak. Sütő András szerint vallás nélkül gyávák az emberek.

Szereplők • A mű központi szereplője az édesanya fiatalos, szelíd, örökmozgó, mindenről és mindenkiről mindent tudó alakja. Az apa már fáradtabb, megtört, mégis kedélyes. Körük csoportosulnak a mellékalakok: Gyümölcsoltó Gergelytől az apró szentekig, az író közelebbi és távolabbi rokonai, falubeliek, magyarok, románok és cigányok. Ez a sok figura adja a könyv igazi főhősének portréját: a mindennapok problémájával küszködő közösség képét. Sokfélék és sokfajták, de mindenkiben ott van a mások tisztelete, a mások szeretete, a mások iránt érzett felelősség. Ez kovácsolja őket eggyé, és ez teszi lehetővé túlélésüket, fennmaradásukat. Ez a kapocs ad erőt ahhoz, hogy továbbadják azt, ami értékes, ami tiszta, ami szép és jó.

Nyelve • A könyvet nyelvi és szemléleti gazdagság jellemzi. Az írói elbeszélést az intellektuális líraiság, a képzettársító erő, a metaforateremtés, az eszmei sugallatosság, ugyanakkor tárgyi-lagosság, természetesség, valamint a tragikumból táplálkozó humor és játék együttese teszi egyéni karakterűvé. A szerzői attitűd sajátossága a meleg, bensőséges, családi otthonosság, illetve az élet védelmező tisztelete, a közösségi gondokban való osztozás. Tömör, gazdag, a népnyelv leleményeit, szókincsét értően hasznosítja. Legfontosabb nyelvi eszköze a kép, amely rendszerint többértelmű, szimbolikus töltetű.

Jelentősége • A mű kultúratörténeti jelentőségű. Az *Anyám könnyű álmot ígér* keltette fel a kisebbségi magyarságtól elzárt magyarországi közvélemény figyelmét a határon túli magyar irodalmak, s általánosságban a nemzeti kisebbségben élő magyarság sorsa iránt.

Sütő András szociográfiailag is komoly munkát vitt véghez ezzel a művével – mégsem felejtette el egy pillanatra sem azt, hogy amit ír, az a legmagasabb nivójú szépirodalom. Gyönyörűen festi meg a Mezőséget: tájait, élőlényeit és az ott élő emberek mindennapjait. Benne van az élet keserű tapasztalata, de benne van a bizakodás reménye is.

A művet átjárja a közösség megtartó erejébe vetett hit: a falu évszázados hagyományok által szabályozott élete képes a megújulásra, melyest nemcsak a közösség önfenntartó ereje, hanem az egyes ember példája is mutat: az, hogy mennyire felül tudnak kerekedni a nehézségeken, mennyire leleményesen tudják megoldani gondjaikat. Az író szemléletét és a mű által sugárzott erkölcsiséget is a megmaradás, a túlélés eszménye határozza meg. A kisebbségi lét átértelmezi a nyelv és az irodalom szerepét is. A

nyelv nemcsak a kommunikáció eszköze, hanem az utolsó, közös megnyilatkozási lehetőség, amelyben a nép kifejezheti önmagát.

Aki ismeri az erdélyi embert, tudja, hogy ott a szegénység nagy, annál már csak az emberségük nagyobb. Kis dolgoknak is nagyon örülnek, s ezáltal nagyon boldogok. Méltán mondhatja könyvében Sütő András: *Nincsenek elveszett paradicsomok, hisz naponta megfordulunk bennük.*

A könyv a mai napig nagy siker, s Sütő András írói munkásságát és emberi magatartását babér koronázza.

1. Kinek a kérésére írta meg Sütő András naplóregényét? **2.** Mi áll a középpontjában? **3.** Milyen új műformát teremtett az író művével? Műfajilag hova sorolható? **4.** Milyen idősíkot ölel fel? **5.** Kiről szólnak a visszaemlékezések? **6.** Kik a szereplők? **7.** Hogyan tagolódik a naplóregény? Hány fejezete van? **8.** Mi volt az író célja műve megírásával? **9.** Milyen a nyelve, stílusa? **10.** Pontokba szedve foglald össze Sütő András művének jelentőségét! **11.** Szerinted miért fontos az anyanyelv szókincse, kifejezőkészlete egy nép kultúrája szempontjából? Milyen az ezekhez való viszony ma? Vítassátok meg! **12.** Mit jelent számodra az anyanyelv? Gondolataidat fogalmazd meg írásban!

Összegzés

Sütő András a XX. század egyik legnagyobb írója, a kisebbségi magyar sors metaforája, művei többek irodalmi alkotásoknál, a korszak kritikái. Életműve nyilvánvalóvá teszi kivételes nagyságát és tisztességét, azt az emberi erkölcsöt, ami az írói pályához nélkülözhetetlen. Egész életében ki volt téve a hatalom korrumpálásának, s nagysága abban van, hogy ennek ellenére mindvégig meg tudta őrizni integritását. Nem adta el a lelkét, és szimbolikus figurává nőtte ki magát.

Irodalomelméleti ismeret

Naplóregény • Epikai műfaj, emlékezés, ábrázolás, magyarázat, ítélkezés, mérlegelés: novellafűzér, sorsfirtató esszé, regényféle. Tartalmazhatja az egyéni élet kisebb-nagyobb eseményeit, de helyet kaphatnak benne a közélet időszerű jelenségei. Stílusa közvetlen és kötetlen, mondatfűzése és szerkesztése nemegyszer laza. A magyar irodalmi szóhasználatban a naplóregény nem valóságos napló, hanem időrendben felsorakoztatott és időszerű témákról szóló esszék, feljegyzések sorozata (Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér).

KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALOM

A világháborút követő években nemzetiségi magyar irodalmaink közül kétségtelenül a kárpátaljai volt a legnehezebb helyzetben. E terület irodalma bontakozott ki legkésőbb és talált lehetőségeihez képest igazán magára. Több okból is. Itt volt a legkevesebb a magyarság létszáma – alig kétszázezernyi – amely a nagyobb városoktól és a Tisza vonalától eltekintve többnyire szétszórtan vagy szigetekben élt. 1944–1945-ben még ez a kevés lélekszám is jelentősen csökkent (málenkij robot). A megkülönböztető politika a kisebbségi magyarsággal szemben gyakorlatilag hosszú évtizedeken keresztül érvényben volt.

Kárpátaljai magyar irodalomról csak az 1945 utáni időszakban beszélhetünk, mert a két világháború között, amikor a terület Csehszlovákiához tartozott, a helyi magyar alkotók a felvidéki (szlovákiai) írókkal-költőkkel éltek szoros szellemi közösségben, munkásságuk nem vált el ettől a közös műhelytől.

Kárpátalja magyar irodalmi élete a szovjet uralom kezdetével (1944) járó rettenetes megpróbáltatások után igen nehezen indult meg. A magyar nyelvű tájékoztatás és művelődés egyetlen szócsöve a *Munkás Újság* (1945), majd a belőle szervezett *Kárpáti Igaz Szó* volt, de ez a lap is egészen 1967-ig az ukrán *Zakarpatszka Pravda* tükörfordítása volt. 1951-ben jelent meg az első magyar nyelvű könyv, Balla László *Zengj hangosabban!* című verseskötete, amely többnyire sematikus, a kor követelményeinek megfelelő verseket tartalmazott. Az irodalmi termést a ritka időközökben megjelenő almanachok (*Új Hang, 1954; Szovjet Kárpátontúl, 1955; Tavaszi napsütés, 1955; Kárpátontúli elbeszélők, 1956; Kárpátok, 1958*), majd különböző időszaki kiadványok (*Kárpáti Kalendárium, Naptár*) gyűjtötték egybe. A *Kárpáti Igaz Szó* önálló szerkesztőséggé való átszervezése (1966) után a lap *Neon* címmel megjelenő irodalmi-művészeti rovata töltött be irodalomszervező szerepet. Az itteni irodalom is ki volt szolgáltatva a kommunista diktatúrának.

A szovjet magyar irodalom tevékeny szervező egyénisége a már említett **Balla László** (1927–2010), a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztője volt. Pártos irodalmat képviselő verseiben közéleti elkötelezettségét fejezte ki (*Kitárom karom, Rohanó évek sodrában, Nyári lángok*). Írói képességei leginkább prózai műveiben érvényesültek (*Meddőfelhők, Parázs a hóban, A világóra ketygése*).

A 60-as évek közepére Kárpátalján egy területileg önálló újabb nemzetiségi magyar irodalom született. Az új generáció képviselői többségükben egyetemi hallgatókból álló fiatal költőgárda: **Balla Gyula, Balla Teréz, S. Benedek András, Fábián László, Fodor Géza, Zselicki József.** Kezdetben az *Együtt* (1965) című kéziratos diáklapban jelentkeztek, majd 1967–1971 között a helyi Írószövetség mellett és **Kovács Vilmos** szellemi irányításával működő *Forrás Stúdióban* tevékenykedtek. Ezek a fiatalok gyorsan felismerték, hogy a kultúra – elsősorban az irodalom – tradíció és lelki elmélyülés. Korszerű nemzetiségi magatartás és értelmiségi életforma kialakítása volt a céljuk. Alakítani és formálni kívánták a lét és az élet törvényeit. Mozgalmukat, újító törekvéseiket azonban meg nem értéssel, sőt ellenszenvvel fogadta a hivatalos kultúrpolitika. A 70-es évek elején elkezdődött visszarendeződés következtében mozgásterük egyre szűkebb lett, fokozatosan elhallgattatták őket. A *Forrás* megszűnt, helyébe a *József Attila Stúdió* lépett, a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztőségének kezdeményezésére jött létre 1971-ben. Egyik legfőbb műhelye lett a megye magyar irodalmának.

A József Attila Alkotóközösségé átalakult műhelyben teljesedett ki **Füzesi Magda, Finta Éva, Dupka György, Horváth Sándor, Tárczy Andor, Nagy Zoltán Mihály, Kőszeghy Elemér, Bartha Gusztáv, Balla D. Károly** munkássága, és ez a szervezet szolgált keretül az idősebb pályatársak és a volt forrásosok működéséhez is: **Kecskés Béla, Balogh Balázs, Ferenczi Tihamér, Györke László, Balla Teréz, Keresztyén Balázs, Vári Fábián László, Horváth Gyula, Demjén Miklós.**

A józsefattilásoknak kezdettől volt irodalmi fórumuk: a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain havonta közreadott *Lendület*, amelyet megjelenésének utolsó öt esztendejében (1983–1987) már folyóiratszerűen szerkesztettek és tördeltek (lapjait ki lehetett vágni az újságból, s összefűzve az éves termést külön sajtóorgánumként lehetett kezelni). Ezt egészítették ki az öt évenként megjelenő ifjúsági almanachok.

A mindmáig leghosszabb életű irodalmi csoport a 80-as évek derekára-végére nemcsak jelentős kulturális centrummá vált (ekkorra már képző- és fotóművészek, zenészek is tartoztak sorába), hanem úgy tűnt, kisebbségi csúcsszervezetté válhat. 1989-ben Balla D. Károly életre hívta az 1944 utáni Kárpátalja

első irodalmi folyóiratát, a *Hatodik Síp*ot, amelynek 1993-ig volt főszerkesztője.

A 90-es esztendőkből mintha új lendületet kapott volna irodalmi életünk. Újra írni és publikálni kezdtek a korábban más-más okok miatt elhallgatott költők (Kecskés Béla korai haláláig újra aktív lett, két könyve is megjelent, újra publikálni kezdett Balla Teréz, Zselicki József), majd Czébely Lajos, Penckófer János, Berniczky Éva.

1993-tól ugyancsak Balla D. Károly irányításával egy új kulturális magazin is megjelent, a *Pánsíp*. A *Hatodik Síp*, majd a Galéria Kiadó és a *Pánsíp* körül kialakult szellemi műhely indította útjára a talán lassan nemzedékké érő azon fiatalokat, akik nem ismerték a cenzúrát, és így nem kerülhettek abba a méltatlan helyzetbe, hogy választaniuk kelljen: vagy nem publikálnak, vagy publikációik érdekében kompromisszumokba kényszerülnek.

Az Ukrajnai Írószövetség kárpátaljai szervezete mintegy harmincas taglétszámú, köztük jelenleg csupán néhány magyar alkotót tartanak számon. Van külön szervezete is a magyar íróknak, ez utóbbi önálló alakulatként az anyaországi Magyar Írószövetség határon túli csoportját képezi, közel húszas taglétszámmal. Elnöke Vári Fábián László. Saját irodalmi folyóiratuk a negyedévenként megjelenő *Együtt*, főszerkesztője ugyancsak Vári Fábián László.

Említésre érdemes továbbá a Balla D. Károly által létrehozott *UngParty* című internetes rendszer, amely alá több irodalmi honlap és blog tartozik.

A szépirodalom mellett a kárpátaljai magyar alkotók a nyelvészet (*Csernicskó István, Beregszászi Anikó*), a szociográfia, táj kutatás, honismeret és demográfia (*Dupka György, Horváth Sándor, Molnár D. István, Zubánics László*), az irodalomtörténet és -kritika (*Penckófer János, Balla D. Károly*, újabban *Csordás László*) műfajában is alkotnak, illetve jelentős a vidék magyar újságíróinak a száma.

A 2000-es években indult nemzedék tagjai a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságba tömörültek (alapítva 2014); elnök: *Csordás László*. Létrejötté katalizátorként hatott a helyi irodalmi életre, írói pályák kibontakozására. Ezek együtt teremtik meg azokat az értékeket, amelyek a szülőföld szeretetének ápolását, az anyanyelv védelmét, az egyéni feladatvállalást, a kárpátaljai sors ki-

teljesítését kódolják műveikbe. A sorozatos nyelvtörvények ismeretében eszünkbe idézhetjük Vári Fábián László Illyés Gyula fejfája előtt című versét: *Makacs szánkra fegyelmet / izzó jogarral égess, / csak őrizz meg bennünket, édes, / édes anyanyelv!*

A kárpátaljai magyar irodalom fejlődését a következőképpen korszakolhatjuk:

I.	II.	III.	IV.
1951–1965	1966–1970	1971–1986	1986–napjainkig
Az első kezdeményezések és a kibontakozás	Az új nemzedék fellépése	A visszarendeződéstől az újabb fordulatig	A peresztrojka éveitől napjainkig
	<i>Forrás Stúdió</i>	<i>József Attila Stúdió</i>	<i>József Attila Alkotóközösség</i>
Négy írónemzedék			
<i>Kovács Vilmos, Balla László, Szenes (Kroó) László, Csengeri Dezső, Sütő Kálmán, Szalai Borbála</i>	<i>Balla Gyula, S. Benedek András, Vári Fábián László, Zselicki József, Fodor Géza, Balla Teréz</i>	<i>Balla D. Károly, Nagy Zoltán Mihály, Füzesi Magda, Finta Éva, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Demjén Miklós, Dupka György, Ferenczy Tihamér, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kőszeghy Elemér, Tárczy Andor</i>	<i>Bagu László, Cséka György, Pócs István, Lengyel Tamás, Berniczky Éva, Penckófer János, Brenzovics Marianna stb.</i>

Nézzétek meg az oktatóvideót itt: <https://prezi.com/4ou7e7m3kb2j/for-ras-irodalmi-studio-tortenete-kulonoskeppen-a-karpatalja/>!

KOVÁCS VILMOS

(1927–1977)

Kovács Vilmos
(ismeretlen szerző műve)

Kovács Vilmos költészete, irodalom- és művészetszervező tevékenysége egy magyarországihoz hasonló, de attól mégis sok vonatkozásban eltérő társadalmi, nemzetiségi és irodalmi létközegeben bontakozott (korai halála következtében mégis torzóban maradva) és teljesedett ki. A kárpátaljai magyar irodalom egyik legtehetségesebb modern költője, aki a magyar költészet legjobb hagyományait folytatta, és egy sajátosan egyéni hangvétellű korszerű lírát teremtett.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • Gáton született 1927-ben munkáscsalád gyermekeként. Apja falusi ácsmester volt. A család igen nehéz körülmények között élt, ahol mindig hiányzott a „hetedik krajcár”. Gyermekkorát szülőfalujában töltötte. Előbb Beregszászon, majd 1939-ben Munkácsra járt középiskolába. 1945-ben érettségizett a munkácsi kereskedelmi iskolában. Könyvelőként dolgozott ezután a beregszászi terményforgalmi vállalatnál. 1949-ben Munkácson volt adóhivatali tisztviselő. Az ötvenes évek elején Lembergben a pénzügyi-közgazdasági főiskolán kapott diplomát.

Az ötvenes években • Úgy tűnt végleg eljegyezte magát a pénzügyi szakmával, de éppen ekkor került közelebbi kapcsolatba az irodalommal is. A helyi *Prapor Peremohi* című járási lap munkatársa lett. Munkács után Kovács Vilmos életének újabb színtere a területi székhely, Ungvár, ahol ebben az időben igen szerény keretek között néhány, a magyarsággal kapcsolatos intézmény is működött. Így a területi rádió magyar adása, a könyvkiadó, illetve a kijevi tankönyvkiadó magyar részlege, csekély önállósággal és mozgástérrel a hivatalos orosz-ukrán keretek között. Az alkotó pályájának ezeket az állomásait így örökítette meg kéziratos *Önéletrajzában*: „1958 októberében áthelyeztek

az uzsgorodi Kárpáti Könyvkiadó magyar osztályára lektornak, majd 1964 májusában főlektorrá, 1970 szeptemberében pedig osztályvezetővé léptettek elő. Ezt a munkát 1971 augusztus végéig láttam el, amikor munkaviszonyomat megszakítottam, s azóta – mint a szovjet írók szövetségének a tagja – kizárólag irodalmi és műfordítói tevékenységet folytatok.”

A hetvenes években • Az 1970-es évek elején eddigi művei és a nemzetiségi sors aktuális problémáit megfogalmazó vitái (a magyar nyelvű óvodák és iskolák hálózatának kiszélesítése, a magyar nyelvű egyetemi felvételi vizsga, a *Forrás Stúdió* fiataljainak támogatása stb.) révén összeütközésbe került feletteseivel. Egyre gyakoribb és súlyosabb támadások érték. Nem várta meg, hogy felmondjanak neki a kiadónál, maga állt fel az íróasztaltól. Eddigi barátai elpártoltak tőle, csak az 1971-ben megszüntetett *Forrás Stúdió* fiataljainak segítségére, őszinteségére és hűségére számíthatott. Ettől kezdve kötetekkel nem jelentkezhetett, írásai Kárpátalján nem jelenhettek meg.

Az írónak a kiadótól való távozása után, szabadfoglalkozású alkotóként nem volt rendszeres jövedelme, csak esetenként Magyarországon, illetve a csehszlovákiai Pozsonyban megjelent írásainak honoráriumai. Felesége ez időben az ungvári Zalka Máté (az 1990-es évek elejétől Dayka Gábor, ma liceum) Középiskolában tanított magyar nyelvet és irodalmat, a család lényegében az ő fizetéséből élt. Kovács Vilmos ekkor magyar nyelvészeti és őstörténeti kutatással foglalkozott. Keményen dolgozott, gyakran egész éjszaka, egy órát sem aludt.

Betegsége, halála • 1977 január végén erős derékfájásra panaszkodott, majd egészségügyi állapota hirtelen romlani kezdett. Márciusban megműtötték: egyik mellékveséjében rosszindulatú daganatot találtak, amelyet eltávolítottak az egyik veséjével együtt. Az író ezután három hónapig jól érezte magát, a családi kör után ötvenedik születésnapját, 1977. június 5-én a költő-tanítvány Zselicki József gejőci házában is megünnepelték (Zselicki József személyes közlése), ahol a költő még reménykedett, sok megírnivalóját, tervét, elképzelését emlegette jelenlévő barátainak, pályatársainak. Augusztusban ismét rosszul lett, ezután rohamosan rosszabbodott az egészségügyi állapota. Kovács Vilmos a hatóságoktól akkor kapta meg az áttelepülési okmányokat, amikor már nyilvánvalóvá vált közeli halála. Ezután szovjet részről már nem volt akadály, az özvegy emlékezése szerint egy

vasúti vagonat biztosítottak az átköltözéshez, egy nap berakodási határidővel. Emiatt kapkodva kellett csomagolniuk, Fodó Sándor is segített, hogy elkészüljenek. A már súlyosan beteg író Várad-Sternberg János történész kísért el mentőkocsiban Csapra, ahol Kovács Vilmost Nyíregyházáról kirendelt mentőautó várta, és szállította Budapestre a Kékgolyó utcai kórházba. Felesége két nap múlva lépte át a határt akkor tizenöt éves kislányukkal, s mindössze ötezer forinttal a táskájában az újrakezdéshez. Férje az átköltözés után három héttel, 1977. november 13-án Budapes-ten áttétes rákbetegségben elhunyt.

Temetésén Takács Imre így búcsúzott tőle: *„A magyar nyelvű kultúra téképén mindig ott lesz a neved... te a tanulságaidat már letetted, mindannyiunk rendelkezésére bocsátottad. Világossá tet-tél egy törekvést, és bennünk megvilágosodik a törekvésed.”*

MUNKÁSSÁGA

Első írásaival és verseivel az ötvenes évek közepe táján jelent-kezett az Ungváron megjelenő magyar nyelvű *Antológiákban*.

Verseskötetei • Első verseskötetében (*Vallani kell*, 1957) a szinte még feudális állapotban élő falu történelmi átalakulá-sának krónikása. A személyi kultusz évei után az első friss lé-legzet mondatja el vele ezeket a verseket. A *Vallani kell* című verseskötetében már érzékelhető egyéni hangja, látásmódja, kár-pátaljai kortársainál mélyebb személyes élményanyaga és alko-tói tehetsége. A kezdet viszonylagos nyugalma azonban hamar szertefoszlik. A „könnyben és vérben fogant új század” társadalmi és politikai feszültsége Kovács Vilmosnál egy didaktikus, mégis emberközpontú költészetet teremt. Ez a költői világgép második kötete (*Tavaszi viharok*, 1959) után, az 1962-ben megjelent *Lá-zas a földben* teljesedik ki. Ebben a kötetében már sikerül önma-gát adnia: nem ismer el semmit az igazságon kívül. Az igazság-szolgáltató szerepében lép fel társadalmi verseiben, a „nagy pert” vállaló költő alakja tölti be szerelmes verseit, gondolati lírájában pedig a „költővé lett mágus” vívja testére szabott harcát a Végte-lennel. Hangja a moszkvai könyvkiadók figyelmét is felkeltette, orosz nyelvű versgyűjteményét *Veszennyaja burja* (*Tavaszi vi-harok*) címmel 1963 őszén adták ki Moszkvában. Már ennek a kötetnek a fülszövege megemlítette, hogy a költő megírta első re-gényét, amely Ungváron már sajtó alatt van *Szerdce v pregyelah*

normi (Szíve szabályosan működik) címmel. A mű később *Holnap is élünk* címmel jelent meg.

Közben az Ungváron kiadás alatt álló, *Lázás a föld* című verseskötetének a megjelenését a helyi hatóságok megakadályozták. A költő emiatt 1962. október 10-én levelet küldött V. H. Vizolmirszkinnek, a kárpátaljai területi pártbizottság agitációs és propagandaosztálya vezetőjének: „*Jelen leveletem tekintse panasznak, melynek megírására az a körülöttem mesterségesen létrehozott és elmérgesedett légkör késztet, amelyben már harmadik hónapja vagyok kénytelen élni.*” Az éles hangú beadvány nyomán a kárpátaljai pártbizottság agitációs és propagandaosztályának vezetője feltehetően közbenjárt az ügyben, mert Kovács Vilmos *Lázás a föld* című, harmadik verseskötete hamarosan megjelent Ungváron. Évekig tartó várákozás után, halála előtt kilenc évvel, 1968-ban látott napvilágot utolsó verseskötete, a *Csillagfénynél*, amelyet érzékelhetően költői pályája összegzésének szánt. Egyszerre jelzi a megismert-meghódított költői világ határait, válságát és a választott út irányát, az új költői világnép körvonalait. Ez a műve formai tekintetben is jelentős változásokat hozott. Az eddig szinte kizárólagos szabad vers mellett megjelent költészetében a népköltészet formai eszközeire épülő, kötött, dalszerű, epikus hangvételében azonban sokszor a balladákra emlékeztető forma. A költői világnép és forma kettőssége mellett a kötet egészére a szigorú, tudatos ars poetica jellemző. A kisebbségi alaphelyzetet és valóságérzést, a viszonyok és viszonylatok vállalását fogalmazza meg. A kötet legjobb versei kivételesen merész asszociációkra épülnek. A költő a valóság ismeretlen vonatkozásainak felmutatására törekszik. Versei a népi látásmódban és formában gyökerező korszerű magyar költészethez tartoznak éppúgy, mint az azóta írt, s csak folyóirat-publikációkból ismert költeményei.

A *Csillagfénynél* megjelenése már nemcsak a kárpátaljai magyar irodalom igazi eseménye volt, hanem a magyarországi irodalmi közvélemény is elismeréssel fogadta. Addigi küzdelmeinek mintegy számvetéseként írta 1969-ben önéletrajzában: „*Sok mindenben mentem keresztül, míg leírtam ezt a két sort: Letörölöm arcomról a nyálat, s szembe fordulok a széllal ... Sorsom úgy alakult, hogy egy kis zárt közösség szószólója s egy világ sorsát intéző roppant birodalom idegvégződése lettem. Amit mondok, mondhatom. A másodszülött fiú jogán.*”

Ezután született újabb versei – melyek csak az 1990-es évek elején jelennek meg összegyűjtve – merészen vetették fel a kárpátaljai magyar kisebbségi lét és valóság gyakran képtelen helyzeteit. Költészetének mindig egyik fontos értéke volt Gáton töltött gyermekkorra, szülőfaluja élményvilágának megjelenítése, amely verseinek képalkotását jelentősen gazdagította.

Regénye • Kovács Vilmos egyéni sorsa, erkölce, életpaszatalata, szűkebb közössége, a magyarság sorsának alakulása, megannyi feszítő kérdés felvetése és művészi megválaszolása már az 1960-as évek elejétől más, tágabb műfaji keretet, egy regény megformálását követelte az alkotótól.

Versesköteteit sokat vitatott regénye, a *Holnap is élünk* (1965) követte. Ez a könyv nem (vagy legalábbis nem csupán) a szovjet új hullám múlttal viaskodó, a személyi kultusszal szembenező alkotások ösztönzésének jegyeit viseli magán, hanem elsősorban kisebbségi regény. Lényegében ez a könyv hívta fel a magyar irodalmi közvélemény figyelmét a kárpátaljai magyarságra és az itteni magyar irodalomra.

A kárpátaljai magyar prózairodalom alapművének a megjelenését két évig tartó huzavona előzte meg. A művet megjelenése után rövid idő múlva – többek között Balla László, a hivataltos főlektor közbenjárására – a szovjet hatóságok kivonták a könyvesbolti forgalomból, sőt a kárpátaljai és a magyarországi közkönyvtárakból is. Ennek ellenére a *Holnap is élünk* mégis beivódott a köztudatba, sőt a regény megjelenésével kezdődött az igazi kárpátaljai magyar irodalom. A regény megjelenése 1965-ben kétségtelen áttörés, sőt siker Kovács Vilmos alkotói pályáján. Ugyanakkor a vázolt szovjet bel- és kultúrpolitikai helyzet következtében megtörik az író alkotói lendülete, egyre nehezebbé válik műveinek megjelentetése.

A műfordító • Kovács Vilmos műfordítással is foglalkozott, többek között Arszenyev, Gajdar, Korolenko, Sevcsenko műveit fordította magyarra. Hazai, valamint a külhoni lapokban kifejtett publicisztikai munkássága ugyancsak ismert. Irodalompolitikusként arra törekedett, hogy az „öntörvényei szerint kiértékelte”, a sajátos történelmi helyzetbe került maroknyi közösség és az együttélő népek sorsát megfogalmazó kárpátaljai magyar irodalom „bekerüljön a nemzet szellemi vérkeringésébe”. Válogatott verseit orosz fordításban is kiadták. Életének utolsó esztendeit a tudományos kutatómunkának szentelte, nyelv- és őstörténeti kutatásokat folytatott a honfoglaló magyarság kialakulásáról.

Az irodalomszervező • Kovács Vilmos hatása mindenekelőtt azért volt jelentős, mert az 1960-as években színre lépő ifjú nemzedék törekvéseinek is ösztönzést adott. Az ifjú tollforgatók hamarosan megtalálták az egy évtizede mindig szinte magányosan küzdő költőben és íróban az idősebb barátot, a pályatársat és az alkotói szövetségest. 1965-ben segítette a zömében magyar egyetemista diákokból álló kezdő irodalmárokat, akik az *Együtt* című rövid életű, kéziratos (írógéppel sokszorosított) lapban – szerkesztői Stumpf (S. Benedek) András, Balla Gyula, Györke László, Punykó Mária – kovácsolódtak nemzedékké. A költészet művelésén kívül a magyar nemzeti hagyományokat kutatták, követték, számos műfajban – irodalomtörténet, kritika, néprajzkutatás, publicisztika stb. – eredményesen tevékenykedtek. A kárpátaljai helyi, valamint magyarországi lapok, illetve folyóiratok mellett legfőbb közlési terük a Kovács Vilmos által egy évtizeden át szerkesztett s évente megjelenő *Kárpáti Kalendárium* volt.

Ezután alakult meg 1967 novemberében az ungvári magyar egyetemisták – S. Benedek András, Balla Gyula és Györke László, Punykó Mária – közreműködésével a magyar nyelvű, de ukránból fordított *Kárpátontúli Ifjúság* című megyei lap szerkesztősége keretében a *Forrás Irodalmi Stúdió*, amelynek elnökévé Zselicki Józsefet választották. Tagjai az imént felsorolt fiatal költők, valamint Füzesi Magda és mások, akik már publikáltak a helyi magyar sajtóban. Kovács Vilmos a fiatalok mindkét irodalmi szerveződését támogatta, útmutatásaival és bírálataival segítette a tehetséges magyar tollforgatókat. Az ungvári Kárpáti Kiadónál pedig létrehozta és 1970-től gondozta a *Kalendárium* irodalmi mellékletét, amely ezután néhány évig a kárpátaljai magyar irodalom legfontosabb fórumát jelentette.

A hatalom kezdettől fogva gyanakvással figyelte és egyre inkább ellenzéki szelleműnek tartotta a *Forrás Stúdiót*. A *Kárpáti Igaz Szóban*, 1971. augusztus 20-án *Elidegenedés* címmel szerkesztőségi cikk – ma már tudjuk, hogy Balla László főszerkesztő írta – jelent meg. Szigorú bírálatban részesítette a fiatal magyar alkotókat, ami akkor egyenértékű volt a nyilvános feljelentéssel. Azzal vádolta őket, hogy elidegenedtek a szovjet valóságtól, a polgári irányzatok bűvkörébe kerültek, semmibe vették a szocializmus eszméit, sőt a cikkíró szerint a nacionalizmus sem áll távol tőlük. A fiatal alkotókat nacionalizmussal és szovjetellenességgel vádolta, akik nagyrészt az ungvári egyetem magyar

szakára jártak. A kommunista párt vezényletével ezután a *Forrás Stúdió* vezetői ellen kezdődött szervezett rágalomhadjárat, a stúdió ezért 1971 végén kénytelen volt beszüntetni működését. A hatalom tisztogató akciójának része volt, hogy az ungvári egyetem bölcsészkarja és az intézmény pártbizottsága elbocsátotta a magyar tanszék fiatal oktatóját, Fodó Sándort. A *Forrás* egyetemista hallgatói közül megbuktatták a katonai tanszék vizsgáján Fodor Gézárt és (Vári, akkor) Fábián Lászlót, akiket azonnal behívtak szolgálatra a szovjet hadseregbe. Hamarosan mundért kellett öltenie S. Benedek Andrásnak, Györke Lászlónak is, Balla Gyula pedig Magyarországra települt. A fiatalok csak évek múlva folytathatták tanulmányaikat, s a kárpátaljai irodalmi életbe is csak közel egy évtized szilencium után térhettek vissza.

Utolsó éve • A szabadfoglalkozású írói pályára lépett Kovács Vilmos verseket már ritkábban írt. 1970–1971 táján egy dokumentumregény terveivel foglalkozott, amelynek tervezetét *Volt egyszer két forradalom* cím alatt benyújtotta a kiadói bizottságnak, de nem kapott rá érdemi választ. A mű egykori rokonáról, a beregszászi Kis-Kovács János 1919-es vöröskatona életéről szólt volna, aki részt vett a szovjet-oroszországi polgárháborúban, és évekig Kun Béla (1886–1939) testőre volt. Pályájának utolsó hat-hét évében a magyarság őstörténetével foglalkozó, másfél ezer oldalas művén dolgozott, amely azonban életében nem jelent meg nyomtatásban.

A hatalom nyomására Kovács Vilmos 1974 szeptemberében írta meg *A nagy valóság* című önbíráló cikkét, amely fél év múlva, 1975 február-márciusban látott napvilágot a kárpátaljai ukrán, orosz és magyar nyelvű lapokban. A cikk megírásával az író megálázó mea culpára kényszerítette a hatalom, ami jól érzékelhető a publikáció egészéből.

Az írószövetség közbenjárására *A nagy valóság* először ukrán nyelven jelent meg a *Zakarpatszka Pravda*-ban, egy másik lapban oroszul, végül a beregszászi *Vörös Zászló*-ban magyarul. Kovács Vilmos talán úgy vélte, hogy ezzel az írásával megfékezheti a kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának más tagjai ellen indított megtorlást is. 1975 nyarán úgy tűnt, hogy a kommunista rezsim megbocsátott az eszmeileg-politikailag „megtévelyedett” Kovács Vilmosnak.

Szintén 1975-ben Kovács Vilmos javította, csiszolta, több helyen átdolgozta regényét, a *Holnap is élünk*et, mivel ígéretet kapott arra, hogy Magyarországon is kiadják.

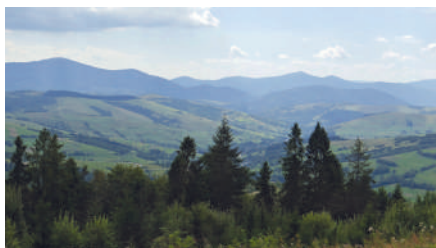
Jelentősége • Élete és munkássága összeforrott a megye sokarcú és etnikumú, de közös sorsú népközösségével. Szépirodalmi munkásságával is, irodalomszervező tevékenységével is a felemelkedést szolgálta. Nem véletlen, hogy melyik réteg állt szívéhez legközelebb, hiszen ennek nyelvén mondta ki gyermekként az első szavakat. Így lehetett és lett a Kárpátalján kibontakozó magyar nemzetiségi irodalom és kultúra művelője és zászlóvivője. A haladó nemzeti hagyományok és értékek hű őrzője volt: a megmaradás és a kárpátaljai magyarság érdekeinek, múltjának és jövőjének sorsának harcos apostola, élő lelkiismerete. Óvta és ápolta a magyar nyelvet, a népi hagyományokat. Humanista volt, tudatos művész, népben gyökerező gondolkodó. Az a fajta ember, aki a történelmi sorsfordulókkal és a társadalmi megújulással együtt és egyszerre vállalta a múltat és a jelent. (Pál György: *A magyar irodalom Kárpátalján.* 91.o.)

Verecke

Ez hát a hon... Ez irdatlan
hegyek közé szorult katlan.
S az út... kígyó vedlett bőre.
Hány népet vitt temetőre.
S hozott engem, ezer éve,
Árpád török szava, vére
bélyegével homlokomon...

Szerzett ellen, vesztett rokon
átka hull rám, mint a rontás.
Perli-e még ezt a hont más?
Fenyő sussan, lombja lebben:
besenyő-nyíl a mellemben,
szakadékok; szakadt sebek,
útpor-felleg: megy a sereg,
elmegy, s engem hagynak
sírnak...

Ágyékomból most fák nyílnak,
fényes szemem kivirágzik,

A legismertebb nézet a Vereckei-hágóról. A kép bal szélén az 1408 m magas Pokolbérc-csúcs

szájam havas vihart habzik,
málló szirtbe temesetek,
fejem alatt korhadtt nyereg,
két lábamnál lócsont sárgul –
ősi jognak bizonyosságul,
mert ez az út, kígyó bőre,
s kit nem vitt már temetőre,
s ki tudja még, kit hoz erre,
mennni vele öltre, perre.

Nézzétek meg a vers előadását mindkét változatban itt: https://www.google.com/search?q=kov%C3%A1cs+vilmos+verecke&sca_esv és itt https://www.google.com/search?q=kov%C3%A1cs+vilmos+verecke&sca_esv! Hasonlítsátok össze a két előadást! Melyik tetszett jobban? Miért?

Amit a műről tudnod kell

Görömbei András irodalomtörténész szerint: »Kovács Vilmos *Verecke* című verse a költői személyiség történelmi meghatározottságának a számvetése és megítélése. A magyarság a Vereckei-hágón jött a honfoglaláskor a Kárpát-medencébe. Verecke gazdag érzelmi tartalommal telített történelmi név. Elég Ady Endre híres versére utalni; az *Új versek* prológusa, a *Góg és Magóg fia vagyok én* ... büszkén vallotta: *Verecke híres útján jöttem én, / Fülemben még ősmagyar dal rivall.* Ami Ady versében egyetlen motívum, Kovács Vilmos költeményében teljes világnyivá nő: neki otthona és sorsa az, ami a magyarság legnagyobb részének csak történelmi emlék, a nemzeti történelem „úti élménye”. Már a vers kezdő sora jelenné emeli a múltat, ezt az időösszevonást a jelenre és a közelre mutató névmás (*ez*) és az archaikus ízű főnév (*hon*) összekapcsolása teremti meg. Az így egybefont idő indítja meditációra a lírai alanyt, a három pont jelzi a tűnődő, számvetést végző állapotot, melyre utal a módosítószócska is (*hát*). Előbb a természet látványa jelenik meg, nagy feszültséget teremt az ellentét, mely sejteti, hogy nagy emberi próbák színhelye ez a táj, hiszen az *ir-datlan hegyek* között nem lehet elkerülni a *katlant*, ezen keresztül vezet a történelem útja. ... A *kígyó vedlett bőre* metafora, s a rá rímelő *temetőre* erőteljesen érzékeltetik azt a versképző érzést, történelmi tapasztalatot, hogy ez a *hon* a történelem hadi útjaként a szenvedések, pusztítások színhelye. A magyar honfoglalás előtt a történelmi küzdelmek átjárója, útvonala, a honfoglalással kezdődően azonban sorsa is azoknak, akik itt maradtak, akiknek ez lett a *hona* ... a költői személyiség azonosul e táj történelmével. A második strófa a személyiséggel különösen erősen fejezi ki ezt az azonosulást: *besenyő-nyíl a mellemben*, s azzal is, hogy drámai felsorolásában a táj és a történelem egymásba tűnik át. ... olyan helyként jelenik meg Verecke, amelyeket a történelem folyamán senki nem választott hazájának, hanem csupán a küzdelmek súlyos sebesültjeit hagyták ott *sírnak* a továbbvonuló seregek. E vers esztétikai hatásának az Adytól örökölt látomásos

szemlélet, élt és élettelen, múltat és jelent együtt kifejező mitikus látásmód a fő eleme. A költői személyiség ugyanis azonosul a honfoglalási harcok idején sebesülten *sírnak* otthagyt magyar-
 ral, s ugyanakkor a jelenben élő személyiség, a jelen és jövő ér-
 dekei szerint végzi ... számvetését. Ez a kettősség, ez az azonos-
 ság a záró strófában teljeseedik ki. ... A költői személyiség azonos
 azzal az *ősmagyar*ral, akiből *fák nyílnak*, aki már természetté
 lett, de a versben ma élő ember is, aki majdani halálában – jelké-
 pesen – ősei temetkezési módjával is idetartozását, azonosságát
 akarja dokumentálni, maga is *történelmi érv* akar lenni népének
 az életjoga mellett...»

Részlet *Görömbei András*
 Kisebbségi magyar irodalmak (1945–1990) c. könyvéből

1. Miért csak 1945 után beszélhetünk kárpátaljai magyar irodalomról?
2. Hogyan korszakolhatjuk a kárpátaljai magyar irodalom fejlődését?
3. Korszakonként sorold fel a jelentős alkotókat!
4. Szerinted része a kárpátaljai magyar irodalom az egyetemes nemzeti irodalomnak?
5. Melyek voltak Kovács Vilmos életének meghatározó élményei, állomásai?
6. Miért ott-hona és sorsa Verecke Kovács Vilmosnak?
7. Miben áll a költői feladatvállalás, az emberi hivatás lényege Kovács Vilmos szerint?
8. Tanuld meg a verset emlékezetből!
9. Elemezd a verset a tanult szempontok szerint (17. o.)
10. Keress költői kifejezőeszközöket a versben!

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

(1951)

Vári Fábián László

Vári Fábián László ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelyik szakítani akart a merev dogmatizmussal és gyökereit keresve eljutott a nemzeti identitástudat (azonosság) felismeréséhez, később vállalásához. Ezt a gondolkodást és szemléletet azonban az akkori ideológia és kultúrpolitika nem tűrte el, és a Forrás-csoport a tiltások, a megkülönböztető eljárások következtében az 1970-es évek elejére szétszóródott.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1951. március 16-án született a Nagyszőlősi járáshoz tartozó Tiszaúj-

lakon munkáscsaládban. Iskoláit szülőhelyén és Nagyszőlősen végezte. A középiskola elvégzése után 1968-ban felvették az Ungvári Állami Egyetem bölcsészkarára, magyar nyelv- és irodalom szakra.

A Forrás-stúdióban • Az egyetemen kapcsolódott be az 1967 őszén alakult Kovács Vilmos szellemi irányításával működő Forrás Stúdió munkájába. Több társával: S. Benedek Andrással, Balla Gyulával, Fodor Gézával, Zselicki Józseffel és másokkal együtt tevékenyen részt vett egy új és modern irodalmi, művészi és társadalmi szemlélet kialakításában. Fő fórumuk a *Kárpáton-túli Ifjúság* című lap volt, amely néhány éven át szívesen közölte verseiket és más publicisztikai írásaikat. Később bekapcsolódott az első kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalomba.

Katonai szolgálat • A hetvenes évek elejétől azonban Vári Fabián Lászlóra és társaira a polgárjogi mozgalomban való részvétel miatt „belső száműzetés” várt. Írásait éveken át nem közölték sem a helyi lapokban, sem az antológiákban. 1972-ben meg kellett tanulmányait szakítani, mert besorozták a szovjet hadsereg németországi hadseregcsoportjába sorkatonai szolgálatra. A szovjet hadseregben való nemzetiségi létet később *Tábori posta* című regényében elevenítette fel.

A tanár • Leszerelése után 1975-től egy ideig a beregszászi vasgyárban dolgozott. Levelező tagozaton folytatta tanulmányait az egyetemen. 1978-ban kapott diplomát. 1976-tól Mezőváriban kapott tanári állást, magyar nyelvet és irodalmat tanított 25 esztendőn keresztül, majd a Beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (2025-től egyetem) oktatott. Jelenleg Váriban él és alkot.

MUNKÁSSÁGA

Költészete • Kényszerű hallgatása alatt is alkotott. Sok szép, később megjelent versét a hetvenes években írta meg. A nyolcvanas évek közepétől kezdett újra rendszeresen publikálni a helyi lapokban, antológiákban és több magyarországi folyóiratban is. A *Sugaras utakon* (1985) című almanach öt versét közölte; az *Évgyűrűk* (1987) és ennek további két kötetében (1988–1989) tíz költeménnyel szerepelt. Legtöbb verse (16) az M. Takács Lajos szerkesztette *Vergődő szél* (1990) című kárpátaljai antológiában jelent meg.

Költészetéről Balla D. Károly a következő elismerő szavakat írta: Versei nemcsak hogy „...kiállták az idő próbáját, hanem a legáltalánosabb (ha tetszik: összmagyar) szempontból nézve is magas nívón reprezentálják poézisünknek azt az ágát, amelyet népi gyökerűnek és nemzeti elkötelezettségűnek szokás nevezni. E versei alapján Vári Fábián László minden engedmény nélkül besorolható abba a kortársi vonulatba, amelyet Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Farkas Árpád, Mezey Katalin, Nagy Gáspár, Szepesi Attila, Utassy József – és folytathatnám – neve fémjelez.”

Első verseskötete 1991-ben *Szép históriák* címmel jelent meg. Folkloristaként a kárpátaljai magyar népballadák és népdalok szakmailag elismert gyűjtője és tudományos rendszerezője lett. Gyűjtésének teljes anyaga *Vannak ringó bölcsők* 1992-ben jelent meg az Intermix Kiadó gondozásában. A népköltészetben való elmélyülés hasznosan segítette költői világának fejlődését is. Ez a világ lett lírájának meghatározó forrásvidéke. Olyan forrás, amelyből egy sajátos hangvételi és hangulatú lírát tudott teremteni. Ugyanebben az évben jelent meg a *Kivont kardok közt* címmel második verseskötete. 2001-ben kerültek ki a nyomdából versei és műfordításai *Világtalan csillag* címen. 2002-ben látott napvilágot válogatott verseinek gyűjteménye a *Harminchárom év*. Legutóbbi verseskötete, a *Fecskehajtó idő* megjelenési ideje 2004.

A 2002–2010 között írott versei, valamint a Penckófer Jánossal készített élet-interjú a *Jég és korbács* című kötetben láttak napvilágot. Önéletrajzi regénye, a *Tábori posta: szovjet mundérban Poroszföldön* 2011-ben jelent meg.

Vári Fábián László klasszicizáló törekvéseivel és eljárásaival a magyar líra legszebb, legértékesebb hagyományaihoz és forrásaihoz visszanyúlva teremtett egy egyéni karakterű, sajátos hangulatú és hangszerelésű modern költészetet. Az utóbbi időben nagyon termékeny, alkotásai az egyetemes magyar költészet javához, maradandó értékei közé tartoznak.

A folklorista • A népköltészettel egyetemistaként találkozott 1969-ben, első éves egyetemistaként, amikor is kötelezően folklór anyagot gyűjtött évfolyamtársaival. Eközben ismerkedett meg a magyar költészet ősi és tiszta forrásaival, a XVI. száza-

di prédikátorköltészet és a kuruc-mozgalom hagyományával. A gyűjtés sikerei annyira magával ragadták, hogy 1971-től céltudatosan, a rendszerezés és a kiadás szándékával kezdte el felkutatni és feljegyezni a kárpátaljai magyar népballadákat. *„Újabban ruszin népballadákat fordítok, mert fontosnak tartom, hogy a magyar olvasó megismerje annak a ruszin közösségnek a költészetét, amely évszázadok óta velünk él. Soha nem voltak velünk ellenséges viszonyban, mindig szabadságküzdelseink mellé álltak, és talán eljön az idő, amikor alkalmunk lesz a közös jövőnkön gondolkodni.”* – vallja Vári Fábián László. A *kakukknővér* címmel jelent meg a ruszin (ukrán) népballadák gyűjteménye.

Közreműködik Kárpátalja helytörténeti köteteinek szerkesztésében, összeállításában, értékelésében, gyakran az ő elő- vagy utószavával jelennek meg egyes helytörténeti monográfiák.

Jelenleg a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának és az *Együtt* című folyóirat szerkesztőbizottságának az elnöke.

Kitüntetései, díjai • Kilencek díja – 1983, Pro Cultura Hungarica – 1991, Magyar Művészetért díj – 1992, Berzsenyi-díj – 1993, Kemény Zsigmond díj – 1998, Bethlen Gábor-díj – 2001, Magyar Művészetért díj – 2002, József Attila-díj – 2003, Balassi Bálint-émlékkard – 2004, Ratkó József-díj – 2007, a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje – 2011, Arany János-díj – 2011. Ugyanebben az évben a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjává választották. Kölcsey-émlékplakett – 2014, Salvatore Quasimodo-életműdíj – 2015. 2017-ben Magyarország Babérkoszorúja díjat kapott, 2020-ban a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét vehette át. 2021. március 15-én a legmagasabb magyar állami művészeti-kulturális kitüntetéssel, a Kossuth-díjjal tüntették ki.

Nézzétek meg Vári Fábián László közreműködésével a róla szóló kisfilmet erre a linkre kattintva: https://www.google.com/search?q=v%C3%A1ri+f%C3%A1bi%C3%A1n+l%C3%A1szl%C3%B3&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=7&biw=1536&bih=738&sxsrf=AE3TifNT1-SI8nWF7CweZGDq9ncTmvOljw%3A1767608324865&ei=! Mi újat tudtatok meg? Beszéljétek meg! A *Közelít valaki* c. kötetéről vall V. Fábián László abban a videóban, amit erre a linkre kattintva nézhetek meg: https://www.google.com/search?q=v%C3%A1ri+f%C3%A1bi%C3%A1n+l%C3%A1szl%C3%B3&sca_esv=674dadb7b23f42df&udm=!

Illyés Gyula fejfája előtt

Hazántól távol,
Hozzád sírközelben
Tőled kérdezem,
mi végre hát?

S ha nem mondtad elégszer,
hiába mondtad,
hogy ezerszer jaj
a nyelvehagyottnak,
mert biccen a szó már
a száj szögletén.

Te sem is tudhatod,
ki vagyok én,
mert csak a kérdésre
kapcsol az agy:
„Melyik nép
fogadott gyermeke vagy?”

Eleitől fogva
génjeinkben hordva:
anyaország, anyáról,
anyatej, anyanyelv.

Illyés Gyula és feleségének,
Kozmutza Flórának sirja a budapesti
Farkasréti temetőben

Mienk vagy!
Beszélünk fuldokolva,
ha fakad a sírás,
ha harsan az elv.

Makacs szánkra fegyelmet
izzó jogarral égess,
csak őrizz meg bennünket, édes,
édes anyanyelv!

Hallgassátok meg *Ferenczy Attila* előadásában a verset itt: https://www.google.com/search?q=v%C3%A1ri+f%C3%A1bi%C3%A1n+l%C3%A1szló+il%C3%B3+il%C3%A9s+gyula+fejf%C3%A1ja+el%C5%91tt&sca_esv!

Amit a műről tudnod kell

Az egyik legárvábban maradt, s ma is legnehezebb sorsban élő magyar töredéknek – Kovács Vilmos halála után – Vári Fábrián László lett az egyik vigasza. Kinek méltó szavai voltak és vannak azóta is arra, hogy a költészet a hibátlan esztétikai működésen túl még mire való, ha a *nyelvükben bujdosók* bátorításra szorulnak. Ezért vallhatott hitelesen az *Illyés Gyula fejfája előtt* című versben az édes anyanyelvről.

Címe • Témajelölő. A nagy költő, Illyés Gyula emléke előtt tiszteleg, akit szellemi tanítómesterének tart. Illyés Gyula teljes meggyőződéssel vallotta, hogy egy nemzet alapja és kerete, vagy ahogy ő írta: „*vas- és aranytörvénye*” az anyanyelvűség. Az anyanyelv adja meg egy nemzet kohéziós, összetartó erejét. Nyelve nélkül elvesz a nemzet, hiszen nyelvében él a nemzet. Gondolatait magyar nyelvünkről az *Anyanyelvünk* és a *Koszorú* című műveiben foglalta össze a legszebben. „*A jó magyar írás és beszéd tanítását a helyes gondolkodás tanításával kell kezdeni. Ki gondolkodik helyesen? Aki az igazat keresi. Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez igazából: jellemkérdés. A stílus: maga az ember? Akkor az anyanyelv: maga a nép. Kifejezéseink meg jellemünk tükröi.*”

Keletkezése • 1984-ben született a vers. A vers utolsó négy sorát, bár nagyon keveset írt akkor, még a katonai szolgálat alatt vetette papírra a költő: *Makacs szánkra fegyelmet / izzó jogarral égess, / csak őrizz meg bennünket, édes, / édes anyanyelv!* Jelzésértékű, hogy az egyes szám első személyben írt töredék az ismertté vált versben már többes szám első személyben szerepel, mintegy a közösségi felelősség tudatos vállalásaként. Először a *Lendületben* (1988) és az *Évgyűrűkben* (1989), majd a *Kivont kardok közt* (1992) és a *Világtalan csillag* (2001) című kötetekben jelent meg.

Műfaja • Búcsúének. Vári Fábián László költészetének egyediségét Nagy Gábor abban látja, hogy „a szellemi múlthoz fordulást egyszerre párosítja a modern életérzéssel és a *formák archaikumával*.”

Témája • Az anyanyelvhez való hűség közösségi gondját állítja középpontba, de már a vers eleje hangsúlyozottan személyes: *Hazámtól távol, / Hozzád sírközelben / Tőled kérdezem, / mi végre hát?* A magyar irodalom nagyjának megidézésével keres újabb kapaszkodót a hitében megrendült modern kori ember számára. Azért idézi meg Illyés Gyulát vezérlő szellemként, hogy erkölcsi elkötelezettségét erősítse meg a példáján.

A versről • Aki magyarul gondolkodik, imádkozik, aki magyarul tudja leginkább kifejezni érzelmeit és indulatait, annak hovatartozása – akár a nemzet – *nyelvében él* tovább. Ennek a természetes folyamatnak ugyanakkor temérdek hátráltatója és gátja is akad. Azokon a területeken, ahol a magyarság kisebbségben él, rohamos ütemben zajlik a beolvadás. Kárpátalján ez a

jelenség leginkább a Felső-Tisza vidéki területet, illetve a többségi magyarság területébe beékelődő ukrán többségű településeket érinti. A nyelvváltás kevesebb, mint egy emberöltő, mindössze három nemzedék alatt megtörténhet. Amikor pedig egy családban mindössze a nagyszülő vált szót magyarul a gyermekkel, onnantól már vajmi kevés esély van arra, hogy amikor a gyermekből felnőtt lesz, ő majd nem a többségi nemzet nyelvén fog beszélni saját gyermekeivel. A nemzet számára súlyos teher ez a jelenség, hiszen aki nem gyakorolja vagy nem is ismeri felmenői anyanyelvét, az a nemzet számára már elveszett. *S ha nem mondtad elég-szer, / hiába mondtad, / hogy ezerszer jaj / a nyelvehagyottnak, / mert biccen a szó már / a száj szögletén.*

A költő kijelenti, hogy *anyanyelv*ünket őseinktől származtatva hordjuk génjeinkben, és az *anyaország*, *anyaöl*, *anyatej* plántálja belénk. Anyanyelv – anya és nyelv. Anyánk nyelvét mindannyian szinte az anyatejjel szívjuk magunkba, hiszen ezen a nyelven szólnak meg az első babusgató, dédelgető szavak, az első altatók, mondókák, versek és imádságok. Magától értetődő, hogy az elsőként és a legtöbbet hallott nyelv a nemzeti hovatartozás szempontjából is meghatározó jelentőségű.

Mindent meg kell tenni tehát azért, hogy a kárpátaljai magyarok (és más határokon túl élő nemzettársak és nyelvi közösségek) megőrizhessék anyanyelvüket. Világos az is, hogy mindez nem a nyelvért történik, hanem magáért a közösségért és a nyelvet használó emberért. A nyelv ilyen értelemben nem szent cél, hanem szent eszköz azokkal a szimbolikus, kulturális és szellemi többletértékekkel, amelyekkel csak az anyanyelv rendelkezik, és amelyekkel a beszélő azonosulhat és önmagát is azonosíthatja. Ezt támasztja alá Vári Fábián László versében, amikor így fohászkodik *...őrizz meg bennünket, édes, / édes anyanyelv!* A reménykedés bátorságára határon innen és túl mindannyiunknak szükségünk van.

Üzenete • A magyar nyelv számunkra, a kisebbségben élő nemzetrész tagjai számára megtartó erővel bír. Anyanyelvünk megtartása a jelenlegi politikai csatározások, a pallosként fölötünk lebegő nyelvtörvények és nyelvtörvénytervezetek közepette még inkább felértékelődik. A kárpátaljai magyar közösségben – szemben például számos ukrainai kisebbséggel, illetve más Kárpát-medencei magyar kisebbségi csoportokkal megegyezően – az anyanyelv a nemzeti azonosságtudatot meghatározó, azt fémjelző

szimbólum. A magyarságnak tehát elemi létérdeke, hogy bárhol él a világon, megőrizhesse és megerősítse magyar identitását. Nemzeti érzése, tudata ne szégyen legyen, hanem erőforrás.

1. Hogyan kapcsolódnak a következő helynevek Vári Fábán László életútjához: Tiszaújlak, Ungvár, Németország, Beregszász, Mezővári? **2.** Mikor jelent meg első verseskötete? **3.** Milyen hatással volt költői világának alakulására balladagyűjtő munkája? **4.** Mi a címe balladagyűjteményének? **5.** Sorold fel megjelent köteteit! **6.** Milyen fontosabb díjakkal ismerték el alkotói tevékenységét? ✨ **7.** Mikor keletkezett az *Illyés Gyula fejfája előtt* című verse? **8.** Miért idézi meg a nagy előd alakját? **9.** Mi a vers témája? **10.** A magyarság ma a Kárpát-medence nyolc országában él, ebből hét országban kisebbségi létformában és egymástól lényegesen különböző szellemi és anyagi körülmények között. Melyek ezek az országok? **11.** Találkoztál már más országokban élő magyarokkal? Észrevettél eltérést a beszélt nyelvben? Milyen új szavakat ismertél meg? **12.** Szerinted miért fontos a magyar nemzeti azonosságtudat, önismeret és öntudat folyamatos gondozása és erősítése? **13.** Az anyanyelv nemzetmegtartó szerepét és értékét művelődéstörténetünk legnagyobb alakjai évszázadok óta vallják és tudatosítják. Gondolataik a magyar nemzeti művelődés közkinccsei. Versenyezzenek! Kítől származnak a következő gondolatok:

- *Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.*
- *A magyar nyelv: létem, jövőm és reményem.*
- *... egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv.*
- *Nincs más haza, csak az anyanyelv.*
- *Engedjétek hozzám jönni a szavakat!*
- *Nyelvből kiesve: létének céljából is kiesik az ember.*
- *Összemosolygás nyelve; a titkon / össze-világoló könnyek nyelve; a hűség / nyelve; a föl nem adott hit / tolvaj-nyelve ... fölnevelő / édesanyám.*

KITEKINTÉS A VILÁGIRODALOMBA

AVANTGÁRD IRÁNYZATOK A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

A XX. század első évtizede nehezen választható el előzményeitől. Tovább élt és folytatódott a XIX. századi realizmus és annak számtalan változata. Természetesen a századelőn virágzott a naturalizmus, a késői szimbolizmus. Megjelent egy korábbihoz való visszatérést jelentő törekvés, a neoklasszicizmus (újklasszicizmus) is. Ám a XX. század első felében nagyarányú művészeti forradalom bontakozott ki Európában, melynek kezdeményezői és megvalósítói az *avantgárd mozgalmak* voltak.

Fogalomtár

avantgárd – francia eredetű szó, eredetileg katonai kifejezés volt, jelentése 'előőr, felderítő'. 1905–1910-től jelentkező, gyökeresen új formákat teremtő és új művészi hitvallást hirdető művészeti irányzatok, mozgalmak összefoglaló elnevezése

Mi hát az avantgárd? •

Az **avantgárd** irodalmi-művészeti áramlatcsoport. 1830 körül kezdték politikai értelemben használni, általában a baloldali, progresszív, anarchista mozgalmak jellemzésére. Irodalmi-művészeti áramlatokra később alkalmazták, a XX. század elején

vált általánossá. Közös vonásuk, hogy szakítanak a régi, hagyományos és részben kiüresedett formákkal, értékekkel, sőt tartalmakkal.

A művészi kifejezés új formáit, lehetőségeit keresik, melyek megfelelő módon képesek kifejezni a XX. század valóságát, és benne az embert. Szembefordulnak a fennálló polgári társadalommal is: mindegyik irányzat programjának vannak olyan elemei, amelyek a társadalom átalakítását célozták meg. Valamennyi irányzat arra törekedett, hogy egy alapelvet állítson szemléletének középpontjába, erre az alapra építse fel a világértelmezésnek azt a kísérletet, amely aztán a művészi formát meghatározza.

A művészet és a társadalom megújításának szándéka •

A művész, az író már nem látta funkcióját, célját, értelmét, helyét munkájának, új utakat kell tehát keresnie.

- Gyökeresen meg akarta újítani a művészetet, társadalmat.
- Már nem utánózni, másolni akartak, hanem új valóságot szándékoztak létrehozni műveikben.

- A többféleképpen értelmezhető világ és életérzés kifejezésére segítségül hívták az iróniát, a groteszket.

- A megújulni vágyó művészetre jellemző, hogy le akarta bontani a művészetek közti határokat: így születtek a színes ritmusok, a rajzversek, a montázsversek, az irodalmi kollázsok.

Az avantgárd egyszerre vagy kis időbeli eltolódással több művészeti ágban jelent meg: képzőművészetben, irodalomban, zenében, színpadon, táncban, utóbb építészetben. Soha eddig nem volt olyan szoros kapcsolat egyes művészeti ágak alkotói közt, mint az avantgárd kezdeti szakaszában, festők, költők, zenészek nemcsak baráti társaságokat, hanem egymást inspiráló szellemi közösségeket, műhelyeket alkottak. Sok művész dolgozott egyszerre több művészeti ágban. Volt, aki festett és verset írt, a zeneszerző rajzolt, a költő színdarabot rendezett. Ezért beszélhetünk az avantgárd **interart**, művészetközi jellegéről.

Az avantgárd ugyanakkor, mint az egész kor művészete, nemcsak a technika és a modernség, hanem az ősi, az egyszerű, a primitív iránt is vonzódott, ezzel is folytatva a századvég, a szimbolizmus és szecesszió kezdeményeit. Felfedezte saját népe, nemzete kultúrájának, művészetének mélyrétegeit. A folklorisztikus vonás, a hiteles múlthoz és a valódi népihez való visszatérés igen erős volt a zenében, a képzőművészetben, az irodalomban. Kitágult az érdeklődés távolabbi kultúrák iránt.

A mozgalom korszakai ● Első nagy fénykora a **XX. század tízes éveire** tehető, második hulláma, a **húszas évek** – a szürrealizmust kivéve általában lehanyatlottak az egyes irányzatok, a **harmincas évek** végére gyakorlatilag lezárult történetük. Ami a második világháború után, főként a **hatvanas években** jelentkezett, az már a **neoavantgárd**.

Két fővonatra különíthető el az avantgárd áramlat formabontó és formaépítő jellemzőkkel.

ÉRZELMI, INDULATI alapról induló irány:	GONDOLATI alapról induló irány:
<i>futurizmus, expresszionizmus, dadaizmus, szürrealizmus</i>	<i>kubizmus, konstruktivizmus</i>
JELLEMZŐJE	
a formabontás	a formaépítés

AZ IZMUSOK SORA

Érzelmi, indulati alapról induló irány • Az avantgárd mozgalmak eseménytörténete a **futurizmussal** kezdődik. Olaszország a szülőhelye. A futurizmus a modern jövőt (*futuro* 'jövő') a technika csodáiban, a rohanó, lüktető életben látta. Kezdetét általában 1909-re szokták tenni, amikor **Filippo Tommaso Marinetti**, a mozgalom alapítója kiadta a *Futurista Manifestumot* (kiáltvány). 1912-ben jelentette meg ugyancsak ő *A futurista irodalom technikai kiáltványát*, amelyben 11 pontban összegzi, miként lehet megszabadítani a szavakat a latin mondat fogságából. A hagyományos mondat szerkezet lerombolását és szabados szavak használatát javasolta a költőknek. Ódát írt a versenyautóhoz.

Valentine de Saint-Point a futurizmus egyik legfontosabb női alakja, aki 1912-es *Manifesto della donna futurista (A futurisztikus nő kiáltványa)* című művével a női felszabadulás radikális, antimarxista és antiliberalista nézőpontját képviselte, elutasítva a hagyományos szerepeket és a feminista mozgalmakat a dinamizmus, az erő és a szexualitás avantgárd eszményei nevében.

Nota bene!

A **futurizmus** fő jellemzője a művészeti, az erkölcsi hagyományok dühös tagadása. A múltat és a jelent a jövő jegyében tagadták. Dicsőítették a technikai haladást, a gépeket, a nagyvárost. A mozgalom képviselői a technikai civilizáció művészei voltak, úgy látták, hogy az élet lényege a mozgás, koruk jellegzetes élménye a dinamika. A művész feladata ennek a dinamizmusnak a kifejezése.

Ennek az áramlatcsoportnak felfogását tükrözi az olasz **Umberto Boccioni** (e.: boccsóni) *Egy kerékpáros dinamizmusa* című rajza (1913), amelyen a mozgást az erővonalak meghúzása, a ritmikusan ismétlődő formák érzékeltetik. Említésre érdemes még **Giacomo Balla** (e.: dzsákomo) *Kutya pórázon* című festménye.

Nem sokkal később indult útjára, ezúttal Németországban, az **expresszionizmus**. Ismét csak festészeti és irodalmi mozgalomként. Az expresszionizmusnak két válfaját különböztetjük meg:

U. Boccioni:
Egy kerékpáros dinamizmusa, 1913

Giacomo Balla:
Kutya pórázon, 1912

a mindig tragikus egyedre s a folyton harcban álló társadalmi emberre koncentrált.

Nota bene!

Az expresszionizmus a belső tartalmak, érzések kifejezésére törekszik, elnevezése is erre utal, a latin *exprimere* 'kifejezni' szóból származik. A művész belső élményét akarja kivetíteni, nem a világról szerzett külső benyomásokat rögzíti, hanem azokra az érzésekre figyel, amelyeket a dolgok előidéznek benne.

A képzőművészek lélekállapotokat, pl. szorongást és rémületet érzékeltetnek. Ilyenek a norvég **Edvard Munch** (e.: munk) *A sikoly* (eredeti címe *A természet sikolya* volt), *Szorongás*, *Pubertás*, *Az élet tánca* című képei. Hosszú éveket töltött Németországban, műveivel botrányokat kavart, de a hatásuk is óriási volt.

E. Munch: *A sikoly*, 1893

Az expresszionizmus legfontosabb képzőművészei: **Ernst Barlach** (grafika, szobor, dráma), **Max Beckman**, **Otto Dix**, **Erich Heckel**, **Oscar Kokoschka** stb.

A zenében szinte a kor minden jelentős zeneszerzője (**Schönberg**, **Webern**, **Berg**, **Bartók Béla**) élt az expresszív kifejezés eszközeivel.

Az expresszionista költő az érzések, indulatok intenzív kifejezése érdekében széttöri a költészet hagyományos formáit, gyakran a mondatokat is, merész

egyéni szóképeket használ, belső látomását vetíti ki. A versben nagy szerepet kapnak az igék, a főnévi igenevek, az indulatszók, a gyakran kötőelemek nélkül egymás mellé helyezett mondatértékű szavak. Az expresszionista líra legjelentősebb képviselői: **Georg Heym** (e.: hejm), **Georg Trakl**, **August Stramm** (e.: strám) stb. A drámaírók közül **Georg Kaiser**, **Ernst Toller** és a fiatal **Bertolt Brecht** nevét említhetjük.

A **dadaizmus (Dada)** rövid életű avantgárd mozgalom, mely az első világháború forrágatagában, az ellen is tiltakozva keletkezett a semleges Svájcban, hogy néhány évnyi radikális lét után átadja helyét a szürrealizmusnak, melynek alkotói nagyjából résztvevői voltak a dadaizmusnak is. Léte az 1916 és 1922 közötti évekre korlátozódik. Az avantgárd első, századeleji hullámának lezárója, ugyanakkor a világháború utáni második hullámnak elindítója is. Vezéralakja **Tristan Tzara** (e.: cára) 1919-ben kiáltványban így foglalta össze a mozgalom törekvéseit: „*Vár a tagadás, a rombolás nagy munkája. Seperjünk, tisztogassunk...*” Céljuk nemcsak minden hagyományos érték lerombolása volt, hanem a botrány és a meghökkentés is. Kétségbe vonták a józan ész és a logika használhatóságát. Kész tárgyakat raktak össze véletlenszerűen, ellátták címmel és kiállították. Az antiművészet egyik úttörője **Marcel Duchamp** (e.: marszel düsan). Leghíresebb ready-made (redi médj – *késztermék*) alkotásai: a *Palackszárító*, a *Vécés csésze*.

Nota bene!

Dadaizmus. A dadaisták legfőbb elvei, célkitűzései: a társadalom minden hagyományos értékének lerombolása. Tagadták és kétségbe vonták a józan ész, a logika használhatóságát, elvetették a művészet kiürültnek látzó és elhasznált normáit. Legfőbb kifejezési eszközük a meghökkentés, a botrány.

Az irányzat nevét úgy adták, hogy egy papírvágó kést dugtak vaktában a lexikonba. A dada szót választották ki, amelynek jelentése: *vesszőparipa*. A dadaisták a verset is véletlenszerűen kiválasztott, értelem nélküli szavakból rakták össze.

Amit a **dada** elkezdett, azt a **szürrealizmus** folytatta. A szó a francia *sur-realisme* 'valóságfölöttiség' szóból származik. A legnagyobb hatású avantgárd irányzatok egyike. Vezető egyéniségei

Breton, Aragon és Éluard (e.: élüár) voltak. Már első verseikkel is új korszakot nyitottak. A kép egyeduralma, meghatározó volta, minél merészebb íve, a legtávolabbi ellentétek egymáshoz közelítése, eddig nem mért mélységek és szédítő távolságok versbe emelése jellemzi műveiket és általában a szürrealista poétákat. Megszületik a szürrealista próza is, egyszerre két mesterdarab keletkezik: **André Breton** (e.: bröton) *Nadja* és **Louis Aragon** (e.: lui árágón) *Párizsi paraszt*.

Nota bene!

A **szürrealisták** legfontosabb elvei: a művészet számára felfedezik a tudatalattit, sőt kiemelt szerepet tulajdonítanak neki. Úgy vélik, az ember igazi énjét a tudatalatti világban találhatják meg. Sajátos alkotómódszerük az önműködő írás. Ennek lényege, hogy a tudatalattiból felmerülő gondolatokat, képeket, látomásokat a művész minden értelmi ellenőrzés nélkül lejegyzí.

A szürrealisták szépségeszményüket **Lautréamont-tól** (e.: lotrémon) kölcsönözték, akinek a költészetét ők fedezték fel. Lautréamont szépség-meghatározása: „*Szép, mint a varrógép és az esernyő véletlen találkozása a boncasztalon.*”

A szürrealista irányzat utószakaszában számos kiemelkedő alkotó jelentkezett a képzőművészetben, többek közt **Marc Chagall** (e.: márk ságáll), **Salvador Dalí**, **Hans Arp** és még sokan mások.

Marc Chagall:
Én és a falum, 1911

Salvador Dalí: A polgárháború
előérzete, 1936

Gondolati alapról induló irány • A **kubizmus** a művészet új korszakának kezdetét jelenti. A latin cubus 'kocka, köb' szóból származó elnevezés Franciaországban egy, a festészetben kibontakozó törekvést jelöl. 1908-ban kapta a nevét. Elméletét és szándékait **Apollinaire** rögzítette először *A kubista festők* című tanulmányában. Az irányzat első, máig meghatározó fontosságú alkotása **Pablo Picasso** (e.: pikásszó) *Avignoni kisasszonyok* című műve. A hölgy alkotók közül **Marie Laurencin** (e.: mári loranszan) francia festőnőt kell említenünk, akit idillikus tájban ábrázolt nőalakjai tettek híressé. Tagja volt Pablo Picasso körének, és Guillaume Apollinaire-rel alkotott egy párt.

Nota bene!

Legfőbb céljának a **kubizmus** a világ „újralfelfedezését” tartotta. Létrejöttében nagy szerepe volt az Európán kívüli kultúrák felfedezésének. A kubizmus legszembe-tűnőbb tulajdonsága az, hogy szakított a reneszánsz óta általános hagyománnyal, a látványt a tapasztalat alapján visszaadó ábrázolással, a térszerkezettel. A kubisták a tér és az idő újszerű megragadására törekedtek a szimultánizmus alkalmazásával.

Fogalomtár

szimultánizmus – a modern művészet egyik eljárása, térben egymástól távoli, de egyidejű események, illetve időben távoli, de rokonítható jelenségek egyidejű ábrázolása

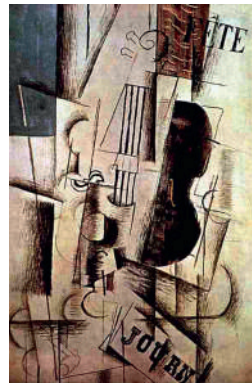
A **szimultánizmus**nak is köszönhető a montázs elterjedése: különböző nemű, térben és időben máshol és máskor elhelyezkedő dolgok, jelenségek válnak így összetartozóvá és egyidejűvé. A kubizmus alapelvét

Georges Braque (e.: zsorzs brák) mondta ki: *a festészetnek nem az a feladata, hogy elmondjon egy történetet, hanem az, hogy megszerkesszen egy addig nem létezett képi valóságot*. Legismertebb festménye: *Zenei formák*. A kubista művész a látvány töredékeiből szabadon építi fel a képet. A színeket, mint az illúzióteremtés legfőbb eszközét, mellőzi, a képeken egyedül a tárgytól független barnásszürke és ennek árnyalatai uralkodnak.

A kubizmus komoly hatással volt az irodalomra, azonban az vitatott, hogy létezik-e egyáltalán kubista irodalom. De a szimultánizmus nyújtotta lehetőségek alkalmazásában úttörő szerepet játszott **Guillaume Apollinaire** (e.: gijóm apoliner), **Pierre Reverdy** (e.: pier röverdi), **Jean Cocteau** (e.: zsán kokto) művészete.

P. Picasso:
Avinongni kisasszonyok, 1907

Georges Braque:
Zenei formák, 1910

Pablo Picasso: Guernica, 1937

Marie Laurencin:
A költő, Guillaume Apollinaire és barátai, 1909

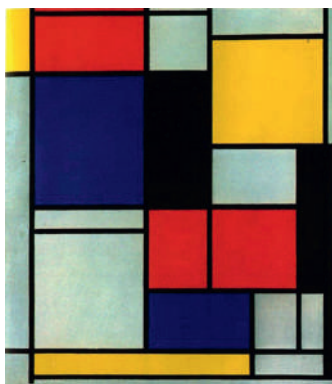
A kubista kezdeményezés felszabadította a teremtő erőt, korunk művészetének, szinte minden irányzatnak kiindulópontja lett.

A **konstruktivizmus** a latin constructio 'összeszerkesztés' szóból származó elnevezésű irányzat, voltaképpen többféle törekvés gyűjtőneve. A rombolva alkotás programja helyett mindegyikük a világ technicista jellegű újjáteremtésére törekszik.

Nota bene!

Konstruktivizmus. Legfontosabb elvük az anyag tartalmát kifejező konstrukció volt. A konstruktivisták kompozícióikat legtöbbször szigorú mértani formákból (négyszög, téglalap, függőleges, vízszintes) építették fel a síkban vagy a térben. Jelszavaik: *Le a művészettel! Éljen a technika! Valódi anyagok, valódi térben!*

Fénykora a 20-as évekre esik, s főként Kelet-Európában jelentős irodalmi szempontból is. A holland **Piet Mondrian** a legjelentősebb képviselője: *Kompozíció, vörös, sárga, kék* vagy *Kompozíció színes kövekkel fehér háttérben* című képeit saját maga a világegyensúly vizuális szimbólumainak minősítette.

Mondrian: Kompozíció, vörös, sárga, kék, 1930

Mondrian: Kompozíció, kék, szürke, 1913

A korszak legmeghatározóbb áramlatai, a különböző absztrakt törekvések a német *Bauhaus-iskolák*ban jutottak közös nevezőre a művészet és a modern technika, az ipar összekapcsolásával. Hatása főleg az építészetben jelentős. Napjainkban reneszánszát éli ez az építészeti stílus.

Bauhaus stílusú családi házak

Az avantgárd jelentősége • Az avantgárd eredményei világszerte elterjedtek, át is alakultak, le is higgadtak, és annyira felszívódtak a kor művészetébe, hogy a XX. század művészete nélkülük el sem képzelhető. Az avantgárd rendkívül kitágította a kifejezőeszközök táráát, műfajhatárokat lépett át és tüntetett el, hatalmasan megnövelte az emberről való tudást, kitágította a művész látókörét. Az avantgárd története az izmusok története.

A műnemek megújulása	
L Í R A	• A költők <i>új területeket</i> hódítottak meg a líra számára.
	• Egy <i>új költői nyelv</i> jött létre.
	• A vers bátran élt az <i>elvonatkoztatás</i> , a váratlan <i>képzettársítás</i> , a <i>széttördelés</i> , a <i>sűrítés</i> és a <i>kihagyás</i> , a <i>szünet</i> eszközeivel.
	• A költő tartózkodott a direkt beszédetől, gondolatait, érzéseit tárgyakba, alakokba vetítette ki. Tárgyak, szerepek, helyzetek tükrében szemlélte önmagát és világát. Ezt nevezzük <i>objektív lírának</i> .
	• A költő élményeit nem érzelmileg, hanem <i>intellektuálisan</i> (értelmével, eszével) ragadja meg.
	• A <i>költői kép</i> értelme és használata megváltozik: a metafora az egymástól egyre távolabb álló dolgokat kényszeríti össze.
	• A vers a hagyományos versformáktól független belső ritmusra épül, <i>szabadvers</i> jellegű. Ritkább a versben a rímelés.

E P I K A	• A széppróza <i>intellektualizálódik</i>. A művek fő szervező elemévé a szerző vagy a szereplők gondolatai, meditációi válnak.
	• A külső történés, a <i>cselekmény háttérbe szorul</i>.
	• Az epikai alkotások fokozódó <i>szubjektivizálódása</i> következtében a <i>belső monológok</i>, a <i>szereplők tudatában áramló folyamatok</i>, a <i>belső történések</i> lesznek az igazán lényeges elemek.
	• <i>Háttérbe szorul a jellemábrázolás</i>. Az írókat az egyes ember alakjánál sokkal jobban érdeklik az emberiség létkérdései és az emberi pszichikum mechanizmusa.
	• Az <i>időszemlélet</i> is bonyolultabb, <i>több idősíkkal</i> kell számolni, megnő a <i>belső idő</i>, a <i>szubjektív idő</i> szerepe. Ez hat a térviszonyok ábrázolására is.
	• A művekben <i>több nézőpont</i> érvényesül. Gyakori a <i>nézőpontváltás</i>.
D R Á M A	• <i>Megszűnnek az igazi drámai konfliktusok</i>.
	• <i>Nincsenek igazi nagy drámai jellemek</i>.
	• A hagyományos <i>drámaszerkezet fellazul</i>.
	• A dráma <i>epikai és lírai elemekkel bővül</i>.
	• <i>Intellektualizálódik a dráma</i>.

1. Mi az avantgárd? **2.** Mi volt a szándéka ennek a művészeti irányzatnak? **3.** Hogyan korszakolható a mozgalom? **4.** Sorold fel a jelentősebb irányzatokat! **5.** Melyik irányzat tartozik a formabontókhoz, és melyik a formaépítőkhöz? **6.** Mi a futurizmus? **7.** Mi a háttere az expresszionizmus kialakulásának? **8.** Hogyan alkottak a dadaisták? **9.** Mi a szürrealizmus? **10.** Kik a kubizmus legnagyobb képviselői? Sorolj példákat! **11.** Határozd meg a konstruktivizmus fogalmát! ✨ **12.** Fellelhetők-e lakóhelyeden a Bauhaus-iskola jegyei az épületeken? **13.** Készíts hat-tíz dokumentumból álló portfóliót az avantgárd neked leginkább tetsző irányzatáról! Gyűjteményedet elkészítheted dossziéba, illetve PowerPoint-bemutatóval. **a)** Válassz képzőművészeti, irodalmi, zenei és filmművészeti alkotást, alkotásrészletet is! **b)** Írj gyűjteményed minden darabjához néhány mondatos véleményt! **c)** Egy alkotást értelmezz részletesebben! **14.** Mutassátok be az osztályban a portfóliókat, beszéljétek meg!

Nézzétek meg az izmusokat bemutató prezentációt itt: <https://prezi.com/c6qrwvbseyq8/az-avantgard-iranyzatok/>!

Összegzés

A XX. század elején a klasszikus modernség poétikájával szemben esztétikai kritikával fellépő avantgárd mozgalmak stílári és formai szempontból egyaránt jelentős változást hoztak. Ebben az időszakban Európán nagyarányú művészeti forradalom söpört végig. Ez az *avantgárd* – az 1905–1910-től jelentkező, gyökeresen új formákat teremtő és új művészi hitvallást hirdető művészeti irányzatok, mozgalmak összefoglaló elnevezése. Ezek az irányzatok elutasították a *l'art pour l'art* művészetfelfogását. Felléptek a személyiség kultusza, a dekoratív művészi formák, a szimbólumhasználat ellen. Olyan művészetre törekedtek, amely szélesebb tömegek számára is hozzáférhető. Az avantgárd áramlatok az ember és ember, ember és természet megváltozott viszonyrendszerére keresték a választ: szakítottak mindenfajta hagyománnyal; programjaik rendszerint politikai-társadalmi célkitűzéseket is tartalmaztak. Több művészeti ágban is jelentkeztek. Mindegyik stílusirányzat egy-egy művészeti hitvallást állít szemléletének középpontjába. Jelentősebb irányzatok: formaépítő irányzatok – kubizmus, konstruktivizmus, formabontó irányzatok, futurizmus, expresszionizmus, dadaizmus, szürrealizmus.

GUILLAUME APOLLINAIRE

(1880–1918)

Guillaume Apollinaire,
1914

Az egyes avantgárd mozgalmak keletkezésének rövid áttekintése után egy költőt kell megemlítenünk, aki megelőzi és összefoglalja a mozgalmakat anélkül, hogy szorosan hozzájuk tartozna. **Guillaume Apollinaire** (e.: gijóm apoliner) kubistának is nevezhető, sokan oda is sorolják, ő használta először a szürrealizmus szót, kacérkodott a futurizmussal is, de voltaképpen kívül és felül állt a mozgalmakon. Áradó temperamentum, élményhabzsolás, életszeretet jellemzi. Nyitott alkat, szeretni, lelkesedni kész, ugyanakkor benne a kor sietése, gyors ritmusa, távolságok, tájak, népek vad kavalkája, gyönyörködés a világ sokféleségében.

Sokféle nép, vér keveredett benne is, lengyel elődöktől származott, olasz környezetben, francia nyelvű költő lett, ezzel is előlegezve a nem-

zetköziség előbb irodalmi, majd politikai hullámát. (Szabolcsi Miklós: Világirodalom a 20. században. Gondolat. Bp., 1987. 63. o.)

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, ifjúsága • 1880. augusztus 26-án született Rómában egy olasz katonatiszt és egy emigráns lengyel nemes lányának (Angelica Kostrowitzka) törvénytelen gyermekeként. Családi neve Wilhelm Apollinaris de Kostrowitzky. Az apa korán elhagyta a családot. Kilencévesen Monacóban a Szent Károly Intézetben tanult, majd Cannesban és Nizzában. A nizzai líceumban kitűnt tehetségével, szinte minden tantárgyból díjat nyert. Az érettségi vizsgát mégsem tette le. 1899-ben Párizsba költöztek. Ebben az időben már rengeteget olvasott, fordított olaszból és maga is próbálkozott versírással. Anyja rövid időn belül magára hagyta. Húszévesen a párizsi fiatalok bohém életét élte. Egy ideig Párizsban hivatalnokoskodott, de komolyabb állást nem talált, mivel nem rendelkezett semmilyen végzettséggel, s nem is volt francia állampolgár.

Németországban • 1901-ben Németországban nevelői állást vállalt egy gazdag családnál, akik egy Rajna menti kastélyban éltek. Az itt eltöltött egy év két jelentős élménnyel gazdagította: az egyik a rajnai táj és a népelet megismerése volt, a másik pedig reménytelen romantikus szerelme az angol nevelőnő, Annie Playden (e.: eni pléjd) iránt. Itt ébredt rá költői elhivatottságára. A vidéket övező legendák későbbi verseinek visszatérő motívuimaivá váltak. Beteljesületlen szerelme ihlette híres *A megcsalt szerető* és a *Kikerics* című versét.

Párizsban • Miután visszatért Párizsba, megismerkedett az irodalmi és a képzőművészeti avantgárd több képviselőjével, köztük Picassóval is. Ettől kezdve élete elválaszthatatlan a modern művészeti mozgalmaktól, amelyekben a festészet és költészet forradalma teljesen összefonódott. Picassóval közösen kidolgozták a kubista festészet és irodalom alapelveit. Legnagyobb szerelmével, szerelmes verseinek ihletőjével, Marie Laurencin (e.: mári loranszan) festőnővel is ebben az időszakban ismerkedett meg. Kapcsolatuk öt évig, 1912-ig tartott. Ekkor írta *A Mirabeau-híd* (1912) című versét, melyben bánatának, szomorúságának adott hangot.

A költő kellemetlen, kínos élményének bizonyult barátsága egy belga újságíróval (1910). Ez a Piéret (e.: pieré) nevű kalandor 1911-ben a párizsi Louvre-ból (e.: luvr) ellopott néhány kis szobrot, s ezek egy részét Apollinaire-nél helyezte el. Mint bűntársat őt is letartóztatták néhány napra, s felmerült benne a Franciaországból való kiutasítás réme is. Csak 1912 januárjában tisztázódott véglegesen az ügye.

A világháborúban • 1914-ben önként jelentkezett katonának, ám visszautasították zsidó származása miatt. Barátai közbenjárására végül is bevonult, s gyalogsági hadnagyként szolgált két éven keresztül. Úgy élte át a két évet, mint egy izgalmas kalandot. 1916 márciusában egy gránát robbant lövészárkában: néhány repesz átütötte a költő sisakját, és halántékánál a koponyájába fúródott. Megoperálták, de sérüléséből sohasem gyógyult ki teljesen.

Házassága • Hazatérése után Párizsban élt tovább és 1918 májusában megházasodott. Felesége a szép vörösesszőke Jacqueline Kolbot (e.: zsáklin kolb) lett. Házasságuk rövid ideig tartott. Még ebben az évben Apollinaire megkapta a spanyolnáthát. Legyengült szervezete nem tudott ellenállni és 1918. november 9-én meghalt. Katonai és egyházi pompával, az egész modern költészet és festészet tiszteletadásával övezve temették el Párizsban.

MUNKÁSSÁGA

Párizsban Apollinaire bekapcsolódott a pezsgő, mindenáron újat akaró irodalmi és művészeti életbe. A fiatal költők és festők közt már népszerű, példaadó művésznak számított, a későbbi években ezek a barátok lettek a tisztelt és divatos modern művészek. Számos újság és folyóirat szívesen vette, amit csak írt. Először prózai művekkel jelentkezett, erotikus és fantasztikus novellákkal, valamint 1908-ban *A rothadó varázsló* című hosszabb elbeszéléssel. Barátai, a kubista festők védelmében számos cikket írt, amelyeket *A kubista festők* (1913) című kötetben gyűjtött egybe. Ezekben az írásokban, valamint a Marinetti számára írt *Futurista ellenhangyomány* (1913) című manifestumában a modernséget s a valóság szubjektív átalakítását hirdette.

Első verseskötete • Első verseskötete csak 1913-ban (harminchárom éves korában) jelent meg. Ez volt a *Szeszek*. Ebben az

1898 után írt verseit gyűjtötte össze. Vannak, akik innen számítják a modern költészet diadalmas indulását.

A *Szeszek* versei nagyrészt életének eseményeihez kapcsolódnak, stílusuk szerint pedig három réteget, három fejlődési szakaszt képviselnek:

I. szakasz: a korai versek a szimbolista hangulatlírárt folytatják.

II. szakasz: a rajnai versek, melyekben visszanyúlt a trubadúrok, Villon, a romantika, Heine, Verlaine örökségéhez. Az egyszerű dalformát keltette életre, melyben a dal, a dallam sugallja az asszociációkat. Például: a *Rajnai éj*, a *Kikerics* című versek.

III. szakasz: a kubista-szimultánista szerkesztésű költemények, a világ jelenségeit együtt, valóságos összefüggéseiben tárta elének.

A kötetet egy egyszerű újítás teszi egységesé: az írásjelek (interpunkció) elhagyása. Ezzel az eljárással már mások is kísérleteztek, de Apollinaire volt az első, aki egy egész kötetben következetesen alkalmazta. A versek melódiájának szabad áramlását így semmi sem akadályozza, olyan mintha mindegyik verset egyetlen dallam lebegtetné, egészséges hangulati-érzelmi összefüggés jön létre köztük. Maga a költő így vallott erről: „*A ritmus, a verssor tagolódása, ez az igazi központosítás ... a központosítás elhagyása rugalmasabbá teszi a szavak lírai jelentését is*”, azaz többértelműbbé teszi a verset, gazdagítja jelentését.

Második verseskötete • A *Kalligrammák* 1918-ban jelent meg, az 1912 és 1917 között írott verseket tartalmazza. A kötet darabjaink nagy része a harctéren született. Nyomon követhetjük bennük a költő útját, mely a „háború csodái”-ért való lelkesedéstől a lövészárkok borzalmaival való találkozásig vezetett. A kötet versei általában oldottabbak, kötetlenebbek, a költő tovább folytatta kísérletezését.

Egy új verstípust teremtett. A **társalgó költeményeket**, illetve a **beszélgetés-verseket** a valóság újfajta igénye hozta létre. Ezekben a költő egyszerűen lejegyezte és versebe foglalta azokat a mondatokat, párbeszédeket, beszédfoszlányokat, amelyeket az utcán vagy kávéházi társaságban hallott. Ezek a versek már a szürrealizmus előhírnökei.

A kötet záróversében, az *Egy szép vörössesszökhé* címűben költői hitvallását, hagyatékát fogalmazta meg: *Elítélem a hagyo-*

mány s a lelemény e hosszú / vad vitáját / A Kaland s a Rend pörpatvarát. A hagyománynak és a modernségnek az egységét, egyensúlyát hirdette meg ezekkel a szavakkal. Ezt erősíti meg fennmaradt vallomásában is: „*Egyetlen költői irányhoz sem tartozom, de egyszersmind egyetlen iskola sincs, amelyhez ne kapcsolódnék egy kicsit.*”

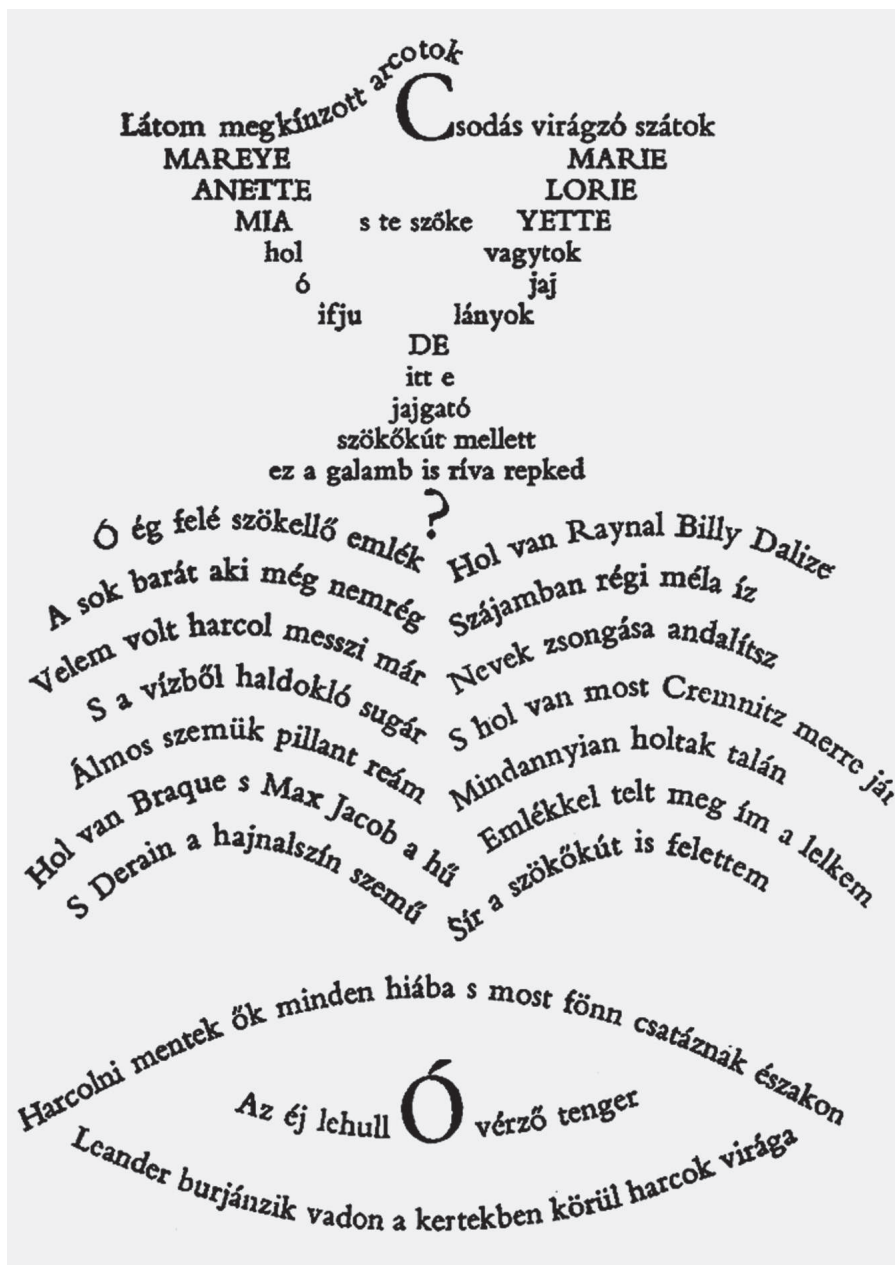
Költészetének újszerűsége • Apollinaire-t a XX. század elején kibontakozó avantgárd mozgalmakhoz kapcsolta a költészet, a művészetek megújításának mámoros szenvedélye. A modernséget, a valóság szubjektív átalakítását hirdette. Verseire általában az oldott, kötetlen versépítés, az álomszerűség, a kép és a verszene egysége jellemző. Ami legelőször meglepi Apollinaire olvasóját, az a **központozás hiánya**. Az írásjelek elhagyása – a költői szándék szerint – szabadabb képzettársításokat tesz lehetővé, újfajta hangulati-érzelmi összefüggéseket teremthet, s így a mű többféle értelmezést is kaphat. Az igazi újítást, a meghökkenést sokkal inkább egy újfajta kompozíciós módszer, az úgynevezett **szimultánizmus** jelentette. Így egymás mellé kerülhetnek az egymást – hagyományos értelemben – kizáró elemek, érzelmek, hangulatok: a külső és a belső világ jelenségei, a nyers, prózai valóság tényei és a vallásos áhítat, a jelen és múlt élményei, a pillanatnyi látvány és a látomás, a közeli és távoli helyszínek, ahogy szabadon csapong térben és időben a költői képzelet. Mindezt **újszerű, meglepő képeket** teremthet – azáltal is, hogy a költő bátran felhasználja a modern technikai civilizáció fogalmait. Költészetének újszerűsége még az is, hogy ő a szürrealizmus előhírnöke, nála találkozunk először *beszélgetés-versekkel*, az *önműködő írással*, a *vizuális líraisággal*, *képversekkel*.

Jelentősége • A késő szimbolista indíttatású Apollinaire szinte mindenfajta újítást kipróbált, sokat ő maga kezdeményezett, sokféle hagyományt átlépett, ugyanakkor hagyomány és újítás nagyszerű szintézisét alkotta meg. A szépség mellett, sőt előtt, az igazságot tekintette a költészet elsődleges céljának, a rend mellett hangsúlyozta a szabadság, az újítások jelentőségét. Kiemelte a meglepetés szerepét, a költői képét, a szabad szóét. A köznapiságot poétizáló beszélgetés-verseket, képverseket írt.

Nézzétek meg az *Apollinaire*ről szóló bemutatót itt <https://prezi.com/rg7pvje24pnf/guillaume-apollinaire/>!

A megsebzett galamb és a szökőkút

Radnóti Miklós fordítása

Amit a műről tudnod kell

A *Kalligrammák* című kötet legismertebb darabja *A megsebzett galamb és a szökőkút* című költemény. Magyarul Radnóti Miklós csodálatos fordításában olvashatjuk.

Versformája • Képvers. Apollinaire a szavak térbeli elhelyezésével vizuálisan is megjeleníti a témát. A költő híres tanulmányában, *Az új szellem és a költők* (1917) címűben leszögezi: „A tipográfiai eljárások, ha merészen élnek velük, azzal az előnnyel járnak, hogy olyan vizuális líraiságot szülnek, amely napjainkig csaknem ismeretlen volt.” Ilyen *A megsebzett galamb és a szökőkút* című vers, mert benne a vizuális líraiságot tökéletesen valósítja meg.

Témája • A háborúban eltűnt barátok, ismerősök keresése, emléküik felidézése (hasonlítható Radnóti *Hetedik eclogájához*). A mű alapgondolata: a háborúban elveszített egykori társak, barátok újra megjelennek a visszaemlékezésben. Számonkérő, keserű rekviem ez a képvers. A fiatal, elvett életek felháborítják a beszélőt. Hiába volt a barátság, a szerelem, a háború fiatal életeteket tört derékba.

Szerkezete • A vers azonnal felismerhető két eleme: a galamb és a szökőkút. Ez utóbbi a medencéből és a vízsugarakból áll. Ha mint szöveget nézzük, felfedezhetjük egy költemény négy versszakát, amelyeket a következőképpen lehet olvasni:

1. vsz.: a galamb
2. vsz.: a szökőkút bal oldala
3. vsz.: a szökőkút jobb oldala
4. vsz.: a medence

Ebben a jajongó, sirató dalban a kép (a látható nyelv) nem öncélú játék, hiszen e tipográfiai rajzolat nélkül nem is érthető a vers, pontosabban annak két sora: *De / itt e / jajgató / szökőkút mellett / ez a galamb is ríva repked*. Ha ugyanis nem látjuk a galambot meg a szökőkutat, akkor rögtön megsemmisülne az az egybefoglaló költői látomás, amelyet Apollinaire a verssel közölni akart. A *hol vagytok / ó jaj / ifju lányok* felkiáltó kérdése tűnt idők szép asszonyait elsirató Villon-balladát juttatja eszünkbe (*Ballada tűnt idők asszonyairól*).

Az első szakasz, a **galamb-kép** azt sugallja, hogy ezek a név szerint említett lányok olyan elhagyottak, sebzettek a háborús

világban, mint a párjukat vesztett, riadtan repkedő magányos galambok.

A **szökőkút ég felé iramló vízsugarai** a fájó emlékek fel-törését láttatják, érzékeltetik, s magukban rejthetik még a seb-ből kibuggyanó vér képzeletét is. Ezek a sorok a háborúba ment barátok nevének felsorolásából állnak, s a költő úgy siratja őket, mintha már halottak lennének. A kút bal és jobb oldala egy-egy versszak, de a vízsugarak olvashatók egymás mellett is.

A **medence-rajz** a költemény borzongató és többértelmű lezárása. A vízsugarak tehetetlenül visszahullanak a szökőkút medencéjének vizébe: a régi kedves barátok is ugyanúgy, tehetetlenül hullanak a halálba, pusztulnak el a háborús frontokon, s talán emléküik is szertefoszlik a múlt időben. „*A középpontba helyezett sor – Az éj lehull Ó vérző tenger – nyitva hagyja a kérdést, hogy a vér a lehulló alkonyat vére-e, vagy maga a kút meggyűlő vize, a háború jelképe, melyből véres sugárként dobja fel az emlékezet a barátok neveit.*” (Lengyel Balázs: *Miért szép?* Gondolat. Bp., 1973)

Jellegzetesen modern és jellegzetesen apollinaire-i elemek • Feltűnő, a szürrealista versre jellemző az interpunkció (írásjelek) elhagyása. Három nagyobb tipográfiai elem emelkedik ki: a galamb nyakának **C**-je, a szökőkút tetején lévő, de az 1–3. versszak után értendő egyetlen **nagy kérdőjel**, és a medence középpontjának nagy **Ó**-ja. Mondattani szempontból két részből áll a költemény: egy kérdő és egy kijelentő mondatból. Tehát egy kérdésből és a reá adott válaszból.

Érdekessége • A vízsugár alulról felfelé szökik, a szöveg azonban felülről lefelé olvasható. Stílusát tekintve szürrealista. Jelentősége abban áll, hogy költészeti újítás, de az ókori hagyományokat is őrzi egyben.

1. Milyen származású Guillaume Apollinaire? **2.** Mi kapcsolja össze életét a következő fogalmakkal: Róma, Párizs, világháború? Hogyan alakult az élete az első világégés után? **3.** Milyen kapcsolatban állt Apollinaire a futurizmussal? **4.** Melyek ismert verseskötetei? **5.** Melyek Apollinaire újításai? Mondj rájuk példát! **6.** Nézd meg a képverset! Mit ábrázol a három rész? **7.** Olvasd el a szöveget! Mely soroknak nincs értelmük a rajz nélkül? **8.** Olvasás közben vedd figyelembe az alábbiakat:

a) a *hol vagytok?* kérdés Villon *Ballada tűnt idők asszonyairól* című versnek visszatérő kérdéseire emlékeztet;

b) a középső rész sorai kétféle sorrendben is olvashatók!

9. Határozd meg a rajz egyes részeinek jelentését! 10. Melyik sor hordozza az utolsó rész központi tartalmát? 11. Milyen kapcsolat van a három rész, valamint a kép és a szöveg között? 12. Mi a szerepe a felsorolásoknak, a sorok zenéjének? 13. Hogyan jön létre a képversben az összetett lírai látomás? 14. Hogyan újult meg Apollinaire költészetében a költői tartalom, a tematika, az érzésvilág? ✨ 15. Foglald össze az avantgárd mozgalom főbb irányzatairól olvasottakat! Melyik áll hozzád a legközelebb? Készíts prezentációt *A kedvenc izmusom* címmel! 16. Alkoss képverset egy szabadon választott témára! Például: te milyen szavakból építenél diadalívet édesanyádnak, felnevelő iskoládnak, szerelmednek, barátodnak!

Nézzétek meg a prezentációt itt: <https://prezi.com/k-cmrfp2my4x/guil-laume-apollinaire/>! Egészítsétek ki vagy készítsétek ti is néhány diás bemutatót!

JÓ, HA TUDOD!

Képvers készítése

Mi is a képvers? A képvers olyan vers, amely szakaszait, sorait, betűit úgy helyezi el az alkotó, hogy valamilyen kép-alakzat rajzolódjon ki belőlük. A kalligramma írásképe különös, új jelentést hordoz, és összképe ábrázol valamit. Ez az ábrázolás általában közvetlen vagy szimbolikus kapcsolatban van a vers tartalmával. VAGYIS: a képvers is vers. Csak éppen a betűk, szavak, sorok úgy vannak elhelyezve a lapon, hogy végül egy képet ábrázolnak. A kép, a forma persze valamiképp összefügg a szöveg tartalmával. Az a jó képvers, amelyikben a tartalom és a forma is sugall, éreztet valamit, a szöveg akár magában is megállna, de a kettő együtt erősíti a lehetséges jelentést és a hatást. Ki lehet indulni akár a tartalomból, akár a formából! A képvers olvasata balról jobbra és fentről lefelé történik.

ÖSSZEGEZVE: a képvers lehetséges alakját a vers témája határozza meg, a betűk, szavak, sorok vagy versszakok valamilyen képi formát alakítanak ki, ezzel illusztrálva a mű mondanivalóját.

A képvers természeténél fogva nem fix szótagszámú sorokkal dolgozik, így azok számolása helyett a sorok hosszát kell inkább figyelembe venni.

Irodalomelméleti ismeret

Képvers • A képvers vagy kalligramma olyan vers, amely a betűk, szavak, szövegrészek, verssorok és versszakok sajátos grafikai-tipográfiai elrendezésével egyszersmind képileg is megjeleníti – akár utalásszerűen is – a tartalmi mondanivalót, vagy éppen annak ellenkezőjét.

ÚJ TÖREKVÉSEK A DRÁMÁBAN A XIX. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XX. SZÁZAD ELEJÉN

A modern médiumok megjelenéséig a dráma az a műfaj, amely leginkább képes tömeghatást elérni. Így volt ez már az ókori Athénban, s később a Shakespeare-korabeli Angliában vagy Molière Párizsában. S így volt ez a XIX. században is, amelyet a polgári színjáték uralt a maga gördülékeny cselekményével, kiszámítható fordulataival. Csakhogy idővel ez már nem volt igazán alkalmas a bonyolult világ problémáinak kifejezésére; átalakításra szorul.

A fordulat mindenekelőtt egy norvég művészhez, Ibsenhez köthető. Ő az, aki a modern ember komplexebb érzés- és gondolatvilágát állítja a középpontba. A jelentést szimbólumokkal, a konfliktusnak a múltba vagy a lélek mélyére helyezésével, a beszédmód átalakításával teszi mélyebbé és összetettebbé.

Vállalkozása úttörő, de nem előzmények nélküli. Előfutárai közé tartozik a svéd August Strindberg, a francia Alfred Jarry, a német Georg Büchner és Friedrich Hebbel.

Az újkori drámát sokáig a kiélezett konfliktusok, a társadalmi összeütközések megjelenítésének tartották, amelyben a cselekményt a szereplők jelen idejű tettei és párbeszédei alakítják. Az igaz, hogy a konfliktusok a külső szférából a belsőbe kerülnek, azaz az emberi ütközések lélektani síkra helyeződnek át, azonban e lélektani irányultság maga is következmény. Mégpedig azon feszültség következménye, amely a színpadi jelen idő és a szereplői létezés időben szétterülő mivolta miatt támadt. A modern szubjektivitás ugyanis nem talál olyan időpontra, melyben maradéktalanul azonos lehet önmagával. Ezért a konfliktusok, a hagyományos szembenállások helyett célszerűbb a cselekvő személyek között zajló jelen idejű történetekről beszélni, ahol a jelenbéli történetek a múlttal kölcsönhatásban alakulnak és nyernek jelentést.

A jelentések elbizonytalanodása miatt a modernségben egyre nehezebben teremthetők meg a tragikus világlátás feltételei. A tragikum ugyanis az individuum abszolút helyéhez és az egyetemes értékrend felfogásához kötődik, amely ekkor megkérdőjeleződik.

Fogalomtár

színműnek vagy **középfajsúlyú drámának** nevezi az irodalomtudomány az olyan drámát, amelynek szereplői nem képviselnek abszolút pozitív vagy negatív értékeket, és a végjátékban sem történik tragikus értékvesztés, esetleg a tragikum a komikummal keveredve jelenik meg

A XIX. század második felétől ezért egyre nagyobb teret kap a tragédia és a komédia között elhelyezett középfajú dráma, a **színmű**. Ez az egységes világrendről való távolodást, a személyiség magára hagyottságát és önértési lehetőségeit dramatizálja.

A drámában mindig fontos kérdés, hogy mi, és hogyan mozgatja a szereplőket. Az antikvitás műveiben az isteni törvény megsértése, a tragikus vétség, azaz a hübrisz. A reneszánsztól ez a mozgatórugó az intrikus szerepkörében testesül meg. A modernségben azonban az intrikus a fenti okok miatt nehezen láthatná el feladatát, ezért a modern dráma egyik jellemzője, hogy az intrikus nem szerepel, vagy szerepköre gyengül.

A XX. század első felének drámaírói kitágították a színpadon megjeleníthető jelenségek körét, és utat engedtek olyan lírai, epikai, intellektuális, filozófiai elemek behatolásának a drámába, amelyek a hagyományos drámaszerkezet föllazulását és fölbomlását eredményezték. Az ilyen drámákban szereplő jellemek, situációk, cselekmény szövések sokszor nem konkrét élethelyzetet ábrázolnak és értelmeznek, hanem általános érvénnyel példáznak valamit. Az igazi változás nem is a drámában történik, a változást az író a nézőben akarja elérni. A dráma valamit bizonyítani és magyarázni akar, ezért elsősorban intellektuális hatásra törekszik.

Nota bene!

A dráma átalakulásának jellegzetes változásai:

- visszaszorul a drámai akció szerepe (eseménytelenség jellemzi vagy a jelent meghatározó múlt uralkodik rajta);
- felerősödik a gondolati-filozófiai tartalom, a dráma intellektualizálódik;
- lírai, illetve epikus jellemzőket mutat;
- a hősök tettei nem gyakorolnak hatást a közösségre;
- a drámai jellemek elkülönültsége oldódik, megszűnik (a karakterek pozitív és negatív tulajdonságai egymásba játszhatnak);

- hitelét veszti a tiszta esztétikai minőségre épülő tragédia vagy komédia, helyette a színmű válik jellemzővé;
- a drámanyelv, a beszéd a köznapinhoz és a prózához közelít;
- nagy szerepet játszik az elhallgatás, a hiány, a csend vagy az egymás mellett elbeszélő, a kommunikációképtelenségekre jellemző monológyszerű dialógus.

Nézzétek meg a modern drámáról szóló oktatóvideót itt: https://www.google.com/search?q=Babaszoba+Ibsen+illuszt%C3%A1ci%C3%B3k&sca_esv!

HENRIK IBSEN

(1828–1906)

Eilif Peterssen:
Henrik Ibsen, 1895

Henrik Ibsen munkásságának az európai irodalom történetében nagy a jelentősége. Már a kortársak is a *modern polgári dráma megújítóját* látták benne. A XIX. század népszerű szalondrámáin¹ lépett túl Ibsen, és a klasszikus nagy drámai korszakok erényeit hozta vissza darabjaiba. A görög sorstragédiák analitikus módszerével és a szimbolizmussal újította meg a drámairodalmat.

ÉLETÚTJA

Gyermekkora, iskolái • 1828. március 20-án született a norvégiai Skienben (e.: sien). Gyermekévei nélkülözéssel teltek,

¹ *szalondráma* – a XIX. század népszerű, úgynevezett „jól megcsinált darabja”, melyeket a nagy közönségsikert arató s igen termékeny francia Eugène Scribe (e.: özszen szkrib) (1791–1861) neve fémjelzett, a bravúros színpadi technika: szellemes párbeszédek, csattanós felvonásvégek, hatásos nagyjelenetek – volt a jellemző, de hiányzott belőlük az igazi konfliktusok, a nagy tragédiák lehetősége. Molnár Ferenc a francia minta alapján továbbfejlesztette a műfajt, egy sajátos, egyéni változatot, a társalgási vígjátékot teremtette meg. A legismertebb magyar színpadi szerző a világon, csak itthon bántak vele méltánytalanul. Leghíresebb darabja a *Játék a kastélyban*.

megismerte a társadalmi lecsúszás és a szegénység átkát. 15 éves korában kenyérkereset után kellett néznie. 1844-ben patikus-segédnek állt Grimstadban, de festő vagy orvos szeretett volna lenni. Ifjú éveinek meghatározója volt a magány és az emberkerülő életmód. 1850-ben azért utazott a fővárosba, Kristianiába (ma: Oslo), hogy egyetemi tanulmányokat folytasson, de érettségi eredményei (matematikából és görögből megbukott) nem tették lehetővé az egyetemre való bejutást.

A norvég Nemzeti Színház rendezője • 1851 őszén Bergen-be költözött. Itt a nemrég alapított Norvég Nemzeti Színház dramaturgia, rendezője, fordítója, háziszzerzője lett hat esztendőn át. Közben néhány hónapos színházi tanulmányútra nyílt lehetősége Koppenhágában és Drezdában, s alaposabban megismerkedhetett Schiller, Hebbel, Kleist, Scribe és az ifjabb Dumas drámaírói művészetével, elsajátította a színpadi mesterség minden titkát. 1857-ben visszakerült Kristianiába mint a város kisebbik, Norvég Színházának igazgatója. 1858-ban megnősült. Csekély fizetése és a rendszertelen folyósítás következtében jelentős adósságot halmozott fel. A színház 1862-ben csődbe is ment, így Ibsen pénz és állás nélkül maradt feleségével és kisfiával.

Állami ösztöndíj • 1864 fordulatot jelentett életében, állami ösztöndíjat kapott. Családjával együtt külföldre utazott és csak 27 esztendő elteltével tért vissza. Otthonául előbb Rómát választotta. Itt négy esztendőt töltöttek. Szorgalmasan tanult: olvasta a görög drámairodalmat, szociológusokat, filozófusokat tanulmányozott, főleg Hegelt. A következő hét esztendőt Drezdában töltötte. Mint a Svéd-Norvég Királyság küldöttje, részt vett a Szuezi-csatorna ünnepélyes megnyitásán 1869-ben. 1874-ben rövid látogatást tett hazájában, majd 1875-ben Münchenbe költözött. Müncheneri tartózkodása alatt születtek társadalmi drámái. Sorra mutatták be műveit, a kritika és a közönség egyaránt a nagy drámaírót ünnepelte benne. A külföldi siker hatására Ibsent hazájában is lassacskán elismerték. A korábban hazafiatlansággal és erkölcstelenséggel vádolt szerzőből nemzeti hős vált. 1891-ben végleg hazatelepült (ebben az évben Budapesten is megfordult).

Halála • Családjával együtt ismét Kristianiában telepedett le. Élete utolsó évtizedét súlyos betegsége tette elviselhetetlenné és boldogtalanná. Az utolsó öt esztendőt bénán, tolószékekben töltötte. 1906-ban halt meg.

MUNKÁSSÁGA

Indulása • Az 1848-as szabadságmozgalmakat jogosnak és szükségszerűnek tartotta. Verssel emlékezett meg a magyar szabadságharcról is (*Magyarország, 1849*), és verssel szólította fel 1863-ban a svéd és a norvég fiatalokat a németektől szorongatott dánok megsegítésére.

I. drámaírói korszaka • 1850-ben született első drámája, a *Catilina*. Mivel darabját nem sikerült színpadra állítania, ezért Kristianiába költözött. Barátaival 48-as szellemű lapot alapítottak *Illustreret Nyhedsblad* címen. Itt jelentek meg Ibsen versei és drámái, itt publikálta először a modern színházról vallott nézeteit. 1850-ben itt mutatták be a *Hősök siralma* című verses történelmi drámáját. További drámái is a norvég történelmi múltból és mondavilágból táplálkoztak. 1855-ben mutatták be *Östraati Inger asszony* című drámáját. A következő évben készült el *A solhaugi ünnep*. 1862-ben született *A trónkövetelők*. Első korszakában az elismerést két nagy drámai költeménye, a *Brand* (1866) és a *Peer Gynt* (e.: per günt, 1867) hozta meg számára. Ezekben főként az egyén és közösség viszonya izgatta az író. A *Brand* hőse eszményei nevében száll szembe a kicsinyes középszerűséggel. Sorsa bukás. A *Peer Gynt* pedig leszámolás a romantika egyéniségkultuszával. Peer Gyntnek is buknia kell.

II. drámaírói korszaka • Ebben a korszakában fordult Ibsen a polgári dráma felé. Münchenben lakott ekkor. Itt írta *A társadalom támaszai* (1877), a *Nóra (Babaszoba)*, (1879), a *Kísértetek* (1881), *A népgyűlölő* (1882), *Rosmersholm* (1886), *A tenger asszonyai* (1888), *Hedda Gabler* (1890) című drámákat. Ezeknek az érett drámáknak az alapproblémája az egyéniség útkeresése, önmegvalósítása mellett az önámítás bemutatása, az öncsaló illúziók, az élethazugságok leleplezése. Világmegváltó, népboldogító hősei egyre groteszkebb módon próbálják elérni az elérhetetlent, s végül tragikomikus alakokká válnak.

III. drámaírói korszaka • Utolsó négy darabját már otthon írta. Valamennyi a magára maradt, önmagát túlélő ember tragédiájáról szól. A legjelentősebb közülük a *Solness építőmester* (1892) és a *Ha mi holtak feltámadunk* (1899).

Ibsen újításai a polgári drámában • Ibsen új típusú drámái, az úgynevezett *analitikus drámák* valójában nem tekinthetők igazán újításnak. Már a görög sorstragédiák is ismerték azt

Fogalomtár

analitikus dráma – olyan drámai szerkesztési eljárást alkalmazó dráma, amelyben a drámai (színpadi) cselekményt a színpadi beszéd során felidézett vagy tudomásra jutó előzmények viszik tovább. A drámai helyzet a múltban már megtörtént, a cselekmény tulajdonképpen az előzmények elemzése, analízise

a kompozíciós lehetőséget, hogy a drámai helyzetet a múltban megtörtént események hozzák létre (pl. Szophoklész *Oidipusz király*), annak elemzése a darab tulajdonképpeni témája. Ezért is nevezik analitikus drámának az ilyen műveket.

Legfőbb témája az egyéniség *útkeresése*, az *önmegvalósítás*.

Fontos újítása a *párbeszéd*

átalakítása és a *szimbolikus* kifejezőmód. Dialógusai kétszintűek: a látszólag közömbös dolgok sorsszerű történésekre utalnak, nemcsak előre viszik a cselekményt, hanem az is a szerepük, hogy fokozatosan feltáruuljon belőlük a múlt.

Legjobb műveit egy-egy szimbólum köré építi, amelyben sűrítetten jelenik meg a dráma alapproblémája. A babaszoba a *Nórában*, a vadkacsa az azonos című darabban, a torony a *Solness építőmesterben* – mind-mind szimbólumok, amelyek köré az adott művek épülnek. Fontos szerepük van a művek értelmezésében.

Ibsen műveiben nem a megoldás a fontos, hanem a különböző világnézetek, *életfelfogások összecsapása*. Hőseinek egyéniségét nem csupán az jellemzi, amit mondanak, hanem ahogyan mondják, tehát *beszédmódjuk*, *hangnemük* is. Emiatt roppant tömörre válik a dráma. Egy felesleges szó sem hangzik el benne.

Drámái korának (korunknak) az alapkérdéseit firtatják. Keletkezésük idején témájukban, a polgár figurák megformálásában, az élet hétköznapi dolgainak a színrevitelében is újszerűek voltak.

Ibsen ars poeticája: „*Írni annyit tesz, mint ítélőszéket tartani önmagunk felett.*”

MŰVEINEK FŐ JELLEMZŐI

- **Analitikus szerkesztés:** a múlt feltáruulását mutatja be.
- **Kétszintű párbeszéd:** a látszólag közömbös dolgok sorsszerű történésekre utalnak.
- **Szimbolikus kifejezőmód:** egy-egy jelkép köré építi drámáit. A szimbólumba sűrítve jelenik meg a dráma alapproblémája.

- **Legnagyobb témája:** az önmegvalósítás és az élethazugság. Úgy véli, hogy az embernek szüksége van valamilyen öncsalásra, hogy képes legyen elviselni az életet.

Ez jelenik meg a *Babaszobában* is. Az élethazugság jelképe a Babaszoba, ahol Nóra sokáig boldognak hiszi magát, s csak akkor hagyja el, amikor kiderül: férje egyszerűen gyermeknek tekinti, de társnak, feleségnek, anyának nem, a látogatást fontosabb mint a szerelem.

1. Határozd meg Ibsen helyét a világirodalomban! **2.** Hol töltötte élete nagy részét? **3.** Hol, mikor vált nagy íróvá? **4.** Hány korszakra tagolható írói munkássága? **5.** Miért tekinthető Ibsen drámaíróvá? **6.** Melyek az úgynevezett analitikus dráma jellemzői? **7.** Mi Ibsen ars poeticája?

Babaszoba

(Részletek)

ELSŐ FELVONÁS

Kényelemmel és ízléssel, de nem pazarul berendezett szoba. Egy ajtó a háttérben, jobbra a pitvarba, egy másik ajtó a háttérben balra Helmer dolgozószobájába vezet. E két ajtó közt zongora. A baloldali falban balra egy ajtó s errébb ablak. Az ablak közelében kerekasztal karszékekkel és egy kis pamlaggal. A jobb oldalfalban kissé hátrább ajtó. Ugyanabban a falban, jobban az előtér felé a kőkályha, s előtte néhány karszék és egy hintaszék. A kályha és az oldaltól közt egy asztalka. A falakon rézmetszetek és szalonállvány porcelánnal s apró műtárgyakkal. Egy kis könyvszekrény díszkötésű könyvekkel. Szőnyeg. A kályhában ég a tűz. Télidő.

ELSŐ JELENET

Nóra, Bérszolga, Helén, később Helmer

(Kint a pitvarban csengetnek, majd hallani lehet, amint ajtót nyitnak. Nóra vígan dudorászva lép a szobába. Felsőruha van rajta, a karján mindenféle csomagokat visz, ezeket leteszi a jobb felőli asztalra. A pitvarba nyíló ajtót nyitva hagyja maga után, s kint látható egy bérszolga, aki karácsonyfát és kosarat visz, mind a kettőt átadja a szobalánynak, aki ajtót nyitott.)

NÓRA: Aztán jól elrejtse a karácsonyfát, Helén, nehogy a gyerekek előbb lássák meg, mint este, mikor fel lesz díszítve (*tárcáját előhúzza, a bérszolgához*). Mit kap?

BÉRSZOLGA: Ötven fillért.

NÓRA: Itt egy márka... Csak tartsa meg. (*A bérszolga megköszöni s elmegy. Nóra becsukja az ajtót. Mialatt felsőruháját leveti, elégiúten mosolyog. Aztán kivesz zsebéből egy papírtölcseért cukros mandulával, s megeszik néhányat. Majd óvatosan férje ajtajához lép és hallgatózik.*) Igen, benn van (*dúdolva megy a jobbfelőli asztalhoz*).

HELMER: (*szobájában*) Az én kis pacsirtám csicsereg odakint?

NÓRA: (*elfoglalva néhány csomag felbontásával*) Az ám!

HELMER: A kis mókus gazdálkodik ott?

NÓRA: Az! Ez!

HELMER: Mikor jöttünk haza?

NÓRA: Az imént (*a cukros mandulát zsebre rakja, s száját törli*). Jer ide, Torvald, s nézd, mi mindent vásároltam.

HELMER: Most ne zavarj (*valamivel később kinyitja az ajtót s tollal kezében kitekint*). Hogy mit vásároltál, mondd? Ezt az egész rakást itt? Hát az én jó madaram már megint pénzt pazarolt?

NÓRA: (*kalapját leveszi*) De Torvald, ebben az évben már csakugyan illő, hogy magunknak egy kis örömet szerezzünk. Hisz ez az első karácsony, amikor nem kell szűkösködnünk.

HELMER: De tékoznunk sem lehet.

NÓRA: De igen Torvald, most már egy kissé tékozlók is lehetünk. Nemde? Csak éppen egy picikét. Hiszen most nagy fizetést kapsz és sok, sok pénzt szerzesz.

HELMER: Igen, újévtől fogva. De még egy egész negyedév van hátra, míg az első részlet esedékes lesz.

NÓRA: (*átmegy balra, a kalapot a kerek asztalra teszi*) No bizony! Addig kölcsönt vehetünk.

Jelenet a Vígszínház
Ibsen Nórájának
előadásából.

Nóra – Eszenyi Enikő,
Helmer – Hegedűs D.
Géza, 2001

HELMER: Nóra! (*Hozzá lép s tréfálva fölön fogja.*) Már megint elragadt könnyelműséged? Tegyük fel, hogy ma ezer márkát veszek kölcsön, s te karácsony hetében szerencsésen túladsz rajta, szilveszterkor pedig a fejemre szakad egy téglá, melytől...

NÓRA: (*befogva száját*) Pfuj! Hogyan beszélhetsz ilyen csúnyákat?

HELMER: Nos igen, tegyük fel, ha ilyesmi megtörténnék, mi lenne akkor?

NÓRA: Ha ily szerencsétlenség érne, egészen közömbös volna rám nézve, van-e adósságom vagy nincs.

HELMER: De az emberek, akiktől én kölcsönt vettem?

NÓRA: Azok? Ki törődne velük! Hisz idegenek!

HELMER: Nóra, Nóra! De komolyan, szívecském: tudod hogyan gondolkozom e tekintetben, semmi adósság, soha se kölcsönözni. Bizonyos megkötöttség, s ezzel együtt bizonyos kietlenség veszi be magát abba a háztartásba, mely adósságra és kölcsönre van alapítva. Mi ketten eddig vitézül kibírtuk; miért ne bírnánk ki még a legközelebbi negyedévig is?

NÓRA: (*a kályhához menve*) Igen, igen, ahogy akarod Torvald!

HELMER: (*követve őt a tollat leteszi az asztalra*) Nó, né, az én pacsirtámnak nem kell mindjárt szárnyát leeresztenie... Micsoda, ajkunkat is biggyesztyük? (*Kiveszi a pénztárcáját.*) Nóra, találd el mi van itt?

NÓRA: (*gyorsan megfordul*) Pénz!

HELMER: Nesze! (*Néhány bankjegyet nyújt neki.*) Istenem, hiszen tudom, hogy karácsonykor sok mindenféle van szükség.

NÓRA: (*járva*) 10-20-30-40. Oh. Köszönöm, Torvald, köszönöm! Most nagy időre segítve van rajtam.

HELMER: Remélem, Nóra.

NÓRA: Igen, igen nagy időre. De most jöjj és lásd, mi mindent vásároltam össze. S milyen olcsón! Nézd, ez itt új ruha Ervin számára, meg egy kard. Ez itt egy lovacska, s egy trombita Bóbnak. S itt egy baba a hozzá való ágygal Emminek. Nagyon is egyszerű, de hisz úgy is összetépi mielőbb. S itt Helén és Mari számára vannak ruhák és kendők.

HELMER: S mi van abban a csomagban?

NÓRA: (*felsikoltva*) Nem, Torvald, ezt nem látod meg előbb, mint este.

Jelenet a Katona József Színház *Ibsen* Babaházának előadásából.
Nóra – Ónodi Eszter, Helmer – Fekete Ernő, 2016

HELMER: Vagy úgy! (*Elfordul s átmegy balra.*) De most azt mondd meg nekem, te kis tékozló, mit szántál magadnak.

NÓRA: Magamnak? Magamnak semmit sem kívánok.

HELMER: De, de! Nevezd meg valami okos dolgot, a mit szeretnél.

NÓRA: Igazán semmit se tudok (*előre jön*). De mégis! Hallgass ide Torvald.

HELMER: Nos?

NÓRA: (*Helmer gombjain babrálva anélkül, hogy ránézne*) Ha valamit adni akarsz, akkor megtehetnéd, hogy – megtehetnéd.

HELMER: Halljuk már! Ki vele!

NÓRA: (*gyorsan*) Hogy pénzt adj nekem, Torvald; szépen kérek. Csak annyit, amennyiről azt hiszed, hogy nélkülözheted; később majd veszek rajta valamit.

HELMER: De Nóra.

NÓRA: Igen, igen, tedd meg kedves Torvald; szépen kérek. A pénzt szép aranyos papírban a karácsonyfára függeszteném. Nem volna ez mulatságos?

HELMER: Hogy hívják ama bizonyos madarakat?

NÓRA: Jó madaraknak, ezt már tudom, de tedd meg a kedvemért, Torvald, akkor lesz időm meggondolni, mire van legnagyobb szükségem. Hát nem okos dolog ez? Nem?

HELMER: (*mosolyogva*) Az az; tudniillik, ha a pénz, melyet neked adandó volnék, csakugyan kezeid közt maradna, s magadnak vennél rajta valamit. De minden rámegy a háztartásra, még-

pedig mindenféle szükségtelen dologra, akkor aztán megint csak nekem kell helytállnom.

NÓRA: De Torvald!...

HELMER: Lehet-é tagadnom, édes Nóra? (*Félkarjával átöleli.*) Az én pacsirtám igen kedves kis teremtés; de sok tömérdék pénzre van szüksége. Hihetetlen, mennyibe kerül egy ilyen kis madárka.

NÓRA: (*átmegy*) Menj, hogy lehet így beszélni? Hát nem takarékoskodom amennyire tőlem kitelik?

HELMER: (*mosolyogva*) Nagyon helyes. Amennyire tőled kitelik. Csakhogy tőled semennyire se telik. (...)

HARMADIK FELVONÁS

(*Ugyanaz a szoba. A pamlagasztal a székekkel együtt, melyek körülveszik, elől a közepén van felállítva. Az asztalon égő lámpa. Az előszoba ajtaja nyitva áll. A felső emeletről tánczene hallatszik.*)

ÖTÖDIK JELENET

Helmer, Nóra, majd Helén

(...)

NÓRA: (*félíg önkívületben*) Lehetséges! (*Helmer kiveszi zsebéből kulcsköteget és az előszobába megy.*) Torvald – mit akarsz ott?

HELMER: Ki kell üríteni a levélszekrényt, egészen tele van; holnap már nem volna hely az újságok számára.

NÓRA: (*az ablak felé tántorog*) Dolgozni fogsz még?

HELMER: Hogy is ne. De mi ez? Valaki járt a lakat körül.

NÓRA: A lakat körül!

HELMER: Igen. Mit jelent ez? Remélem nem a lányok? S egy törött hajtű fekszik. Nóra ez a tieid közül való.

Nóra: (*gyorsan*) Akkor csak a gyermekek lehettek.

HELMER: Erről le kell őket szoktatnod. Hm hm! No, itt az egész mindenség! (*Kiveszi a tartalmát s kikiált a konyhába.*) Helén! Helén! oltsa el a világosságot az előszobában. (*Ismét bejön a szobába s bezárja az előszobába nyíló ajtót – kezében a leveleket.*) Íme – nézd csak, mekkora halom (*kotorász köztük*). Mi ez?

NÓRA: (*az ablaknál*) A levél! Ah! nem, nem, Torvald!

HELMER: Két névjegy – Ranktól!

NÓRA: Rank orvostól?

HELMER: (*nézve a névjegyeket*) Doctor medicinae Rank, legfelül feküdtek; csak az imént dobhatta be.

NÓRA: Nincs rajta semmi?

HELMER: A név fölött fekete kereszt van. Nézd, nyugtalanító egy ötlet... Úgy veszi ki magát, mintha saját halálát jelentené be.

NÓRA: Azt teszi.

HELMER: Micsoda? Honnan tudod? Szólt neked valamit?

NÓRA: (*az ablaktól távozva*) Igen, mikor a névjegy jön, monda ő, már elbúcsúzott tőlünk. Bezárkozik és meghal.

HELMER: Szegény barátom! Tudtam, hogy már nem sokáig fogjuk hallani. De ily hamar! S elbuvik, mint a sebzett vad.

NÓRA: Ha meg kell lenni, így van legjobban, szó nélkül történik. Nem igaz, Torvald?

HELMER: (*föl s alá járva*) Annyira hozzánk tartozott! Alig bírom elképzelni házunkat nélküle. Szenvedéseivel, elhagyottságával mint egy felhős háttérét képezte a mi ragyogó napfényes boldogságunknak. De talán így van ez legjobban. Rá nézve mindenestre (*félkarjával átöleli Nórát*). Oh, drága nőm! Úgy tetszik, hogy nem tarthatlak elég szorosan. Tudod-e, Nóra, néha azt kívánom, bár fenyegetne valami veszély, hogy életemet és véretem s mindenemet kockára tehetném érted.

NÓRA: (*kiszakítja magát Helmer karjából, erős és határozott hangon*) Most olvasd a leveleidet, Torvald!

(...)

HELMER: Nóra!

NÓRA: (*hangosan sikoltva*) Ah!

HELMER: Mi ez? Tudod, mi áll ebben a levélben?

NÓRA: Igen, tudom. Hadd menjek, hadd távozzam!

HELMER: (*visszatartva őt*) Hová akarsz menni?

NÓRA: (*iparkodik magát kiszabadítani*) Te ne ments meg, Torvald!

HELMER: (*visszatántorog*) Igaz, igaz, amit ez az ember ír? Iszonyú! Nem, nem! Hisz ez lehetetlen! Nem lehet igaz!

NÓRA: Igaz! Mindenekfölött szeretlek a világon.

HELMER: Hagyd ezeket a kopasz mentségeket!

NÓRA: (*egy lépést tesz Torvald felé*) Torvald!

HELMER: Boldogtalan, mit tettél?

NÓRA: Hagyj elmennem. Te ne bűnhődjél értem – ne vedd magadra.

HELMER: Semmi komédia! *(Bezárja az előszobába nyíló ajtót.)* Itt maradsz, és számot fogsz adni *(megragadja Nóra karját s előre hozza)*. Van-e fogalmad erről, hogy mit tettél? Felelj! Van-e róla fogalmad?

NÓRA: *(nem veszi le szemét Helmerről, s növekvő nyomatókkal mondja)* Igen, most már kezd róla tiszta fogalmam lenni.

HELMER: *(át Nóra előtt balra)* Oh, milyen rettenetes ébredés! Az én örömem és büszkeségem, az egész 8 év alatt nem volt más, mint maga a képmutatás, a hazugság – sőt még rosszabb, még rosszabb, – a büntett! Oh, a feneketlen ocsmányság, mely ebben rejlik! Piha! Piha!

NÓRA: *(hallgat s nem veszi le Helmerről a szemét.)*

HELMER: *(megáll Nóra előtt)* De sejtenem kellett volna, hogy ilyesmi fog történni. Előre kellett volna látnom atyád könnyelmű elveit – hallgass! Atyád könnyelmű elveit mind örökölted. Se vallásod, sem erkölcsöd, sem kötelességérzeted. Oh, mennyire megbűnhődtem az elnézésért, melyet nála gyakoroltam. Miattad tettem, s te így hálálod meg nekem.

NÓRA: Igen, így!

HELMER: Semmivé tetted egész boldogságomat, feldúltad jövőmet *(átmegy Nóra előtt jobbra)*. Oh, milyen borzasztó egy gondolat! Egy lelkiismeretlen ember hatalmában vagyok, azt teheti velem, amit akar, azt követelheti tőlem, ami neki tetszik, parancsolóm lehet, rendelkezhetik kénye-kedve szerint – s nekem mindent némán el kell tűrnom! S ily gyalázatosan egy könnyelmű nő miatt kell lesülyednem és tönkremennem.

NÓRA: Ha én többé nem vagyok, te szabad vagy.

HELMER: Semmi frázist. Atyád is dobálódzott az efajta szólásmódokkal. Mit érhetne az nekem, ha te többé nem vagy? Éppen semmit. Krogstad azért nyilvánosságra hozhatja a dolgot, és ha ezt megteszi, akkor én esetleg abba a gyanúba jövök, hogy tudomásom volt büntettedről, sőt tán azt fogják hinni, hogy én voltam a bűnszerző – én csábítottalak a bűnre. S mindezt neked köszönhetem, neked, akit egész együttlétünk alatt tenyereimen hordtam. Tudod-e most már, mit tettél velem?

NÓRA: *(hideg nyugalommal)* Tudom!

HELMER: Annyira hihetetlen, hogy még mindig nem bírom felfogni. De valamire el kell magamat határoznom. Le azzal a sállal, le vele, mondom!... Iparkodnom kell őt egy vagy más módon kielégíteni. – A dolgot minden áron el kell simítani. S ami

engem, és téged illet, úgy kell mutatkoznunk, mintha egészen a régiek volnánk. Természetesen csak a világ szeme előtt. Tehát te ezentúl is itt maradsz a házban; ez magától érthető. De a gyermekek nevelését nem hagyom neked; azt nem merem rád bízni... Óh, hogy így kell beszélnem azzal, akit oly bensőleg szerettem, s akit még most is! De meg kell lennie. Mától fogva többé nem a boldogságról van szó; itt csak az a kérdés, hogy lehet romjait, maradványait, látszatát megmenteni. *(Csöngetnek, Helmer összerázódik.)* Mi ez? Ily későn. Talán a legborzasztóbb! Csak nem? Bújj el, Nóra! Mondd, hogy beteg vagy. *(Nóra mozdulatlan állva marad. Helmer az ajtóhoz megy és kinyitja.)*

HELÉN: *(félleg levetkőzve az entrében)* Itt egy levél a nagyságos asszony számára.

HELMER: Adja ide! *(Helén el. Megragadja a levelet és az ajtót.)* Az tőle való! De nem kapod meg, én magam fogom elolvasni. *(Helmer a lámpánál.)* Alig van hozzá bátorságom. Talán el vagyunk veszve, te épp úgy, mint én. Eh, meg kell tudnom. *(Mohón feltépi a levelet, végig fut néhány soron, egy mellékelt iratot néz, örömkialtás.)* Nóra!

NÓRA: *(kérdőleg néz Helmerre)*

HELMER: Nóra! Nem! Még egyszer el kell olvasnom. – Igen, igen, úgy van! Meg vagyok mentve! Nóra! Meg vagyok mentve!

NÓRA: És én?

HELMER: Természetesen te is, mind a ketten meg vagyunk mentve, mind a ketten. Nézz ide! Visszaküldte a kötelezvényedet. Azt írja, hogy szánja és bánja – egy szerencsés fordulat életében –, de hisz, hogy mit ír, közömbös lehet ránk nézve. Meg vagyunk mentve, Nóra! Már senki sem árthat neked! Nóra, Nóra – előbb azonban csak pusztuljanak el ezek a nyomorult okmányok! – Nézzük csak! *(Egy pillantást vet a kötelezvényre.)* Nem, látni sem akarom, az egész ne legyen más, mint egy álom. *(A kötelezvényt és a két levelet összetépi; mindent a kályhába dob s nézi amint hamvad.)* Úgy, most többé nem létezik. – Azt írta, hogy te karácsonyest óta – oh, Nóra, rettenetes három nap lehetett az rád nézve.

NÓRA: Nehéz harcot vívtam e három nap alatt.

HELMER: Oh, mily kínokat kellett túrnöd anélkül, hogy más szabadulásod lett volna, mint... Nem, ne gondoljunk többé az utálatos dolgokra. Örvendezzünk és ismételjük: elmúlt, elmúlt! – Nóra! Nem hallod? Úgy látszik, te még mindig nem fogod fel, igen, elmúlt... De mi ez a merev arckifejezés? Oh, én szegény,

drága Nórám értelek már, még most sem vagy képes elhinni, hogy megbocsátottam. Pedig én igazán megbocsátottam neked; esküszöm, hogy mindent megbocsátottam. Hiszen tudom, hozzám való szerelemből tetted.

NÓRA: Igen, szerelemből.

HELMER: Úgy szeretted, ahogy egy nő férjét szeretni tartozik. Csak az eszközöket nem tudtad megítélni. De azt hiszed-e, hogy kevésbé vagy nekem drága, mert önállóan cselekedni nem tudsz. Nem, nem, támaszkodjál csak rám; én tanácsadód, vezetőd és útbaigazítód leszek. Nem volnék férfi, ha épp ez a női tehetetlenség nem tenne előttem kétszer oly vonzóvá. – Szükségtelen agyadban tartanod azokat a sújtoló szavakat, melyek első ijedtségemből fakadtak, oly pillanatban, amikor azt hittem, hogy minden össze fog omolni fejem fölött. Megbocsátottam neked, Nóra! Esküszöm, hogy megbocsátottam.

NÓRA: Fogadd köszönetemet bocsánatodért. (*El a bal ajtón.*)
(...)

NÓRA: Ez éjjel nem alszom.

HELMER: De kedves Nóra!

NÓRA: (*óráját nézve*) Még nincs oly későn. Ül ide, Torvald; nekünk kettőnknek sok beszélni valónk van egymással. (*Az asztal egyik oldalán leül.*)

HELMER: Nóra! Mit jelent ez? Ez a hideg, merev arc?

NÓRA: Ül le! Sok mindenről beszélnem kell veled.

HELMER: (*Nórával szemben leülve egy asztalhoz*) Nóra megijesztesz... Egyáltalán nem értelek.

NÓRA: Ez ez. Te engem nem értesz. S én sem értelek tégedet – ma estig. Nem, ne szakíts félbe. Arra figyelj, amit mondani fogok. Ez a leszámolás, Torvald.

HELMER: Hogy érted ezt?

NÓRA: (*rövid hallgatás után*) Nem tűnt fel neked semmi most, ahogy itt ülünk?

HELMER: Mi lehetne az?

NÓRA: Nyolc évig voltunk házasfelek. Nem támad-e az a gondolatod, hogy mi ketten, te meg én, férj és feleség, ma először beszélünk egymással komolyan?

HELMER: Komolyan? Mit jelent ez?

NÓRA: Teljes 8 éven át – sőt tovább – első ismeretségünk napjától számítva, komoly dolgokról komoly szót soha nem váltottunk egymással.

HELMER: Talán gondokba kellett volna téged beavatnom, gondokba, melyeket könnyebben viselni úgy sem segíthettél volna?

NÓRA: Gondokról nem beszélek. Azt mondom, hogy még soha semmiféle dolgot se beszéltünk meg együtt komolyan.

HELMER: De, drága Nóra, hát neked való lett volna ez?

NÓRA: Most a tárgynál vagyunk. Te engem nem értetél soha... Sok igazságtalanságot szenvedtem, Torvald. Először atyámtól és azután tőled.

HELMER: Hogyan – kettőnktől – tőlünk kettőnktől, akik gyöngédebben szerettünk téged, mint minden más ember?

NÓRA: *(fejét rázza)* Soha sem szerettetek. Csak örömet szerzett nektek, hogy belém vagytok bódulva.

HELMER: De Nóra! Miféle beszéd ez?

NÓRA: Nem így van-e, Torvald? Midőn még otthon voltam a papánál, ő közölte velem minden nézetét s így nekem ugyanegy nézeteim voltak; ha valamikor mégis más nézeteim támadtak, eltitkoltam; mert saját nézeteim nem lettek volna papa ínyére. Babuskájának nevezett és játszott velem, mint ahogy én a babáimmal játszottam. Aztán a te házádba kerültem.

HELMER: Micsoda kifejezések ezek házasságunkról?

NÓRA: *(zavartalanul)* Úgy értem, hogy aztán papa kezeiből a te kezeidbe mentem át. Te mindent saját ízlésed szerint rendeztél be, s így az én ízlésem is olyan lett, mint a tied; vagy csak úgy tüntettem fel: magam se tudom... azt hiszem, hol így, hol úgy voltam vele. Ha most visszapillantok rá, úgy tetszik, hogy mint egy szegény ember máról holnapra éltem itt. – Abból éltem, hogy neked művészeti mutatóványokkal szolgáltam, Torvald. De te így akartad. Te és papa nagy bűnt követtetek el ellenem. Ti vagytok az oka, hogy nem lett belőlem semmi.

HELMER: Be oktalan és háládatlan vagy!... Nem voltál itt boldog?

NÓRA: Nem, soha. Mert azt hittem, hogy az vagyok; pedig soha sem voltam az.

HELMER: Nem voltál boldog! Nem?

NÓRA: Nem, csak vig. S te mindig oly barátságos voltál irányomban. De otthonunk nem volt más egy játszó szobánál. Oda-haza atyámnál úgy bántak velem, mint egy kis babával, itt mint egy naggyal. A gyermekek viszont az én babáim voltak. Felvidultam, ha játszottál velem, épp úgy, mint a gyermekek is fel-

vidultak a maguk részéről, ha én játszottam velük. Ez volt a mi házasságunk, Torvald.

HELMER: Van némi igazság abban, amit mondtál – bármily túlhajtott is. De máttól fogva nem így lesz. A játék ideje elmúlt: következik a nevelés!

NÓRA: Kinek a nevelése? Az enyém vagy a gyermekeké?

HELMER: A tied is, meg a gyermekeké is, édes Nórám!

NÓRA: Ah, Torvald, te nem vagy rá alkalmas, hogy hozzád illő feleséget nevelj belőlem.

HELMER: S ezt te mondd?

NÓRA: S én – miképpen vagyok én előkészítve, hogy a gyermekeket neveljem?

HELMER: Nóra!

NÓRA: Nem mondtad-e az imént magad, hogy ezt a feladatot nem mernéd rám bízni.

HELMER: Izgatottságomban! Hogy tudsz erre súlyt fektetni?

NÓRA: Oh, teljesen igazad volt, én nem tudok megfelelni ennek a feladatnak. Előbb egy másikat kell megoldani. – Rajta kell lennem a magam nevelésén. S ennél te nem vagy képes segíteni. Magamnak kell vele foglalkoznom. S ezért most elhagylak.

HELMER: (*felugorva*) Mit mondasz?

NÓRA: Szükséges, hogy egymagamra legyen utalva, hogy magamról és környezetemről számot adhassak. Azért nem maradhatok tovább nálad. (*Felkel, de helyben marad.*)

HELMER: Nóra! Nóra!

NÓRA: Most rögtön elhagyom lakásodat, Krisztina, remélem, befogad erre az éjjelre.

HELMER: Megőrültél? Ezt nem engedem meg! Megtiltom!

NÓRA: Semmit se fog használni, bármit tiltasz meg nekem mostantól. Ami az enyém, magammal viszem. Tőled nem kell semmi, se most, se később.

HELMER: Mily eszeveszettség! (*Át jobbra.*)

NÓRA: Holnap hazautazom – úgy értem, szülőföldemre. Ott hihetőleg könnyebben fogom magam egy vagy más módon fenntarthatni.

HELMER: Oh te elámított, tapasztalatlan teremtés.

NÓRA: Rajta kell lennem, hogy tapasztalatokat szerezzek.

HELMER: Elhagyni lakásodat, férjedet és gyermekeidet. (*Visszahozza*). S nem gondolod meg, mit szólnak hozzá majd az emberek?

NÓRA: Erre nem lehetek tekintettel. Csak annyit tudok, hogy rám nézve szükséges.

HELMER: Ez felháborító! Így teszed magad túl legszentebb kötelességeiden?

NÓRA: Mit tartasz legszentebb kötelességeimnek?

HELMER: S ezt én mondom meg neked? Hát nem azok-é a férjed és gyermekeid iránti kötelességek?

NÓRA: Nekem más, épp oly szent kötelességeim vannak.

HELMER: Nincsenek. – Mik volnának azok?

NÓRA: A kötelességek magammal szemben.

HELMER: Mindenek előtt hitves és anya vagy.

NÓRA: Ezt nem hiszem többé. Azt hiszem, mindenek előtt emberi lény vagyok – épp úgy, mint te – vagy legalább törekedni fogok, hogy azzá legyek. Tudom, hogy a legtöbb ember neked ad igazat, Torvald, s hogy a könyvekben is így áll. De én nem elégedhetem meg többé azzal, amit a legtöbb ember mond, s ami a könyvekben áll. Magamnak kell a dolgokról gondolkoynom s iparkodnom, hogy velük tisztában legyek. (...)

NÓRA: Hát bizony erre a legjobb nem válaszolni. Hisz magam sem tudom. Egyáltalán nem vagyok tisztában a dolgokkal. Csak annyit tudok, hogy egyről-másról egészen más véleményen vagyok mint te. Most is azt hallom, hogy a törvények mások, mint aminőknek én gondoltam; de hogy a törvények jók, ez nem fér a fejembe. Tehát egy nőnek ne álljon jogában haldokló agg atyját kimélni vagy férjét megmenteni! Ilyesmit nem hiszek.

HELMER: Úgy beszélsz, mint egy gyermek. Nem érted a társadalmat, amelyben élsz.

NÓRA: Persze, hogy nem értem. De most meg akarom ismer-
ni. Meg kell győződnöm, kinek van igaza: a társadalomnak vagy
nekem.

HELMER: Beteg vagy, Nóra, lázban beszélsz; sőt szinte azt hiszem, elment az eszed.

NÓRA: Soha sem voltam mindennel oly tisztában, mint ma
éjjel.

HELMER: S tiszta öntudattal hagyod el férjedet és gyerme-
keidet?

NÓRA: Igen azzal.

HELMER: Akkor csak egy magyarázat lehetséges.

NÓRA: Melyik?

HELMER: Nem szeretsz többé.

NÓRA: Épp ez az.

HELMER: Nóra – s ezt te mondd?

NÓRA: Sajnálom, Torvald, mert mindig oly barátságos voltál irányomban. De nem változtathatok rajta, nem szeretlek többé.

HELMER: *(nehezen kiküzdött nyugodtsággal)* Ez is világos meggyőződés?

NÓRA: Teljesen világos. Épp azért nem akarok tovább itt maradni.

HELMER: S meg tudod magyarázni azt is, mivel játszottam el szerelmedet?

NÓRA: Tudom. Ma este történt, midőn a csoda be nem következett: mert akkor láttam, hogy nem vagy az a férfiú, akinek tartottalak.

HELMER: Beszélj világosabban, nem értelek.

NÓRA: Nyolc évig türelmesen vártam, mert beláttam, oh Istenem, hogy csoda nem esik mindennap. Ekkor szakadt rám ez a szerencsétlenség, én rendületlenül meg voltam győződve: most jön a csoda. Midőn Krogstad levele odakint feküdt, soha se támadt ez a gondolatom, hogy amaz ember fenyegetései téged megfélemlíthetnek. Rendületlenül meg voltam győződve, hogy azt fogod neki mondani: *Hozza az egész világ tudtára!* S ha ez megtörtént volna ...

HELMER: Akkor? Ha saját nőmet kiszolgáltattam volna a szégyennek és gyalázatnak...

NÓRA: Ha ez megtörténik, akkor te – mint rendületlenül hittem – a világ elé állsz, mindent magadra veszel s így szólsz: *Én vagyok a bűnös!*

HELMER: Nóra!

NÓRA: Azt hiszed, hogy ily áldozatot soha sem fogadtam volna el tőled? Bizonyára nem! – De mit értek volna az én állításaim a tieiddel szemben? Ez volt a csoda, melyben félve és remegve reménykedtem. És csak, hogy ezt megakadályozzam, véget akartam vetni életemnek.

HELMER: Örömmel dolgoznám érted, Nóra, éjjel-nappal el-tűrném a nyomort és ínséget; de senki sem áldozza föl annak, akit szeret, becsületét.

NÓRA: Millió nő megtette.

HELMER: Oh, te úgy gondolkozol és beszélsz, mint egy oktan gyermek.

NÓRA: Lehet. De te nem úgy gondolkozol, mint az az ember, akihez én társul szegődhetek. Te nem attól féltél, ami engem fenyegetett, hanem attól, ami téged fenyegetett... amikor az ijedelmed elmúlt, s az egész ügy elsimult, úgy tettél, mintha mi sem történt volna. Éppen úgy a te kis énekesmadarad voltam, mint azelőtt... bábu, akit, minthogy ilyen esendő s törékeny, ezután kétszeres óvatossággal kell a kezeden tartanod. (*Egy lépést előre jön.*) Ebben az órában nyilvánvalóvá lett előttem, hogy nyolc éven át egy idegen emberrel éltem itt, annak szültem három gyermeket.... Diribdarabra tudnám szaggatni magamat.

HELMER: (*nehéz szívvel*) Látom, már látom: örvény nyílt meg közöttünk! De vajon nem volna-e áthidalható, Nóra?

NÓRA: Így, ahogy most látsz, nem vagyok hozzád való nő.

HELMER: Van erőm, hogy mássá legyek. (...)

HELMER: De te hitvesem vagy, nemcsak most, hanem ...

NÓRA: Figyelj ide, Torvald! Ha egy nő elhagyja a férje lakását, mint ezt most én teszem, akkor a férj a törvény értelmében – mint hallottam – neje iránti minden kötelezettség alól fel van oldva. Én föloldalak föltétlenül minden kötelezettség alól. Ne érezd magad semmi által megkötve, amit én is kívánok a magam részére. Mind a két részen teljes szabadságnak kell uralkodnia. Íme visszaadom gyűrűdet; add te is az enyémet. (...)

HELMER: Nóra! Hát többé soha se leszek neked más, mint idegen?

NÓRA: (*útításkáját fölvéve*) Ah, Torvald, akkor a legnagyobb csodának kellene történnie.

HELMER: Nevezd meg ezt a legnagyobb csodát.

NÓRA: Akkor nekünk kettőnknek, neked is nekem is, annyira meg kellene változnunk, hogy – ah, Torvald, nem hiszek többé a csodában (*indul*).

HELMER: (*mintegy Nóra után menve, a szín elején átmegy a bal oldalra*) De én hiszek. Nevezd meg! Annyira meg kellene változnunk, hogy?...

NÓRA: Hogy a kettőnk közti élet, házasság lehetne. Isten vedled! (*A pitvaron át kimegy.*)

HELMER: (*a baloldali karosszékebe lerogy, és kezeivel elfödi arcát*) Nóra! Nóra! (*Körülnéz és fölkel.*) Üres! Már nincs itt. (*Remény villan föl benne.*) A legnagyobb csoda? ... (*Alulról hallható, amint egy ajtó robajjal csapódik be.*)

(Reviczky Gyula fordítása)

Nézzétek meg *Ibsen* Nórájának vígszínházi előadását itt:

<https://www.google.com/search?q=Babaszoba+-+Ibsen+sz%C3%AD-nh%C3%A1zi+el%C5%91ad%C3%A1s+!>

Nézzétek meg a YouTube-on *Ibsen* Nóráját erre a linkre kattintva:

https://www.google.com/search?q=ibsen+n%C3%B3ra+film+magyarul+on-line&sca_! Nézzétek meg az oktatóvideót erre a linkre kattintva a témával kapcsolatban: [https://slideplayer.hu/slide/17686699/!](https://slideplayer.hu/slide/17686699/)

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A darab ötlete 1878 szeptemberében merült fel az íróban, és 1879. május 2-án kezdte írni Rómában. A mű megírásának közvetlen előzményei között szerepelnek Ibsen személyes tapasztalatai, egy közeli barátnője, Laura Kieler élete is, aki hasonló helyzetbe került, mint a darab főhősnője, valamint elmélyült érdeklődése a társadalmi konvenciók és az egyéni szabadság kérdései iránt. A dráma háttérét a polgári családmodell válsága adja, mely az ipari forradalom és a polgárosodás korszakában vált egyre élesebbé. A *Babaszoba* ezért nemcsak egy házaspár válságának története, hanem általánosabb érvényű drámai kiáltvány az emberi szabadság mellett.

Megjelenésekor nagy botrányt kavart, mert szembe ment a korban elfogadott házasságfelfogással. Gyakran más befejezéssel játszották, amelyben Nóra nem hagyja el a férjét, mert az eredeti befejezésben bomlasztó szándékot láttak. A darab első bemutatója hatalmas visszhangot váltott ki: számos országban betiltották, vagy cenzúrázták, ugyanakkor elindított egy párbeszédet a női jogokról, a házasság intézményéről és az önrendelkezés lehetőségéről. Ibsen mestersége abban is megmutatkozik, hogy a dráma minden jelenetében feszültséget teremt, miközben a társadalmi tabukat sem kíméli.

Műfaja • Modern polgári dráma, típusát tekintve analitikus dráma. A *Babaszoba* drámai újdonságát az adja, hogy a szerző szakít a romantikus és melodramatikus hagyományokkal, helyette az emberi lélek és a társadalmi normák közötti konfliktust helyezi a középpontba.

Címe • Nóra vagy *Babaszoba*, eredeti címe *Et dukkehjem* (A babaház). Magyarul Reviczky Gyula fordításában olvashatjuk.

Téma és megformálás • Fő témája: az önmegvalósítás és az élethazugság. Ibsen úgy véli, az embernek szüksége van vala-

miféle öncsalásra, hogy képes legyen elviselni az életet. Az élethazugság jelképe a babaszoba, ahol Nóra sokáig boldognak hiszi magát, s csak akkor hagyja el, amikor kiderül: férje nem egyszerűen gyermeknek tekinti, de a látszat fontosabb, mint szerelme. Sokan úgy tartják, hogy ez az első olyan dráma, amely a női egyenjogúság (emancipáció) kérdéseit veti fel.

Cselekményidő • A dráma cselekményének ideje 3 nap: december 24-én kora délután kezdődik és december 26-án ér véget. A múlt fokozatosan tárul fel: előbb az derül ki, hogy Nóra pénzt szerzett beteg férje megmentéséhez, aztán a kölcsönről, majd a törlesztésről szerzünk tudomást... E fokozatosság feszültséget teremt, hiszen a néző folyamatosan újraértelmezi a látottakat, s a párbeszéd utalásai mögött újabb és újabb meglepetéseket gyanít.

Két idősíkot kell megkülönböztetnünk: a múlt időt és a drámai jelen időt (ez utóbbi játszódik a szemünk előtt). A drámát itt nem az aktuális cselekmények viszik előre, hanem a múlt eseményeinek felszínre kerülése.

MÚLTBELI ESEMÉNY	HATÁSA A JELENRE
Krogstad kölcsönadott Nórának, Nóra pedig aláhamisította apja aláírását,	ezért tudja megzsarolni Nórát a munkahelye megőrzése érdekében.
Kristine Linde és Krogstad között szerelmi viszony volt korábban,	éppen Kristine kapná meg Krogstad munkáját, így találkoznak, és újra kezdik közös életüket.
Krogstad aláírást hamisított,	ezért akarja Helmer elbocsátani.
Rank doktor apja felelőtlen életet élt,	Rank doktor ezért halálos beteg.

Helyszíne • Egy norvég kisvárosban játszódik, mindvégig a család nappalijában. Jelképe ez a polgári jólétnek, de a látszat mögött rejlő problémáknak is. Amikor Nóra élete összeomlik, a karácsonyi nappali is megváltozik: *lekopasztott, kizilált karácsonyfa, rajta leégett gyertyacsonkok.*

Központi kérdése • A női önállóság, a társadalom által rájuk kényszerített szerepek és a személyes szabadság viszonya. Nóra alakján keresztül Ibsen rámutat, hogy a „babaszoba”, azaz a patriarchális családmódellem nem teszi lehetővé a nők felnőtté válását, felelős döntéshozatalát. A feleség és anya szerepe mögött elvész az egyén, sőt, a társadalom el is várja, hogy a nő ne legyen önálló akaratú, ne hozhasson fontos döntéseket. Nóra lázadása éppen abban áll, hogy felismeri: eddig csak „játékszer” volt, nem egyenrangú partner, és ettől a helyzettől akar megszabadulni.

Ez az üzenet a korban óriási botrányt kavart, hiszen a nők önállóságának gondolata a legtöbb társadalomban elfogadhatatlan volt. Nóra döntése, hogy elhagyja családját, sokak szerint erkölcstelen tett volt, Ibsen azonban épp azt akarta bemutatni, hogy az igazi felelősség vállalása saját magunk megismerésén, felnőtté válásán keresztül lehetséges. Ma már evidencia, hogy a nőknek joguk van az önrendelkezésre, de Ibsen korában ez forradalmi gondolatnak számított.

Szerkezete • Három felvonásos színmű. A *Babaszoba* szerkezete példaszerűen feszes: minden jelenet, minden mondat a központi konfliktust szolgálja. A drámai csúcspont – Nóra döntése az önállóságról – a mű végére kerül, és nem követi feloldás vagy kibékülés, ahogy azt a nézők addig megszokhatták. **A dráma felépítése:**

I. Expozíció: A karácsonyi készülődés, a látszólag idilli családi élet bemutatása.

II. Konfliktus kezdete: Krogstad megjelenése és zsarolása, a titok felszínre kerülése.

III. Bonyodalmak:

1. Nóra kétségbeesett próbálkozásai a titok elfedésére.
2. Rank doktor szerelmi vallomása.
3. Lindené közbenjárása.
4. Nóra manipulációja, hogy férje később olvassa el a levelet.

IV. Tetőpont: Helmer elolvassa a levelet, a házasság alapjai meginognak, a szerepjáték összeomlik.

V. Megoldás (válság): A végső, drámai beszélgetés, Nóra felismeri, hogy sosem volt igazi ember, csak „feleség” és „anya”, és elhagyja családját, hogy önmagát megtalálja.

A szerkezet tehát a *látszat és valóság*, valamint a *szerep és ember* kettősségére épül, ahol a titok fokozatos leleplezése vezet el a drámai végkifejlethez.

Az utolsó jelenetben elhangzó „ajtócsapás” szimbólummá vált: a társadalmi változások, a női emancipáció, sőt, az egyén önállóságának jelképe lett.

Ez a nyitott befejezés új utat nyitott a modern dráma számára, hiszen nem ad megnyugtató megoldást, hanem további kérdéseket vet fel: vajon Nóra boldogulni fog az életben? Lesz-e visszaút? Hogyan változik meg a család élete nélküle? Ezek a kérdések a nézőt is gondolkodásra készítetik, és ezáltal a dráma hatása messze túlmutat a színházi előadás keretein.

Rövid cselekmény • Egy látszólag boldog házasság széthullásának vagyunk a szemtanúi. Nóra hazaér a karácsonyi bevásárlásból, és olyan boldog, mint egy gyerek. A férje, Torvald Helmer is gyerekként bánik vele, megdorgálja a költekezés miatt.

Nórához ifjúkori barátnője, Kristine érkezik. Lindené férje meghalt, most állást keres. Nóra segít neki, de közben úgy érzi, hogy van közöttük feszültség, amiért Kristine nagy áldozatot hozott a családjáért, Nórát pedig, úgy tűnik, előbb az apja, azután a férje tartotta el. Nóra elárulja, hogy sok-sok éve, amikor a férje beteg lett, kölcsönt vett fel és azóta törleszti titokban kisebb munkákból és abból a pénzből, amit a férje ruhákra ad neki.

Krogstad ügyvéd érkezik, aki Helmerhez jött üzleti ügyben. Kristine ismeri régről, és tudja, hogy mindenféle kétes ügyei vannak.

Nóra lelkesen kéri férjét, hogy vegye fel Kristinét dolgozni. Helmer örül, hogy segíthet. Amikor azonban Krogstad kettesben marad Nórával, kérdőre vonja az asszonyt, hogy miért vetetett fel valaki mást az ő helyére. Emlékezteti Nórát arra, hogy ő adott kölcsönt annak idején, amikor Nóra férje beteg volt és arra is, hogy tud róla, hogy akkor a kezességi aláírást Nóra az apja helyett hamisította oda, mert *nem akarta ezzel zaklatni*. Krogstad arra kéri Nórát, hogy beszéljen a férjével, és intézze úgy, hogy ő mégis visszakerüljön az állásba, mert ha nem, úgy fogalmaz: *ha kitaláztatnak, maga is a társaságomban lesz*.

Nóra azonban nem veszi komolyan a férfi fenyegetését, hiszen szerinte nem lehet bűn az okirathamisítás olyankor, amikor valaki az édesapját nem akarja zavarni a halálos ágyán vagy meg akarja menteni a férjét.

A férjéhez megy, hogy megkérdezze, milyen bűne van Krogstadnak. Helmer elmondja, hogy Krogstad aláírást hamisított, és ő mélyen elítéli ezért.

Helmer nem is hajlandó tovább egy ilyen kétes jellemű emberrel együtt dolgozni. Nóra nem tudja meggyőzni. Ráadásul attól is fél, hogy az ő titka is felszínre kerül, és éppen karácsonykor.

Helmer elküldi a felmondólevelet Krogstadnak, miközben Nóra mindent megtenne, hogy ne derüljön ki a titka. Krogstad persze dühös és vissza akar kerülni a tisztességes polgári állásba. Elmondja az asszonynak, hogy már semmit se tehet, mert mindent megírt Helmernek és bedobta abba a postaládába, amihez csak Helmernek van kulcsa.

Kristine beszél Krogstadtal és elmondja neki, hogy nem véletlenül jött ebbe a városba a férje halála után. Szeretné felmelegíteni a kapcsolatukat és vállalná, hogy Krogstad három gyerekének anyja legyen. *Két hajótörött ember könnyebben kezdhetne új életet.* Krogstad nagyon lelkes a hír hallatán, azonnal vissza is akarja szerezni a levelet, de Nóra lebeszéli – már szeretné, ha inkább tisztázódna minden.

Helmer kiüríti a levélszekrényt és megtalálja benne régi jó barátja, Rank doktor kereszttel jelölt névjegyét. Rank doktor így vesz búcsút a barátaitól, mert hamarosan meg fog halni.

Helmer feleségét táncbemutatója után úgy érzi, még jobban szereti. Ezekben a romantikus pillanatokban Nóra arra számít, hogy a férje a bűnt elnézi neki, sőt a nyakába borulva magára vállalja. A csoda azonban elmarad. Elolvassza Krogstad levelét, Helmer magából kikelve támad az asszonyra. Úgy látja, hogy *egy asszony miatt kell ilyen nyomorultul tönkremennie.* Persze máris kész a megoldással: köztük mindennek vége, de a világ előtt úgy élnek továbbra is, mintha semmi se történt volna. A gyerekek nevelését se bízhatja ilyen asszonyra.

Hamarosan megérkezik Krogstad adóslevele, amit visszaküldött Nórának, ezzel a probléma lényegében megszűnik. Helmer úgy érzi, visszakapta az életét. Nórában azonban egy világ dőlt össze, merev arckifejezéssel ül. Elmondja, hogy Helmer sosem értette meg őt, az apja is és ő is gyerekként bántak vele, de most itt az ideje, hogy a saját lábára álljon. Elmegy ebből a házból és Kristinéhez költözik.

Helmer nem érti a dolgot, azt hiszi, hogy Nóra lázas beteg, pedig soha nem volt ennyire józan, és biztos magában. Sosem látta még ilyen tisztán a férjét ... *nem úgy gondolkozol, mint az az ember, akihez én társul szegődhetek. Te nem attól féltél, ami engem fenyegetett, hanem attól, ami téged fenyegetett... amikor az ijedel-*

med elmúlt, s az egész ügy elsimult, úgy tettél, mintha mi sem történt volna. Éppen úgy a te kis énekesmadarad voltam, mint azelőtt... bábu, akit, minthogy ilyen esendő s törékeny, ezután kétszeres óvatossággal kell a kezében tartanod. Ebben az órában nyilvánvalóvá lett előttem, hogy nyolc éven át egy idegen emberrel éltem itt, annak szültem három gyermeket.... Diribdarabra tudnám szaggatni magamat.

Szereplők • A Babaszoba szereplőgárdája viszonylag szűk, mégis rendkívül összetett karaktereket vonultat fel: Torvald Helmer, a leendő bankigazgató, ügyvéd; Nóra, a felesége; három gyermekük; Rank doktor, a család barátja; Lindéné Kristine, Nóra barátnője; Krogstad, a zsaroló ügyvéd; Annae Marie, a dajka; Helén, a szobalány.

Ez lehetővé teszi, hogy Ibsen minden szereplőjén keresztül egy-egy társadalmi problémára, erkölcsi dilemmára mutasson rá. Az alábbiakban részletesen bemutatjuk a főbb szereplőket és kapcsolatrendszerüket.

■ **Nóra:** a darab főhősnője, Torvald Helmer felesége, három gyermek anyja. Első pillantásra tipikus viktoriánus feleség: engedelmes, vidám, kissé naiv és gyermeki. Otthonuk valójában „babaház”. Torvald gyakran nevezi „kis pacsirtájának”, „mókusának”, ami a nő infantilizálását, alárendelt szerepét hangsúlyozza. Ugyanakkor Nóra személyisége ennél jóval mélyebb és komplexebb. Az ártatlanság és gyermeki játékosság mögött rejtőzik egy önálló, áldozatokat vállaló nő, aki titokban jelentős bátorságra és leleményre képes. Amikor férje betegsége miatt titokban kölcsönt vesz fel, és hamisítja apja aláírását, valójában családját próbálja megmenteni, ugyanakkor a társadalom törvényeivel is szembe-szegül. Amikor férje Krogstadot el akarja bocsátani állásából egy tisztességtelen ügylet miatt, Krogstad megzsarolja az asszonyt.

Nóra szemlélete hirtelen megváltozik, amikor kiderül, hogy a helyzet megoldásában nem számíthat a férjére. Órák alatt végbemegy benne a változás. Fellázad a férje ellen, aki emberként nem értékeli őt, és egy olyan társadalmi rend ellen, mely igen kevés mozgásteret enged a nőknek. A mű során mindvégig naivnak és felületesnek mutatkozik, ám itt kibukkan belőle az öntudatos nő: *Sohasem voltam boldog, csak vidám* – mondja. Rájön, hogy házasságuk alapja hamis, nem tudja többé elfogadni, hogy gyermekként kezeljék.

Elhagyja férjét és gyermekeit.

A darab heves ellenzői lelkiismeretlenségnek bélyegezték, hogy a gyermekeit is képes elhagyni önállósági törekvésében; márpedig ez a fordulat igen lényeges eleme annak a sokkoló hatásnak, amellyel a szerző a női egyenjogúságnak és a nő emberi méltóságának akkoriban igen időszerű problémájára fel akarta hívni a figyelmet.

A darab végére Nóra jelentős belső fejlődésen megy keresztül: ráébred saját függetlenségére, és mer kilépni a „babaszobából” – vagyis a patriarchális család börtönéből.

■ **Torvald Helmer:** első látásra mintaszerű családfő. Nóra férje, bankigazgató. Megtestesíti a korabeli polgári férfiideált: dolgoz, felelősségteljes, ugyanakkor rendkívül konvencióhoz kötött és felszínesen erkölcsös. Torvald viszonya Nórához több, mint leereszkedő: szereti, de inkább gyámolítja, gondoskodik róla, mint egy gyerekről. Nem tekinti feleségét egyenrangú partnernek – Nóra inkább egy kedves játékszer számára. Ez a szemléletmód a mű csúcspontján tragikusan mutatkozik meg, amikor Torvald a botránytól való félelmében inkább Nórát hibáztatja, mintsem, hogy megértené tettei mozgatórugóit. Torvald karaktere azért is jelentős, mert rajta keresztül Ibsen bemutatja, hogyan zárkózik el a polgári férfi az érzelmi és erkölcsi változásoktól.

■ **Dr. Rank:** a család közeli barátja, orvos, aki titokban szerelmes Nórába. Dr. Rank karaktere egyszerre hordoz tragikumot és emberközelséget. Súlyos, gyógyíthatatlan betegsége (szifilisz) miatt tudja, hogy élete hamarosan véget ér, ezért egyre nyíltabban beszél érzéseiről. Dr. Rank őszintesége és halálfélelme kontrasztot képez a Helmer család felszínes boldogságával. Részben ő az egyetlen, aki valóban látja és érti Nóra lelki gyötrődését, ugyanakkor saját helyzete miatt képtelen aktívan beavatkozni.

■ **Nils Krogstad:** az a banki alkalmazott, akit Torvald el akar bocsátani, és aki Nórát zsarolni kezdi a kölcsönügyletek miatt. Az ő figurájában a társadalom peremén élő, kétségbeesett ember jelenik meg, akit múltbeli hibái kirekesztettek a tiszteletreméltó polgári világból. Krogstad célja nem csupán a bosszú, hanem saját becsületének helyreállítása is. A darab második felében, amikor találkozik régi szerelmével, Linde asszonnyal, képes változni, megbocsátani, és elengedi Nórát a zsarolás alól.

■ **Kristine Linde asszony:** Nóra gyermekkori barátnője, aki özvegyen marad, és anyagi nehézségei miatt keres munkát. Kristine élete szöges ellentétben áll Nóráéval: ő már elveszítette

családját, önállóan kénytelen boldogulni, és saját tapasztalatai révén sokkal realistább, erősebb női karakter. Ő az, aki ráébreszti Nórát, hogy az életben a felelősségvállalás és az őszinte kapcsolatok jelentik az igazi értéket. Linde asszony és Krogstad kapcsolata révén Ibsen bemutatja, hogy a múlt hibái jóvátehetőek, ha az emberek hajlandóak szembenézni velük.

Az alábbi táblázat összefoglalja a főbb szereplők jellemzőit és kapcsolatait:

SZEREPLŐK	FŐ JELLEMZŐIK	KAPCSOLATUK NÓRÁVAL	FEJLŐDÉSÜK A MŰBEN
NÓRA	Áldozatkész, naiv, függetlenedni vágyó	Főhősnő, önmaga felismerése	Gyermekei szereptől a független nőig jut el
TORVALD	Polgári, erkölcsösnek tűnő, leereszkedő	Férj, gyámolító-szülői szerep	Nem képes a változásra, ragaszkodik a konvencióhoz
DR. RANK	Tragikus, őszinte, magányos	Barát, titkos szerelmes	Beletörődik sorsába, szembenéz a halállal
KROGSTAD	Zsaroló, peremre szorult, öngigazolást keres	Zsarolja, de később elengedi	Megbékél, képes változni
LINDE ASSZONY	Realista, önálló, felelősségteljes	Barátnő, példakép	Új esélyt kap a boldogságra, segít Nórának

Motívumok, szimbólumok • Néhány szimbólum igen fontos szerepet játszik a műben.

ÁLARCOSBÁL: régi irodalmi szimbólum. A jelmez Nóra szempontjából fontos, hiszen tudja, hogy a jelmezből után férjének meg kell ismernie az ő igazi arcát (múltját). Helmer „színválása”, a nagy beszélgetés után Nóra leveszi és elrakja a jelmezt:

ez nyilvánvalóan utal arra, hogy nem játssza tovább a babaszerepet, hanem a saját (felnőtt) életét éli tovább.

TARANTELLA: egy olasz tánc, amit évekkel ezelőtt tanult Nóra Itáliában. Amikor eltáncolja Helmer és a doktor előtt, olyan féktelen szenvedéllyel teszi, hogy a két férfi meghökken. A tánc a lelki felzaklatottság jelképe.

KARÁCSONY: a szeretet és a család ünnepe. Jelképes, hogy éppen ekkor hullik szét a család: a boldog készülődés családi tragédiába csap át.

LÁMPA: amikor Rank doktor szerelmet vall, Nóra behozatja a lámpát. Itt válik világossá számára, hogy Rank doktortól sem kérhet segítséget.

Társadalmi és erkölcsi kérdések a műben • A Babaszoba nem csupán egyéni sorsdráma, hanem mélyreható társadalmi és erkölcsi kérdéseket vet fel, amelyek máig aktuálisak.

Az alábbi táblázat összefoglalja a műben megjelenő társadalmi és erkölcsi dilemmákat:

KÉRDÉS / DILEMMA	PÉLDA A MŰBŐL	IBSEN ÜZENETE	ELŐNYE / HÁTRÁNYA
NŐI ÖN- RENDEL- KEZÉS	Nóra elhagyja a családját	Az egyén szabadsága fontosabb a társadalmi elvárásoknál	Előny: az egyéni fejlődés lehetősége / Hátrány: család széthullása, társa- dalmi megbélyegzés
IGAZSÁG ÉS HAZUG- SÁG	Nóra hamis aláírása, titkok	Az erkölcsi törvények me- revek, az élet összetett	Előny: túlélés, csa- ládmentés / Hát- rány: bűntudat, zsarolhatóság
TÁRSADAL- MI STÁ- TUSZ MEG- ŐRZÉSE	Torvald hírnevét félti	A társadalmi látszat nem ér többet az őszinte érzel- meknél	Előny: társadalmi elfogadottság / Hát- rány: az igazi, mély kapcsolatok hiánya
MÁSODIK ESÉLY LE- HETŐSÉGE	Krogstad és Linde asszony	Az emberek változhatnak, ha lehetőséget kapnak	Előny: újrakezdés / Hátrány: nehéz a bizalom helyreállí- tása

Üzenete • A *Babaszoba* üzenete univerzális: az ember szabadságvágya, a társadalmi normákhoz való viszony és a családi kötelékek kérdése minden korban aktuális marad. A *Babaszoba* nemcsak egy házaspár válságának története, hanem általánosabb érvényű drámai kiáltvány az emberi szabadság mellett. A mű keletkezésekor a norvég és általában az európai társadalom erősen patriarchális berendezkedésű volt. A nők számára a válás, az önálló pénzügyi döntések meghozatala vagy akár a saját életükről való szabad véleménynyilvánítás is sokszor kizárt volt. Ibsen azonban nem kizárólag a nők oldaláról közelíti meg a problémát, hanem általánosságban vizsgálja az emberi szabadság kérdését, így a mű üzenete időtlen és minden korszakban releváns marad.

Jelentősége • A *Babaszoba* nemcsak Ibsen életművének, hanem az egész európai drámairodalomnak is mérföldköve. A mű bemutatása forradalmi jelentőségű volt, mind formai, mind tartalmi szempontból.

Ibsen megújította a dráma szerkezetét, szakított a korábbi romantikus és melodramatikus hagyományokkal, helyette a mindennapok valóságát, hétköznapi emberek hétköznapi problémáit állította a középpontba. A drámában nem használ nagy gesztusokat, látványos fordulatokat vagy tragikus végkifejletet: a konfliktusok belül, a karakterek lelkében zajlanak. Ez óriási újdonság volt a korban, hiszen a színház addig elsősorban szórakoztatásra, nem pedig társadalmi problémák boncolgatására szolgált. Ibsen darabja visszafogott, realista eszközökkel, párbeszédekkel és apró gesztusokkal teremti meg a feszültséget.

A mű hatása a későbbi drámaírókra (mint George Bernard Shaw, Arthur Miller vagy Eugene O'Neill) is kimutatható: a társadalmi konfliktusok, az egyéni fejlődés ábrázolása, a lélektani részletesség mind-mind Ibsen újításain alapulnak. A feministák számára Nóra alakja a női öntudatra ébredés archetípusa lett, de a kritikusok azt is kiemelik, hogy a darab nem dogmatikus: nem ad egyértelmű választ, hanem gondolkodásra készteti a nézőt. Ez teszi a *Babaszobát* máig élő klasszikussá.

A mű jelentőségét az is mutatja, hogy ma is rendszeresen játsszák világszerte, és számos irodalmi, filmes, színházi feldolgozás készült belőle.

1. Milyen szerepekben lép eléink Nóra és Torvald a dráma alaphelyzetében? 2. Az alaphelyzet szerint harmonikus vagy diszharmonikus a házasságuk? 3. Milyennek mutatja be a szerző a házaspár otthonát, környezetét? 4. Hol, és mennyi idő alatt játszódik a drámai cselekmény? 5. Milyen esemény billenti ki a drámai alaphelyzetet? Miért? ✨ 6. A felvonásokat is feltüntetve táblázatban foglaljátok össze, milyen lépésekben értesül az olvasó Nóra, Krongstad, Lindené és Rank doktor múltjáról! 7. Milyen összefüggés van a drámban szereplők múltja és jelene között? 8. Hogyan változik a szereplők olvasói megítélése a múltra vonatkozó, egyre pontosabb információk birtokában? ✨ 9. Készítsétek el a dráma főbb szereplőinek jellemtérképét a dráma szövege alapján! a) Milyen belső és külső tulajdonságai vannak? b) Kit milyen indítékok vezérelnek? c) Miben különböznek a dráma szereplői, a szereplők tettei, illetve tetteik következményei? 10. Szerintetek a nőkérdés vagy általános emberi kérdések állnak a dráma középpontjában! 11. Vitassátok meg, játsszatok pletykajátékot! A család ismerőseként, Torvald munkatársaiként vagy Nóra lánykori barátnőiként beszéljétek meg a hírt: Nóra gyerekeit is odahagyva elhagyta a férjét! 12. Készítsetek interjút Nórával (fiúk) és Torvalddal (lányok)! Kérdezzétek őket foglalkozásukról, hivatásukról, döntési önállóságukról, viszonyukról a környezetükhöz és a házastársukhoz, élet- és szerelemfelfogásukról! 13. Szerintetek mi a szerepe napjainkban a házasságnak, a családnak? 14. Hogy gondoljátok, napjainkban melyek a társadalmilag elvárt női, illetve férfiszerepek? 15. Kire mondjuk, hogy nőies férfi, illetve férfias nő? Milyen értékítéletet fejeznek ki szerintetek ezek a jelzős szerkezetek? ✨ 16. Válaszoljatok a következő kérdésekre írásban a füzetetekbe! a) Ki volt Henrik Ibsen, és miért fontos a *Babaszoba*? b) Miről szól röviden a dráma c) Miért tekintik forradalminak Nóra döntését? d) Kik a darab főbb szereplői? e) Milyen társadalmi problémákat vet fel a *Babaszoba*? f) Miért fontos a mű nyitott befejezése? g) Hogyan hatott a *Babaszoba* a későbbi drámairodalomra? h) Miért zsarolja Krongstad Nórárt? i) Mi a *Babaszoba* fő üzenete? j) Hol tart ma a mű jelentősége?

Összegzés

A világirodalomban Ibsen a XIX. század legnagyobb drámaírója. Sajátos drámai műfajt alakított, az ibseni drámát, amit elsősorban színpadra szánt. Megalakította az analitikus dráma fogalmát, és bevezette a női lélek bemutatását, a nő felruházását különféle jogokkal. Műveiben kezdeti emancipációs vonások figyelhetők meg. Szembe szállt a nők felháborító helyzete ellen, amit sokan botrányosnak tartottak. Hatalmasat alkotott a drámák színpadra vitelében és dramaturgiában; életének utolsó idejében elbeszélő költeményeket írt.

Irodalomelméleti ismeret

Analitikus dráma • A görög *analüszisz* ‘elemzés’ szóból ered, elemző dráma, a drámai szerkesztés egyik fő módszerét alkalmazó drámai mű, melyben az alapkonfliktust okozó esemény a darab kezdetekor már megtörtént, de ennek múltbeli okai nem, vagy nem mind derülnek ki az első felvonásban, hanem fokozatosan derül fény rájuk, így lendítik előre a jelenben játszódó cselekményt, amelynek lényege a múlt feltárulásának folyamata. Ez a módszer a cselekményt lehetőleg a katasztrófa köré sűríti térben és időben, s ezért is alkalmazkodik szívesen a hármas egység (hely, idő és cselekmény egysége) elvéhez. Az eszménykép az olyan színmű, amelynek cselekménye pontosan annyi időt vesz igénybe, mint amennyit a néző a színházban tölt. Mintapéldája e szerkesztési módnak *Szophoklész* Oidipusz királya, Kr. e. 420 k.; a XIX. század végén *Ibsen* (Babaszoba, 1879; A vadkacsa, 1884) művei reprezentálják, s a modern drámák közül pl. *Arthur Miller* Édes fiaim c. műve (1947) ilyen szerkezetű.

A SCIENCE FICTION IRODALMA A XX–XXI. SZÁZADBAN

Fogalomtár

A **Frankenstein, avagy a modern Prométheusz** Mary Shelley regénye. A történet sajátos jegyei folytán az irodalmon és a populáris kultúrán keresztül meghatározta a horortörténetek és -filmek egy teljes műfaját. Mary Shelley 19 évesen írta és először névtelenül publikálta Londonban

A **science fiction** irodalmi műfaja sokszínű. Mivel nincsen teljes megállapodás meghatározásáról tudósok és rajongók körében, az eredete ismeretlen. Néhányak azt mondják, a science fiction a késő középkorban kezdődött, mások szerint a science fiction csak a tudományos forradalom által jöhetett létre, neve-

zetesen Galileo Galilei és Isaac Newton csillagászati, fizikai és matematikai felfedezései által. Egyes nézetek alapján azt mondják, az eredete a **Frankenstein** című regény.

A sci-fi a XX. században fejlődött, mivel a tudomány és a találmányok áthatoltak a társadalomba, így érdekeltté vált az olyan

irodalom, ami a technológia hatásait fedezi fel. Ma a sci-fi nagy hatással van a világkultúrára és a gondolatokra.

A **sci-fi** (e.: *szki-fi* vagy *szi-fi*) az angol *science fiction* (e.: *szá-jensz fiksön*) kifejezés rövidítése. Jelentése eredetileg *tudományos fantasztikus (regény)írás* (a fikció jelentése: *kitalálás, fantáziálás*), *tudományos (szép)irodalom*, de magyarul a **tudományos-fantasztikus** irodalom, művészet megnevezés használatos.

Nota bene!

A **tudományos-fantasztikus mű** olyan művészeti (irodalmi, film stb.) alkotás, mely legtöbbször valódi vagy képzeletbeli tudomány(ok)nak a társadalomra, vagy egyes egyénekre gyakorolt hatását mutatja be. A művek közös jellemzői, hogy zömében egy lehetséges jövőben játszódó képzeletbeli történetek. Megnyilvánulási formájuk lehet könyv, képregény, festmény, televíziós sorozat, film, rajzfilm, játék, színdarab és egyéb média. A *science fiction* kifejezést először Hugo Gernsback (1884–1967) amerikai lapkiadó használta 1928-ban.

Témái • A sci-fi kedvelt témái: idegen civilizációk, idegen lények, ufók; időutazás; földön kívüli élet; gépek, robotok; különleges képességek; mesterséges intelligencia; tudósok, illetve a tudomány felhasználása; űrrepülés stb.

Az irodalmi igényű alkotások bármely téma esetén erkölcsi, filozófiai kérdéseket vetnek fel a társadalom, illetve az egész emberiség jövőbeli fejlődése, alakulása szempontjából, melyek megoldásában általában kiemelt szerepe van egyes (fő)szereplők felelősségének.

Típusai • A sci-fi típusai a következők:

MEGNEVEZÉS	JELLEMZŐK	KÉPVISELŐK
Kemény-vonalas (hard) sci-fi	Figyelembe veszi és alkalmazza a természettudományos ismereteket, azokból logikus következtetéseket von le, és általában betartja a tudományos módszerekkel szemben támasztott követelményeket.	<i>Isaac Asimov, Stanisław Lem, Larry Niven és Arthur C. Clarke</i>

MEGNEVEZÉS	JELLEMZŐK	KÉPVISELŐK
Soft sci-fi	A történet és az elbeszélésmód a társadalomtudományokra alapul, ennek megfelelően többet foglalkozik a szereplők tulajdonságaival, jellemével, társadalmi körülményeivel és fejlődésével, mint a történet tudományos és technikai vonatkozásainak mai tudásunk szerinti megalapozottságával vagy korrektségével. A művek gyakran öltenek <i>utópia</i> - vagy <i>disztópia</i> -jellegget.	<i>Ray Bradbury, Philip K. Dick és Ursula K. Le Guin.</i>
Cyberpunk, steampunk, clockpunk, biopunk, dieselpunk, retro-futurizmus és egyéb szubzsánerek	Oly módon festik le a világképet, hogy a múltban (esetleg a közeli jövőben) valami módon másfelé kanyarodott a történelem folyása. (Részletesebben a QR-kódra kattintva olvashatsz ezekről a zsánerekről!)	
Időutazásos sci-fi	A főhős vagy a múltba, vagy a jövőbe utazik (szándékosan vagy véletlenül). Az emberiség múltjában az eseményeket megváltoztató alkalom kínálkozik számára.	
Űropera	Ezekben a történetekben a tét általában nagy: embercsoportok, népek, akár az egész emberiség, sőt az egész világ sorsa foroghat kockán. Jórészt a világűrben zajló, egész bolygórendszereket, csillagrendszereket vagy galaxisokat átfogó kalandos történet, amelyet egzotikus űrjárművek, varázslatos technikák, szinte elképzelhetetlenül pusztító szembenálló erők és fegyverek, valamint gyakran idegen lények színesítenek.	E. E. Smith, Edmond Hamilton, John W. Campbell, Stephen Baxter, Alastair Reynolds stb. <i>Star Trek, Babylon 5, Csillagközi romboló.</i> Klasszikus űropera-film a <i>Csillagok háborúja</i> sorozat

MEGNEVEZÉS	JELLEMZŐK	KÉPVISELŐK
Alternatív történelmi sci-fi	A történet az emberiség múltjában játszódik, de egyes kulcsmotívumok cseréjével: tudományos eredmények, személyek, események sorsának alakulása eltér az általunk ismerttől; egyfajta <i>mi lenne ha...</i> kérdés kifejtéséről van szó. Egyes történetek a történelem homályos, bizonytalan pontjaiból, de reális tudományos feltételezésekből indulnak ki.	Több mint 1900 ilyen témájú regény van. A filmek közül talán a legismertebbek a napjainkban készült <i>Most vagy soha</i> és a <i>Hunyadi</i> című filmek.
Egyéb típusok	• <i>Utópia</i> • <i>Disztópia</i>	

Fogalomtár

Az **utópia** többnyire jövőbeli, a tökéleteshez közeli fejlettségi szinten álló emberi társadalmat, illetve egy ilyen társadalmat leíró irodalmi művet jelent. Az utópiának pozitív jelentése van, mint egy ideális társadalom (vagy állapot) normatív társadalmi ideálja;

a **disztópia** (negatív utópia, antiutópia, ellenutópia) valamilyen, a jelenleginél rosszabb világ/társadalom víziója. Az utópia negatív változata

Nézzétek meg a videót a műfaj fejlődéséről itt: <https://prezi.com/p/1rfl-gokt1jfn/a-sci-fi-mufaj-fejlodese/>

RAY DOUGLAS BRADBURY

(1920–2012)

Ray Douglas Bradbury (e.: réj dáglasz bredbőri) amerikai író, a science fiction irodalom egyik óriása. Jelentősége nemcsak művei minőségében nyilvánult meg, hanem abban is, hogy a sci-fi műfaj jelentős időszakában, az 1950-es években már aktív író volt, így a műfajra írásai hatást gyakoroltak ebben a fontos korszakban. Bradbury művei számos kortárs és későbbi íróat inspiráltak, a műfaj egyik „nagyjának” tartották.

ÉLETÚTJA

Alan Light fotója, 1975

Gyermekkora, ifjúsága • 1920.

augusztus 22-én született Leonard és Ester Bradbury legidősebb fiaként. Idilli életet élt Waukeganben, amelynek emlékét később több novellájában is felhasználta. 1931-ben 11 évesen kezdett el írni a *Buck Rogers*-történetek hatására, jobb híján csomagoló papírokra. 1934-ben családja Los Angelesbe költözött, ahol középiskolai tanulmányai mellett a színjátszó csoportba is járt, és megismerkedett néhány hírességgel is.

Az iskolában tanárai felismerték írói tehetségét, így a színészi ambíciók helyett az írói pályát ajánlották neki. 1938-ban befejezte a középiskolát, és csatlakozott a Los Angeles-i Science Fiction Társasághoz, ahol számos meghatározó kortárs íróval találkozhatott. Habár egyetemi tanulmányait nem tudta fizetni, és ez nagyon kedvét szegte, de munkája mellett továbbképezte magát. Tíz éven keresztül, heti háromszor éjszaka könyvtárakba járt, miközben folyamatosan írt. Hatással voltak rá – többek között – a Flash Gordon-képregények. 1938 és 1942 között újságot árult és gépiróként is dolgozott Los Angelesben. Kedvenc írói L. Frank Baum, Jules Verne és Edgar Rice Burroughs voltak.

Szemproblémái miatt a világháború idején nem tudott a hadseregbe jelentkezni, így – írói sikerének köszönhetően – főállású író lett.

1947-ben megnősült, felesége Marguerite „Maggie” McClure lett, akivel korábban egy könyvesboltban ismerkedett meg munka közben. Felesége segítette Bradburyt írói munkájában is. A házasságból négy lányuk született: Susan (1949), Ramona (1951), Bettina (1955) és Alexandra (1958).

Bradbury egészsége a halála előtti években megrendült, ennek ellenére aktív maradt. Habár stroke miatt kerekesszékre kényszerült, de mindennap írt, és időnként részt vett különböző társadalmi eseményeken. Műveit szépirodalmi alkotásnak tekintik és bekerültek az egyetemi tananyagok közé is.

2012. június 5-én, 91 éves korában elhunyt. Kiadójának szövege úgy nyilatkozott: „... békésen halt meg, hosszas betegeskedés

után...”. Június 6-án a Fehér Ház közleményt adott ki, és Barack Obama elnök megemlékezett az író meghatározó munkásságáról. Sírkövére (a nevén, születési és halálozási dátumán kívül) a *Fahrenheit 451* szerzője mondat került.

MUNKÁSSÁGA

Fogalomtár

fanzine kifejezés az angol *'fan(atic)'* és a *'magazine'* szavakból tevődik össze, jelentése *'rajongói újság'*. Olyan amatőr és nemhivatalos, papíralapú kiadványok összefoglaló elnevezése volt, amelyeket rendszerint valamilyen kulturális jelenség (például egy irodalmi vagy zenei műfaj) rajongói állítottak elő, azzal a céllal, hogy az azonos érdeklődési körrel rendelkező társaikkal megosszák ismereteiket, gondolataikat

Indulása • 1938-ban publikálta a *Hollerbochen's Dilemma* című novelláját a szerény példányszámú *Imagination!* **fanzine**-ban, ekkor még díjazás nélkül. 1939-ben saját kiadványt készített *Futura Fantasia* névvel, amelyben szinte csak az ő írásai jelentek meg, annak ellenére, hogy ekkor még ő maga sem tartotta magát jó írónak.

Írói tevékenysége • 1941 novemberében jelent meg első olyan publikációja, amiért már honoráriumot is kapott (15 dollárt), a *Pendulum* a *Super Science Stories*-ban. Ezután a *Thrilling*

Wonder, majd a *Planet Stories* magazinokba írt. 1942-ben írta meg a *The Lake (A tó)* című művét, amelyben már jobban megmutatkozott egyéni stílusa.

1945-ben *A nagy fekete-fehér játszma* című novellája bekerült a *Legjobb amerikai novellák* című válogatásba. 1947-ben jelent meg első novelláskötete, a *Sötét karnevál*.

1950-ben írta az egyik leghíresebb művét, a *Marsbéli krónikákat*. A mű határozott társadalomkritika, miközben az atomkor félelmeit is megjeleníti, hirdeti az egyszerű emberi élethez való ragaszkodást és az ellenállást mindenféle rasszizmussal és cenzúrával szemben. Művét úgy jellemzi, hogy inkább fantasy, mint sci-fi, habár a fantasy meghatározás alatt a tudománytól eltérő „képzelt” világot érti. A *Fahrenheit 451* című regényét 1953-ban adták ki. Ebből készítette el Truffaut emlékezetes, *451 Fahrenheit* című kultuszfilmjét.

A filmmel, a televízióval Bradburynek jelentős volt a kapcsolata. Írt tévéfilmeket (többet Alfred Hitchcock rendezett) és mozi-filmeket is, például 1956-ban a *Moby Dicket*, melynek főszerepét Gregory Peck játszotta. A HBO számára saját novelláinak adaptációit írta, amelyeket 1992-ig játszottak.

Elismerései és díjai • Műveit számos elismeréssel és díjjal jutalmazták. Néhány példa:

- Az Amerikai Science Fiction Írók Szövetsége (SFPA) a nagymesterének választotta.
- Az 1964-es amerikai világkiállításon az amerikai pavilonban kinevezték *ideas consultant*nak.
- A hollywoodi hírességek sétányán csillagot kapott elismerésül filmes tevékenységeiért.
- 1992-ben egy aszteroidát neveztek el róla.
- 2000-ben az Amerikai Nemzeti Könyvdíj ceremónián életműdíjat kapott.
- 2007-ben elnyerte a *Pulitzer-díj* speciális változatát.

Égő tűz

(Részlet)

... megkondukt a vészharang. Megszólt a hangszóró is a tetőn, kopogtak a távírógép betűi, írták le a bejelentett címet. Beatty kapitány, kezében kártya, túlzott nyugalommal lépett oda, és tépte ki a címet a gépből, mihelyt azt leírta. Gyors pillantást vetett rá, a zsebébe csúsztatta, aztán visszatért az asztalhoz és leült. A többiek feszülten néztek rá.

– Van még 40 másodpercem, hogy egészen megkopasszalak benneteket – mondta Beatty kedélyesen.

Montag letette a lapokat.

– Fáradt vagy Montag? Abbahagyod a játékot?

– Abba.

– Csakugyan, később is befejezhetjük. Fordítsátok az asztalra a lapokat és készüljetek fel. – Beatty is felemelkedett. – Montag, nem jó színben vagy. Nem szeretném, ha a láz újra előfogna.

– Nem, nincs semmi baj.

– Annál jobb. Nagyon is jó. Ez ugyanis különleges eset. Dologra legények!

Leugrottak a semmibe, a rézrúdba fogódzva, mintha egyetlen szalmaszál volna, amely az alattuk rohanó árból kinyúlik, s az

Fahrenheit 451

Ray Bradbury: Fahrenheit 451 című könyvének borítója

vitte őket a sötét mélybe, az életre kelő sárkány prüszkölő, krákgó gyomrába.

– Hollá! – Szirénázva, süvítve kerülték meg a sarkot, a gumikerekek felsírtak, a kerozin úgy loccsant a csillogó tankban, mint egy óriás gyomrában a lé, s Montag majd kivágódott a kocsiból, fogai között füttyült a szél, s haja az arcát csapkodta. Közben pedig egész idő alatt a nőkre kellett gondolnia, a szobájában ülő gondolattalan nőkre, üres hüvelyek, amelyeknek a belsejét kifújta a neonszél. És még akadt ostoba, aki felolvasott nekik egy könyvből. Olyan ez, mintha valaki vízpisztollyal oltaná a tűzvészt, kárba veszett, értelmetlen erőlködés. Bosszúság, düh halmozódott fel benne mérges rétegekben. Mikor szabadul már meg ettől a vad belső háborgástól, mikor köt már ki valami nagy belső nyugalomban?

– Vágtatunk...

Montag felriadt. Beatty szokása ellenére maga ült a kormánynál. Maga rántotta a gépet a süvítő kanyarokba, magas ülésén előrehajolva, hosszú, nehéz, fekete köpenye lebegett körülötte, egy mindenségen trónoló denevér.

– ... Vágtatunk, Montag, lelkingugalmat viszünk a világnak. – Vörös arca csillogott a sötétben, elfojtott dühvel mosolygott. – Itt volnánk. – A szalamandra nagy robajjal állt meg, az emberek néhézkesen ugráltak le róla.

Montag meg ott állt, sajgó szemét a fénylő fémrúdra szegezve, s görcsösen belekapaszkodva. – Nem, nem vagyok képes – gon-

dolta magában. – Hogy tennék meg ilyet, hogy gyűjtogathatnék még? Nem vagyok képes bemenni a házba.

Beatty, még a vad vágatás szelében, ott állt mellette.

– Hogy megy, Montag?

A többiek éktelen csizmáikban hangtalanul rohángáltak fel-alá. Montag végre feltekintett, megfordult. Beatty figyelte az arcát.

– Valami baj van Montag?

– Hiszen ez – szólta Montag vontatva – az én házam. – Az utcában mindenütt lámpafény, ajtócsapkodás, mint valami népünnepély előtt. Montag és Beatty, az egyik hihetetlenül, a másik elégtétellel nézte a házat, ahol hamarosan fellépnek majd az artisták, fáklyákkal dobálóznak és lángot nyelnek.

– Most megkaptad – mondta Beatty. – Montag barátunk a Lapba akart szállni, s most csodálkozik, hogy megpörkölődtek a szárnyai. Hát nem elég világosan figyelmeztettelek, amikor a fémvizslát házad elé küldtem?

Montagnak meg sem rándult az arca, mintha kőből volna, elfordította fejét a fényes virágágyak közt sötétlő szomszéd ház elé.

Beatty nagyot fújt mérgében.

– Lehetetlen! Hát csak nem ül fel annak a kis libának és szólamainak? Virág, lepke, őszi lomb, naplemente, meg a többi... ott van ez mind a kartotékán. Psha, nos úgy látszik rátapintottam! Ez telitalálat volt! Csak rá kell lézni az arcodra. Szénaboglya és holdsarló, micsoda giccs! Ugyan sok hasznod volt belőle.

Montag ott ült a tűzokádó sátán hideg fém rúdján, és a fejét ingatta egy-egy arasznyira jobbra-balra, jobbra-balra, jobbra-balra. – Csak nyitva volt a szeme. Senkinek sem ártott. Egyszerűen békén hagyta az embereket. Békén? Lárifári. De körülötted motozott, ugye? Képmutató erkölcsösöz, abból a fajtából, amelyik mást sem tud, mint nyugtalanító hallgatással rossz lelkiismeretet terjeszteni. Átkozottjai, mint éjfélkor a telihold, úgy bújnak elő és megizzasztanak álmodban is!

Az ajtó kinyílt. Mildred jött le a lépcsőn, görcsös kezében koffér, a taxi már odasuhant a ház elé. Mildred! Mereven ment el mellette, arca csupa púder, szája halvány, elfelejtette a pirosítót.

– Mildred, csak nem te jelentetted?

Az asszony belökte a koffert a várakozó taxiba, beszállt, hal-
kan motyogta magában:

– Jaj, a szegény család, a szegény család, minden odavan, minden...

Beatty vállon ragadta Montagot, a taxi nekilódult, száz kilométerre kapcsolt, és eltűnt. Csörrenés, mintha egy üvegből, kristályból, tükörből épült álom tört volna szét. Montag úgy megtántorodott, mint akit valami hirtelen kelt forgószeél kap el, látta, ahogy Stoneman és Black tűzoltóbaltájukkal beverik az ablakot, hogy huzatot csináljanak a tűznek. Egy halálfejes lepke szárnya lebbenése hideg fekete függönyön.

– Montag, itt Faber. Hall engem? Mi történt?

– Most az én bőrömre megy – válaszolta Montag.

– Ez bizony kellemetlen meglepetés – gúnyolódott Beatty. – Manapság mindenki tudja, szilárdan meg van győződve róla, hogy sohasem megy az ő bőrére. Más ráfizethet, ő nem. Nincsenek következmények, nincs felelősség. Pedig úgy látszik, mégis csak van. De jobb, ha nem beszélünk róla, úgye? Ha a következmények utolérlik az embert, úgyis későn van már, nemde, Montag?

– Montag, megszökhetsz? El tud menekülni? – kérdezte Faber.

Néhány lépést tett súlytalanul, lába nem is érezte a földet.

Beatty felpattantotta öngyújtóját, sárga fénye mindjárt meg is babonázta.

– Csak mi az, ami úgy vonz a tűz felé? Mi olyan ígéző benne, öregnek-fiatalnak? – Beatty eloltotta, majd újra felgyújtotta a lángot. – Azt hiszem, hogy az örök mozgás, a perpetuum mobile, amit az ember öröktől fogva föl akart találni, és sohasem sikerült neki. A tűz, ha hagynánk, az egész életen át lobogna. Mi a tűz? Rejtély. A tudósok mindenfélét fecsegnek sűrűlódásról, molekuláról, de alapjában véve ők sem tudják, mi az. Az a vonzó benne bizonyosan, hogy megemészti a következményeket és a felelősséget. Ha valamilyen eset nagyon súlyos, megoldhatatlan, a tűzbe vele! Például te, Montag, ilyen súlyos eset vagy nekem. De a tűz leveszi vállamról a terhet, gyorsan, tisztán, biztosan, semmi sem marad vissza. A tűz antibiotikus, esztétikus, praktikus.

Montag most belépett ebbe a különös házba, amit különössé tett az éjszakai óra, a szomszédból a halk hangcsobogás, a szét-szórt üvegcserepek és a könyvek a földön, letépett fedőlappal akár a hattyúszárnyak, ezek a valószerűtlen könyvek, most olyan semmiségnek tűnők, érdemtelenek arra, hogy nagy hűhót csapjon miattuk az ember, hiszen csak nyomdafesték az egész, meg-

sárgult papír, számárfüles lapok. – Hát persze, Mildred. Nyilván észrevette, amikor a kertben elrejtette a könyveket, és visszahozta. Mildred, Mildred!

– Azt akarom, Montag, hogy magad végezd el az egész munkát. Nem kerozinnal és gyufával, hanem egyenként, lángszóróval. Tudod: mindenki a maga háza elejét!

– Montag, nem tud elmenekülni?

– Nem! – kiáltott Montag kétségbeesve – a fémkutya! A fémkutya miatt! Faber meghallotta. Beatty is, s abban a hiszemben, hogy neki szól:

– Igen, a kutya itt van valahol a közelben, szóval nehogy valami ostobaságot tégy. Kész?

– Kész. – Montag bekapcsolta a lángszórót.

– Tűz!

Sistergő tűzsugár tört elő, odavagdosta a megperzselt könyveket a falnak. Montag belépett a hálósobába, kétszer megnyomta a kapcsolót, és a kettős ág lángba borult, olyan forró, fényes, szenvedélyes lánggal, hogy sosem gondolta volna. Fölgyújtotta a hálósoba falait, a pipereszekrénykét, mindent el akart emészteni, a székeket, az asztalt az ebédlőben, az ezüstneműt és a plasztikus edényeket, mindent, ami elárulta, hogy itt élt ebben a házban egy idegen asszonnyal, aki már holnap nem gondol rá többé, aki elment, s már el is felejtette, akinek a fülében ott a kagyló, s hallgatja a zenét, amíg a városon át hajt egyedül. Olyan élvezet volt most a lángot szórni, mint valamikor. Maga emésztett meg mindent, tépte, perzselte, pusztította az egész értelmetlenséget, véget vetett neki. Ha már nincs megoldás, legalább probléma se legyen tovább! Az ilyesmire legjobb a tűz.

– Most a könyveket, Montag!

Mint megpörkölt madarak rángatóztak a könyvek a szobában sárga-piros szárnyakkal. S akkor odaért a nappaliba, ahol buta csöndben szenderegtek a szörnyek. Mind a három televíziós fal kapott egy-egy csóvát, és az úr eltűnt. A tátongó úr eltűnőben valami üres füttyöt hallatott, értelmetlen sikolyt. Mi is ez az úr, gondolta magában, amelyen a semmi lejátszódik? De hiába akart gondolkodni. Visszatartotta a lélegzetét, nehogy a tüdejére szívjaja. Véget vetett az úrnek, aztán visszalépett, és a szobára zúdított még egy sárga tűzáramot. A tűzálló plasztikus falkéreg fölrepedezett, s a ház megremegett a lángok között.

– Mihelyt elkészültél – hallotta maga mögött Beattyt –, letartóztatunk.

A ház izzó parázssá és fekete korommá hullott szét, leroskadt vörös-szürke ágyába, egy füstzászló lebegett felette, felemelkedett és lassan úszott az égen ide s tova. A tömeg is széteszlott a házakban, a cirkuszsátor összeomlott, hamu volt csupán, a népünnepélynek vége volt. Montag ott állt, ernyedt kezében a lángszóró, hónalja izzadt, arca maszatos. A többi tűzór ott állt mögötte, arcukon még piroslott a zsarátnokhalom. Kétszer is hozzáfogott, hogy mondjon valamit, amíg végre össze tudta szedni gondolatait.

– A feleségem jelentette?

Beatty bólintott.

– Már a barátnői jelentést tettek, de azt félretettem. Mindenképpen kiszolgáltattad magad. Micsoda esztelenség volt gondatlanul verseket felolvasgatni, hihetetlen elbizakodottság kellett hozzá. Adj valakinek verset a kezébe, és az egész világ urának álmodja magát. Hát azt hitted csodát teszel a könyveiddel? A világ nagyon jól el van nélküle is. Most látod mire vitted velük, nyakig benne vagy a slamasztikában. Csak egy ujjamat kell mozdítanom, s elmerülsz benne teljesen.

Mozdulatlanul állt. Földrengés, tűzvész nyelte el a házát. Mildred is elmerült benne, egész élete is, ő pedig itt állt, s nem tudott moccanni. Tovább rengett benne a föld, térdei inogtak a fáradtság, tanácstalanság, düh terhe alatt, védtelenül tűrte Beatty csapásait.

– Montag, te barom, miért tetted hát?

Nem hallotta, távol volt már, gondolataiban elmerült, nem volt más itt, csak ez a kormos, maszatos test, amely itt imbolygott a többi bolond árnyék között.

– Montag, meneküljön! – figyelmeztette Faber hangja. Felfigyelt.

Beatty hirtelen egy ökölcsapást mért rá, s ő visszatántorodott. A kagyló Faber suttogó hangjával kirepült a füléből a kövezetre. Beatty hirtelen odakapott, s gúnyos mosollyal emelte füléhez. Egész távolról hallotta Montag a hangot.

– Montag, baj van?

Beatty kikapcsolta a zöld fülbevalót és zsebre vágta.

– Hiszen emögött még több van, mint gondoltam. Fel is tűnt, hogy milyen ferdén tartottad a fejed. Először azt hittem rádióhallgató, de aztán, amikor egyszerre olyan okos lettél, gyanút fogtam. Majd utána nézünk, meglátogatjuk a barátodat.

– Nem! – kiáltott Montag. Visszakattintotta a biztonsági zárt a lángszórón. Beatty szeme elkapta a mozdulatot és egyszerre szélesre tárult. Az ijedelem, ami bennük tükröződött, Montagnak is fölhívta a figyelmét, s maga is lenézett a kezére, vajon mit tett már megint? Amikor később visszagondolt rá, nem tudta megmondani, hogy a keze volt-e vagy Beatty ijedelve, ami az utolsó lökést megadta. A rettenetes lavina megindult, s ő úgyszólván észre sem vette. Beatty legcsábosabb mosolyával közeledett. Nos, ez is egy módja a közönségszerzésnek. Szegezz pisztolyt a mellének, és úgy kényszerítsd arra, hogy meghallgasson.

– No, ki vele! Mi következik most? Miért nem köpöd arcomba, penészes könyvmoly, te azt a Shakespeare mondást: *Fenyegetésed, Cassius, nem ijeszt, mert úgy óv a becsületed, hogy üres szélként fú el mellettem, ártalmatlanul*. Mit szólsz ehhez? No, te másodkézből való irodalmár, nyomd meg már! – Még egy lépést tett Montag felé.

Montag csak annyit mondott.

– Voltaképpen sohasem égettünk el semmit igazán...

– Add ide, Guy – mondta Beatty merev mosollyal.

Aztán nem volt többé más, csak egy üvöltő lángnyaláb, egy rángatózó, ide-odacsapkodó, fejetlen kézláb-rongybaba, nem ember, ismert lény, csak egy lánggomoly a pázsiton, amikor Montag egy hosszú folyékony tűzsugarat rábocsátott. Úgy sistergett, mint amikor egy ocsmány meztelencsigát sóval hintenek be, vagy amikor teliszájjal beleköpnek a vörösen izzó kemencébe, tajtékzó hab, piszkos sárga hab marad belőle. Montag behunyta a szemét és kiáltozott, s kétségbeesetten próbálta befogni a fülét. Beatty még rándult egyet, kettőt, hármat, aztán összegörcsösödött, mint egy megolvadt viaszfigura, és csendesen hevert a földön. A másik két tűzór meg sem mozdult. Montag éppen elég kinnal győzte le magában az émelygést ahhoz, semhogy a lángszórót még egyszer működtesse. Hátra arc! Megfordult, halálsápadt arccal, talpig izzadtan s leverte róluk a sisakot, és addig sújtotta, amíg össze nem rogytak és mozdulatlanul nem feküdtek. (...)

(Lóránd Imre fordítása)

Amit a műről tudnod kell

Keletkezése • A *Fahrenheit 451*, vagy magyarosabban *451 Fahrenheit-fok* 1953-ban jelent meg. A kisregény nem csupán egy tudományos-fantasztikus alkotás, hanem egy időtlen figyelmeztetés a társadalom veszélyeire.

Műfaja • Disztópikus sci-fi kisregény.

Helyszíne • A kisregény egy olyan jövőbeli Amerikában játszódik, ahol a könyvek tiltottak, a gondolkodás elnyomott, és a tűzoltók feladata nem a tüzek oltása, hanem a könyvek égetése.

Témája, alapgondolata • A regény a cenzúra, a szellemi szabadság, a technológia és az emberi kapcsolatok kérdéseit fessegeti. Központi témája a televízió irodalomra mért negatív hatása, és felhívja a figyelmet az olvasás és az önálló gondolkodás fontosságára. A *Fahrenheit 451*-ben ábrázolt társadalom kártékony hatásúnak találja az irodalmat; információt csak televíziós műsorokból és képregényekből lehet szerezni, melyeket erőteljesen meghamisítottak és cenzúra alá vetettek. (Lásd részletesebben a Háttérinformációban!)

Címe • A címben szereplő **451 Fahrenheit-fok** (körülbelül 233 Celsius-fok) azt a hőmérsékletet jelöli, amelyen a papír meggyullad és elég. Ez a szám szimbólumává válik a tudás és a kultúra pusztításának, ugyanakkor a remény és az újjászületés lehetőségének is.

Szerkezete • A *Fahrenheit 451* szerkezetileg három részre oszlik.

Első rész: *A kandalló és a szalamandra*

Montag az elején lelkesen éget könyveket, és a társadalom tagja, akik elnyomják a gondolkodást.

Második rész: *A szita és a homok*

Montag belső átalakulása felgyorsul, megkérdőjelezi a társadalmi normákat és a cenzúrát.

Harmadik rész: *Égő tűz*

Montag szembeáll a rendszerrel, menekül és csatlakozik a könyvekkel foglalkozó csoporthoz, akik őrzik a tudást.

Cselekménye • „A *Fahrenheit 451* fok – az a hőmérséklet, amelynél a könyvnyomó papír tüzet fog és elég. Ha vonalazott papírt tesznek elé – másra írj.” – Juan Ramon Jimenez. Ezzel az

idézettel kezdődik Ray Bradbury kisregénye. A kisregény a következő főbb elemeket tartalmazza:

✓ *A könyvek betiltása és az elégetésük*

A társadalom célja a könyvek eltávolítása, mert azok veszélyesnek, zavarónak és elégedetlenséget szülőknek minősülnek.

✓ *Montag átalakulása*

Montag, a tűzoltó, aki eddig a rendszer híve volt, a könyvek elolvasása után elkezd megkérdőjelezni a társadalmi normákat és a könyvek betiltásának értelmét.

✓ *Az ellenállás*

Montag találkozik egy csoporttal, akik a könyveket fejből memorizálják, hogy megőrizték a tudást a jövő számára.

✓ *A társadalom elidegenedése*

A regény kiemeli a társadalom elidegenedését és a technológia által nyújtott hamis boldogságot.

✓ *A gondolat szabadsága*

A mű hangsúlyozza a gondolkodás szabadságának fontosságát és a könyvekben rejlő tudás jelentőségét.

Első rész: a történet főhőse **Guy Montag** tűzoltó, aki kezdetben lelkesen végzi munkáját – könyveket éget. Bradbury meszerien vezeti be az olvasót ebbe a furcsa világba, ahol a tűzoltók nem oltanak, hanem gyűjtanak. Montag találkozása **Clarisse McClellannal**, a tizenhét éves lánnyal, aki merészen kérdéseket tesz fel, megváltoztatja az életét. Clarisse olyan kérdéseket tesz fel, mint *Boldog vagy?*, amely felkavarja Montag addigi biztonságos világképét.

A fejezet kulcsjelenete Montag feleségének, **Mildrednek** az öngyilkossági kísérlete. Ez az esemény rámutat a társadalom mélyreható problémáira: az emberek elszigeteltségére, a felületesszórakozásba való menekülésbe és a valódi emberi kapcsolatok hiányára. Mildred alakja a passzív fogyasztó társadalom szimbóluma, aki folyton a „családdal” (valójában a televízióban szereplő karakterekkel) töltött időt részesíti előnyben a férjével való beszélgetés helyett.

Második rész: ebben a részben Montag belső átalakulása felgyorsul. Találkozik **Faber** professzorral, egy volt angoltanárral, aki segít neki megérteni a könyvek valódi értékét. Faber híres mondata – *A könyvek nem hiányoznak neked. Az hiányzik, ami a könyvekben volt* – világosan megfogalmazza a mű központi üzenetét. Nem maga a fizikai tárgy, a könyv a fontos, hanem a benne

rejlő gondolatok, érzések és emberi tapasztalatok. Faber három dolgot említ, ami szükséges a boldog élethez:

- *A minőségi információ* – részletes, árnyalt tartalom;
- *Idő a feldolgozásra* – lehetőség arra, hogy elgondolkodjunk azon, amit olvasunk;
- *A cselekvés szabadsága* – lehetőség arra, hogy az információ alapján cselekedni tudjunk.

Ez a fejezet mutatja be **Beatty kapitány** karakterét is mélyebben, aki paradox módon rendkívül olvasott és intelligens ember, mégis a könyvégetés szószólója. Beatty képviseli azokat, akik ismerik az igazságot, de a hatalom és a fennálló állapot (status quo) fenntartása érdekében elfojtják azt.

Harmadik rész: a végső fejezet a nyílt konfliktust és Montag teljes átalakulását mutatja be. Montag elköveti a hibát, hogy feleségét is beavatja a könyvek titkába, aki látszólag egyetért vele, ám az első adandó alkalommal feljelenti. Amikor saját házát kell felgyújtania, ez szimbolikus újjászületést jelent számára. A régi énje, a gondolkodás nélküli tűzoltó elég, és megszületik az új Montag, aki a tudás és a szabadság bajnoka. A tűzoltót beviszik a tűzörségre, ahonnan elmenekül. Közellenségnek nyilvánítják, képét a tévében leközlí. Nehéz menekülés után vidéken lel menedékre. A televízióban viszont látja, amint a végletekig manipulált híradó bemutatja üldözését, elfogását és megölését. Végleg rájön, teljes életében hazug rendszert szolgált és többé sosem térhet vissza. Az üldözés során Montag találkozik a **könyvembe-*rekkel***, akik megtanulják fejből a könyveket, hogy megőrizték azokat az utókor számára. Ez a közösség a remény szimbóluma, amely megmutatja, hogy a tudás és a kultúra elpusztíthatatlan, ha vannak emberek, akik hajlandók megőrizni azt.

A *Fahrenheit 451* egy alapvető kérdést és filozófiai problémát vizsgál, annak szinte minden aspektusában: a gondolkodás értelmét és célját (személyes szinten, és az emberiség szempontjából).

Szereplők • Guy Montag: a főhős, akinek a karakterfejlődése a regény központi eleme, a tűzoltó, aki a könyveket égeti, de később elkezd olvasni azokat; **Clarisse McClellan**, a kíváncsi és lázadó tinédzser, aki megváltoztatja Montag gondolkodását, aki segít Montagnak felébredni a konformizmusból; **Mildred Montag**, Guy felesége, aki a televízióba merül el és nem törődik a külvilággal; **Beatty kapitány** Montag felettese, a rendszer hű-

séges képviselője, a tudás és a cenzúra ellentmondásos alakja; **Faber** professzor.

■ **MONTAG.** Montag karakterfejlődése a regény központi eleme. Kezdetben elégedett, konformista tűzoltó, aki büszke a munkájára. Bradbury fokozatosan mutatja be belső változását: a kételkedéstől a lázadáson át a teljes átalakulásig. Montag útja három szakaszra osztható:

Első szakasz: *Az ébredés* – Clarisse hatására kezdi megkérdőjelezni a világot körülötte. A *Boldog vagy?* kérdés elindítja őt egy belső utazásra, amely során rájön, hogy sosem gondolkodott saját boldogságáról.

Második szakasz: *A lázadás* – A könyvek olvasása és Faber segítsége révén kezdi megérteni, mit veszített el a társadalom. Egyre nehezebben viseli el munkáját és az otthoni légkört Mildreddel.

Harmadik szakasz: *Az újjászületés* – A teljes szakítás a múlttal és az új élet kezdete a könyvemberek között. Montag végül megtalálja igazi hivatását: a tudás megőrzését és átadását.

Nevének jelentése: *hétfő* 'új nap, új kezdet'. Montag lelki világán keresztül, és az ő gondolkodásmódjának segítségével figyelhetjük meg a gondolkodás értelméről szóló filozófiai vita különböző aspektusait, mely vitának – a könyvben – mindkét oldala, a pozitív és a negatív pólusa is megjelenik. Montag az ember öntudatra ébredését képviseli, ahogy a rendszer elemeként egyszer csak felébred, és elkezd „látni”. Az ő útjának különböző nézőpontjait járjuk végig, ahogy a kérdések minden oldalával találkozik az őt körbevevő jellemek által.

■ **CLARISSE ÉS FABER.** Ők ketten képviselik a könyvben azt az eszmét, mely szerint a gondolkodás által élhetünk valódi életet, és az segít bennünket megismerni a világot és önmagunkat. Clarisse gyermeki hittel a világ csodáira mutat rá: mindenben, mindenkinben, mindenhol a világ valóságát keresi. Clarisse azért különleges, mert olyan kérdéseket tesz fel, amelyeket mások már elfelejtettek feltenni. Megfigyeli a harmatot, beszélget az emberekkel, és gondolkodik ahelyett, hogy passzívan fogyasztaná a szórakozást. Ezért is kelti fel Montag figyelmét. Ő a pozitív pólus képviselője, majd eltűnése a regényből szimbolikus: a társadalom kiirtja azokat, akik másképp gondolkodnak, de a hatásuk megmarad azokban, akiket megfertőztek a gondolkodás vágyával.

Clarisse tragikus halála után ezt a szerepet Faber professzor veszi át. Faber már nem csak kérdésekkel, válaszokkal is szolgál. A gondolkodás nagy mestere, volt egyetemi tanár, aki számára Montaggal való első találkozásakor már egyértelmű volt, hogy a férfinban ott van a szikra a valósággal való megismerkedésre. Érdekes viszont, hogy Faber karaktere nem feltétlenül győz meg arról bennünket, hogy nincs igaza Beatty kapitánynak abban, hogy a gondolkodás magányossá, és boldogtalanná tesz. Az viszont biztos, hogy a tudás, a gondolkodás, az igazság és az igazi élet ismerésének tudata az egyetlen valódi reményszikra, ami annyi évtizeden át tartja Faberben a lelket.

■ **MILDRED.** Mildred karaktere a modern társadalom problémáinak megtestesítője. Montag felesége alakjában tökéletesen formálódik meg, hogy milyen hatással van az ember lelkére az, ha csak egy képzelt világban él, és mivel a képzelt világban „mindene megvan”, gyakorlatilag rá van kényszerítve a boldogság eljátszására. Mildred végig burokbabban él. Két burok is körbeveszi: az egyik a rendszer által ráerőszakolt mézes-mázos művilág, a másik pedig a saját belső hazugságainak a burka. Mildred végig a történet során tisztában volt vele tudat alatt, hogy az, amit ő csinál, valójában nem élet, és az, amit ő a tévéfalon néz, valójában nem a világ, de mivel sosem volt alternatívája, sohasem volt képes mindezt saját magának bevallani. Valójában Mildred végig halálosan boldogtalan volt – erre tökéletes példa férjével való elhidegült kapcsolata és gyógyszer túladagolása is (ami igazából öngyilkossági kísérlet volt, nem véletlen, főleg azzal együtt, hogy utána mindent letagad azzal az indokkal, hogy ő sosem csinálna ilyen butaságot). Ezt a passzív boldogtalanságot és érdektelenséget pedig mi mással próbálta volna orvosolni, mint a rendszer által nyújtott lehetőségekkel: az egyre több és több tévéfelnézéssel a hiányzó ingereket (tévéfüggőség), az egyre több és több gyógyszerrel pedig a hiányzó lelki nyugalmat (gyógyszerfüggőség). Mildredet teljesen felzabálta a rendszer: olyannyira, hogy bár passzívan szenved a rendszer fennállása miatt, visszakozik, amikor felmerül a változás lehetősége. Ő a rendszer tökéletes rabszolgája, a passzivitás és a rosszba való beletörődés megtestesítője, aki képes néha még önmagával is elhitetni, hogy boldog. Alakja nagyon fontos, mert bemutatja a rendszer elemeiként működő emberek lelkiállapotát (a nem gondolkodás sem tesz boldoggá).

■ **BEATTY KAPITÁNY.** Beatty talán a regény legkomplexebb jelleme. Művelt, intelligens ember, aki tökéletesen tisztában van azzal, amit képvisel. Tudja, hogy a könyvek értékesek, mégis azért dolgozik, hogy elpusztítsa őket. Beatty a hatalom és a kontroll megszállottja, aki úgy véli, hogy a társadalmi béke érdekében fel kell áldozni az egyéni szabadságot és a gondolkodást.

Ő a tűzörség vezetője, gyakorlatilag a gondolkodás ellehetetlenítéséért harcol, annak az őre. Beatty kapitány úgy gondolja, a tűzörség tagjai a boldogság őrei: a gondolkodás ellehetetlenítése ugyanis azért szükséges, mert ha az ember elkezd gondolkodni, annak folyton az lesz a végeredménye, hogy újabb és újabb kérdéseket halmoz fel magában, amikre sohasem találunk teljes és valódi válaszokat. Beatty gyakorlatilag egy bukott filozófus, aki a boldogság keresése során önmagából kiindulva erre az egy lehetőségre jut. Beatty valóban hisz az eszmékben, amiket hirdet – bár az valószínűleg számára is egyértelmű, hogy ezeket a keserűség szülte. Viszont teljesen őszintén úgy gondolja, hogy Montag számára ő egy pozitív pólust képvisel (vagy legalábbis erről árulkodik az, hogy végig az egész történet folyamán egyértelműen tud Montag vívódásairól, sőt akár „pálfordulásáról” is, és mégis már csak akkor használja fel konkrétan mindezt ellene, amikor már a saját felesége jelenti fel).

Miért akart Beatty meghalni? Ennek két oka van.

1. Mert őszintén hitt abban, hogy a gondolkodás hiánya teszi az embereket boldoggá.

2. Mivel nagyon intelligens ember volt, és nem tudott megszabadulni gondolkodásának „terhétől”, nagyon valószínű, ha nem is vallotta be, de mélyen belül tisztán látta, hogy a világ mekkora katasztrófa felé halad – többek között – az ő jóvoltából, az atomháború felé.

Szimbolizmus és irodalmi eszközök • A **tűz** a regény központi szimbóluma, amely többféle jelentést hordoz:

- **Pusztítás:** A könyvek égetése a tudás és kultúra megsemmisítését jelképezi.

- **Tisztítás:** Montag számára a tűz végül tisztító erővé válik, amely megszabadítja őt a múlttól.

- **Újjászületés:** A fönix mitológiája szerint a tűzből új élet születik.

- **Melegség és közösség:** A regény végén a könyvemberek körül égő tűz már nem pusztít, hanem meleget és közösséget teremt.

A főnix mítosza: Granger, a könyvemberek vezetője világosan, érthetően hivatkozik a főnix mítoszára, amely a ciklikus pusztulást és újjászületést szimbolizálja. Az emberiség, mint a főnix, képes újjászületni a saját hamvaiból, de csak akkor, ha megtanulja az előző hibáiból.

A könyvek mint élőlények: Bradbury gyakran személyesíti meg a könyveket, mintha élőlények lennének. A könyvek „szárnyai” (lapjai) lepkékhez hasonlítanak, és amikor égnak, „meghalnak”. Ez a szimbolizmus hangsúlyozza a könyvek pusztításának erkölcsi súlyát.

Értékelés és kritikai szempontok • A Fahrenheit 451 irodalmi értéke nemcsak a témájában, hanem a kidolgozásában is rejlik. Bradbury prózája lírai és képgazdag, ami szokatlan a science fiction műfajában. A szerző költői nyelvezete és a gazdag szimbolizmus irodalmi műalkotássá emeli a regényt a műfaji határokon túl.

A jellemábrázolás, különösen Montag fejlődésének bemutatása, pszichológiailag hiteles és összetett. A szerző nem egysíkú hősöket és gonosztevőket alkot, hanem valódi emberi karaktereket, akiknek motivációi érthetőek, még ha nem is szimpatikusak.

Bradbury számos előrejelzése, **jóslata** meglepően pontosnak bizonyult. A falméretű televíziók, a fejhallgatók állandó használata, a figyelemképesség csökkenése, és a könyvek iránti érdeklődés visszaesése mind olyan jelenségek, amelyeket a szerző már az 1950-es években előrevetített.

Ugyanakkor a regény nem jövendölésként, hanem figyelmeztetésként íródott. Bradbury célja nem az volt, hogy pontosan megjósolja a jövőt, hanem hogy ráirányítsa a figyelmet bizonyos veszélyekre.

Ray Bradbury kisregénye több mint hetven évvel megjelenése után is rendkívül aktuális marad, **időtlen üzenet** a modern világnak. A mű központi üzenete – hogy a szellemi szabadság és a kritikus gondolkodás megőrzése minden ember felelőssége – ma is élő figyelmeztetés.

A regény különleges értéke abban rejlik, hogy nem egy távoli, elképzelhetetlen jövőt mutat be, hanem olyan tendenciákat, amelyek már Bradbury korában is jelen voltak, és ma még inkább felerősödtek. A közösségi média, a fake news jelenség, az információs túlterhelés és a figyelemképesség csökkenése mind olyan problémák, amelyeket a szerző előrevetített.

A *Fahrenheit 451* azonban nem pesszimista mű. A remény jelen van a könyvemberek közösségében, Montag átalakulásában, és abban az üzenetben, hogy a tudás és a kultúra elpusztíthatatlan, amíg vannak emberek, akik megőrzik azt. A regény végső üzenete optimista: az emberiség képes tanulni a hibáiból és újjászületni a saját hamvaiból.

Napjainkban, amikor a dezinformáció, a polarizáció és a kritikus gondolkodás válsága jellemez sok társadalmat, Bradbury műve különösen fontos útmutatást nyújt. A regény emlékeztet arra, hogy a szabadság nem ajándék, hanem olyan érték, amelyet minden generációnak meg kell védenie és meg kell őriznie.

A *Fahrenheit 451* olvasása ma nemcsak irodalmi élmény, hanem **erkölcsi kötelesség** is. A mű kihívást jelent minden olvasó számára: hajlandóak vagyunk-e kiállni a szellemi szabadságért, képesek vagyunk-e kritikusan gondolkodni, és elég bátrak vagyunk-e ahhoz, hogy megkérdőjelezzük a körülöttünk lévő világot?

Üzenete • A *Fahrenheit 451* üzenete teljesen egyértelműen az, hogy érdemes gondolkodni akkor is, ha néha fáj, és akkor is, ha néha kockázatos, mert csak az számít valódi életnek, amit ténylegesen a világ, és önmagunk megismerésével töltünk. Ezt a könyvemberek zseniálisan szimbolizálják. A gondolkodás értéket termel, az érték pedig mindennél fontosabb. A könyvemberek egész életüket a valóság megmutatására, és az értékek megőrzésére szánják rá: ettől lesznek ők az élet és a lélek valódi ismerői. Nagyon fontos, hogy konkrétan kimondják, hogy ők semmivel sem többek másoknál. Ennek az az üzenete, attól hogy valaki gondolkodik, nem magasabb szintű élőlény lesz, hanem pont, hogy akkor lesz ember. És hogy mi lesz a vége annak, ha nem gondolkodunk az emberiség szempontjából? A könyv végén leírt megrázó atomháború erre kemény válasz. Az emberiség ugyanis folyamatosan ugyanazokba a hibákba esik, mert egy pont után mindig elkényelmesedünk annyira, hogy elfeledkezzünk a gondolkodás fontosságáról, emiatt a folyamat miatt mondják azt a könyvemberek az atomháború pusztítása után, hogy na most menjünk a másik városba, hátha ott most érdekelni fogja az embereket a tudás, amit hordozunk.

Montag példáját követve, fel kell vennünk a kesztyűt és ellen kell szegülnünk a hanyatló társadalmi tendenciáknak. A virtuális „család” (pl. a *Barátok közt*) helyett inkább az igazi család-

dunkkal töltjük az időt. A semmitmondó filmek és sorozatok helyett pedig válasszunk olyat, aminek tartalma és mondanivalója van, amelyek gondolatébresztőek és megnézésük után tartalmas beszélgetéseket eredményeznek. Válasszunk olyan könyveket, melyek gondolkodásra készítetnek és ne olyanokat, melyen csak végigszaladunk és nem marad meg belőle semmi. Vértessük fel magunkat tudással, hiszen a tudatlan embert a legkönnyebb befolyásolni és az orránál fogva vezetni.

Bradbury regénye időtlen emlékeztető arra, hogy *nem azért születünk, hogy égjünk a könyveket, hanem azért, hogy gondolkozunk és kérdezzünk*. Ez az üzenet minden korban aktuális marad, amíg az emberiség törekszik a szabadságra és a tudásra.

Háttérinformáció

Cenzúra és szellemi szabadság

A *Fahrenheit 451* elsősorban a cenzúra elleni figyelmeztetés. Bradbury bemutatja, hogyan vezethet a fokozatos korlátozás egy totálisan elnyomó rendszerhez. A regényben a cenzúra nem felülről jön, hanem alulról: a társadalom maga követeli a gondolkodást provokáló tartalmak eltávolítását, mert azok „boldogtalanságot” okoznak.

A szerző rámutat arra, hogy a szellemi szabadság elvesztése fokozatos folyamat. Először csak a „sértő” tartalmakat távolítják el, majd egyre szélesebb körben korlátozzák a véleménynyilvánítást, végül pedig minden gondolkodást elnyomnak.

Technológia és emberi kapcsolatok

Bradbury kritikusan szemléli a technológia szerepét a társadalomban. A regényben a technológia nem rossz önmagában, de az emberek úgy használják, hogy az elidegeníti őket egymástól. A „családszobák” (gigantikus televíziók) helyettesítik a valódi emberi kapcsolatokat, a „kagylók” (fejhallgatók) pedig megakadályozzák a gondolkodást.

Ez a kritika különösen aktuális napjainkban, amikor a közösségi média és a digitális eszközök gyakran hasonló hatást gyakorolnak az emberi kapcsolatokra.

Konformitás az individualitással szemben

A regény központi konfliktusa a társadalmi konformitás és az egyéni gondolkodás között zajlik. A *Fahrenheit 451* világában a boldogság egyenlő a konformitással (*azonosság, egyformaság*), és minden, ami megkérdőjelezi ezt az egyenlőséget, veszélyesnek minősül.

Montag útja az individuális gondolkodás felé vezető út példája. Meg kell tanulnia ellenállni a társadalmi nyomásnak és megtalálni saját hangját.

Tudás és emlékezet

A könyvemberek létezése azt szimbolizálja, hogy a tudás elpusztíthatatlan, amíg vannak emberek, akik megőrzik azt. A kollektív emlékezet fontossága és a kulturális örökség megóvása központi témái a műnek.

Társadalomkritika és aktuális vonatkozások. Médiakritika

A *Fahrenheit 451* éles kritikát fogalmaz meg a tömegmédiával szemben. Bradbury világában a televízió és a rádió olyan üres szórakozást nyújt, amely elveszi az emberek képességét a kritikus gondolkodásra. A „család-szobák” interaktív fedezékrendszere előrevetíti a mai virtuális valóság és közösségi média problémáit.

A szerző rámutat arra, hogy a média nemcsak tájékoztat vagy szórakoztat, hanem formálja is a gondolkodást. Amikor a média kizárólag felület, gyors és konfliktusmentes tartalmakat kínál, az emberek elveszítik a képességüket a mély, árnyalt gondolkodásra.

Oktatási rendszer kritikája

A regényben ábrázolt oktatási rendszer is kritika tárgya. Az iskolák nem a gondolkodásra, hanem a gondolkodás nélküli információbefogadásra tanítják a diákokat. A gyorsaság és a hatékonyság fontosabb, mint a megértés és a kritikus elemzés.

Ez a kritika különösen aktuális a mai standardizált tesztelési kultúra korában, ahol gyakran a reprodukálható tudás értékelődik fel a kreatív és kritikus gondolkodással szemben.

Politikai passzivitás

A *Fahrenheit 451* társadalmát politikailag passzív. Az emberek nem érdeklődnek a közügyek iránt, és megelégszenek azzal, hogy mások döntenek helyettük. Ez a passzivitás teszi lehetővé a totalitárius rendszer kialakulását és fenntartását.

Bradbury figyelmeztetése aktuális marad: a demokrácia akkor van veszélyben, amikor az állampolgárok lemondanak aktív részvételükről a közéletben.

A mű hatása és öröksége. Irodalmi befolyás

A *Fahrenheit 451* alapművé vált a disztópikus irodalom területén. George Orwell 1984-e és Aldous Huxley *Szép új világa* mellett ez a három mű alkotja a disztópikus irodalom szentháromságát. Bradbury műve különösen a kulturális és szellemi elnyomás aspektusaira fókuszál, míg Orwell inkább a politikai, Huxley pedig a technológiai kontrollt helyezi középpontba.

A regény hatása kimutatható számos későbbi művön, filmekben és más kulturális alkotásokon, amelyek hasonló témákat dolgoznak fel.

Összegzés

Ray Bradbury szerint „...még nyomasztóbb, hogy 43 évvel ezelőtt előre láttam a politikai korrektséget. A tűzoltóparancsnok a regényben bemutatja, hogy a kisebbségek lépésről lépésre miként némitják el a közönséget, majd a gondolkodását is elfojtják: a zsidók gyűlölték Fagint és Shylockot – tűzre velük. A feketék Nigger Jimet nem szívelték, ahogy Huckleberry Finnnel sodródik a tutajon – hadd éljen, de legalábbis ne legyen szem előtt. A női jogvédők Jane Austen ellen ágáltak, aki egy szörnyen kényelmetlen asszony volt egy borzalmasan régimódi korban – nyaktilót neki. A családvédők Oscar Wilde-től irtóztak – el az útból, Oscar! A kommunisták a polgárokat utálták – lelőni őket! És ez így megy tovább és tovább. Míg egykor a többség zsarnokságáról írtam, ma kénytelen vagyok ezt kiegészíteni a kisebbségekével. Manapság mindkettő egyformán fenyeget, és irányítani akar.” (Kelley, 1996)

1. Mit tudsz a kisregény keletkezéséről? **2.** Milyen műfaji kategóriába tartozik? **3.** Mire utal a kisregény címe? **4.** Pontokba szedve határozd meg a témáját! **5.** Hány részre tagolódik a mű? **6.** Sorold fel a szereplőket! Jellemezd egy-egy mondattal őket! **7.** Milyen szimbólumokkal találkozól? Fejtsd ki a *tűz* jelképének jelentését! **8.** Mi a mű központi üzenete? **9** Vitassátok meg az osztályban, milyen szerepet tölt be a média mindennapi életetekben! Vannak-e kialakult szokásaitok például a tévézéssel kapcsolatban? **10.** A média nemcsak tájékoztat vagy szórakoztat, hanem formálja is a gondolkodást. Hogyan? Amikor a média kizárólag felületes, gyors és konfliktusmentes tartalmakat kínál, az árnyalt kritikus gondolkodásra van lehetősége az embereknek? Vitassátok meg! **11.** Kérdezzétek meg nagyszüleiteket, szüleiteket a cenzúráról! A gyakorlatban napjainkban találkoztok-e már ezzel a fogalommal (pl. facebook letiltás)? **12.** Szerintetek a véleménynyilvánítás szabadsága az emberi jogok közé sorolható? Fogalmazzatok meg észrevételeiteket! **13.** Mit jelent a kritikus szemlélet a digitális eszközök használatával kapcsolatban? Ti mennyi időt töltök a monitor előtt vagy az okostelefonotokkal naponta? Éreztétek már úgy, hogy haszontalanul telt el ez az idő? **14.** Értelmezzétek Bradbury figyelmeztetését: „...a demokrácia akkor van veszélyben, amikor az állampolgárok lemondanak aktív részvételükről a közéletben!”

Hallgassátok mega YouTube-on a *Fahrenheit 451* hangoskönyv változatát itt: <https://www.youtube.com/watch?v=QMndRTUnF00>; https://www.google.com/search?q=bradbury+prezent%C3%A1ci%C3%B3+-magyarul&biw=1536&bih=738&sca_esv=674dadb7b23f42df&sxsrf=AE3Tif-PotM94JOfKAo4dBZKoGF31p0Eyhg%3A1767639829062&ei=

Nézzétek meg az 1966-ban készült azonos című filmet angol nyelven erre a linkre kattintva: <https://mover.uz/watch/POfNuq7m!>

Hasonlítsátok össze a kisregényt és a filmváltozatot! Véleményeketeket indokoljátok példákkal!

TARTALOM

Bevezetés	3
A LÍRA ÁTALAKULÁSA A XIX. SZÁZAD	
MÁSODIK FELÉBEN	5
Új stílusirányzatok a századvég irodalmában	7
A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉNEK	
VILÁGIRODALMA	18
A francia szimbolisták	18
<i>Charles Baudelaire</i>	20
A Romlás virágai	22
Kapcsolatok	23
<i>Paul Verlaine</i>	27
Költészettan	29
<i>Arthur Rimbaud</i>	32
Kóborlásaim	36
A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉNEK MAGYAR IRODALMA	39
Történelmi háttér	39
A Nyugat jelentősége	42
<i>Ady Endre</i>	45
Ady Endre költészetének főbb jellemzői, újításai	49
Üzenet egykori iskolámba	52
A föl-földobott kő	55
<i>Irodalomelméleti ismeretek: szimbólum, szimbolizmus</i>	58
A századvég és a századforduló prózája	59
<i>Móricz Zsigmond</i>	60
Légy jó mindhalálig	67
<i>Irodalomelméleti ismeretek: realizmus, regény,</i> <i>kisregény, novella</i>	88
A Nyugat lírikusai	90
<i>Babits Mihály</i>	90
Ádáz kutyám	95
Ősz és tavasz között	98
<i>Kosztolányi Dezső</i>	102
A szegény kisgyermek panaszai	106
Már néha gondolok a szerelemre	109
<i>Irodalomelméleti ismeretek: versciklus, szereplíra</i>	111
Juhász Gyula	112
Milyen volt... ..	117

Tóth Árpád	120
Áprilisi capriccio	123
<i>Irodalomelméleti ismeretek: szinesztézia, sorátlépés</i>	126
Karinthy Frigyes	127
A humor szerepe Karinthy írásaiban	131
Tanár úr kérem. Röhög az egész osztály	133
<i>Irodalomelméleti ismeretek: humoreszk, helyzet- és jellemkomikum</i>	138
A Nyugat második nemzedéke	138
Szabó Lőrinc	141
Tücsökzene	145
József Attila	153
Kertész leszek	157
Rejtelmek	161
Születésnapomra	164
<i>Irodalomelméleti ismeretek: expresszionizmus, önirónia</i>	167
A Nyugat harmadik nemzedéke	168
Radnóti Miklós	168
Nem tudhatom... ..	173
A népi mozgalom írói	176
Illyés Gyula	178
Egy mondat a zsarnokságról	185
Irodalmi élet a világégés után	190
Weöres Sándor	191
A társ	196
A galagonya... ..	196
Pilinszky János	199
Francia fogoly	205
<i>Irodalomelméleti ismeret: életkép</i>	208
Nagy László	209
Adjon az Isten	213
A HATÁRON TÚLI MAGYAR IRODALOM	216
Magyar irodalom Romániában	216
Reményik Sándor	217
Templom és iskola	223
Tamási Áron	226
Ábel a rengetegben	231
Wass Albert	246
Üzenet haza	252

Kányádi Sándor	257
Két nyárfa	262
Öreg iskola ünnepére	265
Sütő András	268
Anyám könnyű álmot ígér. Biztató	272
<i>Irodalomelméleti ismeret: naplóregény</i>	280
Kárpátaljai magyar irodalom	281
Kovács Vilmos	285
Verecke	292
Vári Fábián László	294
Illyés Gyula fejfája előtt	298
KITEKINTÉS A VILÁGIRODALOMBA	302
Avantgárd irányzatok a XX. század	
első évtizedeiben	302
Az izmusok sora	304
Guillaume Apollinaire	313
A megsebzett galamb és a szökőkút	318
<i>Irodalomelméleti ismeret: képvers</i>	321
Új törekvések a drámában a XIX. század végén és	
a XX. század elején	322
Henrik Ibsen	324
Babaszoba	328
<i>Irodalomelméleti ismeret: analitikus dráma</i>	353
A science fiction irodalma a XX–XXI. században	353
Ray Douglas Bradbury	356
Égő tűz	359

Навчальне видання

ДЕБРЕЦЕНІ Оніка Олександрівна

УГОРСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРИ

**Підручник інтегрованого курсу для 9 класу
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
„Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”

Угорською мовою

Редактор *М. Д. Дебрецені*
Коректор *Г. М. Турканич*

Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 23,750. Обл.-вид. арк. 22,75.
Тираж 1747 пр. Зам. № 26-340

Державне підприємство
„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 5454 від 14.08.2017